

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ORDU-İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Doktora Tezi

Tamer Nalbant

Ankara-2019

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ORDU-İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Doktora Tezi

Öğrencinin Adı

Tamer Nalbant

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Bige Sükan

Ankara-2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ORDU-İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı :

Prof.Dr. Bige Sükan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI (Başkan).....

.....

Prof.Dr. Bige SÜKAN (Danışman).....

.....

Prof.Dr. Ömer TURAN.....

.....

Prof.Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU.

.....

Prof.Dr. Hakan UZUN.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

8 Şubat 2019

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN

Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve İnkılapların gerçekleştirilmesinden sonra, hedeflenen demokratik hayatın gereği olarak Atatürk döneminde iki defa çok partili siyasi hayata geçiş denemesi yapılmış, ancak bilinen nedenlerden dolayı başarılı olamamıştır.

Cumhurbaşkanı İnönü, İkinci Dünya Savaşı'nın, çağdaş demokratik düzeni önceleyen Batı Bloğu'nun galibiyeti ile sonuçlanmasından sonra, aynı bloğun içerisinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti için de çok partili demokratik hayata geçişin zamanı geldiğine inanmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü, partisi içerisinde ortaya çıkan görüş ayrılıklarının yarattığı parti içi muhalefeti bunun için bir fırsat olarak görmüş ve partisindeki muhaliflerin önünü açarak yeni bir siyasi partinin doğuşuna müsaade etmiştir. Demokrat Parti'nin kurulması ile ülkemizde üçüncü çok partili siyasi hayat başlamıştır.

Çalışmanın konusu, Türkiye'de çok partili hayata geçişi müteakip 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimler ile iktidara gelen Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960'da bir askeri müdahale ile görevden uzaklaştırılmasına kadar olan iktidarı döneminde ordu ile arasındaki ilişkilerdir.

Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinde ordu üst kademesi ile iktidar arasında başlayan gerginlik, ordu üst komuta kademesinde yapılan tasfiyeler ve atamalar, tayin ve terfilerde hükümetin rolü, iktidarın muhalefete ve Genelkurmay'a danışmadan verdiği iddia edilen Kore Savaşı'na giriş kararı, Türkiye'nin NATO'ya girişi tezin konusunu oluşturmaktadır. Bu konular Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan belgeler, ulusal basın ve dönem ile ilgili yazılan gerek bilimsel gerekse anı kitaplarından istifade etmek suretiyle ortaya konulmuştur.

Bunun yanı sıra Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile ordu mensupları arasında oluşan, ordunun modernleşmesi ve problemlerinin çözümü konusundaki beklentiler ve Demokrat Parti iktidarının bu beklentilere ne ölçüde cevap verebildiği de bir diğer ana konudur. Bu konu incelenirken, dönem içerisinde askerlerin toplum içerisindeki statüleri, sosyal ve ekonomik durumları da irdelenmiştir. Subayların

ekonomik durumları dönemin resmi ekonomik verileri ve dönemi yaşayan subayların anılarında anlattıkları ışığında ortaya konulmuştur.

Bunun yanında DP döneminde ordunun ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla yapılan bina, kışla ve tesisler, ordunun eğitim sisteminin geliştirilmesi amacıyla yapılan düzenlemeler ve çıkarılan kanunlar ile bunların orduya sağladığı imkânlar arşiv belgeleri ve askeri birliklerin tarihçeleri üzerinden incelenmiştir.

Ayrıca DP'nin Birinci Kongresi'nde kabul edilen Ana Davalar Komisyonu Raporunda, CHP döneminde çıkarılan antidemokratik kanunlardan derhal kurtulunulacağı ve yerine çağdaş demokratik değerlere uygun kanunların yapılacağı belirtilmesine rağmen, gitgide daha fazla antidemokratik ve baskıcı kanunlar çıkarılmıştır. Çıkarılan bu kanunlarla, başta muhalefet, basın ve üniversiteler olmak üzere toplumun muhalif her kesimi susturulmaya çalışılmış, öyle ki DP'li yöneticiler zaman zaman bu baskıcı politikayı kendi parti gruplarına ve kendi yayın organlarına kadar genişletmişlerdir. Bu çalışmada bu kanunlar ve içerikleri ile uygulama sonucu meydana getirdikleri sonuçlar irdelenmiştir.

Diğer yandan DP iktidarı döneminde Atatürk İlke ve İnkılaplarına bakışı, özellikle laiklik konusundaki uygulamaları, tabanından gelen isteklere uygun olarak dini gruplar ve cemaatler ile olan ilişkileri ve bu gruplara ait basın organlarına maddi ve manevi destek vererek buradan siyasi çıkar sağlama gayretleri de incelenmiştir. DP'nin üst yöneticilerinin Başbakan Adnan Menderes'in bilgisi dahilinde subayların gözünde dinci ve gerici olarak değerlendirilen gazete ve dergilere yaptığı maddi yardımlar, yine bazı cemaatlere ve liderlerine manevi destek çabaları, Cumhuriyet Arşivi'nden elde ettiğimiz belgeler ışığında ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada başlangıçta ordu mensuplarının büyük beklentiler ile karşıladıkları Demokrat Parti iktidarının, ordu ile arasında yaşanan ilişkiler ve bir askeri müdahale ile noktalanmış bu süreçteki uyuşmazlık noktaları ortaya konulmuştur. Bu yapılırken, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı ve hazırlanan ihtilalin lideri konumunda bulunan Orgeneral Cemal Gürsel'in, ordu adına Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yazdığı ve dolayısıyla hükümete yaptığı bir uyarı olarak kabul edilebilecek 3 Mayıs 1960 tarihli mektubunun orijinal kopyası,

Cumhuriyet Arşivi'nde bulunmuştur. Mektubun içeriği konusunda bugüne kadar yaşanan tartışmaların da bu mektubun tez içerisinde yayımlanmasıyla son bulacağı değerlendirilmektedir.

Yukarıda anlatılan bu gelişmelerin, aydın kesim ve bu kesimin içerisinde yer alan subayların üzerinde yarattığı etki, dönemi yaşayan subayların perspektifinden, kendi yazdıkları anıları üzerinden incelenmiştir. Toplumun ve üniversite öğrencilerinin bu antidemokratik ve gerici olmakla suçlanan uygulamalara verdiği tepkiler özellikle muhalif basın incelenerek tespit edilmiş, 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen, demokrasi için antidemokratik bir askeri müdahale paradoksu bu şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezde, iktidarın ordu ile olan ilişkileri, somut olaylar çerçevesinde, Cumhuriyet Arşivi belgelerinin yanı sıra birinci ve ikinci elden kaynakların ışığında incelenmiştir. Diğer yandan gerek iktidara gerekse muhalefete yakın basın ağırlıklı olarak kullanılmış, ordu ve iktidar arasında yaşananlara kamuoyunun verdiği tepki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece, esasında kamuoyunu oluşturan halkın içinden gelen askerlerin ordu ile iktidar arasında yaşananlardan basın yoluyla ne derece etkilendiği de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yukarıda belirtilen tüm hususlar, subayların gözünden incelenmiş ve bu perspektifle değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: 27 Mayıs 1960, Demokrat Parti, Ordu, Asker, Celal Bayar, Adnan Menderes, Darbe, İhtilal

ABSTRACT

After the establishment of Republic of Turkey and reforms there are two experience that transition to multi-party system under the Ataturk administration, but they were not succeed because of some known facts.

President İnönü believed that Republic of Turkey which one of the member of West Bloc was ready for the multi-party system after the victory of the West Bloc in the Second World War. Also, Inonu authorized establishment of a new political party because he considered difference of opinions in his party and intraparty opposition movements as an occasion. In this way, with the establishment of Democratic Party the third multi-party system was started in Republic of Turkey.

Argument of this study is after the transition to multi-party system in Republic of Turkey, relations between the military and Democratic Party when came to power with 14 May 1950 elections until 27 May 1960 military intervention.

The tension between government and top executives of the military that began in the early days in the Democratic Party administration, discharges and new appointments in the top executive level, government's role of appoints and promotions, asserted decision of the involvement of the Korean war without any consultation of the opposition party and the General Staff are composed of this study. Some documents from the State Archives of the Prime Ministry and Archive of the Grand National Assembly of Turkey, national press, and memoir books related to this period were used in relation to this study.

On the other hand, other main argument is expectations which formed between members of the military with the Democratic Party's came to power about modernization of the military and solving the problems within the military andresponsiveness of the Democratic Party administration to these expectations. In this period, social and economic status of the soldiers was examined. Economic levels of the military officers constituted by official economic data within this period and memories which belong the officers who lived this period.

Besides, in the term of DP the building, barracks and facilities that built for the military's need; regulations and codes for the development of the military's education system and all of opportunities that provide to the army were examined by the archive documents and history of the troops.

Additionally, commission's report which accepted on the First Democratic Party Congress claimed that modern and democratic laws will replaced by the antidemocratic laws which adopted in Republican People's Party administration. But, beside these new laws became more and more antidemocratic and oppressive. With the acceptance of new laws every counter-view from the society particularly opposition party, media and universities were tried to be suppressed; such that Democratic Party times to times extend these oppressive attitudes among their party group and their media.

On the other hand; Democrat Party's outlook on Ataturk's principles and reforms, especially application on secularism, in accordance request from their base and relations between religious groups and orders, also, Democratic Party provided financial support to these religious groups and orders and DP's tried to gain political favour from these groups and orders were examined. In this study, there are some documents from the State Archives of the Prime Ministry about top executives from DP's financial aid to the reactionist journal and newspapers according to officers and moral support to some religious orders and their leaders within the knowledge of Prime Minister Adnan Menderes.

In this study, some frictions mentioned about the period which started with great expectations from the military through new administration and ended with military intervention. In accordance for this purpose, a letter was found in the State Archives of the Prime Ministry which belong to General Cemal Gürsel who is Chief of the Army and Chief of the 1960 military intervention and for the Minister of National Defense Ethem Menderes. This letter can be accepted as a warning and it sent in 3 May 1960. I believe that some negotiations about the content of this letter will be end with this study because original copy of the letter will establish with this study.

The paradox of an anti-democratic military intervention for democracy, which took place on 27 May 1960 was tried to be explained in consideration of memoirs of some state officials and intelligentsia and also, opposition media for the understand of the reaction of society and students against all of the reactionist and antidemocratic developments.

In this study, the relation of the government with the military was examined in the light of the first and second sources according to officers' perspective, as well as documents of the State Archives of the Prime Ministry and Archive of the Grand National Assembly of Turkey through concrete cases. On the other hand, media which both partisan and opposition were used because to understand public opinion against relations between military and government. Thus, it was also shown how much soldiers who come into existence from public opinions were influenced by the media. All of the issues examined above are according to perspectives of officers who are charged at that period.

Key Words: 27 May 1960, Democrat Party, Military, Soldiers, Celal Bayar, Adnan Menderes, Military Coup

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyetinin bugüne kadarki tarihinde ordu, ülkenin siyasal yaşamına zaman zaman müdahale etmiştir. Bunlardan icracıları açısından başarılı olamayan Albay Talat Aydemir'in iki müdahale teşebbüsünü saymazsak diğerlerinin tamamı ülkenin siyasal sisteminin doğal gelişimine farklı oranlarda etkili olmuş, ancak her biri ayrı birer tartışma ve inceleme konusu olacak izler bırakmışlardır.

Bütün bu müdahaleler için söylenebilir ki, ordu müdahaleleri, hiçbir zaman ülkede demokratik sistemin ve mekanizmaların sorunsuz işlediği, güvenliğin ve huzurun tam olarak sağlanabildiği, ekonomik ve sosyal düzenin gelişim içerisinde olduğu, kısaca işlerin iyi gittiği bir dönemde olmamıştır.

Her ne sebeple olursa olsun, antidemokratik bir müdahale ile siyasal sistemi kesintiye uğratan ve müteakiben yaptıkları anayasal düzenlemeler ile rejimi çıktığını iddia ettikleri raya oturtan askerlerin söylemi, daima ülkede demokratik mekanizmaların aksaksız çalışmasını sağlamak, birey hak ve hürriyetlerini geliştirerek özgürlükleri güvence altına almak olmuş, iktidara el koydukları ilk gün verilen beyanatlarda en kısa sürede demokratik düzene döneleceği mesajı göze çarpmıştır.

Hazırlanan tezin konusu; Türkiye'de çok partili hayata geçişi müteakip 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde ordu ile iktidar arasındaki ilişkilerdir.

Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinde ordu üst kademesi ile iktidar arasında başlayan gerginlik, ordu üst komuta kademesinde yapılan tasfiyeler ve atamalar, tayin ve terfilerde Milli Savunma Bakanı ve hükümetin rolü, iktidarın Genelkurmay'a danışmadan verdiği iddia edilen Kore Savaşı'na giriş kararı, Türkiye'nin NATO'ya girişi ve hükümetin orduyu kullanarak dış politika üretme çabaları tezin konusunu oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ile ordu mensupları arasında oluşan, ordunun modernleşmesi ve problemlerinin çözümü konusundaki beklentiler ve Demokrat Parti iktidarının bu beklentilere ne ölçüde cevap verebildiği

de bir diğere ana konudur. Bu konu incelenirken, dönem içerisinde askerlerin toplum içerisindeki statüleri, sosyal ve ekonomik durumları da irdelenmiştir.

Tezin amacı, başlangıçta ordu mensuplarının büyük beklentileri olan Demokrat Parti döneminde ordu ile iktidar arasında yaşanan ilişkileri ve bir askeri müdahale ile noktalanmış bu süreçteki uyuşmazlık noktalarını ortaya koymaktır. Bir diğere deyişle 27 Mayıs'a giden yolun, dolayısıyla antidemokratik bir müdahalenin anlaşılmasına çalışılmasına katkı sağlamaktır.

Demokrat Parti dönemi ordu iktidar ilişkileri konusunda bugüne kadar iki önemli akademik çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı'nın 1978 yılında tamamladığı "*Ordu ve Siyaset, 27 Mayıs, 12 Mart*" isimli doktora tezi ve Prof. Dr. Ümit Özdağ'ın 1997 yılında doçentlik tezi olarak tamamladığı "*Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*" isimli eseridir. Anılan çalışmalardan ilki, konuyu oldukça geniş bir kuramsal perspektifte, teorik bir bütünlük içerisinde makro düzeyde ele almıştır. Özdağ ise, çalışmasında daha olaylara dayalı somut bir yaklaşım benimsemesine rağmen, Demokrat Parti İktidarı dönemine oldukça genel hatlarla kısaca değinmiş, eserinin tamamına yakın kısmını 27 Mayıs askeri müdahalesini hazırlayanların teşkilatlanma sürecinin incelenmesine ayırmıştır. Ayrıca, eser incelendiğinde, eserin ikinci elden kaynakların (kitap ve makaleler) ışığında hazırlandığı görülmektedir.

Bu çalışmada ise, iktidarın ordu ile olan ilişkileri, somut olaylar çerçevesinde, Cumhuriyet Arşivi belgelerinin yanı sıra birinci ve ikinci elden kaynakların ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Ancak ATASE Arşivi'nin 1938 yılına kadar kataloglanması, MSB Arşivi'nde ise döneme ilişkin herhangi bir evraka rastlanmaması nedeniyle sadece Cumhuriyet Arşivi'nden yararlanılmıştır. Diğere yandan gerek iktidara gerekse muhalefete yakın basın ağırlıklı olarak kullanılmış, ordu ve iktidar arasında yaşananlara kamuoyunun verdiği tepki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece, esasında kamuoyunu oluşturan halkın içinden gelen askerlerin, ordu ile iktidar arasında yaşananlardan basın yoluyla ne derece etkilendiği ortaya konulmuştur.

Bunun yanında DP iktidarı döneminde Milli Güvenlik Yüksek Kurulu'nda alınan kararları ve kurul gündemini incelemek için Cumhurbaşkanlığı Arşivi ve Milli Güvenlik Kurulu'na yapılan başvurular reddedilmiştir. Bu nedenle bu konular tez kapsamından çıkarılmak zorunda kalmıştır.

Demokrat Parti iktidarı ile ordunun ilişkileri ve Demokrat Parti'nin icraatlarına karşı ordunun verdiği tepkilerin incelenmesinin, Türkiye'de siyasal sistemin doğal gelişimini önemli derecede etkileyen askeri müdahalelerden ilki olan 27 Mayıs 1960 müdahalesine nelerin sebep olduğu ve antidemokratik bir askeri müdahale yapanların, bunu demokrasi ve hürriyetler için yaptıklarını iddia etmeleri üzerine ortaya çıkan, kısaca "demokrasi için anti-demokratik müdahale" paradoksunun anlaşılmaya çalışılmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Tezimi tamamlamam konusunda beni sürekli teşvik eden, çalışmalarımı yöneten ve yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Bige Sükan'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a ve Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı'ya Tez İzleme Komitesi toplantılarındaki katkılarından ötürü çok teşekkür ederim. Son olarak uzun yıllar süren araştırmalarım süresince bana destek olan, zaman zaman tamamlayamayacağımı düşündüğümde beni gayretlendiren eşim ve kızıma, onunla geçireceğim zamandan fedakârlık eden oğluma sonsuz teşekkürler ederim. Sizler olmasaydınız bu tez yazılamazdı.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ORDU-İKTİDAR İLİŞKİLERİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

I. Bölüm:

Demokrat Parti'nin Türk Siyasi Hayatına Girişi ve Ordu ile İlişkilerinin Başlaması

A. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu	14
B. Demokrat Parti'nin Kurulduğu Yıllarda Ordu'nun Siyasete ve İktidara Bakışı ...	27
C. Demokrat Parti'nin Muhalefet Yıllarında Ordu ile İlişkileri.....	41
D. Ordu Mensuplarının Sosyo-Ekonomik Durumu ve Demokrat Parti İktidarından Beklentileri.....	46
E. Ordu'nun Barınma, Teçhizat, Eğitim ve Özlük Haklarına İlişkin Sorunları ve Demokrat Parti İktidarından Beklentileri	49

II. Bölüm:

Demokrat Parti İktidarının İlk Dönemi (1950-1954)

A. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi ve İlk DP Hükümeti'nin Kurulması	55
B. IX. Dönem TBMM'nin Asker Kökenli Milletvekilleri Yönünden Yapısı.....	62
C. Kore Savaşı ve Kuzey Atlantik Paketi'ne Giriş	63
D. TBMM'nin IX. Çalışma Döneminde İktidarın Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Yönelik Uygulamaları	69
1. Ordu Yüksek Komuta Heyeti'nde Yapılan Tasfiyeler	69
2. Personel ve Özlük Haklarına Yönelik Düzenlemeler	76
3. Teşkilat Düzenlemeleri	89
4. Askeri Yargı'nın Düzenlenmesine Yönelik Uygulamalar.....	93
5. Ordu'nun Eğitim Sistemi ve Personel Yetiştirme Politikasındaki Değişimler.....	94

6. Bina ve Tesis İhtiyacının Giderilmesine Yönelik Faaliyetler.....	96
E. Ordu'nun Atatürk Devrimlerinin Korunması ve Gericilik Konusundaki Hassasiyetine Neden Olan Uygulamalar	98
F. Demokrat Parti Mensuplarının Ordu'ya ve Ordu Mensuplarına Yönelik Tavırları.....	112

III. Bölüm:

Demokrat Parti İktidarının İkinci Dönemi (1954-1957)

A. 1954 Yılı Genel Seçim Sonuçları ve Hükümetin Kurulması	116
B. X. Dönem TBMM'nin Asker Kökenli Milletvekilleri Yönünden Yapısı	118
C. TBMM'nin X. Çalışma Döneminde İktidarın Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Yönelik Uygulamaları	119
1. Personel ve Özlük Haklarına Yönelik Düzenlemeler.....	119
2. Ordu'nun Eğitim Sistemi ve Personel Yetiştirme Politikasındaki Değişimler	120
a. Hava Harp Okulu'nun Kurulması	122
b. Zırhlı Er Eğitim Tümeni'nin Kurulması	124
c. Topçu ve Füze Okulu'nun Kurulması.....	125
d. Personel Sınıfı ve Okulu'nun Kurulması	125
e. Ordudonatım Okulu ve Er Eğitim Merkezi'nin Kurulması	126
f. Dağ ve Komando Okulu'nun Kurulması.....	127
g. Ulaştırma Okulu'nun Kurulması.....	127
h. Muhabere Okulu ve Er Eğitim Merkezi'nin Kurulması	128
ı. Sıhhiye Okulu ve Er Eğitim Merkezi'nin Kurulması	129
i. Piyade ve Topçu Er Eğitim Tugayları'nın Kurulması	129
D. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 6-7 Eylül Olaylarında Kullanılması.....	130
E. DP Hükümeti'nin Kişi Hak ve Özgürlükleri ile Siyasi Parti Faaliyetleri'ne Getirdiği Kısıtlamalar	133
F. DP Hükümeti'nin Basın Özgürlüğünü Kısıtlamaya Yönelik Faaliyetleri	143
G. Silahlı Kuvvetler İçerisinde Müdahaleye Dönük Teşkilatlanma Faaliyetlerinin Başlaması.....	146

IV. Bölüm:

Demokrat Parti İktidarının Son Dönemi (1957-1960)

A. 1957 Yılı Genel Seçim Sonuçları ve Hükümetin Kurulması	149
B. XI. Dönem TBMM'nin Asker Kökenli Milletvekilleri Yönünden Yapısı.....	151
C. TBMM'nin XI. Çalışma Döneminde İktidarın Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Yönelik Uygulamaları	155
D. Silahlı Kuvvetler İçerisinde Başlayan Müdahaleye Dönük Teşkilatlanma Faaliyetlerinin Birleşmesi ve Dokuz Subay Olayı	156
E. İktidar - Muhalefet Cepheleşmesi ve Etkileri	168
1. Milli Muhalefet Cephesi.....	174
2. Vatan Cephesi.....	175
3. Uşak, Geyikli ve Yeşilhisar Olayları.....	176
4. Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması.....	192
F. Öğrenci Olayları ve Kara Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü.....	197
1. İstanbul ve Ankara'daki Öğrenci Olayları	197
2. Kara Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü	215
G. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Mektubu.....	218
H. Müdahalenin Gerçekleşmesi	225
SONUÇ	231
KAYNAKÇA.....	237
EKLER.....	245

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.b.	: Adı Geçen Belge
A.g.y	: Adı Geçen Yayın
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi
ATSEB	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BĞMSZ	: Bağımsız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CA	: Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
ÇEV.	: Çeviren
DER.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
DZKK	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
EH	: Erkan-1 Harp

EU	: Erkan-ı Umumiye
GENKUR	: Genelkurmay
GİK	: Genel İdare Kurulu
HA	: Harp Akademisi
HO	: Harp Okulu
HVKK	: Hava Kuvvetleri Komutanlığı
HP	: Hürriyet Partisi
JGNK	: Jandarma Genel Komutanlığı
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KORG /	: KORA Korgeneral / Koramiral
KP	: Köylü Partisi
MP	: Millet Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
ORG/	: ORA Orgeneral / Oramiral
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ORDU-İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Giriş

Gelişmiş ülkelerde orduların, doğrudan doğruya siyasete karışmayarak ulusal bir çıkar anlayışının bekçiliğini yaptıkları, az gelişmiş ülkelerde ise doğrudan doğruya siyasete müdahale ettikleri ve siyaset içerisinde önemli roller yükledikleri görülmüştür.¹

Bu ülkelerde hükümet darbeleri ile kurulan askeri rejimlerde ordu, iktidarı kuramsal bir temelde kullanarak ya bir cunta olarak devleti ortaklaşa yönetmiş, ya da en üst devlet makamında generaller kendi aralarında sırayla bulunmuşlardır.²

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde de Milli Birlik Komitesi adı verilen ve müdahaleyi gerçekleştiren askerlerden kurulu komite, iktidarı ele geçirerek ülkeyi yönetmiştir.

Askeri liderler, yönetimi ele geçirdikten sonra hiçbir zaman kendilerini ülkenin sürekli yöneticileri olarak görmemişler, siyasete bulaşmanın ordunun bütünlüğü, profesyonelliği, tutarlılığı ve komuta yapısı üzerindeki aşındırıcı etkisine karşı iktidardan bir an önce ayrılmayı istemişlerdir. Kendilerini iktidara el koymaya sevk eden sorunları düzelttikten sonra, iktidardan ayrılacakları ve normal fonksiyonlarına dönecekleri beklentisini daima canlı tutmuşlardır.³

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nde de liderlerin ana fikirleri bu yönde olmuştur. Müdahalenin ilk gününden itibaren yapılan açıklamalarda en kısa sürede yeni anayasanın yapılacağı ve iktidarın seçimleri kazanacak olan sivil otoriteye

---

¹ Gencay Şaylan, “ *Ordu ve Siyaset*”, **Kanun-i Esasi'nin 100. Yılı Armağanı**, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1978, s.391-393.

² Samuel P. Huntington, **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratlaşma**; Çev. Ergun Özbudun, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s.106.

³ **A.g.e.**, s.111.

bırakılacağı açıklanmıştır. Ancak zaman içerisinde iktidarın süresi ve icraatlarının kapsamı konusunda aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, MBK'nın bölünmesine ve iktidarda daha uzun bir süre kalmayı ve köklü reformlar yapmayı düşünen grubun tasfiyesine yol açmıştır.

Az gelişmiş ülkelerde ordu, ülkedeki en örgütlü grup olup, sahip olduğu silahlı güç nedeniyle de en güçlü kurumu konumunda olmuştur. Ülkede yönetim düzeni bozulmaya başlayınca en güçlü örgüt olan ordu, yönetime müdahale etmiş ve kontrolü eline almıştır. Bu nedenle de ordulara kurtarıcı gözüyle bakılmıştır. Az gelişmiş ülkelerde hükümetin başında güçlü bir sınıf yoksa ordu yönetime müdahale etmiş ve sahnede bir rol almıştır.⁴

“Ordu niçin siyasal yaşama müdahale eder?” sorusuna A.Taner Kışlalı: “ *Ordu tüm diğer sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip bulunduğu göre, askerlerin niçin bazen siyasal yaşama müdahale ettiklerini sormak yerine, niçin her zaman karışmadıklarını araştırmak daha doğru olmaz mı?*”⁵ şeklinde bir başka soruyla yanıt vermiştir.

Askerlerin sivil politikadaki rolü genel olarak iki başlıkta incelenebilir: Bunlardan birincisi “ doğrudan müdahale” dir. Bu, “ *işlerin kötüye gittiği düşüncesiyle silahlı birlikleri kullanıp sivilleri idareden uzaklaştırmak*” olarak ifade edilebilir. 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahaleleri bu sınıftadır. Diğeri ise “ dolaylı etkileme” dir. Askerler, kendi görev anlayışları ve siyasal ilgileri doğrultusunda bazı amaçları gerçekleştirmek veya kurumsal çıkarlarını korumak amacıyla hükümetlerin mali, iktisadi, toplumsal ve kültürel siyasetlerini dolaylı baskı yoluyla etkilemeye çalışmışlardır.⁶ Tarihimizde bunun da oldukça sık yaşandığı görülmüştür. 27 Mart, 28 Şubat süreci ve 27 Nisan e-muhtırası bunlara örnektir.

---

⁴ Şaylan, **a.g.m.**, s.394.

⁵ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, 5. B., İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s.278.

⁶ Şaylan, **a.g.m.**, s.394.

Siyaset Bilimci Nordlinger, konuyu biraz daha açmış ve demokratikleşme süreci yaşayan ve otoriter eğilimlerin ağır bastığı rejimlerde orduların askeri müdahaleler yoluyla siyasal sistem içerisinde hakemlik, bekçilik ve yöneticilik olmak üzere üç görev üstlendiğini belirtmiştir. Hakemlik işlevini, ordunun son sözü söyleyen değil, ama perde arkasında kalan gizli bir güç olarak ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Bekçilik ise yazara göre, ordunun sivil yönetimi işbaşından uzaklaştırarak kontrolü ele alması ve ortalama iki ila dört yıl iktidarda kalmasıdır. Müdahale kısa süreli ve sistemi düzenleyicidir. Yöneticilik ise, ordunun uzun süreli, hatta daimi olarak iktidarda kalmayı hedeflemesidir.⁷

Bir diğer siyaset bilimci Duverger, ülkeler geliştikçe ordunun bir askeri müdahalede bulunma ihtimalinin azaldığını fakat gerçekleştiği takdirde bunun muhafazakâr olma ihtimalinin arttığını savunmuştur. Geri kalmış ülkelerde ise askerlerin siyasete müdahale ihtimalinin yükseldiğini, ancak bu müdahalenin devrimci nitelikte olma olasılığının yüksek olduğunu ifade etmiştir.⁸

Duverger, orta gelişmişlik düzeyindeki ülkelerde de askeri müdahalelerin gerçekleşme olasılığının yüksek olduğunu, ancak burada müdahalelerin ilerici ya da gerici olma olasılıklarının eşit olduğunu savunmuştur. Yazar, Arjantin, Brezilya ve bazı özel koşullar ile Türkiye'nin de bu sınıfta yer aldığını belirtmiştir.⁹

Huntington ise ordunun siyasete müdahalesi ile toplumsal gelişmişlik seviyesi arasında bağ kurmuştur. Gelişmişlik seviyesi düşük olan ülkelerde, ordunun siyasete müdahalesi olağan karşılanmakta, toplumsal yapıları gelişmiş olan ülkelerde ise bu müdahalenin gerçekleşmesi güçleşmektedir. Askeri müdahaleler, toplumdaki siyasal kurumların güçsüz olması, toplum içinde sosyal sınıf, bölgesel veya etnik gruplar arasındaki şiddetli çatışmaların askeri müdahaleyi teşvik etmesi ve anayasal

---

⁷ Eric A. Nordlinger, *"Soldiers in Politics: Military Coups and Governments"*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall Inc., New York, 1977, s.22-25.

⁸ Maurice Duverger, *Diktatörlük Üzerine*, Çev. Bülent Tanör, Dönüm Yayınevi, İstanbul, 1965, s.123.

⁹ A.g.e., s.124.

uzlaşmanın sağlanamaması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.¹⁰ Modern ve demokratik yönden gelişmiş siyasi kurumların işlevsel olarak kurulamadığı daha geleneksel siyasi kurumlara sahip ülkelerde ordunun siyasete müdahaleleri süreklilik göstermektedir.¹¹

Huntington, askerlerin siyasete askeri nedenlerden değil, siyasi nedenlerden dolayı müdahale ettiklerini söylemiştir. Ayrıca askeri müdahalelerin, askeri kurumların sosyal yapısından çok toplumun siyasi ve kurumsal yapısını yansıttığını belirtmiştir. Askeri müdahalelerin, az gelişmiş ülkelerde sosyal güç ve kurumların siyasallaşması sonucu meydana geldiğini ifade etmiştir. Huntington'a göre bu ülkelerde ordu da dâhil olmak üzere toplumun tamamı siyasallaşmıştır.¹²

Samuel E.Finer ise, askeri müdahalelerin nedenini askeri örgüt yapısının içinde aramak gerektiğini ifade etmiştir. Bir ülkedeki subayların, kendilerini devletin asıl sahipleri şeklinde gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca bu görüşü savunanlar, bir ülkedeki askerlerin toplumun düzenini sağlamada görevleri olduğunu, bu görevin de mevcut ekonomik paylaşım düzenini korumak olduğunu söylemişlerdir.¹³

Türkiye'de de durum bu bakış açısıyla incelenebilir. Feroz Ahmad, Kemalist rejimin koalisyon ortakları ya da bileşenlerinin; asker ve sivil devlet memurları ile aydın sınıfını meydana getiren yeni meslek sahiplerinden; hukukçular, gazeteciler, öğretmenler, bunun yanında tüccarlardan ve işadamları ile toprak ağalarından oluştuğunu ifade etmiştir. Ahmad, silahlı kuvvetler mensuplarının bu ittifakta önemli

---

¹⁰ Samuel P.Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası**, Çev.K.Uğur Kızılaslan, 2. B., Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006, s.46.

¹¹ Samuel, P. Huntington, “ *Civil-Military Relations*”, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, The Free Press., New York, 1972, s.493.

¹² Samuel P.Huntington, **Political Order in Changing Societies**, Yale University Press, New Haven, 1969, s.194.

¹³ Samuel E. Finer, **The Man On Horseback: The Role of Military in Politics**, Penguin Books, London, 1975, s.5-6.

bir bileşen olduğunu, Cumhuriyet'in kurulmasında ordunun ve dolayısıyla subayların yaşamsal bir rol oynadığını vurgulamıştır.¹⁴

Münci Kapani, ordunun kendisine çıkar sağlayıcı amaçlar ile hareket etmediğini, belirli bir kamu düzeninin görülmesine öncelik verilmesi amacını güttüğünü söylemiştir. Bu amaçla siyasal karar organları üzerinde baskı işlevi gördüğünü, ancak siyasal kararların alınması sürecinde etkilemenin, bizzat ordu veya ordu temsilcileri tarafından kararların alınması şekline dönüşmesi durumunda, artık o rejimin demokratikliğinden söz etmek imkânı kalmadığını belirtmiştir.¹⁵

A.Taner Kışlalı, ordunun her siyasi düzende, şartlara göre artan veya azalan rolü olduğunu söylemiştir. Bu rolün ülkelerin siyasal rejimi ve sosyoekonomik yapılarına göre değiştiğini, Ancak yine de ordunun, her ülkede kendine özgü kurallarla işleyen bir baskı grubu olarak siyasette yerini aldığını ifade etmiştir.¹⁶

Ülkemizde de geçmişten bugüne yaşanan direkt veya doğrudan askeri müdahaleler, buraya kadar anlatılan kuramsal bakış açısı içerisinde kendine göre özellikler bulmuştur. Her bir askeri müdahalenin farklı nedenleri ve gerçekleşme şekilleri vardır. Ancak müdahalelerin ortak özellikleri buraya kadar anlatılan kuramsal perspektif ışığında siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda işlerin kötü gittiği zamanlarda gerçekleşmiş olmalarıdır.

Türkiye'de görevi, milletin ve devletin varlığını ve geleceğini içten ve dıştan gelebilecek her türlü tehdide karşı savunmak olan Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin yaşadığı siyasi buhranlı zamanlarda, yönetime müdahale etmek gereğini duymuştur. Öncelikle, Türk Ordusunun tarihinde zaman zaman gerçekleşen müdahaleleri tarihsel bir yaklaşımla özetlemek faydalı olacaktır.

---

¹⁴ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, 3.B., Hil Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.22.

¹⁵ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, 6.B., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992, s.202.

¹⁶ A. Taner Kışlalı, **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, 3.B., İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s.256.

Osmanlı Devleti'nde ordunun yönetime ilk müdahalesi, XV. Yüzyılın ortalarında devletin merkezinde Kapıkulu adıyla konuşlanmış silahlı bir kurum olan Yeniçeri Ocağı'nın, Ulema'nın destek vermesi ile sağlanan meşruiyete binaen yaptığı müdahalelerdir. Bunlar gerek saltanat değişimlerinde, gerekse başlı başına çıkarlarına dokunan olaylar karşısında, iki kurumun ortak çalışmasıyla, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 1826 tarihine kadar geleneksel bir ittifak şeklinde gerçekleşmiştir.

Bu dönemden sonra isyan ile yönetime müdahale edebilecek meşru kurum ortadan kalktığından, bundan sonraki müdahaleler, ordunun içerisinde kurulan gizli teşekküller ve yine siyasetin içerisinde bu gruplara sağlanan destek ile hayat bulmuştur.

1859 yılı başlarında Süleymaniyeli Şeyh Ahmet, Hüseyin Daim Paşa, Arif Bey, Binbaşı Rasim ve Cafer Dem Paşa tarafından kurulan "Fedailer Cemiyeti" adlı gizli örgüt, Padişah Abdülmecit'i devirmek ve yönetimi değiştirmek istemiş, ancak eyleme geçmeden yakalanmışlardır. Örgüt Üyelerinin Kuleli Kışlasında sorguya çekilmeleri nedeniyle olay tarihte Kuleli Vak'a sı olarak geçmiştir.¹⁷

1876'da Meşrutiyetin ilan edilmesi amacıyla Abdülaziz'in tahttan indirilmesi yine gizli bir örgüt tarafından planlanmıştır. Ancak bu sefer örgüt üyelerinin asker ve siyasetin güçlü isimlerinden¹⁸ oluşması nedeniyle başarıya ulaşmıştır. Burada ordunun topyekün bir hareketi değil, asker ve sivil yüksek bürokratik seviyedeki aydınların müdahalesi söz konusu olmuştur. Saraya yapılan bir baskınla padişah tutuklanmış, yerine tahta çıkarılan V.Murad'ın sağlık yönünden yetersizliği, II. Abdülhamid'e Anayasayı ilan edeceği sözünü verdikten sonra tahtın yolunu açmıştır.¹⁹ Abdülaziz'in hal'i, Yeniçeri ayaklanmalarından farklı olarak asker ve

---

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952,s.89.

¹⁸ "Serasker Hüseyin Avni Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, Devlet Nazırı Mithat Paşa, Donanma Komutanı Süleyman Paşa" Bkz. Ümit Özdağ, **Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2006,s.35.

¹⁹ Aynı yer.

sivillerden oluşan yeni şehirli aydın işbirliğinin ürünü olarak farklı bir karakterde görünmüştür.²⁰

1889'da Mekteb i Tıbbiye öğrencileri, İttihad-ı Osmanî adlı bir örgüt kurmuşlar, daha sonra da cemiyetin adını Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirmişlerdir. Cemiyet kurulduğu Tıbbiye, Mülkiye ve Harbiye mekteplerinde yayılmıştır. Müteakiben 1906'da Selanik'te bir kısım subay ve devlet memurunun kurduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşmiştir. Cemiyet bu birleşme ile Rumeli'den gelen subayların da katılımıyla oldukça güçlenmiş, böylece İttihad ve Terakki Partisi ortaya çıkmıştır.²¹

Cemiyet, 1896'da Abdülhamit'i devirmek için bir darbe planlamıştır. Kardeşi Mehmet Reşat Efendi kaçırılacak, Şehüislamdan II. Abdülhamit'in padişahlık yapamayacağına ilişkin fetva alındıktan sonra yerine V. Murad getirilecek, onun da sağlık durumunun elvermediği anlaşılırsa Mehmet Reşat tahta çıkarılacaktır. Ne varki teşebbüs duyulmuş ve darbeciler tutuklanmıştır. Bir yıl sonra Harbiye'liler yeni bir girişimde bulunmuş, onlar da yakalanmış ve Trablusgarp'a sürülmüşlerdir.²²

1902 ve 1907 yıllarında Paris'te iki kongre toplayan Jön Türkler, Prens Sabahattin'in girişimleri ve İngilizlerin desteğiyle Abdülhamit'i tahttan indirmeyi düşündülse de, aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı girişimde bulunamamışlardır. İkinci Kongre Bildirisi'nde gösterilen amaç, Abdülhamit'i tahttan inmeye zorlamak, idare i hazıranın değiştirilmesi ve parlamenter düzenin kurulması olmuştur.²³

Amaçta belirtilen ihtilalin başlaması, daha sonra İnkılab-ı Kebir olarak ifade edilen, Yüzbaşı Resneli Niyazi Bey'in 3 Temmuz 1908'de, 200 asker ve bir o kadar da sivilden oluşan bir grup ile dağa çıkması şeklinde olmuştur. Dağa çıkan bu grup

---

²⁰ Ahmet Turan Alkan, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Ötüken Yayınları, Ankara, 1982, s.12.

²¹ Tunaya, **a.g.e.**, s.113.

²² Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s.30.

²³ **A.g.e.**, s.65-66.

meşrutiyetin iadesi için saraya başvurmuştur. Abdülhamit hareketi bastırmak üzere tümen komutanlarını görevlendirmiş ama onlarda başarısız olunca 24 Temmuz 1908’de Kanun-u Esasi’yi yürürlüğe koymak suretiyle II. Meşrutiyet’i ilan etmek zorunda kalmıştır.²⁴

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, geri plandan devletin tüm işlerine karışmaya başlamış ve devlet üzerinde bir vesayet sahibi olmuştur. Bu durum 13 Nisan 1909 günü yaşanan ve 31 Mart Vak’ası olarak bilinen ayaklanmaya kadar devam etmiştir. O gün, ordudan tasfiye edilen alaylı subaylar ile askere gitmek istemeyen medrese talebelerinin kışkırttığı erbaş ve erler, Taksim’de bulunan Topçu Kışlası’nda ayaklanmışlardır. İsyancılar, ittihatçıların görevden uzaklaştırılmasını, hükümetin istifa etmesini ve şeriatın hâkim kılınmasını istemişlerdir. İttihatçılara karşı olan tüm grupların da isyancıları desteklemesi üzerine hükümet istifa etmiş ve ittihatçılar görevden uzaklaştırılmıştır. İsyanı bastırmak için Selanik’teki Mahmut Şevket Paşa Komutasındaki 3. Ordu’dan, Hareket Ordusu adıyla başında Hüseyin Hüsnü Paşa olan bir fırka görevlendirilmiş, Kurmay Başkanlığı’na ise Kolağası Mustafa Kemal getirilmiştir. 24 Nisan 1909 günü Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa da İstanbul’a gelerek sıkıyönetim ilan etmiş, 27 Nisan 1909’da Abdülhamit’i tahttan indirerek yerine V.Mehmet Reşat’ı tahta çıkarmıştır.²⁵

31 Mart Vak’ası, o gün çıkan dolayısıyla bir gün önce kaleme alınan gazetelerdeki yazılardan da anlaşılacağı üzere, önceden tasarlanmış, İttihat ve Terakki karşıtı bir askeri gösteridir. Amaç er ve erbaşların yapacağı planlı, düzenli ve kansız bir gösteri ile İttihat ve Terakki’nin Meclis i Mebusan üzerindeki askeri

---

²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “İkinci Meşrutiyet’in Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar” **Bellekten** C.XX, No.77 (Ocak 1956) s.103-174.

²⁵ Zekeriya Türkmen, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu Siyaset Çatışması**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993, s.155.

baskısını kaldırmak, Sadarete Kamil Paşa'nın, Harbiye'ye Nazım Paşa'nın, Mebusan Meclisi Başkanlığı'na İsmail Kemal Bey'in gelmesini sağlamaktır.²⁶

Sonuçta asker, sivil politikacıların siyasi yaşamı, kanun ve nizamları sürdürmedeki başarısızlıkları üzerine siyasi yaşama girmiş, ancak imparatorluğu nasıl yöneteceğini bilemeyerek yönetimi yine sivillere bırakmıştır.

Mustafa Kemal'e gelince o meşrutiyetin ilan edilerek Kanun-u Esasi'nin yürürlüğe konmasıyla ülkenin sorunlarının hallolduğu görüşüne katılmamıştır. Mustafa Kemal'e göre devletin siyasi yönünü düzenlemede ordu etkili olmuş, çağdaş ve ilerici bir atılım gerçekleştirmiştir. Artık siyasi görevini tamamlamıştır. Kurulan siyasi yapıyı meclise bırakıp asıl görevine, kışlasına dönmelidir. Nitekim Mustafa Kemal, ikinci meşrutiyet öncesinde bile İttihat ve Terakki'nin politika gereği savsakladığı bu gerçeği söylemiş, ülke çıkarları için siyasete girmenin askerleri siyasi hırsların etkisinde bırakabileceği tehlikesine karşı askerleri uyarmıştır.

1909 yılında İttihat ve Terakki'nin Selanik'te yapılan Umumi Kongresi'nde Mustafa Kemal, bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

*“ Ordu mensupları cemiyet içinde kaldıkça millete dayanan bir parti kuramayız... Ordu ile cemiyeti ayıralım. Cemiyet tam manasıyla bir siyasi parti halinde milletin bünyesinde kol salsın. Ordu da asli vazifesiyle uğraşsın. Bunun için cemiyetin mhtaç olduğu subayları veyahut cemiyette kalmak isteyen ordu mensuplarını istifa suretiyle ordudan çıkaralım. Cemiyete mal edelim. Bundan sonra askerlerin herhangi bir partiye, siyasi bir teşekküle girmelerini önleyecek kanuni müeyyideler koyalım. ”*²⁷

---

²⁶ Sina Akşin, **31 Mart Olayı**, İmge Kitabevi, Ankara, 1970, s.293.

²⁷ Mehmet Saray, “ Devlet Yönetiminde Ordunun Yeri ve Rolü Hakkında Bir Örnek: İttihat ve Terakki Devrinde Ordunun Millet ve Devlet Yönetiminde Tesiri” **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, ATASE Yayınları, Ankara, 1985, s.86-87.

Bu konu Kongre’de çok şiddetli münakaşalara yol açmış, Kongre’nin açılmasıyla görevleri sona eren umumi merkez üyeleri bu tezin aleyhinde bulunarak, Meşrutiyeti korumak için askeri güce ihtiyaç olduğu tezini savunmuşlardır.²⁸

Bu gelişmeler yaşanırken İttihat ve Terakki’nin gücüne karşı, ordunun siyasette kalmasının askeri bozduğunu, askerinin savunma görevini engellediği görüşünü savunan ve ordunun siyasetten çekilmesini isteyen bir grup olarak “Halaskar (Kurtarıcı) Zabitan Grubu” kurulmuştur.²⁹

31 Mart Vak’asından sonra otoritesi zayıflayan İttihat ve Terakki Partisi 23 Ocak 1913’te düzenlediği Babıâli Baskını ile hükümeti devirmiş ve kendisi yeni bir hükümet kurmuştur. Bu gelişmeler sonucunda ordu mensupları siyaseten bölündüğü gibi siyasi partiler etrafında da gruplaşmış, siyasi çekişmeler sonucu Nazım Paşa ve Mahmut Şevket Paşalar öldürülmüş, bunun üzerine İttihat ve Terakki Partisi tarafından sıkıyönetim ilan edilmiş ve ülke 1918 yılı sonlarına kadar sürecek olan Enver, Cemal ve Talat Paşaların yönetimine bırakılmıştır.

Ordunun siyaset sahnesindeki kavgalarıyla geçen dönemde Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarındaki başarısızlıklar ülkenin büyük bir kısmının kaybedilmesine neden olmuştur.

Müteakiben İstiklal Savaşı’nın olağanüstü koşullarında, ordu mensuplarının politika içerisinde bulunmaları da olağanüstü koşulların gerektirdiği şekilde ama Büyük Millet Meclisi’nce çıkarılan kanunlarla düzenlenmiştir.

2.5.1920 tarihli 3 numaralı “Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Seçilmesine Dair Kanun” ile Genelkurmay işlerini görmek üzere bir vekâlet kurulmuştur. 5.6.1920 tarihli 18 numaralı kanun ile BMM üyelerinin aynı anda hangi memuriyetleri yapabilecekleri düzenlenmiş, bu kanunla sadece ordu ve kolordu komutanlarının görevlerinin BMM üyeliği ile bağdaşabileceği belirtilmiştir. Bunun

---

²⁸ Aynı yer.

²⁹ Tunaya, **a.g.e.**, s.345.

altındaki rütbe ve makamlara milletvekili olmak yasaklanmıştır. Savaşın bitişinde ise hemen yeni bir düzenleme yapılarak, ordu ve kolordu komutanlarının dahi milletvekili sıfatları devam etmesine rağmen meclis müzakerelerine katılması yasaklanmıştır. Bu konudaki diğer kanun ise 5.8.1921 tarihli ve 144 numaralı “Başkomutanlık Kanunu” dur. Başkomutan, bu kanunla meclisten aldığı yetkiye dayanarak sınırlı süre içerisinde meclisin yetkisinde olan yasamaya yönelik kararları alabilecektir.³⁰

Görülüyor ki İstiklal Savaşı gibi bir ölüm kalım mücadelesinde dahi Mustafa Kemal Paşa ordunun ve askerlerin siyasi alan ile ilişkilerini başıboş bırakmamış ve bunu BMM ‘den çıkardığı kanunlar ile düzenlemiştir.

1924 Anayasası’nın kabulü ile Başkomutanlık konusu da düzenlenmiş ve Anayasa’nın 40. Maddesinde “ *Başkomutanlık, TBMM’nin yüce varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Başkomutanlık görevi, barışta Genelkurmay Başkanı, savaşta ise Bakanlar Kurulu önerisi üzerine Cumhurbaşkanı’nca tayin olunacak kimse tarafından yerine getirilecektir.*”³¹ ifadesi ile yerini bulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa’nın, 1924 Anayasa’sı ile devlet düzenini kurduğu günlerde ordunun politika ile ilişkisi hakkındaki görüşleri ise şöyledir. Mustafa Kemal Paşa kendi kaleme aldığı en büyük eserlerinden biri olan Nutuk’da bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“ Efendiler, kumandanlar askerlik vazife ve gereklerini düşünürken ve tatbik ederken, dimağını siyasi mülahazaların tesiri altında bulundurmaktan

---

³⁰ Bülent Daver, “ *İstiklal Savaşı’nda Ordu-Politika İlişkileri*” **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, ATASE Yayınları, Ankara, 1985, s.194.

³¹ A.Şeref Gözübüyük, Suna Kili, **Türk Anayasa Metinleri: 1839-1980**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2006, s.120-121.

çekinmelidirler. Siyasi yönün gereklerini düşünen başka görevliler olduğunu unutmamalıdır.”³²

Atatürk, çok partili hayata geçiş denemelerinde de bu hassasiyetinin üzerinde titizlikle durmuştur. 1924 yılında kurulan Terakkiperver Fırka'nın kurucuları olan Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy gibi paşaların askerlik mesleğini terk ederek siyasete girmelerini istemiştir. Aynı şekilde 1930 yılındaki ikinci denemede kurulan Serbest Fırka'nın da yine eski bir asker ama askerlikten ayrılmış olan Fethi Okyar tarafından kurulmasını tercih etmiştir.

İnönü döneminde ise ordu, siyaset içerisindeki eski ağırlığını kaybetmiştir. Bu dönemde II. Dünya Savaşı şartlarının da etkisiyle subaylar, ülkenin ve Silahlı Kuvvetler'in iyi yönetilmediği düşüncesiyle gizli örgütler kurmuşlar ve İnönü iktidarını devirmeyi düşünmüşlerdir. 1949-1950 yıllarında ordunun önemli bir bölümü özellikle genç subaylar pasif olarak Demokrat Partiyi desteklemişlerdir.

Bu çalışmadaki amaç, Demokrat Partinin iktidara gelişiyle birlikte, iktidarın Silahlı Kuvvetler ile olan ilişkileri, Silahlı Kuvvetleri ilgilendiren icraatlarının incelenmesi ve DP'nin siyasi faaliyetlerinin subayların gözünde nasıl algılandığının açıklanmasıdır. Dolayısıyla iktidara gelirken özellikle genç subaylardan oluşan, ordunun geniş bir kitlesince önemli beklentilerle desteklenen bir siyasi iktidarın, on yıl gibi kısa bir sürede nasıl olup da aynı grup tarafından bir askeri müdahale ile görevden uzaklaştırıldığını ortaya koymaktır.

Diğer yandan modern ulus devletlerde “Rol Genişlemesi”³³ olarak ifade edilen orduların profesyonellik alanlarının dışına çıkarak farklı roller üstlenmesi ve diğer alanlara nüfuz etmeye başlaması ile ortaya çıkan sivil kontrol meselesinin iktidar tarafından algılanış şekli, ordunun iktidarın sivil kontrol sağlama çabalarını

---

³² M.Kemal Atatürk, **Nutuk**, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s.492.

³³ Amos Perlmutter, “*The Comparative Analysis of Military Regimes: Formations, Aspirations and Achievements*”, **World Politics**, Vol.33, No.1 (October 1980), s.99.

gerektirecek hangi eylemleri yaptığı ya da yapmadığının ortaya konularak dönemin kuramsal bir bakışla açıklanması bir diğer amaçtır.

Gelinen noktada, ordu-siyaset ilişkilerini tarihi tabloya bakarak ordu siyasetin dışında kalmalıdır şeklinde kısır bir yorumla anlatmaya çalışmak, kendisi de aslında tamamen siyasal bir kurum olan ordunun siyasal gelişmelere karşı tavırsız kalmasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ordu, tüm dünyada ve tarih boyunca olduğu gibi bundan sonra da ait olduğu ülkenin siyasal yaşamında meydana gelen gelişmelere karşı bir şekilde ses verecek, bir tavır geliştirecektir. Önemli olan, burada bahsedilen “ *bir şekilde*” nin nasıl olacağı sorusuna cevap bulmaktır. Bunu da o ordunun ve ait olduğu ülkenin tarihsel birikimi, sosyal, politik ve kültürel yapısı ile demokratik kültürün yerleşmişliğinin yanında, siyasetçilerinin uzak görüşlülüğü ve uzlaşma yeteneği belirleyecektir.

I.Bölüm

Demokrat Parti'nin Türk Siyasi Hayatına Girişi ve Ordu ile İlişkilerinin Başlaması

A. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti'nin Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni daha demokratik ve çok partili bir siyasal sisteme götüren süreç ve siyasal liberalleşmenin ilk belirtileri 1945 Nisan'ında San Fransisco Konferansı³⁴ sırasında görülmüştür.³⁵ Türk Heyeti konferansta ülkede yakın bir zamanda çok partili siyasi hayata geçilebileceğini bildirmiştir.³⁶ Ayrıca bu konuda ilk resmi beyanat, İnönü tarafından 19 Mayıs 1945 Gençlik Bayramı Konuşması'nda verilmiştir.³⁷

İnönü konuşmasında “... Ülkemiz siyasal yönetimi, cumhuriyetle kurulan halk yönetiminin her yönde ilerlemesi koşullarını geliştirmeyi sürdürecektir. (...) Türkiye dünya savaşı sonunda ortaya çıkan güçlüklerin yok edildiği ölçüde, ilerleme yolunda yürüyecektir. En geniş anlamda demokrasi ilkelerini uygulayacağız.” demiştir.³⁸

CHP'nin çok partili hayata geçiş konusunda gösterdiği bu yumuşama tavrı, derhal etkisini göstermiş ve temmuz başında Nuri Demirağ, Milli Kalkınma Partisi adıyla yeni bir parti kurmak için müracaat etmiştir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 5

---

³⁴ “ 25 Nisan 1945 tarihinde ABD'nin San Fransisco şehrinde, dünya barışının sağlanması ve dünyanın bir daha büyük bir savaş yaşamasının önlenmesi için milletlerarası bir teşkilat kurulması amacıyla yapılan konferans. Neticesinde 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Anayasası imzalanmıştır. Türkiye Birleşmiş Milletler Anayasası'nı kurucu üye sıfatıyla imzalamıştır. Bkz. **Aydın Tarihi**, “*San Fransisko Konferansı*”, No. 139, Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, Haziran 1945, s.341-342; **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Haziran 1945.

³⁵ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4.B., İmge Kitabevi, Ankara, 2003,s. 21.

³⁶ Cemil Koçak, “ *Siyasal Tarih (1923-1950)*”, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C.IV, 10.B., Cem Yayınevi, Ankara, 2008, s.175.

³⁷ Eroğul, **a.g.e.**,s.21.

³⁸ Ahmet Yıldız, **İhtilalin İçinden, Anılar, Değerlendirmeler**, Alan Yayınları, İstanbul, 2001,s.49.

Eylül 1945 tarihinde verdiği beyanatta, 22 Ağustos 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisinin kurulmasına izin verildiğini bildirmiştir.³⁹ Bu beyanatta, tek dereceli seçim, üniversite özerkliği, antidemokratik kanunlar gibi konularda gelecek taleplere hükümetin ilke olarak karşı çıkmayabileceği ifade edilmiştir.⁴⁰

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te, Meclis Açılış Nutku'nda konuya bakışını açık ve net bir şekilde açıklamış, çok partili siyasal hayata geçiş için kesin olarak yeşil ışık yakmıştır.

İnönü konuşmasında:

“ ...Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar teşvik olunarak bu yolda teşebbüse girişilmiştir. İlk defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partilerin de kurulması mümkün olacaktır. (...) Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir. O zamana kadar bir karşı partinin kurulup kurulamayacağını ve kurulursa bunun meclis içinde mi, dışında mı ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bu siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın

---

³⁹ Tunaya, a.g.e., s.638; **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Eylül 1945.

⁴⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Eylül 1945.

gelişmesi için daha doğru yol, milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur.” demiştir.⁴¹

Prof. Dr. Nihat Erim, İsmet İnönü'nün çok partili siyasal hayata geçiş konusunda kendisine şu sözleri söylediğini belirtmiştir:

“ Bizim şimdiki sistemimiz baştaki şahsa dayanmaktadır. Bu türlü idareler ekseriyetle pek parlak başlar, hatta bir müddet parlak devam eder. Fakat bunun sonu yoktur. Baştaki şahıs sahneden çekildiği zaman nasıl bir akıbetle karşılaşılacağı bilinmez. Tek parti rejimleri normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam zamanında yapamadıkları için yıkılmışlardır. Yıkıntının arkasından da birçok zahmetlerle meydana getirilen eserlerin hepsi heba olmuştur. Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız. Ciddi ve esaslı murakabe (seçim) sistemine süratle geçmeliyiz. Ben ömrümü tek parti rejimiyle geçirebirim. Ama sonunu düşünüyorum, benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirilmeksizin işe girişilmelidir.”⁴²

İnönü'den başka, mevcut koşulların çok partili siyasal hayata geçiş için uygun olduğunu düşünen ve artık iktidara gelmeyi hedefleyen bir başka zümre daha vardı. Bunlar, savaş şartlarının yarattığı fırsatlar ile zenginleşen tüccarlar, bu nedenle aşırı fakirleşen kesim ve kültürel ve sosyal değerlerinin zarar gördüğünü düşünen muhafazakâr kesimlerdir. Bu yeni toplumsal katmanlar, ileride DP'nin iktidara gelme sürecine katkı sağlamıştır.⁴³

---

⁴¹ TBMMZC, Devre: VII, C.XX, 1 Kasım 1945, s.7, T.C. Resmi Gazete, 2 Kasım 1945, No.6147.

⁴² Rıfki Salim Burçak, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950**, Olgaç Yayınevi, İstanbul, 1979,s.41.

⁴³ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Siyasal Muhafazakârlığı'nın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011,s. 110.

CHP'nin tek parti olarak iktidarda olduğu dönemde, Meclis grubu çalışmalarında görüŖülen tasarılar zaman zaman red oyu veren parti mensupları görülmüŖtür. Bunlar çeŖitli sebeplere dayanan bireysel muhalefet oyları olmuŖtur. Atatürk'ün son döneminde BaŖbakanlık görevinde bulunan Celal Bayar, İsmet İnönü'ye karŖı baŖlatılan muhalefet hareketinin de liderliğini ele almıŖtır.

Celal Bayar, TBMM'nde 1944 yılı Bütçe Kanunu görüŖülürken 22 Mayıs tarihli oturumda hükümete sert eleŖtiriler yöneltmiŖtir. Bayar, konuŖmasında bütçe açığı, hayat pahalılığı nedeniyle yoksulluğun giderek arttığı, ekonomik politikaların başarısızlığı, üretimin arttırılamadığı, özellikle köylünün ürettiği malın parasını devletten zamanında alamayarak zarara uğradığı gibi önemli konular üzerinde durmuş⁴⁴ ve 29 Mayıs tarihinde yapılan oylamada red oyu kullanmıŖtır.⁴⁵

Bir diğerk muhalefet, Ocak 1945'te Ŗirket-i Hayriye'nin devletçe satın alınmasına yönelik yasa tasarısı sırasında Recep Peker tarafından yapılmıŖsa da,⁴⁶ CHP içerisinde önemli bir yankı yaratmamıŖtır.

Önemli bir muhalefet de, yine 1945 yılında Celal Bayar'ın önderliğinde ortaya çıkmıŖtır. Bu muhalefetin, daha öncekiler gibi bireysel bir muhalefet olmadığı bir süre sonra anlaşılmıŖtır. TBMM'nde 1945 yılı ilk yedi aylık Bütçe Kanunu Tasarısı görüŖülürken önemli eleŖtiriler yapılmıŖ ve tasarı 29 Mayıs 1945'de oylanırken Recep Peker, Celal Bayar ve Hikmet Bayur baŖta olmak üzere, Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Refik Koraltan ve Emin Sazak red oyu vermiŖlerdir.⁴⁷

En önemli siyasi sonucu doğuran muhalefet ise, yine bu grup içinden gelmiŖtir. 14 Mayıs 1945'de Çiftçiyi Topraklandırma Yasası görüŖülürken, Adnan Menderes ile BaŖbakan Ŗükrü Saraçoğlu sert biçimde tartıŖmıŖlar, Emin Sazak ve

---

⁴⁴ TBMMZC, Devre: VII, C.X, 22 Mayıs 1944, s.146-151.

⁴⁵ a.g.y., 29 Mayıs 1944, s.422.

⁴⁶ TBMMZC, Devre: VII, C.XV, 15 Ocak 1945, s.93.

⁴⁷ TBMMZC, Devre: VII, C.XVII, 29 Mayıs 1945, s.513.

Refik Koraltan da bu yasayı şiddetle eleştirmişlerdir.⁴⁸ Yasanın kabul edilmesi sırasında bütçeye olumsuz oy veren yedi milletvekili oy kullanmayarak tepkilerini göstermişlerdir.⁴⁹ Fakat yedi kişi içinden Bayar, Menderes, Koraltan ve Köprülü yasanın oylanmasından önce CHP Parti Grubu'na “ *Dörtlü Takrir*” olarak anılan önergeyi vermiş,⁵⁰ böylece muhalefetlerinin hem bireysel olmadığını, hem de yalnız bütçeye, ya da Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na yönelik olmadığını göstermişlerdir.

Dörtlü Takriri imzalayanlardan Bayar bankacı ve iktisatçı, Menderes hukukçu ve çiftçi, Koraltan hukukçu ve Köprülü ise tarih profesörüdür.⁵¹

Bu önergede, “*Milli hâkimiyetin tek tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisi'nde hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve anayasanın halkçı ruhunu takyit eden (kayıt ve şarta bağlayan)*⁵² bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını” teklif etmişlerdir.⁵³ Teklifleri temelde üç noktada toplanmıştır. Bu teklifler, bazı kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin değiştirilerek demokratikleştirilmesi, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesine imkân verilmesi ve seçimlerin serbestçe yapılması olmuştur.⁵⁴

---

⁴⁸ a.g.y., 14 Mayıs 1945, s.70.

⁴⁹ TBMMZC, Devre: VII, C.XVIII, 11 Haziran 1945, s.235.

⁵⁰ Eroğul, a.g.e.,s.27.

⁵¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 2.B., Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009,s.407.

⁵² Derya Örs, Hicabi Kırlangıç, Ahmet Eryüksel, **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, Gün Yayıncılık, Ankara, 2004,s.512.

⁵³ Eroğul, a.g.e., s.28.

⁵⁴“Dörtlü Takririn tam metni için” Bkz. Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1960**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.597.

Dörtlü Takrir, CHP Grubu'nun 12 Haziran 1945 tarihli toplantısında görüşülmüştür. Önerenin konuşulması sırasında dört arkadaş söz alarak amaçlarının yeni bir parti kurmak olmadığını, partide demokratik bazı reformların yapılmasını sağlamak olduğunu açıklamışlardır.⁵⁵

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, kürsüye gelerek önerge sahiplerinin amaçlarının yeni bir parti kurmak olmadığına göre bu isteklerini Meclis'te ya da Parti Kurultayı'nda önerebileceklerini belirterek önerenin geri alınmasını istemiştir. Ne varki önerge, sahipleri tarafından geri çekilmeyince Saraçoğlu önerenin reddedilmesini istemiş ve yapılan oylama sonucunda önerge sahiplerinin dışındaki CHP'liler tarafından red oyu verilmiştir.⁵⁶

12 Haziran tarihinde yayımlanan Grup Başkanvekilliği Bildirisi'nde, bu türlü taleplerin usulen gruba getirilemeyeceği gerekçesi ile önerenin reddedildiği, kanun değişiklik tekliflerinin Meclis'e, tüzük değişiklik tekliflerinin ise Kurultay'a yapılması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁷

Cumhurbaşkanı İnönü'nün, 19 Mayıs 1945 ve 1 Kasım 1945 tarihli konuşmalarında göstermiş olduğu genel tavra rağmen önerenin CHP içerisinde bu derece sert bir tavır ile karşılanması konusunda Prof. Dr. Kemal Karpat, Halk Partisi çoğunluğunun siyasi hürriyeti birden vermeye karşı aşırı temkinli bir tutum takınmış olabileceğini, ya da CHP ileri gelenlerinin gerçek bir muhalefet partisi kurulması amacıyla önergeyi kasten reddetmiş olabileceklerini ileri sürmektedir. Karpat'a göre, önerge sahiplerine er geç partiden ayrılmak için bir sebep verilmiştir.⁵⁸

Önergeleri reddedilen “Dörtler” den ikisi Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, önerenin reddedilmesinden üç ay sonra, daha önce muhalefetini açıkça belli etmiş

---

⁵⁵ A.g.e,s.45.

⁵⁶ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977,s.309.

⁵⁷ **Ayın Tarihi**, Haziran 1945, Sayı :139, s.13.

⁵⁸ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, 3. B., İmge Kitabevi, Ankara, 2008,s.250.

olan Vatan ve Tan Gazeteleri'nde hükümeti, başbakanı ve bazı antidemokratik yasaları eleştiren yazılar yazmaya başlayarak muhalefetlerini açıkça ilan etmişlerdir. Parti yönetimi, bu iki millevkilinin muhalif tavırları konusunda kendilerinden istediği açıklamaya tatmin edici bir cevap alamayınca durumu partinin ruhuna ve disiplinine aykırı görerek Menderes ve Köprülü'yu partiden ihraç etmiştir. Dörtler'den Refik Koraltan da, partinin arkadaşları hakkında aldığı kararı eleştirdiği için partiden çıkarılmıştır.⁵⁹

CHP, yayımladığı bildiride ihraçların gerekçesi konusunda şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur. “ ... *Parti içinde ayrılık cereyanları uyandırmak suretiyle partinin memleketteki varlığını zaafa uğratmak ve diğer taraftan partinin demokratik bünyede olmadığı yolundaki yazılarla aynı saftaki muhalefetle birleşerek partiyi yıkmaya çalışmaktadır.*”⁶⁰

Bayar'a göre Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yu CHP'den ayıran bu neden, Demokrat Parti'nin kuruluşu için bir itici güç teşkil etmiştir. Çünkü bu kişilerin CHP'den ihraç edilmesiyle, CHP kamuoyunda totaliter bir parti olarak görülmüş, böyle düşünenler için de partide barınma imkânı bırakılmamıştır.⁶¹

Sonrasında henüz partiden ayrılmamış olan Celal Bayar ile birlikte Menderes, Köprülü ve Koraltan vakit geçirmeden yeni bir partinin tüzük ve program çalışmalarına başlamışlardır. Aslında herkes yeni bir partinin kurulacağından gayri resmi olarak haberdardır.⁶² Bu sırada Celal Bayar, 26 Eylül'de milletvekilliğinden⁶³, 3 Aralık'ta CHP'den de istifa ederek diğer üç arkadaşına katılmıştır.⁶⁴

---

⁵⁹ **A.g.e.**, s.251.

⁶⁰ “Cumhuriyet Halk Partisi Genelgesi”, **CA**, 490-015-27-17.

⁶¹ Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, 1.B., Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986,s.38.

⁶² **A.g.e.**, s.47.

⁶³ “Ş. Süreyya Aydemir, Dörtlü Takrir'de talep edilen konuların, İnönü'nün 19 Mayıs Nutku'ndaki vaat ve işaretlere kelime kelime uymasına rağmen CHP Grubu'nda reddedilmesinin, parti içerisinde müfritler diye anılan hizibin parti grubuna hâkim olduğu ve İnönü'nün bu grup ile henüz bir anlaşma zemininde buluşmamış olması nedeniyle oluşan ortamın Bayar'ın

Türkiye’de çok partili yaşama geçilirken, Batı Ülkeleri nezdinde totaliter bir rejim olarak görünen Türkiye’nin demokratik değişimini sağlayarak San Fransisco Konferansı’nda taahhüt ettiği siyasal düzeni kurması, dış etkenler açısından en belirgin neden olmuştur.⁶⁵ İnönü, Sovyet Tehdidi altındaki bir Türkiye’nin, ancak Batı’nın siyasal değerlerini paylaşan bir ülke olması konumunda Batı’ya yaklaşabileceğini değerlendirmiş, aynı zamanda parti içerisindeki muhalefeti de tasfiye etmiştir. Yeni kurulacak partinin CHP içerisinde çıkmasıyla da Atatürk inkılâplarına karşı olması tehlikesini bertaraf etmiştir.⁶⁶

Nihayet 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuş ve Genel Başkanlığa Celal Bayar seçilmiştir.⁶⁷ Kurucular, Büyük Kongre toplanıncaya kadar Genel İdare Kurulu görevini üstlenmişlerdir. Parti, her iki yılda bir kurultay yaparak ana kararları alacak demokratik bir teşkilat olarak öngörülmüştür.⁶⁸

7 Ocak 1946 tarihinde DP Genel Merkezi’nde yapılan basın toplantısı ile açıklanan parti programında, Atatürk’ün altı ilkesi, partinin liberal görüşlerinin temelini uygun olarak laiklik ve devletçilik ilkelerine açıklık getirmek suretiyle yorumlanmış⁶⁹ ve amacın Türkiye’de demokrasinin geliştirilmesi olduğu açıklanmıştır.⁷⁰ Devletçilik ve laiklik konularında sınırlı bir biçimde CHP’den farklı

---

milletvekilliğinden istifasında etkili olduğunu söylemektedir.” Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes’in Dramı (1899-1960)**, 2. B., Remzi Kitabevi, İstanbul, ?, s.134.

⁶⁴ Tunaya, **a.g.e.**, s.409.

⁶⁵ Necdet Ekinci, **Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, 1.B., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s.150.

⁶⁶ Sina Akşin, **Türkiye’nin Yakın Tarihi**, C.II, 1.B., Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1997, s.111.

⁶⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975,s.16.

⁶⁸ “Genel İdare Kurulu Üyeliklerine yapılan gizli oylama sonucunda Menderes, Köprülü, Koraltan ve Cemal Tunca seçilmiştir.” **Ulus**, 9 Ocak 1946.

⁶⁹ Albayrak, **a.g.e.**, s.65.

⁷⁰ **Aydın Tarihi**, Ocak 1946 No.146, Ulus, 8 Ocak 1946.

görüşler benimseyen DP, esas olarak CHP'nin altı okunu benimsemiştir. Aslında CHP de çok partili siyasi yaşama geçildikten sonra devletçilik ve laiklik konularında bir hoşgörü göstermiş, hatta özel sektörü ve dini inançları kuvvetli muhafazakâr kesimi etkileyebilmek için 1950 seçimlerini kazanması halinde altı okun temsil ettiği ilkeleri Anayasa'dan çıkaracağını bile taahhüt etmiştir.⁷¹

DP, Parti Programını siyasette demokrasi ve ekonomide liberalizm olmak üzere iki temel ilkeye dayandırmıştır. Ancak DP'nin bazı konularda CHP'den farklı bir anlayışa sahip olduğu da görülmektedir. DP kurulduğu andan itibaren, hem dördümlü takrirde, hem kurultaylarında, hem de parti tüzük ve programlarında 1924 Anayasası'nın ülkede demokratik bir yönetim kurulmasına olanak sağladığını, bu nedenle asıl olarak yasaların Anayasa'ya uygun hale getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, Cumhurbaşkanının parti başkanlığından ayrılmasını, seçimlerin daha güvenilir, tek dereceli, nisbi temsil ve gizli oyla yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında parti programında meslek kuruluşlarına sendika kurma, işçilere hafta tatili ve ücretli izin haklarının verilmesi, sosyal adalet ve sosyal güvence, vergi indirim, ulusal gelirin arttırılması, adli ve mali konularda iyileştirmeler, kırsal kesime yeterince ilgi gösterilmesi, karayolları ulaşım ağının kurulması, üniversitelere özerklik verilmesi de dile getirilmiş, temel hak ve özgürlüklere geniş yer verilerek dernek kurma özgürlüğünün önemi vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak DP, devletçilik ve laiklik konularında da CHP'den farklı düşünmüştür.⁷²

DP Programında, hükümetin nüfuzu ve davranışlarının kontrol edileceğinden bahsedilerek halktan gelen bir kuvvet yaratılacağı ifade edilmiştir. Kısaca parti programında, CHP bürokrasisinin nüfuzunun kırılmasında kararlı olduğu ifade edilmiş, ekonomik politika, açıkça belirtilmemekle beraber özel teşebbüs ve

---

⁷¹ Kurtuluş Kayalı, **Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart**, 4. B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.60.

⁷² Hakan Uzun, “ Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946 Olağanüstü Kurultayı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.XIII, No.26 (Bahar-2013), s.143.

sermayenin teşvik edileceği, fakat aynı zamanda devletçilik ilkesinin korunacağı belirtilmiştir.⁷³

Laiklik konusunda ise, hakiki laikliği dinin devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anlıyoruz açıklaması ile düşüncelerini belirtmişlerdir.⁷⁴

Partinin kurulduğunun açıklanması ile süratle yurt çapında teşkilatlanma faaliyetlerine başlanmıştır. 31 Ocak 1946 tarihinde Ethem Menderes tarafından Aydın, Zühtü Velibeşe tarafından ise Ankara İl Teşkilatları kurulmuştur.⁷⁵ 1 Şubat 1946 tarihinde kurulan Samsun İl Teşkilatının başına Emekli Albay Şefik Avni Özudoğru seçilmiştir. Genel İdare Kurulu, 4 tüccar ve iki avukattan oluşmuştur.⁷⁶ DP bürokratik sisteme olan tavrı ve özel teşebbüs ile serbest ticareti teşvikleri ile asker-sivil bürokrat ve tüccar kesimi kendisine çekmeye başlamıştır. Demokrat Parti, halkın savaş yıllarında bunaldığı, ekonomik darlıkla sosyal ve siyasi baskının üst seviyede olduğu bir dönemde doğmuştur.⁷⁷ DP gerçekte var olan bir ihtiyacın, bir boşluğun doldurulmasıdır. Doğuşu, faaliyetleri ve ruhu bakımından başlangıçta halkın isteklerine cevap vermiş ilk partidir.⁷⁸

Adnan Menderes Demokrat Parti'nin İnönü'nün arzusu ve etkisiyle kurulmuş olduğunu söyleyenlere, 21 Nisan 1947'de İzmir İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada şu cevabı vermiştir. “ *Arkadaşlar Demokrat Parti hiç kimsenin lutuf ve inayetiyle*

---

⁷³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Ocak 1946.

⁷⁴ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 4.B., İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.25.

⁷⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Şubat 1946.

⁷⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.17, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Şubat 1946.

⁷⁷ İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 5.B., Cem Yayınevi, İstanbul, 1975,s.241.

⁷⁸ Karpat, **a.g.e.**, s.163.

kurulmuş bir parti değildir. Demokrat Parti Türk kanunlarının müsaadesine, Türk Milleti'nin olgunluğuna güvenerek kurulmuştur."⁷⁹

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş konusu üzerinde geniş araştırmalarıyla tanınan Alman asıllı Amerikalı tarihçi Walter F. Weiker, İnönü'nün modernleşmeye bağlı, demokratik, laik siyaset tekniklerine hâkim ve giderek tek parti disiplininin kısıtlamalarından huzursuz yetişen bir grup parti üyesini bilerek desteklediğini belirtmiştir. Weiker'e göre İnönü, 1946'da uluslar arası siyasi durum imkân tanır tanımaz normal siyasi hayata dönülmesinin yolunu açarak bir muhalefet partisinin kurulmasına izin vermiştir.⁸⁰

Çok partili siyasal yaşama geçilirken hâkim olan düşünce, CHP'nin yanına, ya da karşısına bir muhalefet partisi getirilince demokrasinin kurumsallaşacağı düşüncesi olmuştur. Nasıl Atatürk Serbest Cumhuriyet Fırkası ile doğrudan bir muhalefet partisi çıkarmaya çalışmışsa, İnönü de muhalif olan dört kişinin partiden uzaklaştırılmasıyla dolaylı olarak bir muhalefet yaratma yoluna gitmiştir. Bu açıdan bakıldığında DP, kuruluş ve yapısı itibarıyla genellikle daha önceki muhalefet hareketlerine bağlanmakta ve bu muhalefet hareketlerinin sonuncusu olan Serbest Fırka'nın bir devamı olarak görülmektedir. Gerçekten de bütün muhalefet yılları boyunca DP'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi bir "*muvaazaa partisi*" olup olmadığı tartışılmıştır.⁸¹

Seçimler öncesinde ve seçimler sırasında halkın pek açığa vurulmasa da CHP iktidarına karşı tepkili hali, CHP'nin geleceği için pek cesaret verici değildir. Fakat CHP havada beliren bu işaretleri gereği gibi değerlendirememiştir. Parti içerisinde denilebilir ki yeni bir parti kurulması meselesine İnönü'den başka içtenlikle destek sağlayan kimse de yoktur. İnönü'ye karşı hemen bütün arkadaşları, kendilerince bir

---

⁷⁹ "DP İzmir İl Kongresi Beyanattı", CA, 30-01-12-70-8.

⁸⁰ Walter F. Weiker, **The Turkish Revolution 1960-1961 Aspects of Military Politics**, The Brookings Institution, Washington D.C., 1963,s.6.

⁸¹ Mustafa Koçak, **Siyasal Partiler ve Türkiye'de Siyasi Parti Yasakları**, 1.B., Turhan Kitabevi, Ankara, 2002,s.29.

deneme sayılan yeni parti meselesinin yersiz, vakitsiz ve lüzumsuz olduğunu düşünmüşlerdir. Onlara göre Demokrat Parti'nin çıkışını hoş gören, iyi karşılayan, o cepheye akan halk kitleleri büyük yanılığ içerisindeydiler. Ama gerçek öyle değildir. CHP artık bir halk partisi değildir. Halkla zaten pek kaynaşamayan parti, son zamanlarda halktan büsbütün kopmuştur. Halk Partisi sözcülerinin halka karşı bir nevi yukarıdan bakmaları, dikte eder gibi konuşmaları, köylerde, kentlerde Jandarma ve Polis ile mülki idare amirlerinin partinin temsilcileri gibi tavırları, artık halk tarafından hoş görülmemektedir.⁸²

Halkın bilinçaltında yıllar yılı biriken, aslında sebep ve şartları belli olmasına rağmen iyi ifade edilemeyen ve bu şekilde bilinçaltına itilen tüm memnuniyetsizlikler artık su yüzeyine çıkmaya başlamıştır. Dışa vurulan bu memnuniyetsizlikler son yılların zihinlerde hala zinde olan kendini değersiz hissetme ve kırgınlıkları ile de karışarak iktidara cephe alışı kadar varmış, yeni kurulan DP'nin gelecek seçimlerdeki iktidarının zeminini hazırlamıştır.⁸³

DP'nin kurulması ve ülkede çok partili siyasal yaşama geçilmesinden dolayı siyasi ortam oldukça değişmiş, CHP için yeni koşullara uyum sağlamak neredeyse kaçınılmaz hale gelmiştir. Oluşan yeni siyasi konjontür, CHP'nin hem kendi bünyesi ile ilgili olarak hem de muhalefetin de istekleri doğrultusunda önemli kararlar almasını ve bu nedenle de bir kurultay toplamasını gerekli kılmıştır. Ancak 10 Mayıs 1946 tarihinde toplanan İkinci Olağanüstü Kurultay, partiyi ülkedeki yeni koşullara uyarlamaktan ziyade, öncelikle ülke siyasetinin çok partili yaşam koşullarına uygun duruma getirilmesi gibi bir amaca sahip olmuştur.⁸⁴

Olağanüstü Kurultay'da alınan en önemli kararlar şunlar olmuştur. O zamana kadar uygulanan “iki dereceli” seçim sistemi kaldırılmış, yerine “tek dereceli” seçim

---

⁸² Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973,s.165.

⁸³ Aynı yer.

⁸⁴ Uzun, **a.g.m.**, s.144.

sistemi benimsenmiştir. Aslında CHP'nin 1931 tarihinde yapılan kurultayında da seçimlerin tek dereceli yapılması benimsenmiş ama uygulanamamıştır. Bu değişiklik Osmanlı'dan beri uygulanan seçim sistemine son verilmesi anlamını taşımaktadır. Bunun dışında bir diğer önemli karar da 1927 yılında parti tüzüğüne eklenen değişmez genel başkanlığın kaldırılmasıdır. “Değişmez Genel Başkan” ifadesi “Genel Başkan” olarak değiştirilmiş, genel başkanın partili milletvekilleri arasından dört yıl süre için ve kurultayda seçilmesi ilkesi getirilmiştir. Kurultay da, daha önce hükümeti denetlemek ve bir muhalefet görevi yapmak amacıyla kurulan ancak bu görevi hiçbir zaman etkili bir şekilde yapamamış olan “Müstakil Grup” da kaldırılmıştır. Alınan bir diğer önemli kararla çok partili siyasi yaşamın daha kolay işleyebilmesi için “sınıf esasına göre dernek ve parti kurma yasağı” da kaldırılmıştır.⁸⁵

CHP iktidarının 1950 seçimlerinden önce yaptığı bir diğer düzenleme de seçim kanununun değiştirilmesi olmuştur. Bu kanun Prof. Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığı zamanında hazırlanıp seçimlere yetiştirilmiştir.⁸⁶ 16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu ile yeni seçimlerde DP'nin en çok çekindiği düzen, baskı ve hile ihtimalleri de ortadan kalkmıştır.⁸⁷

Çok partili yaşama geçilmesinde İnönü'nün çeşitli iç ve dış nedenlerle buna mecbur kaldığı tezi birçok yerde işlenmesine, yazılmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren çok partili rejime dönük politikalar izlenmiştir. Atatürk ve İnönü hiçbir zaman tek parti yönetimini övmemişlerdir. Terakkiperver ve Serbest Fırka girişimleri de bu politikanın kanıtlarıdır. Siyasi anlayış ve uygulamalarında, hiçbir zaman dönemin diktatörlerinin eğilimlerine yer vermemişlerdir.

---

⁸⁵ Aynı yer.

⁸⁶ **Zafer Gazetesi**, 17 Şubat 1950; **T.C. Resmi Gazete**, 21 Şubat 1950, No.7438.

⁸⁷ Ş.S Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, s.167.

B. Demokrat Parti'nin Kurulduğu Yıllarda Ordunun Siyasete ve İktidara Bakışı

İnönü döneminde ordu rejim içerisindeki etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Subaylar bu dönemde ve savaş yıllarında ordunun ve devletin iyi idare edilmediğini düşünmektedirler.⁸⁸ 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin teşkilatlanma safhasından beri içerisinde bulunan icrasında ve müteakiben kurulan yönetimde Milli Birlik Komitesi üyesi olarak önemli görevler alan Mehmet Suphi Gürsoytrak'ın “ 1945 yılında Kara Harp Okulundan mezun olduğumda Atatürk'ten başka bir lidere inanmıyordum.”⁸⁹ sözü durumu anlamak için önemlidir. 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde rolü olan ve 1950 sonrası dönemde görev yapan subayların istisnasız hepsi, Atatürk dönemini, yani 1938 öncesini başlangıcından itibaren tartışmasız olarak müspet kabul etmişlerdir.⁹⁰ Gürsoytrak'ın sözleri de bu görüşü doğrulamaktadır.

27 Mayıs'ın, daha doğrusu memleketin bir askeri müdahaleye sürüklenmesinin nedenlerini anlayabilmek için Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemden başlamak gerekir. 27 Mayıs, 1938'den 1960'a kadar geçen yirmi iki senelik sosyal ve siyasi gelişmemizin bir sonucudur.⁹¹

Atatürk'ün ölümünden 1945 yılına kadar geçen süre, bütün dünyayı kasıp kavuran, genç Türkiye Cumhuriyetinin her taraftan çevrildiği İkinci Dünya Savaşı devresidir. Bu dönemde en önemli milli görev, savaşın yıkıcı etkilerinden korunmak, ülkeyi savaşa sokmamak ve savaş sonrası barış masasında şerefli bir yer almak olmuştur. Bu görev büyük bir liyakat ve ustalikle yerine getirilmiş ve ülke savaşın maddi tahribatından uzak tutulmuştur. Böylece genç Türkiye Cumhuriyeti'nin devamlılığı güvence altına alınmıştır.

---

⁸⁸ Özdağ, a.g.e.,s.168.

⁸⁹ Tamer Nalbant, **Mehmet Suphi Gürsoytrak'ın Askeri ve Siyasi Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2008, s.2.

⁹⁰ Kayalı, a.g.e., s.59.

⁹¹ Orhan Erkanlı, **Anılar...Sorunlar...Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972,s.2.

Fakat her gün savaşa girmek, işgale uğramak tehdidi altında yaşayan Türkiye, bütün kaynaklarını, imkânlarını ülke savunmasına tahsis etmek zorunda kaldığından, başlamış olan sanayileşme ve kalkınma hamlesi durmuş, halkta bitkinlik, sıkıntı ve kırgınlık hisleri uyanmaya başlamıştır. Maddi yokluklara eklenen manevi unsurlar ve tek parti devrinin meşhur baskı yönetimi, halkta bilinçaltında da olsa, yeni bir idare aramak ve bulmak düşüncesini yaratmıştır.

Yeni bir dünya savaşının yaklaşmakta olduğunun hissedildiği 1930'ların sonlarında, Harp Okulu da yetişmiş subay açığını kapatmak için öğrenci kapasitesini arttırmıştır. Kara Ordusu'nun eğitiminde, 1925 yılından itibaren Alman subaylardan, Hava Kuvvetlerinin eğitimi için ise İngiliz uzmanlardan faydalanılmıştır. Türk Genelkurmayı ise anılan dönemde Alman General Mittelberger tarafından eğitilmiştir.⁹²

Subayların eğitim seviyesi, Alman, Amerikan, Fransız ve İngiliz subaylarından geri kalmış gibi görünse de, bu gerilik teorik eğitimde bir gerilik olarak anlaşılmamalıdır. Ordunun geri kalmışlığının sebebi, teknolojik olarak silah ve teçhizat geriliğinden ibarettir. Hatta bazı noktalarda, özellikle genç rütbelerdeki subayların sahip olduğu askerlik biliminin, teorik düzeyde İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlik bilimlerinden daha da ileri seviyede olduğu görülmektedir.

Bu konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse, 1 Mart 1935 tarihli Askeri Mecmua'da Binbaşı Eşref'in " Zırhlı ve Motorlu Harp Vasıtalarının Sevkülceş (Sevk ve İdare) ⁹³, Tabiye ve Maneviyat Sahasındaki Rollerini" adlı makalesine bakmak gerekir. Binbaşı Eşref makalesinde, zırhlı ve motorlu birliklerin bağımsız bir güç olduklarını, artık piyade ve süvariye yama biçiminde görev almamaları gerektiğini savunmuştur. Ayrıca zırhlı ve motorlu birliklerin müstakil birer güç olarak kabul edilerek hava kuvvetleri ile süvari birliklerinden daha etkili işbirliği yapabileceklerini savunmuş ve tank birliklerinin topçu birlikleri ile ortak harekât icra

---

⁹² Özdağ, **a.g.e.**,s.128.

⁹³ Örs, Kırlangıç, Eryüksel, **a.g.e.**,s.504.

etmesinin faydalarını anlatmıştır. Aynı tarihlerde Fransa’da General De Gaulle, Fransız Genelkurmay Başkanlığı’nı zırhlı birliklerin önemi konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Binbaşı Eşref’e göre bu konu Türk subayları arasında artık askeri olarak kabul edilmiş, fakat sırf ekonomik sebeplerden henüz neticelenmemiş bir konu olarak kalmıştır.⁹⁴

Görüldüğü gibi eğitim seviyesi ve askeri kültür olarak Türk subayı çağdaşlarından geri değildir. Ancak son derece eksik ve demode silah ve teçhizatlar kullanması nedeniyle zayıf bir görünümde. Savaş biliminin ulaştığı teorik düzey ile bunun kıt’alara yansımaları arasındaki fark, subay heyetinin yüksek komuta heyetine ve devlet yönetimine güveninin sarsılmasına yol açan önemli bir etkidir.

II. Dünya Savaşı dönemi Yüksek Komuta Heyeti⁹⁵, Kurtuluş Savaşı askeri liderlerinin devamıdır. Bu heyet, A.B.D. Büyükelçisi Mc Murray’e göre, tarihsel geleneklerine ve deneyimlerine dayanan, askeri gücünü gereğinden fazla değerli bulan ve bu inançla kendisine olan güvenini abartan bir yüksek komuta heyetidir.⁹⁶

Yüksek Komuta Heyeti’ndeki Kurtuluş Savaşını kazanmış komutanların kendilerine olan güveni, Büyükelçi’ye abartılı ve gereğinden fazla değerli de gelse, bir ordunun komuta heyetinin, ordunun gerçek askeri gücünü bilmiyor ve gereğinden fazla değerli buluyor olmasının çok gerçekçi olmadığı da açıktır.

Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyıl sonlarından başlayarak II. Dünya Savaşı’nın sonlarına kadar devam eden Prusya modeli askerlik anlayışı oldukça sert bir hiyerarşik yapı gerektirmiştir. Bu modelde bilgi ve birikimden ziyade kıdem ve rütbe esastır. 1945 yılından önce Harp Okulları’nda ve Harp Akademileri’nde kurmay olarak yetişen subayların fikri bağımsızlık içerisinde olmamaları, baskı altında yetişmeleri ve Prusya ekolüne yakın olmaları, bu tarihten sonra akademiden mezun

---

⁹⁴ Özdağ, a.g.e.,s.128.

⁹⁵ Yüksek Komuta Heyeti tabiri ile başta Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları olmak üzere Orgeneral ve Korgeneral rütbesindeki personel kastedilmiştir.

⁹⁶ Cüneyt Arcayürek, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987,s.73.

olan ve ABD Askeri Doktrini'ne göre yetişen subaylarla bir çekişmeye neden olmuştur. Eski subaylar tayin ve terfi konuları ile yurtdışı görevlere gitme konusunda alışageldikleri kıdem esası ile daha avantajlı konumda iken, bilgi bakımından yeni nesil subayların yanında daha zayıf kalmışlardır. Terfi sisteminde yetenekten ziyade kıdeme bağlı kalınması alt ve orta⁹⁷ düzey subaylar arasında artık tepki yaratmaya başlamıştır.⁹⁸

Subaylar, savaş sonrasında İnönü'nün orduyu gençleştirmesini ve kendi önlerinin açılmasını beklerken, İnönü'nün yaşlı komutanları görevde tutarak ordu yönetimini yaşlandırması da subaylar arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. Bunun en bariz örneği, 8 Haziran 1949 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'na atanan, CHP yönetiminin son Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman'ın, İnönü'nün Harp Okulu'ndan sınıf arkadaşı olarak yaş haddinden emekli olması gerekirken çıkarılan özel bir kanunla görevde tutulması olmuştur.⁹⁹

Bu arada DP'nin yayın organı olan Zafer Gazetesi'nde, henüz seçimler yapılmadan ve DP iktidara gelmeden, 2 Nisan 1950 tarihinde yer alan bir haber dikkat çekmiştir. Haberde, hükümet tarafından emekliye sevk edilecek generallerin listesinin hazırlandığı, Genelkurmay Başkanı Abdurrahman Nafiz Gürman'ın ise bizzat İnönü tarafından listenin en başına eklendiği yazılmıştır.¹⁰⁰ Her ne kadar haber, hemen 3 Nisan tarihinde Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır tarafından tekzip edilse de ¹⁰¹, DP'lilerin, İnönü yanlısı generallerin emekli edilmesine yönelik beklentilerini açığa vurması, haberin derhal tekzip edileceğini bilerek bu yolla seçimlere girerken subaylara mesaj verilmesi anlamında önemi büyük olmuştur.

---

⁹⁷ Alt Rütbeli Subay tabiri ile teğmen, üsteğmen ve yüzbaşılar; Orta düzey ifadesi ile de Binbaşı, Yarıbay ve Albaylar kastedilmiştir.

⁹⁸ Talat Aydemir, **Talat Aydemir'in Hatıraları**, May Yayınları, İstanbul, 1968,s.24.

⁹⁹ Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, 2. B., İstanbul, 2004,s.21.

¹⁰⁰ **Zafer Gazetesi**, 2 Nisan 1950.

¹⁰¹ **Zafer Gazetesi**, 3 Nisan 1950.

Bunun yanında savaş yıllarında subay ihtiyacını karşılamak için zaman zaman Harp Okulu'nda çift tedrisata geçerek mezun edilen subaylar nedeniyle ordunun alt kademelerinde doluluk artmış, iktidar ise buna çözüm olarak alt ve orta düzey subayların rütbelerinde bekleme süresini uzatmıştır. Bu yolla ordu yönetimi yaşanırken, genç subayların da yükselmelerinin önü kesilmiştir.¹⁰² Genç subaylar arasında tepki yaratan bir konu da bu olmuştur.

Yıllardır CHP iktidarı içerisinde ekonomik zorluklarla boğuşan Türkiye gibi bir ordunun generaller dışındaki tüm subayları aldıkları maaşlardan da hiç memnun değillerdir. Toplumun özellikle dar gelirli kesimi ile az topraklı veya topraksız köylüleri çok zor şartlar altında yaşamaktadırlar. Askerlerin birçoğu da bu ekonomik tabakadan gelen insanlar olduklarından, savaş sonrasında yarattığı ekonomik durgunluk ve zorlukları sivil bürokrasiye göre daha yakından tanımaktaydılar. Aileleriyle birlikte bu zorlukları yaşayan orta ve alt düzey subayların CHP yönetimine güvenleri de bu nedenle gün geçtikçe azalmıştır.

Bu durum sonucunda yıllardır CHP'yi oluşturan asker ve sivil bürokratlar, büyük toprak sahipleri, tüccar ve sanayiciler ile yerel eşrafın çıkar birlikteliğine dayanan koalisyondan, tıpkı diğerleri gibi orta ve alt seviyedeki subaylar da yavaş yavaş ayrılıp yeni bir umut olarak gördükleri Demokrat Partiye yönelmişlerdir.

Öyle ki halen görevde olan generallerin bile bazıları görev yaptıkları mıntikalarda açıkça hükümete ve idareye olan muhalefetlerini halk ile paylaşmışlardır. Bu konudaki en çarpıcı örnek Afyon Mıntika Komutanı General Sadık Aldoğan'ın durumudur. Aldoğan muhalefetini açıkça belirtmiş ve hakkında Afyon Valiliğin'den CHP Hükümeti'ne karşı açık muhalefet yaptığı hususunda 17 Haziran 1946 tarihli bir rapor dahi tanzim edilmiştir.¹⁰³

---

¹⁰² Özdağ, **Menderes...** s.21.

¹⁰³“ Afyon Valiliğinin İçişleri Bakanlığı'na Gönderdiği Sadık Aldoğan'la İlgili Yazı”, CA, 010-00-65- 401-13-1, EK-I.

Ayrıca bu dönemde İngiltere ve Amerika'ya eğitim için giden gerek asker, gerek sivil öğrenci ve bürokratlar, üniversitelere ve dolayısıyla topluma aşılınmış Anglo-Sakson Liberal düşüncelerden etkilenmiş olarak ülkeye dönmüşlerdir. Bu aydın kesim 1946 seçimlerini de gördükten sonra parlamenter demokrasiye ancak DP'nin öncülüğünde ulaşılacağına inanmıştır. Bu nedenle DP sivil ve asker aydınların tam desteğini almıştır.¹⁰⁴

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaşa girmemesine rağmen ordunun eksiklerinin çok belirgin olarak ortaya çıkmış olması, genç subayların Yüksek Komuta Heyeti'ne ve İnönü'nün şahsında somutlaşan devlet yönetimine karşı güvenlerini sarsmış, bunun sonucunda ordu içerisinde yönetime karşı kıpırdanmalar ve bir takım örgütlenmeler başlamıştır.¹⁰⁵ Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da emekli edilmesi, orduyu bütünüyle tek bir politikanın destekçisi olmaktan çıkarmış ve farklı eğilimlere destek verebilecek hale getirmiştir.¹⁰⁶

1946 seçimlerinde CHP'nin yaptığı ileri sürülen seçim hileleri, özellikle genç subayları, aynı şeyin 1950 seçimlerinde de yaşanacağı endişesine sevk etmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini engelleyecek muhtemel bir hükümet darbesine engel olmak için anılan örgütlenmeler hareketlenmeye başlamıştır. Özellikle alt ve orta rütbedeki subayların sivil yönetime olan bağlılık ve inancı büyük ölçüde sarsılmış ve iktidarın değişmemesi durumunda yönetime el koyma düşüncesi hâkim olmuştur. İlk olarak 1942 yılında bir grup subay, İnönü yönetimini devirmek amacıyla bir araya gelmişler ve General Muzaffer Tuğsavul'a başvurarak bu harekete başkanlık yapmasını istemişlerdir. Tuğsavul bu teklifi ülke için intihar olacağı gerekçesiyle geri çevirmiştir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ Ahmad, **a.g.e.**,s.42.

¹⁰⁵ Özdağ, **Atatürk ve İnönü...** s.124.

¹⁰⁶ Kayalı, **a.g.e.**, 59.

¹⁰⁷ “Özdağ, Türkeş'in, generalin adını vermediğini ve M.T. şeklinde kısalttığını belirtmektedir. Ancak anılan dönemde TSK'nde isminin baş harfleri M.T. olan tek General Muzaffer Tuğsavul'dur. “ Özdağ, **Atatürk ve İnönü...** s.139.

Alparslan Türkeş, ikinci önerinin de General Ahmet Ekrem Türker'in Erkânı Harbiye Harekât Dairesi Başkanı olduğu dönemde kendisine yapıldığını belirtmiştir. Yapılacak ihtilalin planlama merkezinin Konya olarak belirlendiğini ve burada çok önemli “darbe-i hükümet” planlama toplantıları yapıldığını söylemiştir.¹⁰⁸ Türkeş, yurt çapında örgütlenmelerin tamamlandığını, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın kritik bir döneminde ülkeyi karışıklığa sürüklememek ve sivil iktidara bir şans daha vermek amacıyla son anda vazgeçildiğini belirtmiştir.¹⁰⁹

Ahmet Yıldız da 1943 yılında Sarıkamış'da teğmen rütbesi ile görev yaptığı sırada arkadaşı Teğmen Abdülkadir Meral ile birlikte, aynı yerde görev yaptıkları Üsteğmen Muhtar Ataç tarafından ihtilal örgütlemesine katılmaya davet edildiklerini söylemiştir. Yıldız: “...inançlarımıza ve birliklerimizde gördüğümüz olumsuzlukların aşılmasına yardımcı olabileceğimiz kanısı ile” diye ifade ettikleri neden yüzünden bu örgütlenmeye katıldıklarını, alayda görevli Kurmay Kıdemli Yüzbaşı Hakkı Atıl'ın ihtilalin Erzurum'daki temsilcileri Kurmay Binbaşı Necip San ve Cemal Tural'a bilgi vererek kendilerini örgüte davet ettiklerini yazmıştır.¹¹⁰

Ordu içerisinde 1941-42'lerde kurulan ve 1950'ye kadar çalışmalarını sürdüren örgütlerden birisi de Kurmay Albay Seyfi Kurtbek ekibidir. Kurtbek ekibi 1943'de ikiye ayrılmış, Kurtbek ekibi ile ilişkisini kesenlerden Kurmay Binbaşı Necip San ve Cemal Tural yeni bir örgüt kurmuşlar ve yukarıda belirtildiği şekilde Erzurum da kendi ekiplerini oluşturmaya başlamışlardır.¹¹¹

Demokrat Parti'nin muhalefette olduğu yıllarda generaller ile alt ve orta düzeydeki subaylar arasındaki siyasi görüş farklılıklarını ve mevcut siyasi partilere

---

¹⁰⁸ Alparslan Türkeş, **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler**, Dokuz Işık Yayınları, İstanbul, 1977,s.13.

¹⁰⁹ Muammer Taylak, **27 Mayıs ve Türkeş**, ? , Ankara, 1975, s.6; Özdağ, **a.g.e.**, s.139.

¹¹⁰ Yıldız, **a.g.e.**, s.20.

¹¹¹ Özdağ, **Atatürk ve İnönü...** s.140.

bakışlarını gösteren güzel bir örnek de 27 Mayıs askeri müdahalesinde ve devamında MBK’nde görev alan Ahmet Yıldız tarafından ifade edilmiştir.

Ahmet Yıldız 1945-46 yıllarında Polatlı Topçu Okulunda öğretmenlik yaparken zaman zaman alışık olunmamasına rağmen politik sohbetlerde bulduklarını anlatmaktadır. Bu sohbetlerde Okul Komutanı General Gürkaynak ve yakın rütbedeki personelin, İnönü’nün bir müddet daha iktidarda kalmasına yönelik konuşmalar yaptığını, Demokrat Parti yanlısı konuşmalar yapıldığında ise eleştirici ve hatta kötileyici tepkilerle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Komutan Gürkaynak’ın da bulunduğu bir öğretmen-yönetici subay söyleşisinde, Gürkaynak, İnönü’nün daha uzunca bir süre iktidarda kalmasını, Demokrat Partililere güvenmediğini söyleyince, tüm üst rütbeli personel onu onaylarken, kendisinin saygılı bir biçimde: “ *DP’nin başında Atatürk’ün Başbakanlığını yapan biri, içinde de Mareşal Çakmak ve birçok değerli insan var. Neden güvenilmesin? Madem demokrasiye geçiliyor, CHP’nin iktidardan inmesi normal karşılanmalı bence.*” dediğini, üst rütbelilerin çok rahatsız olduğunu ve kendisinin de başka bir üst rütbeli subay tarafından geleceğinle oynama şeklinde ikaz edildiğini söylemiştir.¹¹²

27 Mayıs’ta Kara Harp Okulu Komutanı olan ve müdahaleye fiilen katılan Sıtkı Ulay, bu dönemde TSK’nın üçte ikiye varan kadrosunun 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’yi desteklediklerini söylemiştir. Ayrıca ülkenin her köşesinde bulunan birliklerde görev yapan personelin, aileleriyle birlikte halka da tesir ettiklerini ve halkta bulunan CHP seçimleri kaybederse bize neler yapar korkusunu böylece ortadan kaldırarak DP’nin kazanmasına katkı yaptıklarını belirtmiştir.¹¹³

Ordu mensuplarının bu tavrına gerekçe olarak da Sıtkı Ulay:

“Yıllar boyu kitaplarda okuduğumuz, hasretini duyduğumuz, toplum kalkınması, medeniyet ve sanayi ülkesi

---

¹¹² Yıldız, **a.g.e.**, s.22.

¹¹³ Sıtkı Ulay, **Harbiye Silah Başına**, Kitapçılık Tic.Ltd. Şti Yayınları, İstanbul, 1968,s.14.

hasretiyle, direkt olmasa da, fiilen olmasa da bu partiye (DP) az çok gönül bağlamıştık. 1946'da denenen ilk seçimler onlar kadar bizi de üzdü, bizi de düşündürdü. Liderleri ile her türlü yasaklara rağmen İstanbul'da Selanik Bankası'nda temaslar arandı. Desteklerinde olduğumuz haberleri ulaştırıldı. Arkadaşlar adına bu temas görevini Sayın Cemal Yıldırım yapmıştı. Bayar'ın yakını olan Selanik Bankası müdürlerinden Bay Selahattin Güvendiren aracılık ediyordu. Bayar 1950'de müdahale olursa yapacağınız ihtilalde ben de emrinizde bir nefer olurum diyordu.”¹¹⁴ şeklinde yazmıştı.

General Kenan Esengin ise aynı konuda şu ifadede bulunmuştur: “ 1948'lerde kendisi (Bayar) ile görüşmeye memur edilen arkadaşlarımıza, DP Başkanı Bayar “ Atatürkçülükten ve Atatürk Devrimleri'nden asla taviz vermeyeceklerini, bu konuda CHP'den daha inançlı ve titiz olduklarını” söylemişti.”¹¹⁵

Bayar'ın, İnönü'yü gerekirse ihtilal yoluyla devirmek için örgütlenen subayları cesaretlendirici bir tavır içerisinde olması, burada dikkat çekici bir noktadır. Ancak Samet Ağaoğlu, 1950 seçimlerinden az önce birkaç subayın Halk Partisi ve İnönü'yü iktidardan darbe ile uzaklaştırmak teklifini, Bayar ve Menderes'in “ Bizim için iktidar ancak seçim yoluyla geldiği zaman meşrudur.” diyerek reddetdiklerini yazmıştır.¹¹⁶ Bahse konu teklifin Ulay'ın bahsettiği teklif mi yoksa ordu içerisinde farklı farklı gruplar şeklinde örgütlendiklerini bildiğimiz başka bir subay grubunun teklifi mi olduğu konusunda daha fazla bilgi ve belge bulunamamıştır.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Ulay, **a.g.e.**, s.13.

¹¹⁵ Kenan Esengin, **27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar**, İstanbul, 1978,s.10.

¹¹⁶ Samet Ağaoğlu, **Arkadaşım Menderes**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967,s.50.

¹¹⁷ “Erkanlı da, Menderes ve Bayar ile benzer konuda bir temasın Kristal Gazinosunda bir grup subay tarafından yapıldığını belirtmektedir.”, Bkz. Erkanlı, **a.g.e.**, s.5. Anlaşıldığı üzere

Ancak yine bu günleri olayların bizzat içerisinde yaşayan Ulay, yaşananları detaylı olarak ve isim de vererek anlatmıştır. Seçim sonuçlarının belli olduğu, Ankara’da sonucu öğrenip içten bir sevinç yaşayanların dahi bayraklarını asmakta tereddüt ettikleri bir gün, seçim öncesinde ordudan istifa ederek ayrılan ve Demokrat Parti içerisinde yer alan bir arkadaşlarının, Yedek Subay Okulu Kurmay Başkanlığı odasına üzüntü ve telaş ile gelerek; şimdi Bayar’ın yanından geldiğini, aldıkları bir haberde Milli Şef İnönü’nün yanında bazı kumandanların bulunduğunu ve kendisine danışarak seçimleri iptal ettirmek ihtimalleri olduğunu, buna karşı ne düşünüldüğünü ve ne yapılacağını sorduğunu anlatmaktadır. Buna bazı arkadaşlarının ihtimal vermediğini ancak yine de o zamanki Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alay Komutanı olan arkadaşları, sonradan Emekli General Gani Güvener’in aşağıya çağrılarak gerçekleri öğrenmeye çalıştıklarını, az bir ihtimal de olsa tarihi bir kararın alınması mecburiyetinin doğabileceğini ifade etmiştir. ¹¹⁸

Müteakiben 28. Tümen Birlikleri ve Zırhlı Birlikler ile bazı tedbirler aldıklarını, Meclis’in toplanacağı gün eğitim adı altında bazı birliklerin meclisin yakınına yanaştırılarak tedbir alınması kararına vardıklarını belirtmiş: “ *Bize müracaat eden arkadaşımız memnuniyet ve teşekkürle yanımızdan ayrılarak, bu inanç ve gayreti Bayar’a anlatmaya gitmişti. Sonradan bu arkadaşımızı Demokrat Parti Bakanlar Kurulu kadrosunda bir bakan olarak görerek iftihar etmiştik.*” ¹¹⁹ şeklinde anlatmıştır.

Burada Bayar’ın yanından gelerek ne yapılacağını soran ve daha sonra DP Kabinesinde bakan olan kişi, Emekli Kurmay Albay Seyfi Kurtbek veya Emekli General Fahri Belen olabilir. O dönemde Kurmay Albay olan Sıtkı Ulay’ın kendisinden çok kıdemli bir general için “*arkadaş*” tabirini kullanamayacağı düşünüldüğünde, bu kişinin Milli Seferberlik Daire Başkanı iken emekliliğini isteyip,

---

örgütlenmekte olan birbirinden habersiz farklı gruplar benzer amaçlar için Menderes ve Bayar ile çeşitli zaman ve mekânlarda temas yolları aramışlardır.

¹¹⁸ Ulay, **a.g.e.**, s.14.

¹¹⁹ Aynı yer.

seçimlerden önce, 1 Nisan 1950 tarihinde Demokrat Partiye giren¹²⁰ ve seçimlerden sonra, önce Ulaştırma sonra da Milli Savunma Bakanı olan Kurmay Albay Seyfi Kurtbek olduğu söylenebilir.

Bu noktada, ordunun demokrasiye olan inancı konusuna bir göz atacak olursak, çok da olumlu bir cevap bulmamızın mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Zira ordu için bu dönemde önemli olan demokrasinin kendisinden ziyade, CHP iktidarının gitmesi, kendilerinin ve halkın sorunlarına daha fazla eğilen bir iktidarın göreve gelmesi olmuştur. Cemal Madanoğlu bu görüşü şu şekilde ifade etmiştir: “ *İnönü’den kopma durumunda hepimiz demokrattık.*”¹²¹

Diğer yandan örgütlenen subaylar ve generaller içerisinde, kıdem itibarı ile de lider diyebileceğimiz Emekli General Fahri Belen’in ve Emekli Albay Seyfi Kurtbek’in, 1950 seçimlerinde DP’den milletvekili olması ve kabineye girerek Bakanlık görevlerini üstlenmeleri, ihtilalden vazgeçen subayların sivil muhalefete kanalize olduklarının da bir göstergesidir.¹²²

Bu subaylar, Atatürk ilkeleri ile yoğurulmuş ve büyümüş olan ilk subaylardır. Kendi deyimleriyle beyinleri, O’nun ideolojisinden gıdasını alarak, tam O’nun istediği gibi düşünebilmek, kıymetlendirebilmek kabiliyetine ulaşmıştır. O’nun fikir dokusu dışındaki her hüküm ve mantık bu kuşağa ters gelmektedir. Türkiye’nin hayrına ve faydasına olmayan her hareket fuzulidir. Zararlı olan her fiil ise ihanettir. O günleri yaşayan bir subay olan Dündar Seyhan durumu şu şekilde izah etmiştir:

“ O yıllarda Atatürk’ün gösterdiği istikametten açık bir sapma mevcut olmamasına rağmen, büyük inkılâbın statik bir manzara göstermesini, hızının kesilmesini hazmedememiş, Atatrk bazi subaylar arasında, mevcut sistemi devirmeye

---

¹²⁰ **Zafer Gazetesi**, 2 Nisan 1950.

¹²¹ zdağ, **Menderes...**, s.22.

¹²² Hikmet zdemir, **Rejim ve Asker**, AFA Yayınları, İstanbul, 1989,s.,35.

müteveccih bir teşkilatın kurulduğu haberini alıyorduk. Bu teşkilata o zaman kurmay binbaşı-yüzbaşı rütbesindeki bazı subaylar ile bazı genç teğmen ve üsteğmenler katılmışlardı. Hedefleri İsmet Paşa ve kadrosunu bertaraf edip, Atatürk İnkılâplarına durduğu yerden tam bir hız vererek, Türkiye'nin batıya doğru ilerlemesini çabuklaştırmaktı...

*"... Ancak bu teşkilatlanma hareketi eyleme geçmedi. Bunun asıl sebebini, Türkiye'nin dört bir yanının İkinci Dünya Savaşı'nın ateşleri ile çevrili olmasında aramak lazımdır. İsmet Paşa'nın Türkiye'yi harp dışında tutmaya muvaffak oluşu, her şeye rağmen, kâfi bir muvaffakiyet addedilmiş ve içinde bulunulan ters gidişin ve statükoyu muhafaza gayretinin, harp evvelsi ve devamının bir zarureti olduğu kanaatine varılarak, tam bir vatanperverane düşünce ile böyle bir teşebbüsten vazgeçilmiştir."*¹²³

Buraya kadar belirttiklerimizden de anlaşılacağı gibi, DP'nin kuruluşundan itibaren tüm muhalefet yılları boyunca TSK içerisindeki orta ve alt sınıf subayların önemli bir bölümü iktidarın artık değişmesi ve dolayısıyla DP'nin iktidara gelmesini isteyen bir tarafta yer almışlardır. Bu istek ve arzu, yine bu kesimin birçoğunda, gerekirse silahlı güç de kullanmak suretiyle DP'nin yanında olmak şeklinde tezahür etmiştir.

Ordu'nun önemli bir kesiminin seçimlerde DP'yi desteklediği, ordu ve hükümet içerisinde de tahmin edilen ve hatta üzeri kapalı da olsa bilinen bir şeydir. Genelkurmay Başkanlığı seçimler yaklaşırken, 8 Mayıs 1950 tarihinde seçim günü tüm subayların ve askeri müesseseler mensuplarının kıışlarında görev başında bulunmaları konusunda bir emir yayımlamıştır. Ancak DP çevrelerinde bu emir, emniyetin sağlanmasının dışında askeri müessese çalışanlarını da kapsamı

---

¹²³ Seyhan, a.g.e., s.,16.

nedeniyle, subayların ve diğerk Silahlı Kuvvetler personelinin iki gün kışlalara kapatılarak seçimlerden uzak tutulmalarının amaçlandığı izlenimini uyandırmıştır.¹²⁴

DP'lilere göre askerler halkı etkilememeleri için kışlalara kapatılmaktaydılar. Halbuki bu seçimden önce yapılan seçimlerde durumun farklı olduğu, askerlerin ve askeri imkânların seçimlerde CHP lehine kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Subaylar başta olmak üzere ordu mensuplarının DP tarafında bir tutum sergilediklerinin seçimler öncesi her iki tarafça da bilinen bir gerçek olduğu yayımlanan emirler ve DP tarafının bu emirlere verdiği tepkilerden kolaylıkla anlaşılmaktadır.

DP'lilerin kendi yayın organlarında böyle bir kaygının belirtilmesinin hemen ardından, 10 Mayıs 1950 tarihinde Milli Savunma Bakanı Hüsnu Çakır imzasıyla bir bildiri yayımlanmış¹²⁵ ve MSB'lığınca, Genelkurmay Başkanlığı'nın aldığı tedbirlerin, politikanın üzerinde olduğu açıklaması yapılmak mecburiyetinde kalmıştır.

Askerlerin yukarıda belirttiğimiz şekilde siyasetin içerisine dâhil olma istekleri, gerek Menderes ve Bayar'a yapılan tekliflerin, gerekse 1950 yılında İnönü'nün yanına gelen generallerin “ *Paşam Ordu Emrinizdedir...*”¹²⁶ şeklindeki teklifleri, bu liderler tarafından kabul edilseydi ne olacağı meçhuldür. Ama ne olmayacağı kesindir. Türkiye'de çok partili demokratik bir rejim ya da Demokrat Parti İktidarı olmazdı.

Her iki olayın anlamı, ordunun siyasal iktidar üzerindeki olası etkisidir. Şüphesiz iktidarı elinde tutan İnönü'nün tavrı büyük bir fazilet ve samimiyet örneğidir. Ancak kanımızca şöyle bir tespit de mümkündür. Türk ordusu, Atatürk, İnönü ve Mareşal Çakmak'ın kuvvetli otoritesi ve onlara karşı duyduğu derin sevgi ve saygı nedeniyle, 1950'ye kadar kışlasında kalmıştır. Ancak bu üç devlet

---

¹²⁴ **Zafer Gazetesi**, 9 Mayıs 1950.

¹²⁵ **Zafer Gazetesi**, 11 Mayıs 1950.

¹²⁶ Erkanlı, **a.g.e.**,s.5.

kurucusunun, İstiklal Harbi Kahramanı'nın sahnedeki çekilmesiyle ilk defa başını kışladan çıkarmıştır. Generaller yani komuta kademesi, hem 1950'de, hem de 1960'da, bir ölçüde mevki ve pozisyonlarını da koruyabilmek gayesiyle mevcut iktidara, albay ve yarbayların ağırlıkta olduğu subay kesimi ise her iki dönemde de yeni iktidara taraf olmuşlardır.

Bunu biraz daha iyi anlayabilmek için, orduyu oluşturan subayların yapısına bakmak gerekir. Gürsoytrak'ın anlatımıyla:

“ ... Bizim orduda subaylar halkın çocuklarıdır. Halkın içinden geldiği için yaşam zorluklarını bilir, kendi değerlerine sahip çıkar. Ayrıca sivil akranlarına göre ülke gerçeklerini daha çabuk görme şansına da sahiptir. Ticaret yapmaz, kişisel çıkar peşinde koşmaz. Sürekli halkın geleceği üzerinde kafa yorar, kendini bu yolda vazifeli sayar. Ordu içerisindeki örgütlenmelerin kökeni bu vatan sevgisine dayanmaktadır. Siyasi bir ambisyonu yoktur. İktidara geleyim, bir daha da gitmeyeyim demez. Eylemden sonra ilk fırsatta kışlama dönerim düşüncesi içindedir.”¹²⁷

“... Askerlerin toplumsal alanda yer almaları, onların konumlarından kaynaklanıyor. Bir defa ülkenin siyasi tarihini iyi biliyorlar. Ülke savunması ile doğrudan ilgili oldukları için tehditlere karşı, ülkeyi koruma düşüncesiyle yetiştiriliyorlar. Ayrıca vazifeli oldukları yerlerde, halkla doğrudan ilişki kuruyor, karşılarına gelen erlerle tabanın gerçeklerini görebiliyorlar. Bu nedenle siyasal gelişmelere karşı daima hassas bir kesimdir ordu. Sözgelimi DP'nin kurulduğu yıllara bakın, bu dönemde özgürlükçü olan DP'yi halkın yanı sıra ordu da desteklemiştir.”¹²⁸

---

¹²⁷ M. Suphi Gürsoytrak, “27 Mayıs Bir Halk Hareketidir”, **Tarih ve Toplum**, C.XXI, No.125 (Mayıs 1994), s.,22.

¹²⁸ **A.g.m.**, s.20.

DP'lilerin seçimlerden üç hafta bile geçmeden 6 Haziran 1950 operasyonu ile eski Cumhurbaşkanı İnönü'yü tutan Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile Ordu Müfettişleri'ni tasfiye edebilmeleri¹²⁹, DP'ye ordu içerisinde verilen desteğin en açık kanıtıdır. DP yöneticileri, bu desteğin bilincinde olmasa, daha iktidarın ilk günlerinde böyle riskli bir harekete kalkışamazlardı.¹³⁰

C. Demokrat Parti'nin Muhalefet Yıllarında Ordu ile İlişkileri

Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarında ordu ile ilişkileri, yeni kurulan bir parti olması ve muhalefette bulunması nedeniyle sınırlı ve resmi olmayan bir ilişki şeklinde olmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz örgütlenmeler ile olan ilişkileri ise kurumsal bir ilişki olarak görmek mümkün değildir. Bu dönemde DP'nin ilişkilerinin, bazı emekli ve muvazzaf ordu mensupları ile sınırlı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu personelin birçoğu da seçimler yaklaştıkça DP'ye girmiş ve burada siyaset yapmayı tercih etmişlerdir.

Seçimlere hazırlanan DP'nin, asker kesimi yanına çekebilme ve İnönü gibi bir şahsiyet ile mücadele edebilmek için, Atatürk'ün yakın silah arkadaşlarından olan Mareşal Çakmak gibi bir şahsiyeti bünyesine davet etmesi¹³¹ şartıdır. Bu İstiklal Savaşı Kahramanlarının isimlerinin gerek asker, gerek sivil toplum üzerinde hala etkisi büyüktür. Hatta bu konuda DP içerisinde öyle aşırı fikirler ortaya çıkmıştır ki, Şubat 1947 de, DP İzmir il Örgütü'nün kurucularından Dr. Mustafa Kentli ve bir grup arkadaşı Mareşal Çakmak'ı DP lideri yapmayı dahi önermiştir. Mareşal, Silahlı Kuvvetler içerisinde Atatürk'ten sonra en çok saygı duyulan kişidir. Onun DP'ye katılması partiye büyük bir prestij, ün ve Silahlı Kuvvetler'in saygınlığını kazandırmıştır. Mareşal, İnönü'nün gizli rakibi olarak görülmektedir. Ancak Bayar

---

¹²⁹ T.C.Resmi Gazete, 8 Haziran 1950, No.7527.

¹³⁰ Özdemir, a.g.e.,s.,35.

¹³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1946; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, a.g.e., s.22.

ve Menderes'in, açıkça belli etmeseler de bu öneriye canları sıkılmıştır. Mareşal'in DP'ye katkılarını öven bir demeç yayınlayıp konuyu soğumaya bırakmışlardır.¹³²

Ayrıca 1950 seçimlerinden kısa bir süre önce General Ali Fuat Cebesoy'da CHP'nden ayrılarak seçimlere DP listesinden, Eskişehir'den bağımsız aday olarak girmiştir.¹³³ DP iktidara geldiğinde kendisinin Cumhurbaşkanı yapılması beklentisini taşımaktadır. Cebesoy'a göre Bayar Başbakan olmalı idi. Ne var ki parti içi çevreler Bayar'ın Cumhurbaşkanı olmasına karar vermiştir. Yine de Cebesoy'a Milli Savunma Bakanı olması teklif edilmiş ancak Cebesoy öneriyi reddetmiştir.¹³⁴

DP'nin muhalefet yıllarında ilişkili olduğu ve 1950 yılı Nisan ayında ordudan ayrılarak Demokrat Parti'ye giren Emekli Kurmay Albay Seyfi Kurtbek, seçimlerden önce radyoda yaptığı bir konuşmada partisinin Milli Savunma Politikasını şöyle ifade etmiştir.¹³⁵

“ Demokrat Parti savunmayı askeri bir mesele olarak değil, devletin bütün mekanizmasında ve milletin her türlü faaliyetini ilgilendiren büyük bir milli dava olarak telakki eder. Milli Savunma, milletin şerefini, varlığını, istiklalini korumaktır. Böyle olduğu içindir ki, Milli Savunmanın devlet işlerinde her şeyden önce gelmesi lazımdır. Şahsi ve parti menfaatlerinin milli savunma davasında hiçbir tesiri olmamalıdır. Milli savunma yalnız tehlike belirlediği zaman değil, her zaman aktüel olan bir davadır.

Demokrat Parti, “Silahlı Millet” teorisini, demokrasinin askeri ifadesi sayar. Milli varlığı korumak için asker sivil farkının kaldırılması ve milletin ordulaştırılması lazımdır.

---

¹³² Ahmad, a.g.e., s.42.

¹³³ **Zafer Gazetesi**, 25 Nisan 1950.

¹³⁴ Ahmad, a.g.e., s.105.

¹³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968,s.50-52.

Milletin bütün ekonomik kaynakları, milli savunma için teşkilatlandırılmalıdır. Milli eğitim, adalet, maliye ve idare ve ulaştırma hizmetleri, kâmilen milli savunmadaki yerlerini alırlar.

Milli savunmayı her şeyden önce politik olarak teşkilatlandırmalıdır. Devletin politik bünyesi içinde milli savunma, zamanın şartlarına uygun ve hesaplı olarak düzenlenmedikçe, ne topyekün bir savunma, ne de mükemmel bir askeri teşkilat meydana getirmeye imkân vardır. Ordular, hükümet ve devlet bünyesinin aynasıdır. Bütün devlet adamlarının bu davayı böylece ve hakkıyla kavramış olmaları lazımdır. Milli kalkınma hareketi ve hususiyle ekonomik kalkınma, milli savunma ile birleştirilmelidir.

Milli savunmada güçlü bir zihniyet inkılâbı lazımdır. Savunma hizmetlerinde yaş ve eskilik değil, ehliyet ve bilgiyi temel tutan bir personel politikası takip edilmelidir.

İşte sayın dinleyicilerim. Demokrat Parti'nin milli savunmayı anlayış davası budur. İktidar partisi, harp doktrinlerinin uğradığı büyük inkılâpları kavrayamamaktadır. Milli savunmayı sadece askeri bir mesele saymakla devamlı bir istikrar göstermiştir. Bu yüzden de milli savunmamızın topyekün müdafaa esasları üzerinde teşkilatlandırılmasında ne kadar kudretsiz ve kifayetsiz olduğu meydana çıkmıştır.

Demokrat Parti inanmıştır ki, milli savunmanın topyekün olarak köklü ve rasyonel bir reformu ve yeniden kurulması ile milletimizin korunması daha sağlam olacaktır. Demokrat Parti iktidarı ele alınca, milli savunmayı bu esaslara göre yeniden kurmak düşüncesindedir.”

Muhalefette bulunan ve iktidarı hedefleyen Demokrat Parti'nin, askeri konulardaki sözcüsü ve yeni bir askeri kurum yaratma planının mimarı¹³⁶ durumunda denilebilecek Kurtbek'in, seçimlerden hemen önce yaptığı ve yukarıda özetlenen konuşmasının hedef kitlesinin kim olduğu çok açıktır. Kurtbek, Silahlı Kuvvetler içerisindeki düşüncelerin ve beklentilerin farkındadır. Daha önce de belirtildiği gibi, aynı düşünceleri besleyip büyüten ve mevcut iktidarın milli savunma konusundaki icraatlarının yetersiz olduğunu düşünen subaylar kitlesi, Demokrat Parti'den çok şey beklemektedir.

Ayrıca Kurtbek, seçimlerden önce Zafer Gazetesi'nde "Yurt Mes'eleleri" adlı köşede Milli Savunma Hizmeti'nin nasıl planlanması ve icra edilmesi gerektiği konusundaki idealist düşüncelerini, milletin ve devletin topyekün harbe hazırlanması prensibi çerçevesinde uzun uzun anlatarak, özellikle orta ve alt rütbedeki beklenti sahibi subaylara DP'nin iktidarında nasıl bir milli savunma anlayışı olacağını anlatmış, anılan kitlenin DP'nin tarafında yer alması için önemli propaganda görevleri üstlenmiştir.¹³⁷

24 Nisan 1950 tarihinde yayımlanan, DP Aday Listeleri'nde de ordudan emekli olarak DP'ye giren subaylar ve emekli generallerin çokluğu, ordunun DP'den beklentilerinin büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Emekli Orgeneral. Selahattin Adil, Emekli General Sadık Aldoğan ve Emekli Kurmay Albay Seyfi Kurtbek Ankara'dan, Emekli Korgeneral Fahri Belen Bolu ve Çanakkale'den, yine Emekli Orgeneral Ali İhsan Sabis Afyonkarahisar ve Denizli'den, Emekli Tümgeneral Raşit Gürgen Gümüşhane'den, Emekli Korgeneral Galip Deniz ve Emekli General Rıfat Taşkın Kastamonu'dan, Emekli Generaller Hamdi Koyutürk Tokat'tan, İsmail Berrak Kayseri'den, Salih Esat Alperen Trabzon'dan, Saim Önhan Kocaeli'den ve Emekli Kurmay Albay Emin Akıncı Trabzon'dan aday gösterilmişlerdir. Kuşkusuz adaylar arasında en büyük ilgiyi de Demokrat Parti

---

¹³⁶ Ahmad, a.g.e., s.194.

¹³⁷ **Zafer Gazetesi**, 11 Nisan 1950.

listesinden Eskişehir bağımsız adayı olan Emekli Orgeneral Ali Fuat Cebesoy görmüştür.¹³⁸

Hatta 1 Mayıs 1950 tarihinde Eskişehir’de seçim çalışmalarına katılan Ali Fuat Cebesoy onbinlerce kişiye hitap etmiş” *Bana itimat eder beni seçerseniz milletin bir hizmetkârı olarak çalışacağım*” vaadiyle ve konuşmasıyla Eskişehir’lileri coşturmuştur. Cebesoy konuşmasında, 21 yıl önce Eskişehir de yaptıklarından bahsetmiş, Eskişehir’in milli mücadeledeki yerine değindikten sonra gerçek bir murakabeli meclis özleminde olduğunu, bunun bugüne kadar yalnızca birinci mecliste gerçek anlamda yapılabildiğini, daha sonraki meclislerde gerçek bir murakabe imkânı bulunmadığını, ancak VIII. Meclis’te Demokrat Parti’nin varlığıyla tekrar murakabe imkânı bulunduğunu anlatmış, IX. Mecliste bu görevi daha kuvvetle yapabilmek için Eskişehirliilerden DP adına oy istemiştir.¹³⁹

Aday listelerinde ki asker adayların isimleri yukarıda sayılan isimlerle sınırlı değildir. Fakat bu konu, seçimlerden sonra meclise girebilmiş olan asker adaylar açısından ele alındığından, burada yalnızca general ve subayların DP iktidarına olan ilgilerini belirtmek maksadıyla bazı örnek isimlerin üzerinde durulmuştur.

Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu anılarında, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde CHP’nin aday listesinde, İnönü’den başka bir tek bile generalin olmadığını¹⁴⁰, DP aday listelerinde ise 14 General, CHP listesindeki 13 subay adaya karşılık, DP listesinde 23 subay adayın bulunduğunu¹⁴¹ ifade etmiştir.

---

¹³⁸ **Zafer Gazetesi**, 25 Nisan 1950.

¹³⁹ **Zafer Gazetesi**, 2 Mayıs 1950.

¹⁴⁰ “ Çalışmada IX. Dönem TBMM’de, CHP çatısı altında dört emekli general milletvekili olduğu tespit edilmiştir. Konu ile ilgili detaylı bilgi ilgili bölümde verilecektir.”

¹⁴¹ Sabri Yirmibeşoğlu, **Askeri ve Siyasi Anıları**m, C.I, Kastaş Yayınevi, , İstanbul, 1999,s.83; **Zafer Gazetesi**, 2 Mayıs 1950.

D. Ordu Mensuplarının Sosyo-Ekonomik Durumu ve Demokrat Parti İktidarından Beklentileri

Demokrat Parti'nin kurulup, halkın büyük bir kesiminin ekonomik bozukluklar, yokluklar ve hayat pahalılığı gibi sosyal ve ekonomik konularda iktidarın yönetiminden memnun olmadığı yıllarda, ordunun büyük kesimini oluşturan orta ve alt rütbeli subaylar ile henüz statüleri ve özlük hakları belirlenmemiş, erat sınıfı içerisinde yer alan bugünkü astsubayların, durumları pek de iç açıcı değildir.

Subayların maaşları çok düşüktür, ayrıca bugün sahip olunan anlamda sosyal güvenlik ve ailelerinin sağlık güvenceleri de yoktur. Yalnızca asker kişiler “Asker Hastaneleri”nde tedavi görebilmekte, eşleri ve çocukları ise bu imkânlardan faydalanamamaktadır.

Devlet memurlarının maaşları, 1939 tarihli ve 3656 sayılı Devlet Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülüne Dair Kanun esaslarında belirlenmiştir. Bu kanunda, yapısı itibarı ile sosyal nitelikli hak ve yardımlar son derece kısıtlıdır. Diğer yandan genel fiyatlar düzeyi ile ilişkisinin de son derece kısıtlı oluşu, eğitimin maaş üzerindeki etkisinin geride, kıdem esasının ise ileride oluşu yasanın temel özelliklerinden biri olmuştur. Subayların, müstakbel DP iktidarından beklentileri, kendi şartlarına uygun bir maaş rejiminin düzenlenerek kanunlaştırılmasıdır.

Bu husus, 1965 yılında, önce hâkim ve savcıların ayrı kanuna tabi olmalarını müteakip, ancak 1967 yılında çıkarılan 926 sayılı Personel Kanunu ile mümkün olabilmıştır.¹⁴²

Devlet memurlarının 1939 yılında aldıkları maaş ile sahip oldukları alım gücünün zaman içerisinde korunabilmesi maksadıyla 1950 yılında almaları gereken maaş ile gerçekte aldıkları maaşları aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

---

¹⁴² “926 Sayılı Personel Kanunu”, **T.C. Resmi Gazete**, 10 Ağustos 1967, No.12670.

DERECE	1939 NET MAAŞ (TL)	1947 NET MAAŞ (TL)	1950 NET MAAŞ (TL)	1939'daki Alım Gücünü Koruyabilmesi İçin 1950'de Alması Gereken Maaş (TL)
1	433	631	779	1.657
2	364	560	685	1.396
3	296	490	596	1.138
4	225	415	504	861
5	195	368	446	749
6	159	321	389	608
7	129	274	332	495
8	109	241	294	419
9	94	207	256	362
10	80	174	215	307
11	68	157	195	262
12	61	140	175	233
13	52	123	155	199
14	43	105	134	166

* Maaşlar evli ve iki çocuklu memura göre hesaplanmıştır. ¹⁴³

Tablodan da açıkça görülebileceği gibi 1939 yılındaki alım gücüne göre, aynı maaş rejimine tabi olan subayların da diğer devlet memurları gibi alım güçleri,

---

¹⁴³ Saim Tozan, Feriha Cevan, **Kamu Personeline Sağlanan Mali ve Sosyal Haklar**, Başbakanlık Devlet Personel Dairesi Yayınları, Ankara, 1977,s.69.

1950 yılında yarı yarıya azalmıştır. Zira alım gücünün korunabilmesi için maaşların mevcut haline göre % 100 arttırılmış olması gerekmektedir.

1942 yılında teğmen rütbesi ile görev yapan bir subayın aldığı maaş 65 liraydı.¹⁴⁴ Tablodan da görülebileceği gibi bir teğmen, kıdemine göre 11 ya da 12 nci dereceye tekabül etmekteydi.

Meslekleri ve görevleri gereği ülkenin her köşesine tayin olabilen ve buralarda aslında bir yabancı gibi yaşamak zorunda olan subayların, gittikleri yerlerde oturabilecekleri bir ev bile bulmaları çok zaman olanaklı değildi. 1940'lı yıllarda ülkenin özellikle doğusunda ve kırsal kesiminde, ancak orada yaşayan yerli halkın ihtiyacı kadar ev vardı. Bölgedeki askeri birliklere atanan subaylar, çoğunlukla oturacak ev bulamazlardı. O dönemlerde genellikle çok küçük yerlere bekâr olarak gidilir ve askeri birliğin içerisinde oluşturulmuş, aslında misafîrhane bile denemeyecek küçük odalarda yaşamaya çalışılırdı.

Zaten mevcut kanunlar da bu yaşam tarzını destekleyecek şekilde idi. Subayların 25 yaşını doldurmadan evlenmeleri yasaktı.¹⁴⁵ Bir subay eğer 25 yaşından önce evlenmiş ise bunu gizli tutmak zorundaydı.

1941 yılında Kara Harp Okulundan mezun olmuş bir Emekli Topçu Albayı olan Ali Bozkurt, 1946 yılında Ağrı'nın Patnos ilçesine tayin olduğunda yeni evli ve 6 aylık bir bebek sahibi olduğunu, birliğe eşiyle birlikte vardıklarında Patnos'ta yerli halkın yaşadığı toprak altındaki evler dışında bir tane dahi ev bulunmadığını ve Alay Komutanı'nın emriyle birliğin karşısında uygun bir ağacın yanına üç günde tek odalı kerpiç bir evi askerler ile birlikte yaparak iki yıl burada yaşadıklarını bizzat anlatmıştır.

---

¹⁴⁴ Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966, s.11.

¹⁴⁵ 1434 sayılı "Bilumum Muvazzaf Zabıtlar ile Askeri Memurların 25 Yaşını İkmal Etmeden Evlenemeyeceklerine Dair Kanun", **Kavanin Mecmuası**, C.VII, s.424; **T.C. Resmi Gazete**, 11 Mayıs 1929, No.1189

Subayların maaşları ve ekonomik durumları ile ilgili güzel bir örnek de Emekli Orgeneral Kemal Yamak'ın anılarında mevcuttur. Yamak, 1947 yılında İstanbul'dan Sivas'a tayin olduğunda, taşınma maksadıyla dört kişilik ailesi için toplam 143 Lira harcırah aldığını, ancak, eşyalarını yalnızca Beşiktaş'tan Haydarpaşa Garı'na taşımak için 160 Lira ödediğini yazar.¹⁴⁶

Bugün hala ordu mensupları arasında ağızdan ağza söylenen, ancak gerekçesini, bu devrin subaylarının eskiler kadar anlayamadığı bir deyim vardır: “*İki tayin bir yangın eder*” derler. Bu sözün ne demek olduğunu o devirleri yaşayanların anılarını okudukça anlamak ancak mümkün olmaktadır.

1945 yılında üsteğmen rütbesi ile Kars'a tayin olan Dünder Seyhan, iki yıl burada görev yaptıktan sonra Erzurum'a tayin edildiğini, tayin emrini duyduğunda ilk aklına gelenin evini ve ailesini hangi parayla Erzurum'a götüreceği olduğunu yazmaktadır. Ama emir kesindir. Seyhan, tabancasını, eşinin kol saatini, tek kat sivil elbisesini, fötr şapka ve pardösüsünü Kars'ın Bitpazarı'nda satışa çıkararak 250 lira para bulduğunu ve ailesini kış günü Erzurum'a ancak sağ salim götürüp bir göz odaya yerleştirebildiğini belirtmektedir.¹⁴⁷

E. Ordunun Barınma, Teçhizat, Eğitim ve Özlük Haklarına İlişkin Sorunları ve Demokrat Parti İktidarından Beklentileri

Genç Türkiye Cumhuriyeti ve onun İstiklal Savaşı sırasında kurulan yeni ordusunun, kuruluşundan itibaren en büyük problemi kışla ve teçhizat problemidir. Osmanlı Devleti, merkezi bir imparatorluk olarak ordusunu da merkezi bir ordu olarak teşkilatlamış, ana eğitim kışlaları ve büyük birliklerini genel de İstanbul civarında merkezi bir pozisyonda konuşlandırmayı tercih etmiştir.

---

¹⁴⁶ Kemal Yamak, **Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler**, 3.B., Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006,s.105.

¹⁴⁷ Seyhan, **a.g.e.**, s.,27.

Zaferin kazanılmasından ve Misakı Milli sınırları içerisinde yeni bir devletin kuruluşundan sonra bu konuşt durumu yeni devletin savunma anlayışına göre yeniden planlanmaya çalışılmış ve kurulan birlikler için önemli barınma ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Keza teçhizat durumu da son derece yetersizdir. İstiklal Harbi'nde kullanılan ve savaş sırasında çok çeşitli kaynaklardan tedarik edilen bu son derece yetersiz ve demode silah ve teçhizatın ikmal ve idamesi ise imkânsız denebilecek ölçüde zordur.

Silah araç ve teçhizatın çeşitliliği de beraberinde eğitim ve ikmal problemlerini doğurmuştur. Eğitimde bir standart sağlanması, ikmal için son derece kısıtlı olan kaynakların kullanımında verimliliğin sağlanması mümkün değildir.

Teçhizat durumu o derece yetersizdir ki, motorsikleti veya aracıyla birlikte askere gelmeyi kabul edenlere, askerliklerini memleketlerinde yapma imkânı tanınarak ordunun araç ve teçhizat eksiğine çare bulunmaya çalışılmıştır.¹⁴⁸

Buna rağmen 1943 yılında, Konya'da Askeri Ortaokul Komutanı ve hatta Kolordu Komutanının dahi binek aracı yoktur. Komutanlar makam aracı olarak hala fayton kullanmaktadırlar.¹⁴⁹

Ordu'nun erbaş ve erlerinin eğitimi de standartlıktan son derece uzak ve verimsizdir. Askere yeni alınan acemi erlerin eğitimi için belli bir plan ve programa dayalı, standartları belirlenmiş eğitim birlikleri yoktur. Erler askerlik hizmetlerini yapacakları kışlalara ve birliklere direk olarak askerlik şubesinden sevk edilmekteydiler. Temel askerlik eğitimi ve müteakiben branş eğitimi burada verilirdi. Bu da beraberinde standartlıktan uzak bir eğitim sistemi getirmişti.

Kısacası Ordu'nun eğitimi, Osmanlı Devleti'nden miras olarak alınan subay eğitimindeki güçlü sistem ve Dünya Savaşı ile İstiklal Savaşı'nın sebep olduğu muhteşem sevk ve idare tecrübesi üzerinde yürüyordu. Ordu kurulmuş, hizmetler bir

---

¹⁴⁸ Yamak, **a.g.e.**, s.71.

¹⁴⁹ Yirmibeşoğlu, **a.g.e.**, s.18.

şekilde yürütülmekteydi, ancak ordunun henüz bir teşkilat kanunu dahi yapılmamıştı.¹⁵⁰

Ordu'nun komuta kademesini oluşturan subayların özlük haklarında da çok büyük eksikler vardı. Bir kere maaşları son derece düşüktü. Görev yapılan garnizonlarda görev yapma süreleri belirlenmemiş ve bir sisteme bağlanmamıştı. Şark Hizmeti denilen, ülkenin özellikle doğusunda oldukça geri kalmış ve imkânlar açısından son derece zayıf yerlerde görev yapmak da hakkaniyet içerisinde bir sıra dâhilinde değildi. Subaylar üzerinde, tayin ve terfi konularında haksızlıkların olduğu kanaati hâkimdi. Bu dönemde Türk Ordusu, yüksek rütbeli subaylar ve generaller açısından aslında bir "*Kahramanlar Ordusu*"ydu. Albaydan yukarıda, general rütbesinde bulunan subayların tamamı İstiklal Savaşı kadrolarından, tanınmış ve önemli isimlerdi. Ordu içerisindeki otoriteleri ve saygınlıkları eğitim ve bilgilerinden ziyade, isimlerinden ve şanlı mazilerinden gelmekteydi. Ama daha genç subaylar, Harp Okullarında iyi bir eğitim almaktaydı. İçlerinden temayüz etmiş ve başarılı subaylar Harp Akademisi'nde kurmaylık eğitimi ve Amerika'da kurmaylık ve ihtisas eğitimleri almaya başlamış, ülkelerine, ordu içerisindeki bu durumu daha çarpıcı bir şekilde tespit edebilecek yeteneğe sahip olarak dönmüşlerdi.¹⁵¹

Özellikle bu subaylar ordunun içerisinde bulunduğu bu durumdan büyük üzüntü duymaktaydılar. Her ne kadar bu durumun sebepleri belli ve kendilerince de malum olmasına, ordunun yoktan varedildiğini bilmelerine, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik şartların ve hemen arkasından beliren İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı şartların farkında olmalarına rağmen, geçen yıllar ve bu geçen yıllarda beklenen gelişmelerin hissedilmemesi nedenleriyle ordunun ve ülkenin doğru idare edilmediği düşüncesinde idiler. Ordu'nun bu halde, kendilerinin ise komuta kademesine kıyasla çok daha eğitilmiş, bilgili ve kültürlü olmalarına rağmen, üst kademenin hala kazanılmış saygınlıkları nedeniyle görevde olmasından dolayı, terfi

---

¹⁵⁰ Bkz. "1950 yılı Milli Savunma Bütçesi TBMM'de görüşülürken DP'li Em. Gen. Sadık Aldoğan'ın konuşmasından.", *Zafer Gazetesi*, 16 Şubat 1950.

¹⁵¹ Seyhan, *a.g.e.*, s.,29.

konusunda önlerinin de kapalı olduğunu düşünüyorlardı. Yaşlı komuta kademesini zamanında tasfiye edemeyen hükümet, bu yetmiyormuş gibi orta ve genç rütbelerdeki yığılmayı, rütbe bekleme sürelerini uzatarak çözmeye çalışmış, bu da genç rütbedeki subayları iyice umutsuzluğa itmişti.¹⁵²

Bütün bu yokluk ve imkânsızlıkların varolması ve aslında bütün komuta kademesince biliniyor olmasına rağmen, hala karargâhlarda farazi planların yapılıyor olması, bu mevkilerde çalışan subayları daha da üzüyordu. Günlerce çalışıp yaptıkları planların bir de gerçekten uygulanabilecekmiş gibi üst kademelerce onaylanıp geri gelmesi, bu eğitilmiş karargâh subaylarının umutsuzluklarını arttırıyordu. O günleri Dünder Seyhan'ın şu ifadelerinde görmek mümkündür:

“ ...Öküz kolları teşkil ederdik. Bu öküz kollarını öyle mesafelere ikmale memur ederdik ki, arabanın içine alabileceğinin iki misli yük koysanız ve bu yük sadece öküzlerin yemi olsa, yalnız öküzlere yetmezdi... O planlar da üst makamlarca tasdik edilir ve gelirdi. Ve biz bu planları zamanın tekniği içinde hazırlıyor zannederdik kendimizi.

“ ...Aynı yüzyılda yaşadığımızı zannederken, Birinci Dünya Harbi'nden İkinci Dünya Harbine kadar bir devir değişmişti. İkinci Dünya Harbi de gerçekte değişmiş bir devri ters yüz etmişti. Onunla da yetinmemişti dünya, harbi takip eden birkaç yıl içerisinde yeni çıgırlar açmıştı kendisine... 20. yüzyılın içinde, insanlık bütün gerisine eşit, hatta ondan da fazla bir sıçrama yapmış, çok mesafeleri aklın alamayacağı kadar geride bırakarak, bizi olduğumuz yerde terk edip gitmişti.

---

¹⁵² Özdağ, **Menderes...** s.21.

“ ...Anlatabilirsen anlat sen bunları bizimkilere, Artık belli oluyordu ki bu memleketin kurtulması, ancak bu **“Kahramanlar’dan”** kurtulunmasına bağlıydı.”¹⁵³

Ordu’nun bu konudaki problemlerinin, ordudan ayrılıp DP’ye girerek siyaset yapma yolunu seçen asker kökenli milletvekillerinin beyanat ve girişimlerinden öğrenen Menderes, 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM’de okuduğu Hükümet Programı’nda bu konuya yer vermiştir. Menderes konuşmasında aşağıdaki konulara değinmiştir:

“ Çok tarihi ananelerin sahibi ve mili varlığımızın koruyucusu olan askeri kuvvetlerimizi, son tecrübelerin ve teknik terakkilerin neticelerine göre en yeni silahlar ve en modern usullerle teçhiz ve takviyeye bütün kuvvetimizle çalışacağız. Memleketin maddi ve manevi bütün kudret kaynaklarına dayanmak ve sulhte olsun harpte olsun bu kaynakların birbiri ile ahenktar ve mütenasip bir surette çalışması imkânlarını sağlamak suretiyle, iktisadi bünyenin istidadı içinde, milli müdafaamızı en sağlam esaslara istinad ettirmek kabildir. Büyük dostumuz Birleşik Amerika’nın askeri sahadaki maddi ve teknik yardımlarından, aynı zihniyet ve anlayışla, daha geniş mikyasta ve daha süratle istifadeler teminini tahakkuk ettirmeye çalışacağız.”¹⁵⁴

Görüldüğü gibi sorun bellidir. Bilinmektedir. Ama bugüne kadar neden giderilmediği ya da giderilemediği ile nasıl giderilmesi düşünüldüğü de, yine aynı konuşmanın içerisinde geçen “ iktisadi bünyenin istidadı (kabiliyeti) içinde” ve “ Birleşik Amerika’nın yardımlarından, daha geniş mikyasta ve daha süratle istifade” kelimelerinde gizlidir. Aslında bugüne kadar bu konunun eski iktidarca da bu şekilde çözülmeye çalışılmaya başlandığının itirafı da “ aynı zihniyet ve anlayışla”

---

¹⁵³ Seyhan, a.g.e., s.,30.

¹⁵⁴ Faruk Sükan, **Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, 2.B., Kültür Ofset Limited Şirketi, Ankara, 1992,s.14.

kelimelerinde mevcuttur. Bilindiği gibi ordunun modernizasyonuna yönelik Amerikan Askeri Yardımları, 1947 yılından itibaren CHP iktidarı döneminde başlamıştır.

II. Bölüm

Demokrat Parti İktidarının İlk Dönemi (1950-1954)

A. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi ve İlk DP Hükümeti'nin Kurulması

Adnan Menderes, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Genel seçimlerin sonuçlarını Aydın'da, kendisi de aynı seçimde DP'den Aydın Milletvekili seçilen Şevki Hasırcı'nın evinde takip etmiştir. Radyodan verilen haberlerde CHP'nin adı gittikçe seyrekleşip Demokrat Parti'nin ismi daha fazla duyulmaya başladığı sırada Ankara'dan beklenen telefon gelmiştir. Telefondaki kişi Fuat Köprülü'dür. Köprülü:

- *Adnan Bey, daha şimdiden sayılan sonuçlarla memlekette oyların yüzde 64'ünü kazandık. Bu nispet hızla artıyor. Arkadaşlar hep burada. Tebrik ederiz. Hemen bir vasıtayla hareket et...*¹⁵⁵ diyerek Adnan Menderes'e ilk müjdeyi vermiştir.

DP seçimleri büyük bir zafer ile kazanmıştır. Ama aslında bu sonuç, çok da beklenen bir sonuç değildir. Elde edilen zafer tahminlerin çok üzerinde olmuştur. Bunun en net kanıtı, seçimlerden önce, 22 Şubat 1950'de CHP ile seçimlere yönelik bir kontenjan anlaşmasına teşebbüs edilmesidir. Yapılacak anlaşmayla bazı illerde iki tarafın öncüleri belirli listelere girecekler, böylece mecliste DP'nin ileri gelenleri bulunacak ve bir muhalefetin varlığı sağlanabilecektir. Ancak, Anadolu Kulübü'nde üç kez yapılan toplantılardan herhangi bir anlaşma çıkmamış ve DP seçimlere her yerden kendi listesi ile girmiştir. DP'ye, özellikle bazı DP'liler tarafından bir dönem yapılan “*Muvazaa Partisi*” suçlaması da bu anlaşma teşebbüsünün sonucudur.¹⁵⁶

Seçim sonuçları aslında her iki parti tarafında da büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. Demokrat Partililer seçim öncesinde kazanabileceklerini düşünmüşler, ancak bu kadar büyük bir çoğunlukla meclise gelebileceklerini tahmin etmemişlerdir.

---

¹⁵⁵ Ş.S. Aydemir, *Menderes'in Dramı...* s.139.

¹⁵⁶ *A.g.e.*, s.139.

Örneğin DP Genel Başkanı Bayar, yıllar sonra gazeteci Nazlı Ilıcak ile yaptığı bir mülakatta bu seçimlere ilişkin görüşlerini şöyle açıklamıştır. “ İktidarı düşünüyorduk, ancak bu kadar büyük bir çoğunluk beklemiyorduk... Zaferin böyle büyük olacağını hayal etmemiştim doğrusu...”¹⁵⁷

Cumhuriyet Gazetesi sahibi ve başyazarı iken DP listesinden Muğla Bağımsız Milletvekili seçilen Nadir Nadi Abaloğlu ise sonuçlarla ilgili olarak şunları yazmıştır:

“ 14 Mayıs seçimleri ile DP umulmadık bir zafer kazanıyordu. Kampanya boyunca hem gazeteci, hem de bir aday olarak yurdun çeşitli bölgelerini gezerken, bu partiye daha büyük bir başarı şansı vermek gerektiğini adım başında gerçi kabul ediyordum. Fakat 487 milletvekilliğinden 408’ini Demokratların elde edebileceklerine değil ben, en iyimser gözlemciler bile ihtimal veremezlerdi.”¹⁵⁸

Seçim sonuçlarına ilişkin şaşkınlığın CHP cephesindeki yansımaları ise daha farklı olmuştur. Onlar için bu sonuca mutlaka bir sebep göstermek gerekiyordu. CHP lideri İsmet İnönü, seçim sonuçları konusunda oğlu Erdal İnönü’ye yazdığı bir mektupta kaybetmelerinin nedenini çoğunluk sistemine yükleyerek şu yorumu yapmıştı:

“ Seçimi fena kaybettik. 69 yer alıyoruz 487 içinde. Amma bu “ sistem majoritaire” nin en aksi tecellisidir. Oysa iştirak edenlerin %40’ını almış bulunuyoruz. Birçok illerde 100, 2.000, 4.000, 10.000 farkla hatta 400, 500 farkla kaybettik. Nispi temsilde 6:4 yer alacaktık. Bu seçim, memlekette yeni bir hayat tarzı kurmak için giriştiğimiz teşebbüste ne kadar ciddi

---

¹⁵⁷ Tercüman Gazetesi, 15 Mayıs 1976.

¹⁵⁸ Albayrak, a.g.e., s.172.

ve samimi olduğumuzu isbat etmiştir. Memleket için şeref olmuştur.” ¹⁵⁹

Gerçekten de seçim sistemi, demokratik anlayışı TBMM’ne gerçek anlamda yansıtamamıştır. Hele hele küçük partilere hiç şans tanımayan bu sistem, parlamentoda halkın gerçek iradesini göstermekten çok uzaktır. Ancak CHP’nin, iktidarının son döneminde bu seçim sistemini getirmiş olması da seçimde tüm hesaplarını bu sistem üzerine yapmış olduğunu göstermektedir. Seçimlerde toplam geçerli oyların % 53,59’unu alan DP, TBMM’deki milletvekili toplamının % 83,77’sini; oyların % 39,98’ini alan CHP de ancak % 14,16’sını elde etmişlerdi.¹⁶⁰

Bu kadar büyük bir güç ile meclise giren ve iktidarı yasal olarak eline alan DP yöneticilerinde iktidarı fiilen ele alıp alamayacaklarına ilişkin bir korku da vardı. Neticede 27 yıllık bir CHP iktidarı ve tamamen o iktidarın şekillendirip oluşturduğu bütün devlet güçleri, başta bürokrasi ve ordu olmak üzere yeni iktidara yabancıydı. O zamana kadar zaman zaman halka karşı bir baskı aracı olarak da kullanılmış olan bu muazzam gücün yeni iktidara karşı nasıl bir tavır takınacağı meçhuldü. Çünkü CHP, bu sonucu doğuran demokrasi denemesine girerken böyle bir yenilgi ihtimalini düşünmemişti. Ortaya çıkan bu hezimet karşısında elindeki devlet gücünü kullanarak iktidarı yeniden ele almaya çalışması teorik olarak mümkündü.

DP iktidarının ilk günleri, bu ihtimalin yarattığı gerginlikle geçmişti. 22 Mayıs 1950 tarihinde toplanan mecliste ilk gün Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen, Fuat Hulusi Demirelli Meclis Başkan vekilliklerine seçilmişlerdi. Hemen ardından ise Adnan

---

¹⁵⁹ Sevgi Özel (Der.), **Baba İnönü’den Erdal İnönü’ye Mektuplar**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1988, s.148.

¹⁶⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Mayıs 1950.

Menderes yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi ve kurulan hükümet 29 Mayıs 1950 tarihinde programını TBMM'ne sundu. ¹⁶¹

Yeni Hükümette; Adnan Menderes Başbakan, Prof. Dr. Muhlis Ete İşletmeler Bakanı, Hasan Polatkan Çalışma Bakanı, Tevfik İleri Ulaştırma Bakanı, Rükneddin Nasuhoğlu İçişleri Bakanı, Fuad Köprülü Dışişleri Bakanı, Halil Özyörük Adalet Bakanı, Refik Şevket İnce Milli Savunma Bakanı, Halil Ayan Maliye Bakanı, Avni Başman Milli Eğitim Bakanı, Fahri Belen Bayındırlık Bakanı, Zühtü Velibeşe Ekonomi ve Ticaret Bakanı, Prof. Dr. Nihat Reşat Belger Sağlık Bakanı, Nuri Özsan Gümrük ve Tekel Bakanı, Prof. Dr. Nihat Eğriboz Tarım Bakanı olarak görevlendirilmişlerdi. Görülen lüzüm üzerine 5 Haziran 1950 tarihinde Samet Ağaoğlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak ve 11 Temmuz 1950 tarihinde de Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu Devlet Bakanı olarak hükümete katıldılar. ¹⁶²

Kabinedeki ilk değişiklik 11 Ağustos 1950 de yapıldı. Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri, Avni Başman'ın yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na alınırken, bir asker olan Emekli Kurmay Albay Seyfi Kurtbek Ulaştırma Bakanlığı'na getirildi. İkinci kabine değişikliği ise 19 Eylül 1950'de Ekrem Hayri Üstündağ'ın Prof. Dr. Reşat Belger'in yerine Sağlık Bakanı olarak atanması ile yaşandı. 14 Aralık 1950 tarihinde Halil Ayan'ın yerine Hasan Polatkan'ın Maliye Bakanlığı'na getirilmesi, 22 Aralık 1950 tarihinde ise Hulusi Köymen'in Hasan Polatkan'dan boşalan Çalışma Bakanlığı'na atanması ve kabineden istifa eden Bayındırlık Bakanı Emekli Korgeneral Fahri Belen'in yerine Kemal Zeytinoğlu'nun getirilmesi, 22 Mayıs 1950-9 Mart 1951 tarihleri arasında görev yapan 19. T.C. Hükümeti veya I. Menderes hükümetinde son değişiklik olarak kaydedildi. ¹⁶³

---

¹⁶¹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 98.

¹⁶² T.C. Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923-1960**, C.I, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978, s.1.

¹⁶³ **A.g.e.**, s.3.

Bayındırlık Bakanı olarak görevlendirilen Fahri Belen, korgeneral rütbesinden emekli olmuş bir askerdi. Ancak bakanlığı sadece yedi ay sürebildi. Bu süre sonunda kendi arzusuyla bakanlıktan istifa etti.¹⁶⁴

Kabinedeki bir diğer asker olan Emekli Kurmay Albay Seyfi Kurtbek ise 9 Mart 1951 tarihinde kurulan II. Menderes Hükümetinde de Ulaştırma Bakanı olarak başlamış, 8 Kasım 1952 tarihinde ise Milli Savunma Bakanlığına atanarak 27 Temmuz 1953 tarihine kadar Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır.¹⁶⁵

Milli Savunma Bakanlığı'na atanan Kurtbek radikal bir reformcu olarak ünlenmişti.¹⁶⁶ Emekli edileceklerini ya da en azından yetkilerinde taviz vereceklerini düşünen generaller arasında önemli bir endişe vardı. Askeri Reform karşıtları Kurtbek'e karşı bir fısıltı kampanyası başlattılar. Bu kampanyanın temel konusu Kurtbek'in askeri bir iktidara zemin hazırlamakta olduğuydu. Reform Planı'nı Kurtbek'in stratejik konulara kendi adamlarını yerleştirmek üzere kullanacağı söyleniyordu. Kurtbek'in daha önce İnönü'nün yönetimine karşı bir darbe düzenlemeyi düşünmüş hırslı, dinamik bir subay olduğundan bahsediliyordu. 1914'de Erkânı Harp olan ve iktidarı ele geçirmek için orduda temizlik yapmış olan Enver Paşa ile karşılaştırılıyordu.¹⁶⁷

Fakat reform lehine de baskılar güçlüydü. Mareşal Çakmak'ın uzun süre Genelkurmay Başkanlığında kalması, o makamı sivil bürokrasinin oldukça üzerine taşımıştı. Bu gelenek hale devam ediyordu. Kurtbek, bunun değişmesini ve demokratik bir devletin gereklerine uygun olarak orduyu sivillerin kontrol etmesini istiyordu. Bayar ve Menderes'te bu askeri kurumu ıslah etmek istiyordu. İşte bu

---

¹⁶⁴ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.76; “ Gnl.Fahri Belen DP henüz iktidardayken 1958 ve 1960 yılında yazdığı “Demokrasimiz Nereye Gidiyor ve Demokrasiden Diktatörlüğe” adlı kitaplarında DP’de gördüğü anti demokratik ve yanlış uygulamalar ile bakanlıktan istifa nedenlerini ayrıntılarıyla anlatmıştır.” Bkz. Fahri Belen, **Demokrasimiz Nereye Gidiyor**, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1958 ve Fahri Belen, **Demokrasiden Diktatörlüğe**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1960.

¹⁶⁵ T.C. Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, **a.g.e.**,s.2.

¹⁶⁶ Ahmad, **a.g.e.**, s.194.

¹⁶⁷ Ş.S.Aydemir, **İkinci Adam**, s.52, Ahmad, **a.g.e.**, s.195.

amaçla Kurtbek'i kabineye aldılar. 3 Mayıs 1953'te Cumhurbaşkanı Bayar'ın başkanlık ettiği bir kabine toplantısı yapıldı. Kurtbek'in bütünlüklü reform programı tartışıldı ve onaylandı. Program Menderes'in çok hoşuna gitti ve onu Sultan III. Selim'e gönderme yaparak ikinci Nizamı Cedid olarak niteledi. Bayar bunu bir cerrahi operasyona benzetti ve tam destek vereceği sözünü verdi. Fakat Kurtbek programını hiçbir zaman uygulayamadı. Birgün Menderes kendisine bir not gönderip programını şimdilik ertelemesini istedi. Programı uygulayamayacağını anlayan Kurtbek'de 27 Temmuz 1953'te istifasını verdi.¹⁶⁸

Ancak burada şöyle bir problem göze çarpmaktadır. Kurtbek'in, DP'nin görüşleri olarak öne sürdüğü bu fikirlerin, DP'nin temsil ettiği sınıfların ilgi alanı ve beklentileri içerisinde olduğunu düşünmek pek mümkün değildir. Bu düşünceler ancak ve ancak DP'ye katılmış ve DP içerisinde siyaset yapmayı hedeflemiş asker kökenli milletvekillerince kabul görmüş, Bayar'ın ve özellikle daha popülist bir politika ile siyasi hayatını sürdürmeyi tercih eden Menderes'in öncelikleri arasına, parti tabanında da yeşermeyen fikirler olarak hiçbir zaman girememiştir.

DP'yi iktidara taşıyan ve daha önce zımnî koalisyon olarak bahsettiğimiz, aydın çevre içerisinde bulunan askerler ile diğer büyük grubu oluşturan bir kısım toprak sahipleri ve yerli eşraf, iş ve ticaret çevrelerinin, aralarında gerçek bir işbirliğinin bulunmayışı,¹⁶⁹ ilk grupta yer alan askerlerin önceliklerinin ve beklentilerinin Menderes'in öncelikleri arasına neden girmediğini açıklamaktadır.

I. Menderes Hükümeti'nin 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'de okunan Hükümet Programı'nın ilk bölümü tamamen CHP iktidarının son yıllardaki faaliyetlerinin eleştirisine ayrılmıştır. Müteakiben planlanan faaliyetleri ve hükümetinin vaatleri yer almıştır. Savunma da dâhil olmak üzere her alanda harcanan parada büyük bir kısıtlama yapılacaktır. Yapılacak ekonomik reform ile maliyet fiyatları düşürülecek ve böylece hayat pahalılığı önlenecektir. Tarım alanında

---

¹⁶⁸ Ahmad, a.g.e., s.196.

¹⁶⁹ Hikmet Özdemir, "*Siyasal Tarih 1960-1980*", **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C.IV, 10.B., Cem Yayınevi, İstanbul, 2008,s.229.

ilerlemek için özel bir çaba gösterilecektir. Yol yapımı ve toprağın sulanması konuları geliştirilecektir. Sanayi alanında devletin faaliyeti kısıtlanarak özel teşebbüse daha çok fırsat ve imkân verilecektir. Yatırım yapma garantisi sağlanacak ve ülkeye yabancı sermaye getirilecektir. Bazı sınırlamalarla da olsa grev hakkı getirilecek, basın hürriyetini garantileyen bir basın kanunu ve bir af kanunu çıkarılacaktır.¹⁷⁰

Dış ilişkilerde bugüne kadar sürdürülen geleneksel İngiliz, Fransız¹⁷¹ ittifakı ve ABD ile en sıkı dostluk ve işbirliğine dayanan politika sürdürülecektir. Aşırı sol akımlara karşı en sert tedbirlere başvurulacaktır. Burada dikkat çeken nokta, irtica ve ırkçılık gibi akımların aşırı sol tarafından bir vasıta ve maske olarak kullanıldığı düşüncesiyle bu çevrelere karşı gereken bütün tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır.¹⁷²

Menderes hükümet programında iktidar değişikliğinin ülkede maddi ve manevi hiçbir sarsıntıya meydan vermeyecek şekilde uygulanacağını ve bu niyetle daha önce de belirtildiği gibi bir “**devri sabık**” yaratmamak niyetinde olduklarını belirtmiştir. Buna mukabil sözlerinin devamında kanunlarda, adet ve gelenekler ile her konudaki görüş ve anlayışlarında tek parti döneminden kalan ne varsa tam olarak tasfiye edeceklerini açıkça ifade etmiştir.¹⁷³

---

¹⁷⁰ İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1968, s.235-236.

¹⁷¹ “ 30 Eylül-4 Ekim 1953 tarihinde Fransa Başbakanı Laniel ve Dışişleri Bakanı G.Bidault'nun resmi Ankara ziyareti sonrası hükümetçe yayımlanan bildiride, Türk Hükümeti'nin Tunus, Cezayir ve Fas'daki milliyetçilik hareketlerini bastırmaya yönelik Fransız politikasını desteklediği belirtiliyordu. **Aynı Tarihi**, Ekim 1953 s.70-72, Bu konu İstiklal Savaşı kültürü ile yetişmiş subayların hükümete bakışında önemli rol oynamıştır.

¹⁷² Arar, **a.g.e.**, s.235-236.

¹⁷³ Aynı yer.

Bundan başka partinin seçim beyannamesinde de yazılı olduğu gibi “*Millete mal olmuş inkılâplarımızı mahfuz tutacağız.*” cümlesi de hükümet programının çarpıcı cümlelerinden birisi olmuştur.¹⁷⁴

Konuşmasının başında tasarruf tedbirlerinden bahsederken savunma da dahil olmak üzere cümlesini kuran Menderes ordu ile ilgili bölümde;

“ Çok şerefli tarihi ananelerin sahibi ve milli varlığımızın koruyucusu askeri kuvvetlerimizi, son tecrübelerin ve teknik terakkilerin neticelerine göre en yeni silahlar ve en modern usullerle teçhiz ve takviyeye bütün kuvvetimizle çalışacağız. “ cümlesini, *“...Büyük dostumuz Birleşik Amerika'nın askeri sahadaki maddi ve teknik yardımlarından, aynı zihniyet ve anlayışla, daha geniş mikyasta ve daha süratle istifadeler teminini tahakkuk ettirmeye çalışacağız.”*¹⁷⁵

Sözleriyle bu konuyu gelecekte Amerikan yardımlarına havale edeceğinin sinyallerini vermiştir.

B. IX. Dönem TBMM nin Asker Kökenli Milletvekilleri Yönünden Yapısı

IX. Dönem TBMM 22 Mayıs 1950 tarihinde toplanmıştır. Seçimi kazanarak meclise giren Demokrat Parti Milletvekillerinden 37 vekil asker kökenli kişilerdir. Bunlara Demokrat Parti listesinden Bağımsız Aday olarak seçimlere giren Orgeneral Ali Fuat Cebesoy'u da eklersek 38 asker kökenli milletvekili bu dönemde Demokrat Parti adına mecliste görev yapmıştır. 37 asker kökenli milletvekilinden 24'ü Harp Okulu ve Harp Akademisi mezunu subaylardır. 11 tanesi, Askeri Tıbbiye

---

¹⁷⁴ Sükan, a.g.e., s.11.

¹⁷⁵ Arar, a.g.e., s.236.

mezunu askeri doktor subay, 2'si ise Askeri Hakim sınıfından hukuk mezunu subaylardır. Yine 37 milletvekilinin 14'ü emekli generaldir.¹⁷⁶

Buna mukabil, CHP'nden seçimi kazanıp meclise giren milletvekillerinden, İsmet İnönü dâhil yalnızca 8'i asker kökenlidir. 8 milletvekilinden 7'si Harp Okulu ve Harp Akademisi mezunu, 1'i askeri Tıbbiye mezunudur. 8 milletvekilinin 4'ü ise emekli generaldir. CHP içerisinde milletvekili olarak görev alan İnönü dışındaki üç general, Emekli Orgeneral Asım Gündüz, Emekli Orgeneral Kazım Özalp ve Emekli Tümgeneral Naci Altuğ'dur.¹⁷⁷

Araştırma sonucunda ortaya çıkan bu tespit, askerlerin Demokrat Parti'ye bakışı ve Demokrat Parti'den beklentileri hususunda önceki bölümde ortaya atılan tezi doğrular niteliktedir.¹⁷⁸

C. Kore Savaşı ve Kuzey Atlantik Paketi'na Giriş

1945 yılının sonlarında, artık II. Dünya Savaşının da sonlarına yaklaşılırken, Kore Yarımadası üzerinde, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında bir güç mücadelesi vardı. Bu güç mücadelesi aynı yılın Mayıs ayında iki ülke arasında yapılan bir antlaşma ile neticelendi. Bu antlaşmaya göre Kore Yarımadasında bulunan Kore toprakları 38. Enlem çizgisi sınır olacak şekilde ikiye ayrıldı. Kuzey kısım Sovyetler Birliği'nin, Güney ise Amerika Birleşik Devletlerinin kontrolü altına girdi. Ancak ABD'nin Japonya'ya atom bombası atması ve bunun beraberinde yaşanan gelişmeler neticesinde Sovyetler Birliği de Japonya'ya savaş ilan etti ve ordusunu Kuzey Kore topraklarına sokup güneye doğru 38. Enlem çizgisine kadar geldiler. II. Dünya Savaşı neticelediğinde, Kore toprakları fiilen güneyde ABD'nin, kuzeyde ise Sovyetler Birliği'nin işgali altına girmişti. Birleşmiş

---

¹⁷⁶ TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No.1, Ankara, 2010, s.539-606.

¹⁷⁷ TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **a.g.e.**, s.539-606.

¹⁷⁸ “ IX.Dönem TBMM'de Bulunan Asker Kökenli Milletvekillerinin Listesi için” Bkz. EK-II.

Milletlerin ve iki işgal gücünün çabaları iki Kore'yi birleştiremedi. Bu gelişmeler üzerine, 10 Mayıs 1948'de ABD Güney'de seçim yapılmasını sağladı ve Syngman Ree'nin Devlet Başkanlığı'nda Güney Kore Cumhuriyeti kuruldu. Hemen Sovyetlerde aynı adımı atıp 9 Eylül 1948'de Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti'ni kurdular.¹⁷⁹

Bölgede Amerika'nın stratejik üstünlüğü vardı. Sovyetler 1949 yılında Çin'de hâkim oluncaya kadar bu duruma sessiz kaldılar. Çin 1949 sonunda Komünist Rejim'in idaresi altına girince Sovyetlere göre Amerikayı Asya Kıtasından atma zamanı gemişti. Üstelik bu Amerikanın Japonya'dan çıkarılmasını da kolaylaştırabilirdi. Bu düşünceyle Moskova'nın talimatıyla, 25 Haziran 1950 sabahından itibaren Kuzey Kore birlikleri tüm sınır hattı boyunca Güney Kore'ye saldırıya geçtiler.¹⁸⁰ Amerika, derhal Birleşmiş Milletleri harekete geçirdi. Güvenlik Konseyi BM Antlaşması gereğince Güney Kore'nin yardımına koşmak üzere çeşitli mellelerin askerlerinden oluşan fakat asıl yükü Amerika'nın çektiği bir BM Kuvveti teşkil etti.¹⁸¹ Türkiye'de bu BM Kuvveti'ne 4500 mevcutlu¹⁸² bir tugay büyüklüğünde kuvvetle katılma kararı aldı.¹⁸³

Bu kararın alınmasında Menderes'in büyük etkisi vardı. Menderes, NATO'ya girebilmek için Türkiye'nin eline önemli bir fırsatın geçtiğine inanmıştı. Dışişleri Bakanı ile yaptığı bir görüşmede bunu şöyle dile getiriyordu:

---

¹⁷⁹ Fahir Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. B., Ankara, 1987, s.454.

¹⁸⁰ **Ayın Tarihi**, Haziran 1950, No.199, s.117.

¹⁸¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.454.

¹⁸² **Zafer Gazetesi**, 25 Temmuz 1950.

¹⁸³ “Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, 30 Haziran 1950 tarihinde TBMM Genel Kurulunda yaptığı bir konuşmada BM Genel Sekreterinin Kore'ye yardım edilmesi konusundaki 27 Haziran 1950 tarihinde alınan 473 no'lu kararının hükümete ulaştığını ve hükümet olarak çağrıya olumlu yanıt verdiklerini belirtmiştir.” Bkz.**Zafer Gazetesi**, 1 Temmuz 1950; **Milliyet Gazetesi**, 1 Temmuz 1950.

“ Ortak güvenlik ruhunu yürütmek ve itibarımızı yükseltmek bakımından bu bizim hesabımıza yaman bir fırsattır. NATO’ya kabul edilmemize de köprü olabilir. İngiltere ve diğer milletler bunu baştan savma karşılarlar ve suya düşürürlerse fırsat bizim için de hür dünya için de elden gider. İşte bu yüzden herkesten evvel çağrıya olumlu cevap vermek ve diğer milletleri olmuş bitmiş bir durum kaşısında bırakmak istiyoruz... Fakat işin içinde Türk Askeri davası olması dolayısıyla Meclis kararı almaya kalkışırsak iş uzar, dedikodunun sonu gelmez. Bir saat bile kaybetmeden sorumluluğu üzerimize alarak karar vermek, kararı Birleşmiş milletler’e ve Amerika’ya bildirmek zorundayız...”¹⁸⁴

Bu nedenle Türkiye BM Genel Sekreterinin 1 Temmuz tarihli Kore’ye yardım çağrısına ABD’den sonra ilk olumlu cevap veren ülke olmuştur.¹⁸⁵

Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesinde, her ne pahasına olursa olsun NATO’ya girmek suretiyle kendi güvenliğini sağlamak, hem Batı’ya bağlanmak, hem de Truman Doktrini kapsamında ekonomik ve askeri yardım alma isteği etkili olmuştur.¹⁸⁶

Birleşmiş Milletler’e olumlu cevap veren hükümet, gönderilecek birliğin mahiyetini belirlemek için 18 Temmuz’da Yalova’da Cumhurbaşkanı Bayar’ın başkanlığında Genelkurmay Başkanı ve bazı askeri yetkililerin de katılımıyla toplandı. Dışişleri Bakanı Köprülü, BM Genel Sekreterine 25 Temmuz tarihinde verdiği yanıtta, “ Cumhuriyet Hükümeti’nin, Dünya’nın şimdiki şartlar içinde umumi barış hizmetinde müessir ve fiili icra mevkiine vazetmekteki lüzum ve ehemmiyeti

---

¹⁸⁴ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim (1945-1971)**, C.IV, Rey Yayınları, İstanbul, 1971, s.227.

¹⁸⁵ **Zafer Gazetesi**, 3 Temmuz 1950, **Milliyet Gazetesi** 3 Temmuz 1950.

¹⁸⁶ Albayrak, **a.g.e.**, s.411.

müdrük olarak Kore’de hizmet etmek üzere 4,500 mevcutlu silahlı bir savaş birliğini Birleşmiş Milletler emrine vermeğe karar verdiğini...”¹⁸⁷ bildiriyordu.

DP Hükümeti’nin yukarıda açıklanan düşüncelerle TBMM’ne danışmadan aldığı bu karar, muhalefet çevrelerinde büyük tepkiye neden olmuştur. Gerçekte muhalefet lideri İnönü’nün, Kore’ye asker gönderilmesine değil, kendi görüşlerinin sorulmamasına tepki gösterdiği yazılmıştır.¹⁸⁸

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek imzası ile yayımlanan bir parti bildirisinde de bu durum açıkça ifade edilmiştir.¹⁸⁹ Ayrıca hükümetin bu kararı Meclis’e danışmadan alarak Anayasa’yı ihlal ettiğine ilişkin görüşler de muhalefeti destekleyen basında sıkça yazılmıştır.¹⁹⁰

CHP Hükümetin Bakanlar Kurulu Kararı ile Kore’ye asker göndermesini biçimsel yönüyle eleştirmiştir. CHP’ye göre bir ülkeye savaş ilanı, TBMM onayıyla yapılmalıydı. Hükümet bu kararı TBMM onayına sunsaydı büyük ihtimalle CHP’nin oyu da olumlu olacaktı. Ancak DP’nin bazı sözcüleri, CHP’nin bu biçimsel eleştirisini “*Milletin Erkekliğini Öldürmekle*” suçlamışlardır.¹⁹¹

DP Hükümeti, Kore’ye savaşmak üzere Ankara’nın Ayaş ilçesinde konuşlu 24. Piyade Alayının gönderilmesine karar vermiş, anılan birliğe muharebe ve muharebe hizmet desteği verecek birliklerle birlikte toplam 259 subay, 395 astsubay, 18 askeri memur, 4 sivil memur ve 4,414 erbaş ve er olmak üzere toplam 5,090 kişilik bir birlik oluşturulmuş ve adına da Birinci Türk Tugayı denmiştir. Bu Tugayın

---

¹⁸⁷ **Zafer Gazetesi**, 26 Temmuz 1950.

¹⁸⁸ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Anılar (1939-1954)**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s.459.

¹⁸⁹ **Ulus Gazetesi**, 27 Temmuz 1950.

¹⁹⁰ **Ulus Gazetesi**, 28 Temmuz 1950.

¹⁹¹ Çavdar, **a.g.e.**, s.33.

Komutanlığı'na Tümen Komutanı yetkisiyle Tuğgeneral Tahsin Yazıcı getirilmiş¹⁹², Alay Komutanı olarak da Albay Celal Dora görevlendirilmiştir.¹⁹³

Türkiye, ateşkesin imzalandığı 27 Temmuz 1953 tarihine kadar değiştirme personeli göndererek¹⁹⁴ buradaki birliğinin mevcudunu korumuştur. Tugay'ın mevcudu zaman zaman 6,000 kişinin üzerine çıkmış, Türk tugayı katıldığı tüm çarpışmalarda üstün başarılar elde etmiştir. Bu çarpışmalarda toplam 937 şehit ve 2068 de yaralı vermiştir. Türk savaş esirlerinin sayısı ise 228 dir..¹⁹⁵

Kore'de savaşın devam ettiği günlerde Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmaları konusundaki karar, 20 Eylül 1951 tarihinde Pakt Üyeleri'nin Ottawa'da yaptıkları toplantıda ele alındı ve 12 üyenin ortak kararı ile iki devlet üyeliğe kabul edildiler.¹⁹⁶

Mümtaz Faik Fenik Zafer Gazetesi'ndeki köşesinde “ Dış Politika'da Büyük Zafer” başlıklı yazısında;

*“ İşte Kore'de akıtılan Türk kanı heder olmamıştır... Atlantik Paktı, şimdi Türkiye bir tecavüze uğradığı takdirde Birleşik Amerika'nın otomatik surette yardımı sağlanmıştır...”*¹⁹⁷ diyerek sevincini ifade ediyordu.

Muhalefet lideri İnönü de basına yaptığı açıklamada;

---

¹⁹² “ 10.9.1950 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı”, CA, , 30-11-1-0-216-30-6.

¹⁹³ **Zafer Gazetesi**, 15 Ağustos 1950.

¹⁹⁴ “ Tuğg.Tahsin Yazıcı'dan sonra Tugay Komutanlığına Tuğgeneral Namık Argüç görevlendirilmiştir.” Bkz. “27.10.1951 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı”, CA, 30-11-1-0, 227-38-4-2.

¹⁹⁵ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, **Kore'de Türk Askeri**, Genkur ATSEB Yayınları, Ankara, 1989, s.134.

¹⁹⁶ **Zafer Gazetesi**, 21 Eylül 1951, **Ulus Gazetesi**, 21 Eylül 1951, **Milliyet Gazetesi**, 21Eylül 1951.

¹⁹⁷ **Zafer Gazetesi**, 22 Eylül 1951.

“ Memleketimizin emniyeti, milletlerarası büyük bir teşekkülün kader birliğine katılmış olmak bakımından siyaseten artmıştır denebilir. Bundan sonra dünya sulh bakımından vazifelerimiz de artmış oluyor. Eşit haklarla milletimizin kendisine teveccüh edecek vazifeyi en iyi şekilde ifa edeceğine şüphe yoktur.”¹⁹⁸ diyerek görüşünü açıklıyordu.

Türkiye'nin NATO'ya alınması konusundaki karar üye ülkelerin parlamentolarında onaylanmayı müteakip, konu ile ilgili yasa tasarısı 18 Şubat 1952 tarihinde TBMM'ne sunularak kabul edildi.¹⁹⁹ Böylelikle tüm formaliteler tamamlandıktan sonra 1 Mart 1952 tarihinde NATO Karargâhına törenle Türk Bayrağı çekildi.²⁰⁰

Dış politika açısında bunlar olurken ülkede de hamasi zafer nutukları özellikle DP'li basında bolca verilmekteydi. Türk askerinin Kore'deki kahramanlıkları gazetelerde anlatılıyordu. Ancak Kore'deki askerin durumu ve morali pek de iyi değildi. Özellikle diğer ülkelerin, askerlerine olan yaklaşımını burada gören Türk askeri ve subayları aynı yakın tavrı kendi ülkelerinden görememekten şikâyetçiydi. Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Şahap Gürler'in Kore'deki askerlerimizi ziyareti sırasında Genelkurmay Başkanlığına yazdığı mesaj da bu durum açıkça dile getiriliyordu. Gürler mesajında; askerlerin maaşlarının aylardır yatırılmadığını, bu durumun özellikle subaylar üzerinde olumsuz tesir yarattığını yazıyordu. Ayrıca diğer ülkeler yaralılarını derhal tahliye ederken bizim yaralılarımızın aylarca tahliye beklediği, bu durumun biran önce çözülmesi gerektiği ifade ediliyordu. Yaralılarımızın doktor ve hemşireler ile dil problemi nedeniyle anlaşmakta güçlük çektikleri, dil bilen hemşirelere ihtiyaç olduğu da bir diğer talep konusuydu. Son olarak Gürler mesajında diğer ülkelerin yaralılarına çeşitli hediyeler

---

¹⁹⁸ **Ulus Gazetesi**, 23 Eylül 1951.

¹⁹⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XIII, Birleşim 41, s.312-346, **T.C. Resmi Gazete**, 19.2.1952, No.8038.

²⁰⁰ **Ulus Gazetesi**, 2 Mart 1952, **Zafer Gazetesi**, 2 Mart 1952, **Milliyet Gazetesi**, 2 Mart 1952.

göndererek moral verdiklerini, biz de ise böyle bir durumun olmadığını, askerlerin kendilerini yalnız hissettiklerini belirtiyordu.²⁰¹

27 Mayıs Askeri Müdahalesini yapan Faruk Gürler, Suphi Gürsotrak gibi subayların ilk teşkilatlanma düşüncelerine Kore’de görev yaparken başlamış olmalarını bu pencereden de incelemekte fayda vardır.

D. TBMM’nin IX. Çalışma Döneminde İktidarın Türk Silahlı Kuvvetleri’ne Yönelik Uygulamaları

Başbakan Adnan Menderes, 26 Haziran 1950 tarihinde Zafer Gazetesi Başyazarı Mümtaz Faik Fenik’e verdiği mülakatta, hükümetin alacağı tasarruf tedbirlerini anlatırken ilk kalem olarak ordunun masraflarının kısılacağını belirtmiştir. Menderes; *“Meselâ, ordumuzun muharip bünyesinde hiçbir şey kaybetmeden ve hatta onu derli toplu ve binaenaleyh onu daha dinamik surette takviye edecek mahiyette tedbir alarak esaslı tasarruflar sağlanabilmektedir.”* Cümlesi ile orduyu önemli bir masraf kalemi olarak gördüğü ve ordu mensuplarının beklentilerinin tersine tasarruflara ordunun masraflarından başlayacağını sinyallerini vermiştir.²⁰²

1. Ordu Yüksek Komuta Heyeti’nde Yapılan Tasfiyeler

Demokrat Parti, iktidarının ilk günlerinde denilebilecek bir zamanlama ile ordu yüksek komuta kademesinde önemli görev değişiklikleri yapmıştır. Bu görev değişiklikleri, kamuoyunda bunun bir tasfiye mi, yoksa gereken bir görev değişimi mi olduğu tartışmalarını başlatmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri’nde bir gelenek olarak terfiler 30 Ağustos tarihinde, görev değişiklikleri ise terfilerin de onaylandığı ağustos ayı başında yapılan Askeri Şura toplantısını müteakip ağustos ayı içerisinde yapılır. Ağustos ayına bu kadar kısa

---

²⁰¹ “ Org.Ş.Gürler’in Genkur. Bşk.lığına Yazdığı 30.12.1950 Tarihli Mesaj” CA, 010-00-56-345-5, EK-III.

²⁰² **Zafer Gazetesi**, 26 Haziran 1950.

bir süre kalmışken, iktidarın fiilen ele alındığı tarihten yaklaşık 15 gün sonra apar topar denilebilecek bir hızla gerçekleştirilen bu görev değişiklikleri kamuoyunda haklı olarak tasfiye tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Ordu içerisinde ise bilinen gelenekler ve teamüller nedeniyle bunun bir tasfiye olduğu net bir biçimde bilinmektedir.

Ağustos ayına çok kısa bir süre kalmışken, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral İzzet Aksalur, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Zeki Doğan, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Mehmet Ali Ülgen, Jandarma Genel Komutanı Korgeneral Nuri Berköz ve Ordu Komutanları 1 nci Ordu Komutanı Orgeneral Asım Tınaztepe, 2 nci Ordu Komutanı Orgeneral Muzaffer Tuğsavul ve 3 ncü Ordu Komutanı Orgeneral Mahmut Berköz ile Yüksek Askeri Şura Üyeleri Orgeneral Kazım Orbay ve Orgeneral Salih Omurtak görevlerinden alınmış ve Orgeneral Mahmut Berköz hariç diğerleri, toplam 15 general ağustos ayında emekliye sevk edilmişlerdir.²⁰³

7 Haziran tarihinde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararı ile Orgeneral A. Nafiz Gürman ve eski 1nci Ordu Müfettişi Orgeneral Asım Tınaztepe Askeri Şura Üyeliklerine, Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral Kurtcebe Noyan, Orgeneral Nuri Yamut'tan boşalan Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na, 3 ncü Ordu Müfettişi Orgeneral Mahmut Berköz ise Milli Savunma Yüksek Kurulu Genel Sekreterliği'ne atanmışlardır.²⁰⁴

Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Nuri Yamut, Genelkurmay Başkan Yardımcılığı'na Korgeneral Şahap Gürler,²⁰⁵ Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na

---

²⁰³ **T.C. Resmi Gazete**, 8 Haziran 1950, No.7527

²⁰⁴ “ 6.6.1950 Tarihli Başbakanlık Genelgesi” **CA**, 030-18-01-02-122-46-8; **Zafer Gazetesi**, 7 Haziran 1950; **Milliyet Gazetesi**, 7 Haziran 1950.

²⁰⁵ “ Genkur II. Bşk.lığı için Korg. Şahap Gürler'in atandığı tüm basında yazılmasına rağmen 11 Haziran 1950 tarihinde anılan göreve Korg. Zekai Okan tayin edilmiştir.”, Bkz. **Zafer Gazetesi**, 12 Haziran 1950.

Orgeneral Muzaffer Göksenin ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na da Oramiral Naci Eldeniz görevlendirilmişlerdir.²⁰⁶

Genelkurmay'ın birinci ve ikinci başkanları, tüm kuvvet komutanları ve tüm ordu komutanlarını kapsayan bir görev değişikliğini, ordudaki orgeneral sayısının kadronun üzerinde olması²⁰⁷ gibi nedenlere bağlayarak bunun bir tasfiye olmadığını söylemek yalnızca siyasi bir söylem olarak kalmış, başta ordu mensupları olmak üzere kamuoyunda hiç de inandırıcı bulunmamıştır.

6 Haziran tarihinde haber duyulur duyulmaz, 14 Mayıs akşamı bazı generallerin İsmet İnönü'yü ziyaret edip herhangi bir emrinin olup olmadığını sordukları iddiası²⁰⁸, CHP tarafındaki basın tarafından ısrarla yalanlanmış, “Komutanlarımıza İftira Atılıyor”, “İğrenç İftira”²⁰⁹ şeklinde yapılan haberlerle bunun gerçek olmadığı yazılmıştır. Ancak DP tarafında yer alan basın organları da böyle bir ziyaretin gerçekleştiği yönünde birleşmektedir.

Konu ile ilgili yapılan tartışmalar içerisinde, Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce'nin Milliyet Gazetesi Başyazarı Ali Naci Karacan'a verdiği mülakatta belirttiği hususlar önemlidir. İnce, bazı generallerin seçimlerden sonra İnönü'ye sivil kıyafetle yaptıkları bir nezaket ziyaretinin nahoş söylentilere kapı açtığını belirtmiştir.²¹⁰ Yine aynı gazetede iki gün sonra “Ordudaki Değişiklik” başlığıyla yayımlanan bir haberde, “...alınan tedbirlerin orduyu siyasete karıştırmayacak mahiyette” olduğu belirtilmekte, muhalefet saflarında bu hareketin, ordunun iktidar

---

²⁰⁶ **Vatan Gazetesi**, 7 Haziran 1950.

²⁰⁷ **Milliyet Gazetesi** 3 Ağustos 1950, “Haberde ordudaki orgeneral kadrosunun 8 olduğu ancak 14 orgeneral bulunduğu bahisle emekliliklerin bu nedenle yapıldığı belirtilmektedir.”

²⁰⁸ “İnönü'yü ziyaret eden subayların seçim sonuçlarına rağmen CHP'yi iktidarda tutmayı önerdikleri, İnönü'nün ise bu teklifi geri çevirdiği yazılmıştır. İnönü ise ne böyle bir ziyaretin, ne de teklifin olmadığını ileri sürmekteydi.” Bkz. Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.69; Ali Fuad Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, 4. B., Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2008, s.155; Eroğul, **a.g.e.**, s.65.

²⁰⁹ **Ulus Gazetesi**, 9 ve 10 Haziran 1950.

²¹⁰ **Milliyet Gazetesi**, 8 Haziran 1950.

tarafından siyasete alet edilmesi şeklinde tefsir edildiği ve hücumların bu nokta üzerinde teksif olduğu belirtilmektedir.²¹¹

DP tarafında da aslında bunun tamamen bir tasfiye olduğunu ifade eden bir görüş birliği mevcuttur. DP ileri gelenlerine dayandırılarak verilen haberde;

“ Orduya siyaseti karıştıran, yüksek komuta heyetinden bir kısmını siyasete alet eden yine CHP’dir. Yakın zamana kadar devlet ve hükümet başında bulunanların, orduların, tümenlerin ve hatta alay ve kıtaların içine kadar girerek neler söyledikleri, ne mevzularda nutuklar irad ettikleri şu anda malumumuzdur.

“Nihayet CHP millet reyi ile iktidardan uzaklaştırıldığı zaman memleketi çok kötü akıbetlere sürüklemesi melhuz birtakım belirtilerin müşahade edildiği söylenmektedir. Bazı yüksek rütbeli subayların sivil kıyafetle seçimi kaybetmiş bir parti başkanının evinde toplandıkları ve hatta bir emre intizaren böyle bir ziyareti ihtiyar ettikleri bugün çeşitli dedikodular halinde halkın ağzında dolaşmaktadır.

“Vazifesini izinsiz olarak yüzüstü bırakan ve artık hiçbir resmi sıfatı kalmamış bir zata, hedefi bulunmayan maksatlarla ziyarete koşan bu gibi kimselerin bugüne kadar işgal ettikleri mevkilerde bırakılması doğrudan doğruya orduyu siyasete karıştırmak gibi bir tehlike meydana getirecekti.

“DP’nin gayesi her mevzuda olduğu gibi bu meselede de memleket menfaatini birinci planda ele almak ve ordu gücünü arttırmak, yüksek komuta heyetini gençleştirmek, ayrıca bazı siyasi ihtiraslardan da temizlemektir.

---

²¹¹ **Milliyet Gazetesi**, 10 Haziran 1950.

*“DP selahiyetli çevrelerinde belirtildiğine göre parti bu işde de muvaffak olduğuna inanmaktadır. Aynı çevrelere göre, bugün hemen hemen bütün ordu mensubinde bariz olarak görünen memnuniyet buna açık bir delil teşkil eder.”*²¹²

Denmekte ve DP içerisinde bulunanların konuya bakış açısını ortaya koymaktadır. Yine DP içerisindekilerin inancına göre İnönü’yü ziyaret eden subaylar bunu aldıkları bir emre istinaden yapmışlardır.²¹³ Yani 1960’da Cemal Madanoğlu’nun dediği gibi eylem “silsile-i meratip” içerisinde yapılan bir olaydır.

Konu ile ilgili tartışmaların sürdüğü günlerde, 13 Haziran tarihinde Menderes DP Meclis Grubu’nda birden söz alıp yaptığı konuşmada, CHP’nin orduyu DP’nin aleyhine tahrik etmek yoluna saptığını söylemiş, konuşmasının devamında, “...Eğer CHP mecliste çalışmak istiyorsa, başındaki iktidar hastalarını atmalıdır.”²¹⁴ ifadesinde bulunmuştur. Aynı konuşmada Menderes;

*“ ...orduyu siyasete soktular, gençliği tahrik ettiler, irticayı körüklediler. Şimdi gazetelerinde hiç suçları yokmuş gibi bize kendi yaptıklarını atfediyorlar. Ezan meselesi dolayısıyla “Atatürk İnkılâbı elden gidiyor” diye bağırانlar, türbeleri kendilerinin açtığını, mekteplere din derslerini kendilerinin soktuklarını unutuyorlar.”*²¹⁵ diyerek bugün bile tartışma konusu olan irtica konusuna, böyle bir yorum getirmiştir.

İnönü’nün cevabı ise orduyu iyi tanıyan bir eski asker üslubundadır. *“Orduyu kendinin zanneden kendi kendini aldatır. Ordu kendi kanunları içinde yaşar.”*²¹⁶

---

²¹² **Milliyet Gazetesi**, 10 Haziran 1950.

²¹³ **Zafer Gazetesi**, 10 Haziran 1950.

²¹⁴ Ş.S. Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, s.194.

²¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, 14 Haziran 1950.

²¹⁶ Ş.S. Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, s.244.

Daha sonra Milli Savunma Bakanlığına getirilen emekli bir Kurmay Albay olan Seyfi Kurtbek ise ordu hakkında özel görüşlere sahiptir: “*Milli Savunmayı her şeyden önce siyasi olarak teşkilatlandırmalıdır.*”²¹⁷ şeklinde düşünmektedir.

Bu arada 1949 yılı Ağustos’unda kadro fazlası oldukları gerekçesiyle yeterli sicil almış olmalarına rağmen albaylığa terfi edemeyen 154 yarbay için Yargıtay kararını açıklamış ve albaylığa terfi etmeleri gerektiğine karar vermiştir. Bu gelişme üzerine 154 yarbayın kararnamesi yeni hükümet tarafından hazırlanarak terfi işlemi gerçekleştirilmiştir. Buna mukabil albaylığının sonlarında bulunup da generalliğe terfi listesinde bulunan albayların önemli bir kısmı, 150 albay ise emekli ikramiyeleri hariç 4500 TL tazminat ödenmek suretiyle kadrosuzluk gerekçesiyle emekli edilmişlerdir.²¹⁸

Yeterli sicil almış olmalarına rağmen albaylığa terfi ettirilmeyen 154 yarbayın ordunun nispeten genç üst subayları arasında olduğu, müteakiben DP’nin emekli ettiği 150 albayın ise yaşlı albaylar olduğu düşünüldüğünde, seçimlere çok az kaldığı bir anda, CHP’lilerin yaşlı albayları orduda tutmak istediği, bu nedenle yarbayları terfi ettirmediği neticesi ortaya çıkar. Buradan da CHP’nin generaller ve onlara yakın yaşta olan albayların kendi tarafında olduğunu bildiği, fakat daha genç subayların da DP tarafında olduğunu düşündüğü sonucuna ulaşılabilir.

Ordudaki tasfiyelerin tartışıldığı bu günlerde askeri bürokrasinin dışında sivil bürokraside de önemli değişikliklere başlanacağı sinyallerinin verildiği haberleri de yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak Milliyet Gazetesinde “*Halk Partili Olarak Adı Çıkılmış Valiler Değiştiriliyor*” başlıklı haberde Haşim İşçan, Şefik Soyer, Kemal Hadımlı gibi valilerin görevlerinden alınacağı belirtilmektedir. Aynı haberde Ali Naci Karacan; “*...haber aldığıma göre hükümet ordunun yüksek kademelerinde*

---

²¹⁷ A.g.e, s.244.

²¹⁸ **Milliyet Gazetesi**, 15 Ağustos 1950; **Zafer Gazetesi**, 15 Ağustos 1950.

*yaptığı değişikliklere muvazi olarak, idari mekanizmada da bazı tasfiyeler yapmak kararını almak üzeredir.” demektedir.*²¹⁹

Burada dikkat çeken husus, sivil bürokrasi için “*tasfiye*” kelimesi rahatlıkla kullanılırken konu askeri bürokrasi ve hatta yüksek komuta kademesi olunca gerek iktidarın gerekse iktidara yakın yazarların “*görev değişikliği*” cümlesini kullanmaları, orduya karşı mümkün olduğunca tedbirli bir tavır takınmalarıdır.

Bu arada 13 Haziran tarihinde çıkarılan kararname ile de valilerin çok büyük bir kısmı değiştirilmiş, CHP döneminde özellikle Günaltay’ın Başbakanlığı döneminde görevden uzaklaştırılan çeşitli kademelerdeki memurların da göreve iadeleri başlamıştır.²²⁰

Adına ne denirse densin, yapılan görev değişiklikleri ya da tasfiyeler konusunda DP’nin tabanından ve kendi milletvekillerinden de çeşitli talepler ve öneriler gelmiştir. 23 Ağustos 1950 günü, DP Milletvekili Nazım Öner Menderes’e yazdığı bir açık mektupta, eski memurların görevden alınarak tasfiye edilmesini, bu yola başvurulmadıkça köklü bir değişikliğe gitmenin olanaksız olduğunu bildirmiştir.²²¹

Bunun yanında Milli Savunma Bakanlığı’nda da bir ilk yaşanmıştır. Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı’na ilk kez bir sivil atanmıştır. Maliye Bakanlığı Müsteşar Muavini Kenan Yılmaz Milli Savunma Bakanlığının ilk sivil müsteşarı olmuştur.²²²

---

²¹⁹ **Milliyet Gazetesi**, 8 Ağustos 1950.

²²⁰ **Milliyet Gazetesi**, 14 Haziran 1950.

²²¹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.74,; **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Ağustos 1950.

²²² **Zafer Gazetesi**, 31 Mayıs 1950.

2. Personel ve Özlük Haklarına Yönelik Düzenlemeler

DP döneminde de askeri personelin özlük haklarıyla ilgili beklentileri, daha önceki dönemlerde olduğu gibi münferit kanunlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Bu konuda DP döneminde yapılan en önemli düzenleme 2 Temmuz 1951 gün ve 5802 sayılı Astsubay Kanunudur.²²³

Bu tarihe kadar erbaş statüsünde bulunup önceleri Küçük Zabit, müteakiben Gedikli Erbaş olarak anılan personel, yapılan kanuni düzenlemenin ardından Astsubay statüsüne kavuşmuş ve ordu içerisinde büyük bir yekün tutan astsubayların özlük haklarının düzenlenmesine yönelik önemli bir adım atılmıştır. Astsubay ismi ile belirlenmiş olan personelin görevi ve statüsü aynı kanunda şu şekilde belirtilmiştir.

*“Türkiye Cumhuriyeti ordusunun kara, deniz ve hava kuvvetleriyle jandarma, Gümrük Koruma birlikleri kadrolarının astkomuta kademelerinde eğitim, sevk ve idare ile diğer idari işlerde subaya yardımcı olarak görevlendirilen askerî şahıslara (Astsubay) adı verilir.”*²²⁴

En az ortaokul mezunu olanlar ve sanat enstitüsü ve eşidi okullarla eğitim süresi iki yıldan aşağı olmayan astsubay sınıf okullarından mezun olanların astsubay olabileceği belirtilen kanunda yaş sınırı da 18 olarak belirlenmiştir. Ayrıca askerlik hizmetini yapanlardan da aynı şartları taşımaları durumunda 23 yaşını geçmemişlerin astsubay olmak üzere müracaat edebilecekleri belirtilmektedir.

---

²²³ T.C. Resmi Gazete, 5.7.1951, No.7852; TBMM Kanunlar Dergisi, C. XXXIII; TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, C.IX, Birleşim: 97, s.6-7.

²²⁴ A.g.y, 7.

Astsubayların rütbeleri ve aylık maaşları da şöyle belirlenmiştir.²²⁵

Kıyas yapabilmek amacıyla kanunun çıktığı 1951 yılı itibarı ile subay maaşları da aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Astsubay rütbeleri ile subay rütbelerinin kıyaslaması yaklaşık hizmet yılları esas alınarak yapılmıştır.

ASTSUBAY		SUBAY	
RÜTBE	MAAŞ	RÜTBE	MAAŞ ²²⁶
Çavuş	175	Asteğmen	200
Üstçavuş	200	Teğmen	225
Başçavuş	225	Yüzbaşı	350
Kd. Başçavuş	250	Binbaşı	475

Astsubayların öncelikli olarak statüleri ilgili hususlar kanun ile çözümlenirken, teknik branşlar ile iş zorluğu gibi nedenler ile bazı sınıf ve görevlerdeki astsubaylara ayrıca tazminat verilmesi de kanuna bağlanmıştır.

Tank astsubayları ile denizaltıcı ve uçucu astsubaylar, gerek tazminat gerekse rütbe bekleme yıllarının kısaltılması gibi özendirici yollarla bu sınıflara mensup olmayan astsubaylar karşısında pozitif ayrımcılığa tabi olmuşlardır. Fakat astsubaylar, ilgili kanun hükümlerine göre terfi edip subay oluncaya kadar ki subay olmalarının yolu da açıktır²²⁷, beslenme, giyinme ve sağlık hizmetlerinde erlerle aynı kanun ve esaslara tabidirler.

---

²²⁵ A.g.y., s.6.

²²⁶ “5838 No’lu Subay ve Askeri Memurların Maaşları Hakkındaki Kanunun Birinci ve İkinci Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”, **T.C.Resmî Gazete**, 15.8.1951, No.7885.

²²⁷ 5802 No’lu Kanunun 28 nci Maddesine göre, kıdemli başçavuşlukta ikinci ve üçüncü senesini ikmal etmiş bulunan astsubaylardan (muzika astsubayları hariç) aşağıdaki nitelikleri taşıyanlar alâkalı Bakanlıkların inhası üzerine yüksek tasdik ile teğmen veya maaşça muadili askerî

Sağlık konusundaki hüküm ise 2 Mart 1954 tarihinde 6300 sayılı kanunla düzeltilmiş ve astsubayların tedavileri hususundaki esaslar subaylarla aynı statüye getirilmiştir.²²⁸

Gedikli erbaş ve başgedikli isimleri ile erat statüsünde çalışmakta olan personelin özlük haklarının düzeltilmesi ve statülerinin belirlenmesi için çıkarılan 5802 sayılı Astsubay Kanunu, 5619 sayılı Gedikli Erbaş Kanunu ile 4843 sayılı Tank (Zırhlı otomobil dâhil) Sınıfı Eratının Aylık ve Gıdalarına Yapılacak Zam Hakkındaki Kanunun 1. Maddesinin Tank Gedikli Erbaşlarına Ait Hükümü ve 1861 Sayılı Jandarma Efradı Kanunu ile ek ve değişikliklerinin bu kanuna aykırı hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır.

Zaman içerisinde Küçük Zabit ve Gedikli Erbaş olarak adlandırılan ve DP döneminde hukuki statüsüne kavuşan astsubayların eğitimi ile ilgili hususlar, kronolojik sırada ilgili bölümlerde anlatılacaktır.

DP iktidarının ilk döneminde askeri personelin önemli bir sorunu da evlenme yasağı konusuydu. Subaylar 25 yaşını doldurmadan evlenemezlerdi.²²⁹ Günün koşulları ve toplumun genel kabul gören örf ve adetlerine göre ise 25 yaşına kadar bekâr yaşamak da oldukça zordu.

---

teknisiyen veya askerî kâtip nasbedilirler. Bunlardan teğmen nasbedilenler Subay Terfi Kanunu hükümlerine göre kıdemli yüzbaşılığa (dâhil) ve diğerleri muadil maaş derecesine kadar yükselebilirler. A) Kıdemli başçavuşluğa kadar her rütbeye normal şartlar altında yükselmiş bulunmak; B) Umumi, meslekî bilgileriyle karakter ve ahlâk bakımından subay, teknisiyen ve askerî kâtipliğe lâyık bulunduğu tasdik edilmiş olmak; C) Sağlık durumları müsait bulunmak; D) Yapılacak seçim imtihanlarında ve mütaakiben gönderilecekleri sınıf okullarında ve özel kurslarda başarı göstermek; bkz. **T.C Resmi Gazete**, 5.7.1951, No.7852.

²²⁸ **T.C. Resmi Gazete**, 8.3.1954, No.8652; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXIX, Birleşim 55, s.23-24.

²²⁹ 1434 sayılı “Bilumum Muvazzaf Zabıtlar ile Askeri Memurların 25 Yaşını İkmal Etmeden Evlenemeyeceklerine Dair Kanun”, **Kavanin Mecmuası**, C.VII, s.424; **T.C. Resmi Gazete**, 11 Mayıs 1929, No.1189.

DP ilk iktidar döneminde bu konuya da el attı ve ilgili kanunun yaş haddini düzenleyen maddesini kaldırdı.²³⁰ Böylece genç subayların, evlenmelerine ilişkin önlerindeki en büyük kanuni engel ortadan kalkmış oldu.

Aynı dönemde DP subay ve askeri memurların maaşlarının yükseltilmesi konusuna da el attı. Ancak bu konuyu, maaşlara direkt olarak zam yapmak suretiyle çözmedi. CHP'nin 26.12.1946 tarihinde 4989 sayılı kanun ile yaptığı ve dört yıl sonra tam da seçimlere giderken, 15.3.1950 tarihinde 5609 sayılı kanun ile düzenlediği durumu geliştirerek yaptı. DP ise 10 Ağustos 1951 yılında kabul edilen 5838 sayılı kanunla, üsteğmen, yüzbaşı, binbaşı ve yarbaylar ile muadili askeri memurlardan, rütbe bekleme sürelerinin üç yılını dolduranlara kıdem verilmesi, kıdemli üsteğmen, kıdemli yüzbaşı gibi rütbelerle anılmalarını kanunlaştırdı. Bu düzenleme, anılan rütbelerdeki personelin bir üst rütbeye ve dolayısı ile bir üst maaşa yükselme süresini de yarı yarıya kısaltmış oldu. Zira kıdem verilen rütbelerin bekleme süreleri altı yıldır. Personel, zam almak için altı yıl yerine üç yıl bekleyecek ve personelin ve ailelerinin refahı da buna göre artacaktı.²³¹ Bu düzenleme ile DP maaşlara zam yapmadan personelin çoğunu bir üst maaş baremine taşıyarak personelin beklentilerini karşılamaya çalıştı.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için 1945 yılından 1951 yılına kadar subay maaşları hakkında yapılan düzenlemeler aşağıda tablo olarak sunulmuştur. Ancak on yıllık DP iktidarı döneminde, 1951 yılında yapıldığı belirtilen ve detayları yukarıda belirtilen düzenlemenin dışında yeni bir maaş artışı yapılmamıştır. Bu kanunda sonra yapılan tüm düzenlemeler, özel ve teknik personelin maaşlarına tazminat eklenmesi yoluyla yapılmıştır.

---

²³⁰ 5773 Sayılı Ordu Mensuplarının Evlenmelerine Dair Olan Kanunun 1 nci Maddesinin Kaldırılması Hakkında Kanun; **T.C. Resmi Gazete**, 6 Mart 1951, No.7751.,**TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.VI, Birleşim 55, s.11-12.

²³¹ **T.C. Resmi Gazete**, 15 Ağustos 1951, No.7885.,**TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.IX, Birleşim 112, s.899-900.

1945-1951 YILLARI ARASINDA SUBAYLARIN DERECE-KIDEM VE MAAŞLARININ DURUMU

DERECE			RÜTBE	1945	1946	1950 (CHP DÖNEMİ)	1951 (DP DÖNEMİ)
1945	1950	1951					
1			Orgeneral ve Oramiraller	700	1000	1000	1000
1			Korgeneral ve Koramiraller	700	1000	1000	1000
2		1	Tümgeneral ve Tümamiraller	600	875	875	1000
3		2	Tuğgeneral ve Tuğamiraller	500	750	750	875
4	3		Albaylar	400	625	750	750
	4		Kıdemli Yarbaylar	-	-	625	625
5	4		Yarbaylar	300	550	625	625
	5		Kıdemli Binbaşılar	-	-	550	550
6			Binbaşılar	260	475	475	475
7			Önyüzbaşılar	210	400	-	-
8	7		Kıdemli Yüzbaşılar	170	350	400	400
9	8		Yüzbaşılar	140	300	350	350
	9		Kıdemli Üsteğmenler	-	-	300	300
10			Üsteğmenler	120	250	250	250
11			Teğmenler	100	225	225	225
12			Asteğmenler	85	200	200	200

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 1945 yılından itibaren kısa aralıklarla subay maaşlarında iyileştirmeler yapıldığı görülmektedir. Zira 1945 yılından önce en son 5 Temmuz 1939 tarihinde subay maaşlarına zam yapılmıştır.²³² Altı yıl sonra 21 Temmuz 1945 tarihinde, 4806 sayılı kanun ile subay ve askeri memurların maaşları arttırılmıştır. Adı geçen kanun ile düzenlenen derece ve rütbelere karşılığı olan maaşlar tabloda belirtilmiştir.²³³ Hemen bir yıl sonra çıkarılan 4989 sayılı kanun ile tekrar maaşlara ciddi oranda artış yapılmıştır,²³⁴

Bundan sonraki maaş zammı, çeşitli derece ve rütbe düzenlemeleri ise, DP'nin muhalefette olduğu dönemde, genel seçimlere iki ay kala 17 Mart 1950 tarihinde yapılmıştır. Bu CHP döneminde yapılan son artış ve düzenleme olmuştur. Bu düzenleme ile oluşan maaş ve derece tablosu ile yeni ihdas edilen rütbelere yukarıdaki tabloda görülmektedir. Maaş artışının yanında, Albaylar ile yarbay, kıdemli yüzbaşı ve yüzbaşılar bir derece yukarıya yükseltilmişlerdir. Bunun yanında Kıdemli Yarbay, Kıdemli Binbaşı ve Kıdemli Üsteğmen adıyla üç yeni rütbe ihdas edilmiştir.²³⁵

DP'nin iktidarında yapılan ilk ve tek maaş düzenlemesinde ise subayların maaşlarına herhangi bir iyileştirme yapılmamış, yalnızca Tümgeneral ve Tuğgenerallerin maaş dereceleri bir üste çekilerek sadece onların maaşları arttırılmıştır. Subay maaşlarında yapılan düzenlemenin dışında DP Hükümeti gerek Hava Kuvvetlerinde, gerekse Kara Kuvvetlerinde Topçu Pilot olarak görev yapan

---

²³² “4806 Sayılı Subay ve Askeri Memurların Aylıkları Hakkındaki 3661 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına ve Aylıklardan %5 Emeklilik Karşılığı Kesilmesine Dair Kanun.” **T.C. Resmi Gazete**, 25 Temmuz 1945, No.6189.

²³³ Aynı yer.

²³⁴ “4989 Sayılı Subay ve Askeri Memurların Aylıkları Hakkındaki 3661 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, **T.C.Resmi Gazete**, 31 Aralık 1946, No.6464.

²³⁵ “5609 Sayılı Subay ve Askeri Memurların Maaşlarına Dair Olan 4989 Sayılı Kanunun Birinci Maddesi ile 4600 Sayılı Kanunun Üçüncü Maddesinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun.”, **T.C.Resmi Gazete**, 23 Mart 1950, No.7464.

tüm uçucu ve destek personeli için, maaşlarına ilave olarak yaptıkları göreve göre kanun metninde belirlenen tazminatlar verilmesini kanunlaştırmıştır.

Böylece tüm uçucu personel, maaşlarının % 30'u ile % 50'si arasında bir tutarda uçuş tazminatı almaya hak kazanmıştır. Yarbay ve daha üst rütbedeki personel ise yarbay ve üzeri rütbenin tazminatı daha yüksek olduğu için uçuş tazminatı değil, yarbay ve üzeri rütbe tazminatını almaya devam edecektir.²³⁶ Zira maaşın dışında hak edilen tazminatların en yüksek olanı personele verilmektedir. Uçuş Tazminatı konusunu da böylece çözen DP Hükümeti, bu personelin beklentilerinin karşılanması hususunda önemli bir adım atmıştır.

Uçucu personelin özlük hakları ile ilgili çıkarılan kanunun hemen arkasından, 16 Haziran 1952 tarihinde, denizaltıcı ve dalgıç personele de görev tazminatı verilmesine yönelik bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre denizaltıcı ve dalgıç personel de rütbe ve kademelerine göre maaşlarının %30'u ve %50'si arasında kanunda belirlenen miktarlarda tazminat almaya başlamışlardır.²³⁷

DP Hükümeti Silahlı Kuvvetler Personeli'ne verdiği tazminatların yanında askeri anlamda vatana hizmet eden ve çeşitli sebeplerle bugüne kadar tazminat alamamış sivil vatansızlara karşı da ilk döneminde hassas davranmış ve müracaatları durumunda ya da tespit edilmeleri durumunda çıkarılan kanunlar ile taltif edilmeleri sağlanmıştır.

Buna en güzel örnek 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Erzurum da Aziziye Tabyası'nda görev yapan ve Nene Hatun olarak

---

²³⁶ 5950 Sayılı Uçuş Tazminatı Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 14 Haziran 1952, No.8135; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XVII, Birleşim 79, s.173-176.

²³⁷ 5957 Sayılı Denizaltıcı ve Dalgıçlara Verilecek Tazminat Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 23 Haziran 1952, No.8142; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XVI, Birleşim 81, s.231-232.

bilinen Nene Kırkgöz'e "Vatana Hizmet Tertibi"nden 170 Lira maaş bağlanması olmuştur.²³⁸

Subay ve astsubaylar ile askeri memurların maaş ve tazminatlarının yanında, 25 Mart 1953 gün ve 6077 sayılı Subay ve Askeri Memurların Mecburi Hizmetleri ve İstifaları Hakkında Kanun, Silahlı Kuvvetler adına DP'nin ilk iktidar döneminde ele aldığı konular olarak öne çıkmaktadır.

Anılan kanun ile subay ve askeri memurlara 10 yıl mecburi hizmet şartı getirilmiştir. Yurt dışına eğitim için gönderilen personel ise eğitim süresinin iki katı kadar ilave mecburi hizmet yapacaktır. Bu kanun ile daha önce Emekli Sandığı Kanunu'nun geçici 3. maddesi ile düzenlenen hususlar bir standarda ve kanuna bağlanarak düzenlenmiştir.²³⁹

DP Hükümetinin henüz ilk günlerinde askerlik hizmeti ile ilgili ilk aldığı karar, askerlik hizmetinin süresinin kısaltılmasına yönelik uygulama olmuştur.

Daha 27 Mayıs 1950 tarihinde, askerlik müddetinin kısaltılmasına yönelik çalışmalara başlanmadan 30 ayını dolduran erlerin terhisine başlanmıştır.²⁴⁰

Askerlik müddetinin kısaltılmasına yönelik çalışmanın da bu arada başladığı ve tasarlanan şekil ile ilgili detayların kamuoyuna yansımalarıyla anlaşılmaya başlanmıştır. Buna göre; askerlik müddeti iki seneye inecektir. Emirerleri hakkında ise yeni bir kanun hazırlıklarına başlanmıştır. Yeni askerlik kanununda ise bedel usulünün olmayacağı belirtilmektedir. Hükümet Yedeksubaylık Kanunu'nun da

---

²³⁸ 2.2.1953 Tarih ve 6036 Sayılı 8 Kasım 1877 Tarihinde Aziziye Tabyası İstirdadına İştirak Eden Nene Kırkgöz'e Vatani Hizmet Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 6 Şubat 1953, No.8328; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XX, Birleşim 36, s.31-32.

²³⁹ 25.3.1953 Tarih ve 6077 sayılı Subay ve Askeri Memurların Mecburi Hizmetleri ve İstifaları hakkında Kanun; **T.C. Resmi Gazete**, 1 Nisan 1953, No.8374; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXI, Birleşim 58, s.51-52.

²⁴⁰ **Milliyet Gazetesi**, 27 Mayıs 1950; **Zafer Gazetesi**, 27 Mayıs 1950.

değiştirileceğini belirtmekte, ayrıca subayların tayın bedellerinin maktu olarak verilmesi konusunda da bir çalışmaya başlandığını bildirmektedir.²⁴¹

Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce, devlet bütçesinde büyük bir yer alan, ordu hizmetlerinde kullanılan paralarda da tasarruf tedbirlerine gidileceğini, bunu yaparken ordu mekanizmasının en ufak bir arızaya uğramaması ve gelişmesine engel olunmamasına dikkat ederek, yukarıdaki hususlarda bir takım tedbirler alınacağını belirtmiştir. Bakan, askerlik müddetinin iki yıla inmesindeki hassasiyetin tasarruf tedbirleri ve fevkalade hal yüzünden askerliğin üç yıla çıkarılmış olması olduğunu belirtmiştir. Emirlerleri konusundaki hassasiyetin ise, emirlerleri hakkındaki kanun, talimat ve emirlere uyulmaması sonucu gelen şikâyetler olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda öncelikle lüzüm ve ihtiyacın gözetileceğini, sonra da bunun hududunun tespiti yapılarak meclise öyle bir kanunla geleceklerini söylemiştir.²⁴²

Bu konudaki düzenleme ise 25 Mart 1953 tarihinde 6078 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. Kanun, Askerî Ceza Kanununun 114. maddesinin değiştirilmesi Hakkında Kanun adı ile çıkmış ve;

“Kanunen emir veya seyis eri almaya hakkı olmayanlara emir veya seyis eri verenlerle bu emir veya seyis erini alıp istihdam edenler, asker olsun olmasın 1 aydan 3 aya kadar hapsolunur. Emir veya seyis eri almak hakkını haiz olanlardan kendi emir veya seyis erini askerlik şeref ve haysiyetine uymayan şekillerde süfli hizmetlerde çalıştıranlar veyahut bunların vazifesi dışında kendi sanat, meslek veya şahsi işlerinde çalışmasına müsaade veya müsamaha edenler 1 aydan 6 aya kadar hapsolunur. Yukardaki haller haricinde askerleri hizmetçiliğe veya sair suretlerle çalışmaya verenlerle asker olsun olmasın alan veya

---

²⁴¹ **Zafer Gazetesi**, 6 Haziran 1950.

²⁴² Aynı yer.

çalıştıranlar 2 aydan 1 seneye kadar hapsolunur.” hükmünü getirmiştir.²⁴³

Bakan İnce, bedelli askerlik uygulamasının ise asla düşünülmediğini ifade ederek, yedeksubaylığın zamanın icaplarına uygun olarak yeniden düzenleneceğini, subayların ise tayin bedellerinin kesilmeyerek mahalline göre farklı rayiçlerle hesaplanan tayin bedeli yerine maktu bir rakam verileceğini, elbise kumaşlarının ise verilmeyle devam edeceğini belirtmiştir.²⁴⁴

Askerlik müddetine dair kanun tasarısı 3 Temmuz 1950’de meclise sevk edilmiş ve ilgili komisyonda görüşülmeye başlanmıştır.²⁴⁵ 11 Temmuz tarihinde Meclis Genel Kurulu’na gelen kanun tasarısında kara ve hava sınıflarında askerliğin 2 yıla inmesi öngörülmüştür. Kanun Tasarısı 12 Temmuz günü Meclis Genel Kurulunda oylanmış ve kabul edilmiştir. Buna göre askerlik süresi, deniz sınıflarında 3 yıl, gümrük sınıflarında 2,5 yıl, kara ve hava dâhil diğer tüm sınıflarda 2 yıl olarak tespit edilmiştir. Askerlik hizmetinin şubeden sevk tarihinden itibaren başlayacağı da aynı yasada kanunlaşmıştır. Bir diğer husus ise yedeksubaylık hizmet müddetlerinin de icap ettiği takdirde kısaltılmasına yönelik Bakanlar Kurulu’na yetki verilmesi olmuştur. Kanun 1 Ekim 1950 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.²⁴⁶

Askerlik süresi ile ilgili kanun değişikliği konusunun kamuoyu gündemine henüz taşındığı günlerde, konu ile ilgili yapılan haberlerin yorumlarında yalnızca Zafer Gazetesi’nde, yapılacak değişikliklerin; “...ordu hayatında askerin izzeti nefsi

---

²⁴³ 25.3.1953 Tarih ve 6078 sayılı Askeri Ceza Kanununun 114 ncü Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun; **T.C. Resmi Gazete**, 1 Nisan 1953, No.8374; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXI, Birleşim 58, s.53.

²⁴⁴ **Milliyet Gazetesi**, 8 Haziran 1950, bkz. “Ali Naci Karacan’a verilen mülakat”.

²⁴⁵ **Zafer Gazetesi** 4 Temmuz 1950.

²⁴⁶ **Milliyet Gazetesi**, 13 Temmuz 1950; **Zafer Gazetesi** 13 Temmuz 1950.

*üzerinde bilhassa durulacağı ve icap eden tedbirlerin alınacağı anlaşılıyor.*²⁴⁷ gibi cümlelerle verildiği dikkate değer bir husustur.

Zafer Gazetesi kamuoyuna verdiği mesajda erlerin askerlikleri süresince subayların zulmüne uğradıkları ve kötü muameleye maruz kaldıkları algısını öne çıkarmış, müteakip günlerde emirleri konusunda yaşanacak tartışmalar için de kamuoyunda zemin hazırlamaya çalıştığı hissedilmiştir.

Aynı günlerde yedeksubaylık hakkında da hükümetin bazı çalışmalar içerisinde olduğu yine Zafer ve Milliyet Gazetelerinin haberlerinde öne çıkmaktadır. İlk olarak 6 Haziran tarihinde yapılan haberlerde yedeksubaylık hizmet sürelerinden bahsedilmiş,²⁴⁸ Temmuz başında konu tekrar işlenmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi askerlik müddeti ile ilgili kanunda Bakanlar Kurulu'na bu konuda yetki verilmesini müteakip, kanunun yürürlüğe gireceği 1 Ekim tarihi dahi beklenmeden hükümet derhal birtakım kararlar almıştır.

Önce 25 Temmuz tarihinde yedeksubaylık hizmet süreleri düşürülmüş ve süresini dolduran yedeksubaylar terhis edilmeye başlanmıştır.²⁴⁹ Hemen arkasından 14 Ağustos 1950'de yedeksubayların terhisi aniden durdurulmuş,²⁵⁰ ertesi gün karar geri alınmıştır.²⁵¹ Bu sefer de terhislerin ay sonundan itibaren yapılacağı kararı verilmiştir.²⁵²

Hükümetin plansız ve programsız bir şekilde aldığı kararlar sonucu özellikle yedeksubaylık konusunda, ne olacağı belirsiz bir durum ortaya çıkmıştır.

---

²⁴⁷ **Zafer Gazetesi**, 8 Haziran 1950.

²⁴⁸ **Zafer Gazetesi**, 6 Haziran 1950; **Milliyet Gazetesi**, 6 Haziran 1950.

²⁴⁹ **Zafer Gazetesi**, 26 Temmuz 1950.

²⁵⁰ **Zafer Gazetesi**, 15 Ağustos 1950; **Milliyet Gazetesi**, 15 Ağustos 1950.

²⁵¹ **Milliyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1950.

²⁵² **Zafer Gazetesi**, 18 Ağustos 1950.

Aslında hükümetin yedeksubaylık ile ilgili yapacağı düzenlemede hizmet süresinden daha çok üzerinde durduğu konu, daha en başta, 5 Temmuz tarihinde hükümete yakın gazetelerde yayımlanan bir haberde gizlidir. Hükümet çıkaracağı yedeksubaylık kanununda Köy Enstitüsü mezunlarının artık yedeksubay olamayacaklarını belirtmektedir.²⁵³ Hedefin yalnızca Köy Enstitüleri olmasının yaratabileceği tartışmadan uzak durabilmek için tasarıda Meslek Okulları ve Köy Enstitüleri ibaresi kullanılmaktadır.

Bunun yanında, bugün de zaman zaman kamuoyunda göz önüne gelen, silahlı kuvvetler personelinin istifade ettiği dinlenme kampları olarak bilinen Özel Eğitim Merkezleri, ilk defa 1953 yılında DP İktidarı döneminde “Ordu Mensupları ve Ailelerinin Dinlenmelerini Temin” maksadıyla açılmıştır.²⁵⁴

Birer aylık üç devre olarak faaliyet göstermesi düşünülen kamplar, Abant’da, İstanbul’da Heybeliada, Büyükçekmece, Fenerbahçe ve Şile’de, Bursa’da Kirazlıyayla’da, İzmir’de Aliğa ve Yenikale’de faaliyete geçecektir.²⁵⁵ Bu kamplardan Büyükçekmece ve Fenerbahçe, halen orduevi olarak, Yenikale ise yakın zamana kadar kamp, bugün ise sosyal tesis olarak hizmet vermektedir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin özellikle özlük haklarının düzenlenmesi, görev yapan personelin satatülerinin kanunlarla belirlenmesi gibi konularda sorunları olduğunu ve DP Hükümetinin bu konudan haberdar olarak bu sorunların çözümü yolunda önemli adımlar attığını yukarıda belirtmiştik. Özellikle Astsubay Kanunu TSK içerisindeki en önemli yekünü tutan personelin sorunlarına çare olmuştur.

1954 yılına gelindiğinde TSK içerisinde astsubaylardan daha küçük rütbedeki personelin durumu ile ilgili bir kanun daha çıkarılmıştır. Bu kanun 3 Mart 1954 tarihinde kabul edilen 6320 Sayılı Çavuş ve Uzman Çavuş Kanunu olmuştur.

---

²⁵³ **Milliyet Gazetesi**, 5 Temmuz 1950.

²⁵⁴ **Ulus Gazetesi**, 8 Temmuz 1953.

²⁵⁵ Hicret Hürkan (Cambazoğlu), **Asker Gözü İle 27 Mayıs’a Doğru DP Devrinde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Grafik Servis Yayını, Ankara, 2005, s.42.

DP Hükümeti bu kanunla çavuş ve uzman çavuşların hukuki statülerini belirlemiştir. Öyle ki ;

“Ordunun, Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerine yeni gelen muvazzaf erden, temel eğitiminden sonra bölük, tabur veya muadili komutan lıklarca çavuş olmaya elverişli buldukları anlaşılınlar, alay ve muadili komutan veya makamlarca da yeterlikleri onanmak şartıyla Millî Savunma Vekâletince tesbit edilecek esaslara göre çavuş yetiştirilirler.” maddesi ile kıta çavuşları,

“Kıta ve teknisiyen çavuşlarından aşağıdaki maddelerde tesbit edilen süre ve esaslar dairesinde ordu hizmetinde kalmaya istekli olup kabul edilenler muvazzaflık hizmetinin bitiminden itibaren «uzman çavuş» olurlar. Bunradan birlik ve kurumların astsubay kadrolarında görevlendirilenler (kıta uzman çavuşu), teknik hizmetlerde görevlendirilenler de (teknik uzman çavuşu) olurlar.”

maddesi ile de Uzman Çavuş müessesesi kurulmuş ve hukukî bir statüye bağlanmıştır.

Kıta ve teknik uzman çavuşu olabilmek için ilkokulu bitirmek ve muvazzaflık hizmetinin dışında 1 ilâ 5 yıl mecburi hizmet taahhüdünde bulunmak şartı da kanuna eklenmiştir. Uzman Çavuşlar 1 ila 5 yıl arasında görev yaptığında maaşları da 125 Liradan başlamak suretiyle 5. yılda 225 Liraya çıkacaktır. 5. yıldan sonra 225 Lira olarak devam etmesi öngörülmüştür.

Ayrıca tüm özlük hakları da aynı kanunla belirlenmiş ve şartları sağlamaları halinde astsubaylığa yükselebilecekleri de kanunlaştırılmıştır.²⁵⁶

---

²⁵⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXIX, Birleşim 56, s.155-158.; **T.C. Resmi Gazete**, 10 Mart 1954, No.8654.

Erbaş ve erlerin istihkaklarına günlük 10 adet sigara eklenmesi de DP Hükümeti tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁵⁷

3. Teşkilat Düzenlemeleri

Hükümetin Yedeksubaylık müessesesi ile ilgili yaptığı değişiklikler içerisinde bazı teşkilat değişiklikleri de mevcuttur. Buna göre hükümet, Yedeksubay Okulu'nu lağiv etmek düşüncesindedir.²⁵⁸

7 Temmuz 1950 tarihinde meclis komisyonunda kabul edilen Yedeksubaylık Kanunu Tasarısı'na göre, kanun çıktıktan sonra artık Yedeksubay Okulu'na öğrenci alınmayacak, çeşitli kuvvet ve sınıfların ihtiyaç duyacağı yedeksubaylar, yeni yeni kurulmakta olan sınıf okullarından yetiştirilecektir.²⁵⁹ Oysa bugüne kadar tüm sınıf yedeksubaylar tek bir merkezden yetiştirilmekte idi.

1948 yılından itibaren planlama çalışmaları ve küçük de olsa icrasına başlanan Amerikan Eğitim Sistemi'ne geçiş faaliyetleri kapsamında kurulan sınıf okulları ile ilgili detaylı bilgiler müteakip bölümde verilecektir.

Demokrat Parti İktidarının ilk döneminde Silahlı Kuvvetler bünyesinde yapılan önemli teşkilat değişikliklerinden biri de, daha sonra Özel Harp Dairesi ve en son Özel Kuvvetler Komutanlığı ismini alacak olan Seferberlik Tetkik Kurulunun kurulmasıdır.

Seferberlik Tetkik Kurulu, 1952 yılında, Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olduğu bir dönemde, özel bir kararname ve sivil

---

²⁵⁷ 9 Mart 1954 Tarih ve 6354 Sayılı Er, Onbaşı ve Kıta Çavuşlarının Günlük İstihkaklarına Sigara İlâvesi Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 17 Mart 1954, No.8660.

²⁵⁸ **Zafer Gazetesi**, 26 Temmuz 1950; **Milliyet Gazetesi**, 26 Temmuz 1950.

²⁵⁹ **Zafer Gazetesi**, 23 Ağustos 1950.

otorite olan hükümetin kararıyla Genelkurmay II. Başkanı'na bağlı olarak kurulmuştur.²⁶⁰

Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı olan diğer tüm daireler ortaya çıkan ihtiyaca göre Genelkurmay Başkanının emri ve onayı ile kurulurken bu dairenin özel bir kararname ile sivil otorite kararıyla kurulmasının ayrı bir anlamı olduğu açıktır.

Özel Harp Dairesi, NATO'nun "Örtülü Harekât Konsepti"ne uygun olarak kurulmuş bir birimdir. Özel Harp kavramı, Gayri Nizami Harp, Psikolojik Harp ve Ayaklanmalara Karşı Koyma kavramlarını içerir. Ancak bizde kurulan daire kurulduğu dönem için yalnızca Gayri Nizami Harp kavramını görev edinmiş bir dairedir. Daha sonraları bolca siyaset konusu yapılan bu terim sanki "Gayri Kanuni Harp" manasında imiş gibi lanse edilmiş ve böyle bir algı yaratılmaya çalışılmıştır.

Özel Harp kavramı içerisinde yer alan Gayri Nizami Harp terimi, askeri literatür ve talimnamelerde, " *Seferde düşman gerisinde kalarak veya çeşitli usullerle düşman gerisine sızarak, düşman gerisinde kalan halkla beraber silahlı kuvvetlerin hareketini desteklemek veya mukavemeti tek başına üstlenerek kurtuluşu sağlamak maksadıyla yapılan ve uygulamada özellikleri olan bir harp türüdür.*"²⁶¹ şeklinde tarif edilmiştir.

Aslında dairenin kendisinin ya da varlığının herhangi bir gizliliği yoktur. Tamamı askeri talimnamelerde belirtilen esaslarda ve yabancıların da bildiği konulardır. Gizlilik, dairenin sefer görevlerinin gizliliğinden gelmektedir. Keza, barışta teşkilatlandırılan ve eğitilen personelin kimliklerinin herhangi bir savaş ve işgal durumunda düşman gerisinde kaldıkları zaman açıkça biliniyor olmasının yaratacağı hayati sakıncalar açıktır.

---

²⁶⁰ Yamak, **a.g.e.**, s.248.

²⁶¹ " Terimin anlamının alındığı askeri yayının isim ve numarası gizlilik derecesi nedeniyle belirtilememiştir."

1952 yılında kurulan bu dairenin özellikle 1958 yılından itibaren Kıbrıs'ta gelişen durum üzerine teşkilatlandığı yerel kuvvetler ile Barış Harekâtına kadar ve Harekât sırasında yapmış olduğu görevler harekâttan sonra herkesçe malum olmuştur.

Bir dönem Özel Harp Dairesinde Kurmay Başkanlığı ve müteakiben komutanlık yapan Emekli Orgeneral Kemal Yamak'ın aktardığı Atatürk'ün özel harp konusuna bakışını gösteren anekdot, konunun anlaşılması için faydalı olacaktır. Kemal Yamak, Atatürk'ün özel doktoru Neşet Bey'in anılarından aktardığı anekdotta, Hatay meselesi konusunda Atatürk'ün sağlığında yaptığı bir takım hazırlıkları anlatmaktadır. Atatürk, Adana'da gayrı nizami harp yapacak teşekkülleri kurmuş ve oluşturduğu bu timlerin personel ve malzemelerini hazırlamıştır. Bölgede yaşayan çeşitli mesleklere sahip insanlardan kurduğu bu timleri; tel kesme, kırma-yıkma-bozma, yol tahrip-tıkama-kapama, tedhiş ve zararsız hale getirme vb. görevlerden sorumlu tutmuştur. Yaptığı bu hazırlıklara şahit olup kendisini hayretle karşılayanlara ise, *“Hatay benim şahsi meselemdir demiştim”* şeklinde anlamlı bir cevap vermiştir.²⁶²

Atatürk'ün Hatay konusunun savaş yolu ile halledilmesi ihtimaline karşılık yaptırmış olduğu bu hazırlıklar, tam bir Gayrı Nizami Harp örneği olarak Harp tarihimizde yerini almıştır.

DP Hükümetinin ilk döneminde Türk Silahlı Kuvvetlerinin teşkilatında yaptığı önemli değişikliklerden biri de Jandarma Genel Komutanlığının Görev ve Teşkilatının düzenlenmesine yönelik kanun değişikliğidir. Kanunun gerekçesi Milli Savunma ve İçişleri Komisyonlarının raporunda şu şekilde ifade edilmiştir:

“1. 1706 sayılı Jandarma Kanununun yapılmış olduğu 1930 senesinden beri Jandarma Genel •Komutanlığının kadro, kuruluş ve teşkilâtında geniş Ölçüde inkişaflar vücuda gelmiş ve bugün 40 - 50 milyona baliğ olan bir bütçe ile idare

---

²⁶² Yamak, a.g.e., s.252.

edilen sabit ve seyyar birliklerden mürekkep bü yük bir teşkilft haline gelmiştir. Yurt içi silâhlı savunmanın bugünkü harb tehlikelerine dayanan inkişafı karşısında jandarmaya hazer ve seferde düşen vazifelerin hacmi bir kat daha artmış bulunmakta ve günden güne de daha fazla artmaktadır.

“2. 1706 sayılı Jandarma Kanununun 5 nci maddesine göre bu teşkilât kolordu sıfat ve salâhiyetini taşıyan bir korgeneral tarafından sevk ve idare edilmekte ise de; ordudan verilmekte olan korgenerallerin ancak 1 - 2 yıl gibi kısa bir müddet hizmetten sonra kıta hizmeti veya terfi sebebiyle teşkilâta en verimli olabilecek bir duruma gelmiş iken vazife başından ayrılmaktadırlar.

“3. Halbuki her yıl artan vazife ve salâhiyet karşısında bu teşkilâtın başında daha uzun müddet iş görebilecek bir şahsın bulundurulması lüzum ve zarureti fazlasiyle hissedilmektedir. Bilhassa seferde İçişleri Bakanlığının uhdesinde bulunan silâhlı iç savunmanın hazırlanması ve sevku idaresi bu lüzumu bir kat daha artırmaktadır. Bu sebeplerle, ordudan verilmekte olan korgenerallerin yukarda arzedildiği gibi en verimli bir zamanda orduya dönmelerini icabettiren sebeplerin bertaraf edilebilmesi için ve orgenerallikte de hizmetlerine devam edebilmelerini sağlamak maksadiyle işbu kanunun 5 nci maddesinin tadil edilmesi zarureti hasıl olmuştur.”²⁶³

Yukarıda belirtilen gerekçe ile barışta bütün jandarmanın ve seferde jandarma olarak görev yapacak tüm birliklerin idare ve komutası, kolordu veya ordu komutanı sıfat ve salâhiyetinde bulunan Jandarma Genel Komutanına ait olarak

---

²⁶³ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXIV, Birleşim 106, s.482.

belirlenmiş, böylece Korgeneral ve Orgeneral rütbesindeki Komutanların, Kara Kuvvetleri Komutanlığından iki yıllığına geçici olarak görevlendirilmesi uygulamasına son verilmiştir.²⁶⁴

4. Askeri Yargı'nın Düzenlenmesine Yönelik Uygulamalar

Demokrat Parti iktidarının ikinci ayına girerken hükümetin askeri yargı sistemine el atmak üzere olduğu haberleri basında yansımaya başlamıştır. Konuyu ilk defa okurlarına duyuran hükümete yakın gazeteler, “*Askeri Mahkemeler Kaldırılıyor*”²⁶⁵ başlıklarıyla hükümetin bu konuda devrim niteliğinde bir çalışmanın içerisinde olduğunu belirtmişlerdir.

Memlekette askeri ve sivil iki türlü yargı sisteminin bulunmasının adalet prensiplerine aykırı olduğu tezi ile hükümet bu konuda bir çalışma başlatmıştır. Çalışmanın ana hatları, hâkim sınıfından olmayan subayların yargı makamlarında görev alamayacakları, ayrıca askeri yargıçların da ödenek almasının önünün açılması ve askeri temyizın Yargıtay’a bağlanması olarak görülmüştür.

İlerleyen günlerde tasarımı hazırlayan komisyonun açıklaması ile askeri yargı sistemindeki değişiklikler daha da netleşmiştir. Buna göre; askeri yargıçlar, hâkimler kanununun sağladığı bütün haklardan aynen sivil yargıçlar gibi faydalanabileceklerdir. Askeri yargıçların tayin, terfi ve diğer tüm muameleleri Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılacak, yargıçlar barışta sivil elbise, seferde ise özel bir elbise giyeceklerdir. Diğer yandan askeri mahkemelerde halen bulunan diğer sınıf subaylar da görev yapmaya devam edecek, ancak bunlar müşahit sıfatıyla dinlenecek, fikirleri yargıçlar için bağlayıcı olmayacaktır. Önemli bir diğer değişiklik de askeri temyiz konusunda düşünülmüştür. Askeri Yargıtay lağvedilecek, bunun

---

²⁶⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXIV, Birleşim 106, s.482-488.; 6130 Sayılı Jandarma Kanununun 5 nci Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 15 Temmuz 1953, No.8458.

²⁶⁵ **Zafer Gazetesi**, 3 Temmuz 1950; **Milliyet Gazetesi**, 3 Temmuz 1950.

yerine Yargıtay'da yüksek rütbeli askeri hâkimlerden teşekkül edilen bir daire ihdas edilecektir. İdari davalara ise Danıştay bakıp kati hükme bağlayacaktır.²⁶⁶

Düzenlemede dikkat çeken husus Askeri Yargıtay'ın aslında lağvedilmediği, Yargıtay'ın içerisine bir daire olarak bağlandığı görüntüsüdür. Burada hükümetin amacının askeri yargıyı, sivil yargı ve genel adalet prensipleriyle modernize etmek değil, askeri yargıyı nihayi temyiz seviyesinde sivil yargıya bağlamak olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ancak bu hazırlık kanunlaşmamış ve hayata geçirilememiştir.

5. Ordu'nun Eğitim Sistemi ve Personel Yetiştirme Politikasındaki Değişimler

Türk Silahlı Kuvvetlerinin çağın gereklerine daha fazla cevap verecek bir eğitim ve personel yetiştirme sistemine kavuşması çalışmaları, aslında 1947 yılında Truman Doktrini kapsamında Türkiye'nin batı savunma sistemine entegre olma çabaları ile birlikte başlamıştır. CHP iktidarı zamanında yavaş yavaş başlayan eğitim sistemi değişikliklerinin görünür olmaya başladığı yıllar ise Demokrat Parti'nin iktidarının ilk yıllarına denk gelmiştir.

TSK personelinin özellikle de subayların iktidardan beklediği yenileşme ve gelişme çabaları ise bu dönemde, DP iktidarının ilk günlerinde patlak veren ve ilk iktidar döneminin sonuna kadar süren Kore Savaşı nedeniyle verimli olamamıştır. Hükümet bu dönemde daha çok Kore Savaşı'nın yarattığı ortamda savaşa yönelik tedbirler üzerinde ancak durabilmiştir.

Buna rağmen 1948 yılından itibaren ordu içerisinde özellikle eğitim kurum ve birliklerinde görev yapan Amerikalı uzmanların²⁶⁷ yönlendirmeleriyle askeri okulların müfredatları ve yapısı ile Temel (acemi) Er Eğitim Merkezleri'nin

---

²⁶⁶ **Milliyet Gazetesi**, 12 Ekim 1950.

²⁶⁷ "Cumhurbaşkanı İnönü'nün TSK İçerisinde 33 Amerikalı Uzmanın Görevlendirilmesine İlişkin Yazısı", CA, 030-18-01-02-118-103-11-1.

kurulması, sınıf okullarının yapısı ve müfredatlarının geliştirilmesi konularında gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bunların önemli bir çoğunluğunun nihayete ermesi DP'nin ikinci iktidar dönemi içerisinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle konu bütünlüğünü korumak maksadıyla anılan gelişmeler Askeri Okullar, Sınıf Okulları ve Er Eğitim Merkezleri başında üçüncü bölümde ele alınacaktır.

DP'nin iktidarının ilk yılından itibaren bugünkü astsubay okullarına temel teşkil eden okulların açılması konusu, astsubaylığın da DP iktidarı tarafından aynı dönemde hukuki statüsüne kavuşturulmuş olması ve bu hukuki statünün önceki bölümlerde anlatılmış olması nedeniyle burada işlenecektir.

Osmanlı askeri yapısı içerisinde ordunun orta kademe yönetici ve teknisyen personel ihtiyacı, ilk başlarda sürekli aynı görevi yaparak öğrenen ve kabiliyeti olan erbaşların “ *Gedikli* “ ünvanı ile muvazzaf yapılması şeklinde karşılanıyordu. 1909 yılında çıkarılan bir nizamname çıkarıldı. Bu nizamname ile subay eğitiminde olduğu gibi gedikli eğitiminin de çağa uygun şekilde yapılabilmesi için Osmanlı Devletinde mevcut 7 ordu bölgesinde (İstanbul, Konya, Selanik, Erzincan, Halep, Bağdat, Yemen) “ Küçük Zabit İptidai Mektepleri “ açıldı. Ayrıca bu okullardan yetişen öğrencilerin eğitime devam edebilmesi için de “ Küçük Zabit Mektepleri “ açılmıştır. Zaman içerisinde bu okullar değişik zamanlarda ortaya çıkan ihtiyaca göre şekil değiştirmiş ve “ Küçük Zabit İhzeri (Hazırlama)²⁶⁸ Mektepleri”, “ Gedikli Erbaş Hazırlama Ortaokulu” ve “ Gedikli Erbaş Sanat Okulu” adıyla faaliyet göstermişlerdir.²⁶⁹

1950 yılından itibaren “ Gedikli Erbaş Hazırlama Ortaokulları “na geliştirmek ve ordu içerisindeki erbaşlar arasında eğitim standartlarını sağlamak maksadıyla yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme sonunda Kayseri’de I. Gedikli Erbaş Hazırlama Ortaokulu, Konya’da ise II. Gedikli Erbaş Hazırlama Ortaokulu açılmıştır. 1952 yılında kanunun çıkmasını müteakip, Mersin’de III.

---

²⁶⁸ Örs, Kırılancık, Eryüksel, a.g.e., s.204.

²⁶⁹ **Astsubay Meslek Yüksekokulları Tarihçesi**, K.K.Asb.Mes.Yük.Okl Basımevi, Balıkesir, 2006, s.3-7.

Astsubay Hazırlama Ortaokulu, Emirdağ'da IV. Astsubay Hazırlama Ortaokulu, Demirci'de V. Astsubay Hazırlama Ortaokulu, Çorum'da VI. Astsubay Hazırlama Ortaokulu, İstanbul/Halicioğlu'nda VII. Astsubay Hazırlama Ortaokulu ve İstanbul/Kuleli VIII. Astsubay Hazırlama Ortaokulu da açılarak eğitime başlamıştır. Çağın değişen gereklerine uygun olarak bugüne kadar çeşitli değişimlere uğrayan bu okullar en son 2003 yılında yapılan değişiklikle Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları'nda olmak üzere, Astsubay Meslek Yüksekokulu adıyla faaliyetlerine devam etmektedirler.²⁷⁰

6. Bina ve Tesis İhtiyacının Giderilmesine Yönelik Faaliyetler

Demokrat Parti iktidarı öncesi Türk Silahlı Kuvvetlerinin en önemli sorunlarından birinin de bina ve tesis ihtiyacı olduğunu daha önceki bölümde belirtmiştik. Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin en önemli sorunlarından biri olan bu konu, DP iktidarının ilk döneminde çok da hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulamamıştır. Bunda henüz yapılan Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamında yapılacak olan bina ve tesisler için gereken mevzuat değişikliklerinin gerçekleştirilmesi mecburiyeti ve devam eden Kore Savaşı da etkili olmuştur.

DP Hükümeti bu konudaki ilk kanunu 2 Temmuz 1953 tarihinde çıkarmıştır. 6095 sayılı Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtı Müşterek Enfrastrüktür Programı Gereğince Türkiye'de Yapılacak İnşaa ve Tesis İşlerine Dair Kanun adı ile yapılan düzenlemede, Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtı Müşterek Enfrastrüktür Programı gereğince, Türkiye'de yapılacak olan bütün inşaa ve tesis işlerinin 1050 sayılı Muhasebei Umumiye Kanunu ile 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu ve ekleri hükümleriyle bağlı olmadan, yalnızca Bakanlar Kurulunca belirlenecek esaslar içerisinde ve bu işlerle görevlendirilecek devlet daireleri ve müesseseleri ile İktisadi Devlet Teşekkülleri eliyle yaptırılacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtı Müşterek Enfrastrüktür fonundan ödenek gelinceye kadar acil ödeme yapmak gerektiğinde, bu masrafların projenin

---

²⁷⁰ Aynı yer.

gerektirdiği her türlü masraflar karşılığı olarak bütçeye konulan ödenek, Bakanlar Kurulunca inşa ve tesis işleri ile görevlendirilen devlet daire ve müesseseleriyle, Devlet İktisadi Teşekkülleri'nin ayırabilecekleri paralar ve Hazinece bu maksat için verilecek avanslar ile karşılanacağı belirtilmiştir.²⁷¹

DP Hükümetinin, ihtiyacın aciliyetinin farkında olduğu, NATO bütçesinden gelecek paraların gecikmesine karşı milli bütçenin kullanılıp, paranın müteakiben tahsilâtı konusunda da tedbir aldığı çıkarılan kanun metninden açık olarak görülmektedir.

Amerikan yardımları ve Kuzey Atlantik Antlaşması kapsamında yapılacak bina ve tesislerin dışında da Belediyeler ile arazi değişimi yapmak suretiyle belediyeler bütçesinden askeri bina ve tesis yapılmaya çalışılmıştır.

Buna en güzel örnek İzmir Belediyesi ile yapılan anlaşmayla, İzmir Konak'ta bulunan eski Sarıkışla binasının müstemilatı ile birlikte belediyeye devrine karşılık, İzmir Belediyesi tarafından bir Tümen Komutanlığı binası, bir Ordu Evi binası, bir Askerlik Şubesi binası, 500 kişilik bir kışla binası ile tavla ve garaj binaları ve bir Kimyahane binası yaptırılmasına ilişkin çıkarılan kanun olmuştur.²⁷²

Ayrıca Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın NATO Standartlarında bir yapıya kavuşturulması için büyük çaplı inşaat ve kışla yapım işlerine girişilmiştir. 1955 yılından itibaren başlatılan bu projelerde, Ankara'da Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Binası yine Ankara'da Lalahan mevkiinde bir telsiz istasyonu binası bulunmaktadır. Heybeliada'da bulunan Deniz Harp Okulunun dersane binaları, labratuar ve spor salonları ile yüzme havuzu binası da bu dönemde yapılan inşaatlardandır. Ayrıca Kasımpaşa ikmal depoları ile Kasımpaşa ve Yassıada ikmal

---

²⁷¹ 2.7.1953 Tarih ve 6095 sayılı Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilâtı Müşterek Enfrastrüktür Programı Gereğince Türkiye'de Yapılacak İnşa ve Tesis İşlerine Dair Kanun; **T.C. Resmi Gazete**, 9 Temmuz 1953, No.8453; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXIV, Birleşim 100, s.102.

²⁷² 3 Mart 1954 Tarih ve 6310 Sayılı İzmir'de Sarıkışla ve Müstemilatının İzmir Belediyesinin Yapacağı Binalarla Mübadelesi Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 9 Mart 1954, No.8653; **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.XXIX, Birleşim 56, s.137-138.

iskeleleri de aynı şekilde yapılan projelerdendir. Yassıada Torpido Mayın Okulu ile Yassıada Harekât Okulu binaları da DP'nin yürüttüğü projelerdir. Ne talihdir ki bu binaları hiç de arzu edilmeyecek şekilde kullanmak yine DP li yöneticilere kismet olmuştur.²⁷³

İstanbul Boğazı Müstahkem Mevki Komutanlığı Kışlası ile Beylerbeyi Deniz Astsubay Okulu binaları da 1955-1959 yılları arasında yapılan inşaatlardır. Deniz Kuvvetlerinin en önemli üslerinden biri olan Gölcük Deniz Üssü'nün Başiskele top ve torpido depoları, Gölcük tersanesinin birçok yardımcı binaları ve altyapı projelerini de bu dönem yapılan inşaatlar içerisinde sayabiliriz.²⁷⁴

Bahse konu binalar halen mevcuttur ve TSK'leri tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır.

D. Ordu'nun Atatürk Devrimlerinin Korunması ve Gericilik Konusundaki Hassasiyetine Neden Olan Uygulamalar

Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren ülkedeki gerici akımlara karşı tutumu sınırlı bir hoşgörü şeklinde ifade edilebilir. Özellikle laiklik ve dil devrimine karşı olan kesimler, fikirlerini Demokrat Parti'nin iktidar döneminde daha rahat ifade edebilmişlerdir. Demokratlar da bu hoşgörüğü daha da genişleterek uygulamışlar, ancak zamanla ortaya çıkan tehlike karşısında bir takım tedbirler almışlardır.

16 Haziran 1950'de, Meclis'in ezanın Türkçe dışında bir dil ile okunması yasağını kaldırması²⁷⁵, Demokrat Parti iktidarında subaylar tarafından Atatürk devrimlerinden verilen ilk ödün olarak algılanmıştır. Menderes buna gerekçe olarak camiinin içerisinde Arapça olarak okunan dualarla Türkçe okunan ezanın tezat teşkil

---

²⁷³ “ M.M.V. Dz. K.K.lığının 1957 yılı İtibarıyla Devam Eden Büyük İnşaatlarını ve Hitam Tarihlerini Gösterir Çizelge”, CA, 030-10-00-58-357-8.

²⁷⁴ Aynı yer.

²⁷⁵ “ 23.6.1950 Tarihli Ezan ve Kametin Arapça Aslı Lafzlarıyla Okunmasına Dair Diyanet İşleri Başkanlığı Genelgesi”, CA, 51-00-0-4-31-12, Bkz.EK-IV

ettiğini göstermiş, Atatürk'ün taassup zihniyetine karşı mücadelesine atıf yapmıştır.²⁷⁶

Hâlbuki Menderes'in sözleri kendi içerisinde çelişmektedir. Bir toplum için zararlı olduğunu söylediği taassup ancak öğrenme ile ortadan kaldırılabilir. Caminin içindeki duaların toplumun anlamadığı bir dil ile olması Türkçe ezan ile çelişkilidir. Yoksa ezan Arapça dualarla değil. Dini ve Kur'anı öğrenebilmek ve taassuptan kurtulmak için duaların da Türkçe olması gerekir. Bu Menderes'in oy için verdiği bir ödündür.

1928 yılında konu ilk defa gündeme geldiğinde Atatürk'ün emriyle bir komisyon kurulmuş ve Arapça ibadet konusunu incelemiştir. Bu komisyonun başında daha sonra DP'nin kurucularından biri olan Prof. Dr. M.Fuat Köprülü vardır. Köprülü Başkanlığı'ndaki komisyon raporunda ibadet dilinin Türkçe olması, bütün dua ve hutbelerin ulusal dilde olması gerekliliği belirtilmiştir.²⁷⁷ Yıllar sonra aynı Köprülü bu defa Arapça ezanı savunmuştur.

Atatürk'ün amacı da Arapçayı ibadet dili olmaktan çıkarıp, Türkçeyi camiye hâkim kılmaktır. Atatürk ibadet devrimine ezanı Türkçeleştirmekle başlamıştır. Atatürk'e göre ibadete çağrı modern Türklere yapılmaktaydı. Bunun da anlamadıkları bir dil ile değil kendi dillerinde yapılması gerekiyordu.²⁷⁸

Arapça ezan yasağının kaldırılmasını müteakip aynı dönemde partinin tarikatlarla ilişkisi de derinleşmiştir. Said-i Nursi ve Nurculuk devlet katında itibar kazanmıştır. İmam Hatip Okullarının ise sayısında artma gözlenmiştir.²⁷⁹

---

²⁷⁶ Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi Diktadan Demokrasiye**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s.52.

²⁷⁷ Lewis, **a.g.e.**, s.409.

²⁷⁸ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2009,s.396.

²⁷⁹ Çavdar, **a.g.e.**, s.26-27.

Menderes'in başbakanlığının ilk günlerinde DP Programını Meclis'de okumasından birkaç gün sonra yine aynı kürsüde Atatürk Devrimlerinden bahsederken bunları “ *Milletçe benimsenmiş olanlar ve benimsenmemiş olanlar*” diye ikiye ayırdığını belirtmiştik. Bunun üzerine yaşanan tartışmalarda İnkılâpların bir bütün olduğunu savunan kesimlere karşı “ *İnkılâp Softaları*”²⁸⁰ tabirini kullanması kamuoyunun ve haliyle askerlerin de dikkatini çekmiştir.

27 Şubat 1951 tarihinde Kırşehir'de Atatürk büstü tahrip edilmiştir.²⁸¹ Bu olay basının bu konuda üzerinde durduğu ilk olaydır. Bu olaydan sonra benzer olaylar ülkede laiklik ve Atatürk devrimlerine olan hassasiyet duygularını kamçıl原因an meseleler olmaya devam etmiştir.

Kamuoyunda gericiliğe karşı oluşan hassasiyet karşısında Menderes konuşma ihtiyacı hissetmiş ve 17 Mart 1951 de verdiği bir mülakatta gericiliğin var olduğuna dair iddiaları reddetmiştir. CHP'lilerin Atatürk ilkelerinin bekçileri olduklarına dair çıkışları ile gericilik konusunu suistimal ettiklerini söylemiştir. “...Onlar demek istiyorlar ki bu memleketin hertarafında irtica körüklenerek büyük bir tehlike yaratılmak ihtimal ve imkânı vardır. Yani birkaç mutaassıp adam, Türk Milleti'ni peşine takarak dini siyasete alet etmeye ve tehlikeler yaratmaya muktedir olabilir...” Menderes CHP'nin tavrına karşılık Atatürk devrimlerinin tek bekçisi Türk Milletidir, diyerek sözlerine son vermiştir.²⁸²

Menderes'in irticanın varlığını reddettiği konuşma, özellikle öğrenci kuruluşlarının tepkisine neden oldu. 22 Mart 1951'de öğrenci kuruluşları, Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu Dergisi gibi yayınlar aleyhine İstanbul ve Ankara'da gösteri yürüyüşleri düzenlediler. İçişleri Bakanlığı derhal bir bildiri yayımlayarak,

---

²⁸⁰ Tunçkanat, a.g.e., s.46.

²⁸¹ **Milliyet Gazetesi**, 28 Şubat 1951, **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Şubat 1951, **Zafer Gazetesi**, 28 Şubat 1951.

²⁸² **Milliyet Gazetesi**, 18 Mart 1951, **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Mart 1951.

Menderes'in sözlerini destekleyecek şekilde, ülkede irticai mahiyette bir hareket ve tehlike bulunmadığını iddia etti.²⁸³

Fakat kamuoyunun tepkisi ve öğrenci yürüyüşleri, henüz iktidarın acemisi olan DP'lilerde bir dalgalanma yarattı. Birbiri ile tutarsız açıklamalar ve icraatlar görülmeye başlandı. Olayın ertesi günü İstanbul'da öğrencilere hitap eden Samet Ağaoğlu: “ *İrtica başkaldırırsa başı ezilecek*” dedi. Menderes ise Ankara'da: “ *...DP vicdan hürriyetine riayet edeceğini beş yıl evvel programı ile millete vaat etmiştir.*” diyordu.²⁸⁴ Bu olaydan birkaç gün sonra Kısakürek aleyhinde bir dava açıldı.²⁸⁵ Ayrıca Büyük Doğu ve Sebilürreşat gibi yayınlar hakkında soruşturma kararı alındı.²⁸⁶

Laiklik ve siyasi faaliyetler konusu artık açıkça tartışılmaya başlanmıştı. Muhalefet partilerinden Millet Partisi'nin İstanbul il kongresi fatiha okunarak açılınca bu parti içerisinde de konu tartışılmaya başlandı. Partililerden Hikmet Haznedar 15 Nisan 1951 tarihinde kongrede yaptığı konuşmayı şu soru ile bitirdi: “ *...Dini niçin siyasete alet ediyoruz? Bir siyasi partinin hitabet kürsüsü cami kürsüsüne benzetilemez. Burada ancak memleket meseleleri konuşulur. Anlamıyorum bu parti İslam dini partisi midir, yoksa sadece Millet Partisi midir?*”²⁸⁷

DP tabanında da din konusundaki istekler ortaya çıkmaya ve DP Meclis Grubunda dillendirilmeye başlandı. 3 Mayıs 1951 tarihli grup toplantısında eğitim konusunda yapılan tartışmalar esnasında Arapçanın okullarda öğretilmesi,

---

²⁸³ **Zafer Gazetesi**, 23 Mart 1951, **Milliyet Gazetesi**, 23 Mart 1951.

²⁸⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Mart 1951.

²⁸⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Mart 1951.

²⁸⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Nisan 1951.

²⁸⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Nisan 1951.

ortaokullara din derslerinin konulması, yeni imam hatip okullarının açılması istekleri ortaya atıldı.²⁸⁸

Bu arada DP ile aynı muhafazakâr tabana sahip bir diğer parti olan Millet Partisi'nin İzmir İl Konresinde de emekli bir general olan Sadık Aldoğan 5 Mayıs 1951 tarihinde yaptığı konuşmada: “ *MP İktidara geçerse, Meclisten çıkmış dinle ilgili bütün kanunları kaldıracğını*” söyledi.²⁸⁹

Millet Partisi ile benzer tabana sahip olduğunu belirttiğimiz DP nin 17-18 Mayıs 1951 tarihinde yapılan Manisa İl Kongresinde delegeler MP ile yarışmasına, dini tedrisatın genişletilmesi için dilekleri ileri sürdüler. Partideki Atatürk İlke ve İnkılaplarına daha bağlı kanadın ileri gelen ismi olan Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Kongrenin ikinci günü bir konuşma yaparak dinleyicilere müslüman oldukları kadar Türk olduklarını da unutmamalarını hatırlattı.²⁹⁰

CHP ise DP'yi dini siyasete alet etmekle suçlamaya başlamıştı. 24 Haziran 1951 de İzmirde yaptığı bir konuşmada Günaltay, Demokratların dini siyasi amaçlarına ulaşmak için bilerek kullandıklarını söylüyordu.²⁹¹

27 Haziran 1951 de laikliğe aykırı faaliyetlerinden dolayı bir grup Ankara'da tutuklandı. Bunlar Ticani tarikatı lideri Şeyh Kemal Pilavoğlu ve 10 müridiydi.²⁹² Kırşehir'de İş Bankası önündeki Atatürk Büstü'nün yüz kısmının çekiçler ile parçalanması ve bu eylemin kısa zamanda başka şehirlere de yayılması eyleminin sanığıydılar. Basın Ticanilerin tutuklanması olayına birkaç hafta geniş yer verdi.

---

²⁸⁸ **Zafer Gazetesi**, 4 Mayıs 1951, **Milliyet Gazetesi**, 4 Mayıs 1951.

²⁸⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.83.

²⁹⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Mayıs 1951, **Zafer Gazetesi**, 19 Mayıs 1951.

²⁹¹ **Milliyet Gazetesi**, 25 Haziran 1951, **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Haziran 1951.

²⁹² **Cumhuriyet Gazetesi**, 28 Haziran 1951, **Zafer Gazetesi**, 28 Haziran 1951.

25 Temmuz 1951 tarihinde halk tarafından Atatürk Tasarısı diye bilinen 5816 numaralı kanun Meclisten geçti²⁹³. Bu kanunun amacı, Atatürk'ün hatırasının, Atatürk büst ve heykellerinin ve Atatürk'ün kabrinin irticai unsurların tahribinden korunması idi.²⁹⁴ CHP'nin Atatürkçülüğü koruyan tek parti olduğuna dair iddiasına da bu kanun ile karşılık verilmiş oluyordu.

Ancak kanun çıkmış olmasına rağmen kanunun meclise sevkinden önce incelendiği Meclis Anayasa Komisyonunda, kanunun Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılığı iddiasıyla görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler sonucunda Anayasa Komisyonunun DP'li 7 üyesinin muhalif oyuna karşılık kalan DP'li ve CHP li üyelerin 7 kabul oyuyla beraberlik sağlanmış, ancak İçtüzüğü'nün 144. Maddesine dayanarak başkanın oyunun iki oy sayılması ile 8/7 Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verilmiştir.²⁹⁵

Kanunun mecliste yapılan oylamasında ise DP'li 50 milletvekili red oyu, 6 milletvekili çekimser oy vermiş, 179 milletvekili ise oylamaya katılmamıştır. Kanun 487 üyeli mecliste 232 kabul oyu ile ancak kabul edilebilmiştir.²⁹⁶

Görülüyor ki Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk'ün manevi şahsiyetine ve bu manevi şahsiyetin temsil ettiği Cumhuriyetin değerlerine karşı yapılan saldırıların önlenmesi maksadıyla çıkarılması düşünülen bir kanunda bile DP tabanının önemli bir kısmının düşüncesi bu kanunun çıkmaması Atatürk'ün manevi şahsiyetine saldırıların ve hakaretlerin cezalandırılmaması yönündedir.

Dinin siyasete alet edilmesi tartışmaları ve DP ye yönelik suçlamalar sürerken, kavganın gelecekte daha da şiddetlenerek tehlikeli bir hal alabileceğini sezen sağduyulu bazı gazeteciler de ortamı yatıştırma çabasıındaydı. 2 Eylül 1951

---

²⁹³ **T.C.Resmi Gazete**, 31.7.1951, No.872.

²⁹⁴ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.85.

²⁹⁵ “**TBMM Anayasa Komisyonu Raporu**”, 12.VII.1951 Tarih, Esas No: 1/167 Karar No:9.

²⁹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem, C.IX, Birleşim 103, s.295-298.

tarıhli Cumhuriyet Gazetesinde Necdet Evliyagil, seçim propagandası sırasında her iki partinin de siyasette dini nasıl kullandığını örneklerle gösterdi. Bilecik'te CHP "türbeleri biz açtık" diyordu, buna mukabil DP'liler de ezan konusunu, din derslerini ve radyoda Kuran'ın okutulmasınının DP'nin getirdiği kazançlar olduğunu ileri sürüyorlardı. Evliyagil'e göre Halk Partililer, dini siyasi çıkarlar için kullanmanın aleyhinde değillerdi, fakat Demokratlar iktidar partisi oldukları için bu yarışmada daima CHP'yi yeniyorlardı. Bunun sonucu olarak CHP bu taktikten vazgeçmişti.²⁹⁷

31 Ekim 1951 tarihinde, Mersin İl Teşkilatına bağlı DP'liler, 3 Eylül 1950 tarihinde yapılan Belediye seçimlerinde Mersin Belediye Başkanlığını kazanan Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı Müfide İlhan'ın sırf kadın olduğu için görevden alınmasını talep ettiler.²⁹⁸

DP bir taraftan da daha önce belirttiğimiz gibi tabandan gelen irticai taleplerin kontrolden çıkması korkusuyla bazı tedbirler de almaya çalışıyordu. 9 Şubat 1952 de Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Valilere bir genelge yollayarak din derslerinde Arapça harflerin kullanılmamasını, kullananlara cezai müeyyidelerin uygulanmasını istedi.²⁹⁹ Yine 23 Şubat 1952 tarihinde Atatürk Devrimlerini korumak için Türk Devrim Ocakları kurulmasına karar verildi. Bu ocaklar tarafsız olacak, politikaya karışmayacaktı. Kurucuları arasında Hikmet Bayur, Yavuz Abadan, Behçet Kemal Çağlar, Fethi Çelikbaş ve Avni Başman bulunuyordu.³⁰⁰

Cevat Rifat Atılhan tarafından kurulan İslam Demokrat Partisi, Cemiyetler Kanunu'nun 9 ncu maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle, 3 Mart 1952 de mahkeme kararıyla kapatıldı.³⁰¹

---

²⁹⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Eylül 1951.

²⁹⁸ **Milliyet Gazetesi**, 1 Kasım 1951, **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Kasım 1951.

²⁹⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Şubat 1952.

³⁰⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 ve 28 Şubat 1952.

³⁰¹ **Milliyet Gazetesi**, 4 Mart 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 4 Mart 1952.

Demokrat Parti İktidarının yarattığı tavizkar ortamda filizlenen ve büyüyen Millet Partisinin 15-18 Mayıs 1952 tarihinde Ankara’da toplanan kongresinde Atatürk’ün kabrine çelenk konulmasını istemeyen bazı delegeler duygularını açıkça ortaya koyunca şaşkınlık ve üzüntü doğuran bir tartışma meydana geldi. Hikmet Bayur gibi Atatürkçüler Kongreyi terk ettiler.³⁰²

16 Haziran 1952 tarihinde hükümet, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Osmanlı Hanedanı’nın Türkiye Cumhuriyeti dışına çıkarılmasını öngören 431 sayılı kanunda kısmi bir değişiklik yaparak kadın hanedan üyelerinin Türkiye’ye gelmelerine izin verdi.³⁰³

10 Temmuz 1952 tarihinde Ankara’da Ticanilerin davası başladı. Başkanları Kemal Pilavoğlu’na 10 yıl ağır hapis cezası verildi.³⁰⁴

Mümtaz Faik Fenik,17 Temmuz 1952 tarihli Zafer Gazetesinde, DP nin “İslamiyet ve Modern Türkiye” üzerindeki görüşlerini ortaya koydu. Türkiye’nin İslamlaşmaya dayanan karakterini terk ettiğine dair Karaçi de yayımlanan Dawn gazetesi tarafından yapılan suçlamaya bu yazıda cevap veren Fenik, bunun doğru olmadığını söyledi. İslamiyet Türkiye’nin diniydi ve 1950 den bu yana demokratik hürriyetlerin sağlanmasıyla, İslam karakteri kendini her zamankinden daha çok göstermekteydi. Fakat din tamamıyla siyasetten ayrılmıştı ve Türkiye’de hiç kimse dini iç işlerinde ya da dış ilişkilerde siyasete alet etmeyi düşünmezdi.³⁰⁵

Mümtaz Faik Fenik bu yazısında ülkedeki irticai hareketlerin DP iktidarında güç bularak geliştiğini de üzeri kapalı olarak itiraf ediyordu.

---

³⁰² **Milliyet Gazetesi**, 17 Mayıs 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 17 Mayıs 1952, **Zafer Gazetesi**, 17 Mayıs 1952.

³⁰³ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.98.

³⁰⁴ **Milliyet Gazetesi**, 11 Temmuz 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Temmuz 1952, **Zafer Gazetesi**, 11 Temmuz 1952.

³⁰⁵ **Zafer Gazetesi**, 17 Temmuz 1952.

Atatürk'ün 14. ölüm yıldönümü olan 10 Kasım 1952 de Menderes, Atatürk Devrimleri konusundaki görüşlerini açıkladı: “...*Türk toplumundan beklenen görev, Atatürk'ün başarılarını kendi orijinal karakter ve biçimlerinde korumak değil, bu başarıları, onların ortaya çıkışına egemen kılan amaç ve nedenlerine uygun bir şekilde geliştirmektir. Türk Milleti böyle bir ilerlemenin hazzı içerisindeydir. Atatürk ebediyen huzur içerisinde yatabilir.*”³⁰⁶ Menderes'in bu konuşması, Atatürkçülüğün gerçek yorumcuları sadece Halk Partililerdir şeklindeki CHP görüşüne verilmiş bir cevaptı.

Menderes, 21 Kasım 1952'de Kayseri'de yaptığı bir konuşmada, ülkede gericiğin çoğaldığına dair yapılan suçlamalara cevap verdi: “...*Böyle bir suçlamada bulunmak Türk Milleti'nin geri kalmış ve cahil olduğunu ve ortaçağ prensiplerini benimsediğini iddia etmekten farksızdır. Böylece muhalif çevrelere göre Türk toplumu sadece süngü tehditleri altında önlenebilen dindar ve gerici bir harekete hazır, geri kalmış bir topluluktur. Bu Türk toplumuna hakaret etmek demektir.*”³⁰⁷ Menderes'in bu konuşması, CHP nin elitliğine karşı yapılan açık bir eleştiriydi.

22 Kasım 1952 de Malatya'da Vatan Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman'a bir suikast teşebbüsü yapıldı.³⁰⁸ Bu olay büyük kentlerde geniş yankılar uyandırdı. Konunun üzerine giden basın, hükümeti gerici eylemlere karşı daha sert tedbirler almaya zorladı. Malatya suikasti ile ilgili yürütülen soruşturmada hükümet, olaydan iki hafta sonra İslam Demokrat Partisi ile Necip Fazıl Kısakürek'in fikir babalığını yaptığı Büyük Doğu Cemiyeti'nin sorumlu olduğunu açıkladı.³⁰⁹

---

³⁰⁶ **Milliyet Gazetesi**, 11 Kasım 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Kasım 1952, **Zafer Gazetesi**, 11 Kasım 1952.

³⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, 22 Kasım 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Kasım 1952, **Zafer Gazetesi**, 22 Kasım 1952.

³⁰⁸ **Milliyet Gazetesi**, 24 Kasım 1952, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Kasım 1952.

³⁰⁹ **Zafer Gazetesi**, 5 Aralık 1952; “1990 yılında Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan, Hukukçu, Yazar ve 1960 sonrası parlamenter Mehmet Ali Sebük ile yapılan görüşmede Samet Ağaoğlu'nun Necip Fazıl'a 170 bin lira verdiği ve Necip Fazıl'ın da Büyük Doğu ve Hür Adam dergilerindeki yazılar ile suikaste ortam hazırladığı ve azmettirdiği iddia edilmiştir.” Bkz. Ali Dikici,

9 Aralık 1952 de, DP Samsun Milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu Samsun'da yayımlanan Büyük Cihad Gazetesi'nde çıkan laikliğe ve Atatürk Devrimlerine saldıran yazılarından dolayı partiden çıkarıldı.³¹⁰ Ustaoglu'nun yazısı, "*Milletin Atatürk İnkılâbına Medyun Bulunduğu İddiası Asla Doğru Değildir*" başlığını taşıyordu. Ekim 1952 de çıkan bu yazıda Ustaoglu, Milli Mücadele'nin din için yapıldığını, sonraki reformların yararsız olduğunu savunuyordu.³¹¹

Hemen arkasından 12 Aralık 1952 de Büyük Doğu Gazetesi'nin Başyazarı Necip Fazıl Kısakürek hapse mahkûm edildi. Gazetesi kapatıldı.³¹²

Menderes 20 Aralık 1952 de Ankara'da düzenlediği bir basın toplantısında sorulan bir soruya şu cevabı verdi: "*Yollar köylere kadar uzandıkça, elektrik ve su köylere kadar geldikçe, traktörler vesair makineler köylünün hayatı arasına girdikçe, kalkınması ve seviyesi yükselen bu insanlar hurafelere kapılmazlar.*"³¹³ Menderes halkın ekonomik seviyesinin yükselmesiyle birlikte bu tür bağnaz yaklaşımlardan kurtulacağını düşünmekteydi.

Kısakürek'in gazetesi kapatıldı ve kendisi hapse mahkûm edildi edilmesine ama 1951 yılı sonlarından askeri müdahalenin gerçekleştiği 27 Mayıs'a kadar, DP'nin iktidarda olduğu yıllar boyunca, Başbakanlık örtülü ödeneğinden kendisine sürekli yardım yapıldı.³¹⁴ Öyle ki bu yardımların sonuncusu, 4000 TL lik

---

"*Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı*", **Akademik Bakış**, C.III, No.5 (Kış 2009), s.71.

³¹⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s.132; **Zafer Gazetesi**, 10 Aralık 1952.

³¹¹ Eroğul, **a.g.e.**, s.132.

³¹² **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Aralık 1952, **Zafer Gazetesi**, 13 Aralık 1952.

³¹³ **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Aralık 1952, **Zafer Gazetesi**, 21 Aralık 1952.

³¹⁴ " Başbakanlık örtülü ödeneğinden DP iktidarı boyunca yaklaşık 9 yıl Necip Fazıl Kısakürek'in şahsına ve Büyük Doğu Dergisine yapılan maddi yardımlara ilişkin ödeme emirleri ve makbuzlar, Cumhuriyet Arşivleri'nin 010-09-175 ve 010-09-198 numaralı Fon Dosyalarında topluca bulunmaktadır. Tezinkonusu, tek tek adı geçen şahsa yapılan yardımlar değildir. DP iktidarının gerici yayınlara ve kişilere verdiği maddi ve manevi desteği gösterebilmek için burada yalnızca birkaç çarpıcı ödeme ve isim üzerinde durulmuştur."

bir meblağ, 26 Mayıs 1960 tarihli tediye makbuzu ile verildi. Fakat ertesi gün askeri müdahale olunca para kendisine ulaştırılmadı.³¹⁵

Bunun yanında 1952 yılı Ocak ayında aldığı hapis cezasının infazının ertelenmesi için de Başbakan'a mektuplar yazdı.³¹⁶ Müteakiben yazılan ve yine aynı döneme rastlayan bir başka mektupta ise Kısakürek infazın ertelenmiş olması nedeniyle başbakana teşekkürlerini iletiyordu.³¹⁷

Gazetesinin kapatılıp kendisine de hapis cezas verilmesine rağmen 28 Mart 1952 tarihinde, hapis cezasının hemen ertesinde, kendisine Başbakanlık örtülü ödeneğinden Osmanlı Bankası kanalıyla yapılan 30.000 TL lik yardıma ilişkin evrak da askeri müdahale sonrası 18 Ağustos 1960 tarihinde Menderes'in evinde yapılan arama esnasında bulunmuştur.³¹⁸

Kendisine ve gazetesine yapılan yardımlar, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur³¹⁹ eliyle ve Tevfik İleri'nin talimatıyla yapıldı. Ayrıca zaman zaman bizzat Nafia Vekili Tevfik İleri de parayı kendisi teslim ediyordu.³²⁰ Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan evrakın içeriğinden anlaşıldığı üzere tüm bu yardımlardan Başbakan Adnan Menderes'in bilgisi vardı. Zira Kısakürek'in yazdığı mektupların

---

³¹⁵ “ Necip Fazıl Kısakürek'e verilmek üzere Başvekalet tahsisi mesturesinden (örtülü ödeneğinden) 26 Mayıs 1960 tarihinde alınan paraya ait yazı” CA, 010-09-198-615-10-1, EK-V.

³¹⁶, “ N.F.Kısakürek'in Başbakan A.Menderes'e Hitaben Yazdığı Şubat 1952 Tarihli Mektup”, CA 010-09-175-531-5-11, EK-VI.

³¹⁷ “ N.F.Kısakürek'in Başbakan A.Menderes'e Hitaben Yazdığı Mart 1952 Tarihli Mektup”, CA, 010-09-175-531-5-14 EK-VII.

³¹⁸ “N.F.Kısakürek'e Verilen Paraya İlişkin 28.3.1952 Tarihli Tutanak ve Banka Dekontu”, CA, 010-09-175-531-5-17, EK-VIII.

³¹⁹ “ Başbakanlık Hesabından Necip Fazıl Kısakürek'e Verilen Para'ya Ait Teslim Tesellüm Tutanakları”, CA, 010-09-198- 615-10-1, EK-IX.

³²⁰ “Tevfik İleri'den 3000 TL Aldığına Dair Kısakürek Tarafından İmzalı Tutanak”, CA, 010-09-198-615-10-6, , EK-X.

büyük çoğunluğu Menderes'e hitaben yazılmış, bazı ödeme yazıları da Menderes'in evinde ve odasında yapılan aramalarda ele geçirilmişti.³²¹

24 Aralık 1952 de Meclis Anayasa'yı 1945 metnine getiren Tasarıyı kanunlaştırdı. Böylece CHP nin ortaya çıkarmış olduğu metni yürürlükten kaldırdı.³²² Fuat Köprülü ve 222 DP'li arkadaşının verdiği yasa teklifiyle 1945 yılında Türkçeleştirilen metinden vazgeçilerek eski metne dönüldü. Bu şüphesiz geriye doğru atılmış bir adımdı. Dilde devrimcilik o zamana kadar Türk Hükümetlerinin değişmez politikasıydı. Anayasayı Teşkilatı Esasiye kanunu haline getiren metin yürürlüğe girdiğinde Genelkurmay Başkanlığının adı da artık "Erkânı Harbiye Riyaseti", Milli Savunma Bakanı ise Milli Savunma Vekili olmuştu.³²³

Nurcular grubunun lideri Said-i Nursi hakkında 25 Aralık 1952 tarihinde gerici faaliyetlerinden dolayı Samsun Ağır Ceza Mahkemesinde dava açıldı.³²⁴ Hâlbuki bu davanın açılmasından dört ay kadar önce 3 Temmuz 1952 tarihinde Said-i Nursi'nin talebelerinden önde gelen DP üyesi bir grup Başbakan Menderes'e bir mektup yazarak desteklerini belirtiyor. Bediüzzaman olarak adlandırdıkları hocalarının yayınlarının serbest bırakılmasını rica ediyorlardı. Nur talebeleri mektuplarında;

“ Otuzbeş seneden beri siyaseti terk eden üstadımız Bediüzzaman hazretlerinin şimdi, Kur'an, islamiyet ve vatan hesabına, bütün kuvveti, talebeleri ve risaleleriyle Demokrat Parti'nin iktidarda kalmasını muhafazaya çalıştığına biz DP mensupları ve nur talebeleri kati kanaatimiz gelmiştir.

---

³²¹ “Necip Fazıl Kısakürek imzalı Başbakan'dan para talep edilen 18.7.1959 ve 8.1.1959 tarihli mektuplar”, CA, 010-09-175-531-5-17, EKXI.

³²² Başgil, a.g.e., s.76; Eroğul, a.g.e., s.131.

³²³ “ Genkur.Bşk.lığının İsim Değişikliği Konusunda Yayımladığı 7.1.1953 Tarihli Emir”, CA, 030-10-057- 350-1.

³²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 26 Aralık 1952, Zafer Gazetesi, 26 Aralık 1952.

“... Sayın Adnan Menderes bütün gayesinin vatan ve milletin selameti uğruna çalışan ve ders veren üstadımız Bediüzzaman gibi mübarek ve muhterem bir zatın DP'ye yaptığı bu yardımı kıskanan Halk Partisi ve Millet Partisi elemanları, iktidar partisi yapıyormuşçasına çeşit çeşit bahane ve eziyetler yaparak üstadımızı DP'den soğutmak için var kuvvetleriyle çalıştıklarına kati kanaatimiz geldi. Sizin gibi dinin icaplarını yerine getireceğiz, din bu memleket için bir tehlike teşkil etmez, diyen bir başvekilden vatan, millet ve islamiyet adına partimize maddi ve manevi büyük yardımları dokunan bu mübarek üstadımızın kitaplarının ve kendisinin tamamen serbest bırakılarak bir daha rahatsız edilmemesinin teminini saygı ve hürmetlerimizle rica ediyoruz.”³²⁵

Görülüyor ki mektubu yazan ve DP'li azalar diyerek imzalayan beş nur talebesi, Menderes ile Said-i Nursi'nin arasını düzeltmek, Said-i Nursi'nin risalelerinin basımı ve yayımının serbest bırakılmasını sağlamak için bu mektubu kaleme almışlardır.³²⁶ Mektupta Said-i Nursi'nin Menderes'e ve DP'ye bakışından bahisle çalışmalarının partiye faydalı olduğunu, DP'yi desteklediklerini de açıkça belirtmektedirler. Ancak bu çabaları yaklaşık dört ay sonra başlatılacak kovuşturmayla engel olamayacaktı.

Nurculuğun yanısıra liderliğini Süleyman Hilmi Tunahan'ın yaptığı Sülemancılık hareketi de DP'nin iktidara gelişiyle birlikte kıpırdanmaya başladı. Daha önce vaizlik belgesi iptal edilen ve vaaz vermesi yasaklanan Süleyman Hilmi Tunahan, 1950 yılında DP iktidara gelir gelmez vaizlik belgesini tekrar elde etti ve faaliyetlerini hızlandırdı. 1957 yılında Bursa'da meydana gelen “mehdilik” olayına

---

³²⁵ “ Risale-i Nur talebelerinden DP'li bir grubun Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı mektup,” CA, 30-1-00-18-104-37, EK-XII.

³²⁶ “ Nursi'nin taraftarları, “ Müslüman Menderes” olarak tanımladıkları Adnan Menderes'in İslamı tekrar ihya edeceğini, hatta Risale-i Nurların okul müfredatına dahil edileceğini umuyorlardı.” Bkz., Çetin Özek, **Devlet ve Din**, Ada Yayınları, İstanbul, 1986, s.544.

kadar yoğun bir şekilde faaliyetlerini sürdüren Tunahan, bu olaydan sonra tutuklandı ve DP ile ilişkileri bozuldu.³²⁷

22 Ocak 1953 de ise hükümet gericilik aleyhine yürüttüğü faaliyetlerin önemli bir hamlesi olarak Milliyetçiler Derneğini kapattı.³²⁸ Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu dernekle bağlantısı olduğu söyleniyordu.³²⁹ Nitekim 6 Nisan 1953 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri istifa etti. İleri, ırkçılı, Turancıları ve yobazları himaye eden bir bakan olarak görülmekteydi.³³⁰ Derneğin Başkanı DP Isparta Milletvekili Sait Bilgiç ve arkadaşı Tahsin Tola partiden çıkarılmak üzere disiplin kuruluna sevk edildiler.

7 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da toplanan DP İstişari Kongresinde Menderes, dinin siyasete ve dünya işlerine karıştırılmasını önleyici bir kanunun lüzumuna işaret etti.³³¹ Neticede böyle bir kanun hazırlandı ve beş ay içerisinde görüşülüp son haline getirildikten sonra 24 Temmuz 1953'de Meclis'ten çıktı.³³²

6187 numaralı kanun olarak mecliste kabul edilen metin, “ Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun” adını taşıyordu. Kanun metninde; “*Siyasi veya şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadıyla dini veya dini hisleri, yahut dince mukaddes sayılan şeyleri veya dini kitapları alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır*” diyordu.³³³

---

³²⁷ Ali Dikici, **a.g.m.**, s.73.

³²⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 23 Ocak 1953.

³²⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.100.

³³⁰ **Milliyet Gazetesi**, 7 Nisan 1953, **Cumhuriyet Gazetesi**, 7 Nisan 1953.

³³¹ **Zafer Gazetesi**, 8 Şubat 1953, Eroğul, **a.g.e.**, s.133.

³³² Eroğul, **a.g.e.**, s.133.

³³³ **T.C.Resmi Gazete**, 29.7.1953, No.8470.

Menderes 4 Mart 1953 de düzenlediği üçüncü basın toplantısında ülkedeki gerici hareketlerinden dolayı komünistleri suçladı. Menderes gerici kışkırtmaların solcularca yapıldığına emin olduğunu söylüyordu.³³⁴

Hâlbuki gericiliğin önlenmesine yönelik o ana kadar çıkarılmaya çalışılan iki kanunun da gerek komisyon görüşmelerinde gerekse genel kurul oylamalarında kimlerin aleyhte oy verdiğini bilmemesi mümkün değildi. Ayrıca parti içerisinde yaşanan gelişmeler, partiden ihracı istenen milletvekillerinin ihraç gerekçeleri de düşünüldüğünde Menderes'in tavrının, “kol kırılınsın yen içinde kalsın, parti gericilikle suçlanmasın, kötü olan herşeyin müsebbibi komünistlerdir.” anlayışını iktidarının ilk yıllarından beri prensip haline getirdiği anlaşılmaktadır.

DP'li yöneticilerin ve partinin kurucularından ve ilk başkanı olan Celal Bayar'ın, dini esaslara dayalı teokratik bir idareye hiçbir zaman taraftar olmadıklarını söylemek rahatlıkla mümkündür. Ancak devletin düzenine ve temel esaslarına zarar vermeyecek seviyede olmak kaydıyla, gerici hareketlere siyasi çıkar sağlaması nedeniyle karşı olmadıklarını ve hatta devletin örtülü ödeneğinden bu faaliyetleri destekledikleri söylenebilir.

Kararında olmak kaydıyla siyasi rant sağladıkları gerici akımlarının aşırıya kaçtığı zamanlarda, oy kaybetmemek için bunu ezeli rakipleri olan solcuların kışkırtmaları olarak nitelendirmelerinin sebebi de böylece ortaya çıkmaktadır.

E. Demokrat Parti Mensuplarının Ordu'ya ve Ordu Mensuplarına Yönelik Tavırları

DP iktidarının ilk günlerinden itibaren partinin alt kadroları subaylara karşı adeta kin kusarcasına bir tavır takınmışlardır. Bir DP'li milletvekili mecliste “ *Emir erleri subayların yatak odalarından çıkarılmalıdır.*”³³⁵ Demiş, iki DP'li milletvekili

---

³³⁴ **Zafer Gazetesi**, 6 Mart 1953.

³³⁵ “ Mecliste bu sözü söyleyen DP'li Milletvekili Ahmet Kocabaş, derhal partiden kovulmuştur. Ancak söz artık bir kere DP'ye mal olmuştur.” Mustafa Arıkan, “ *27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, No.4 (1997), s.299-310.

Ulus'ta Atatürk heykeli önünden geçen orduya ait araçları durdurarak nereye gittiklerini sormuşlardır. Bu şekilde subayların milletin parasını niçin harcadıklarını denetlediklerini iddia etmişlerdir.³³⁶

Emirlerleri konusunda Zafer Gazetesi'nin körüklediği tartışmalar neticesinde DP Hükümeti'nin bir düzenleme yaptığını ve emir ve seyis erlerinin amacı dışında kulanılmalarına bazı cezai müeyyideler getirdikleri önceki bölümlerde belirtilmişti.³³⁷

İktidarda oldukları on yıl boyunca bu konuyu zaman zaman gündeme getirip kamuoyu önünde subayları küçük düşürücü açıklamalar ve konuşmalar yapan DP'lilerin ellerinde imkân olmasına rağmen emir ve seyislerini kaldırmamış olmaları ve bu konuyu subaylara karşı bir propaganda vasıtası olarak kullanmaları subayları çok etkilemiştir.

O dönem için subaylara emir eri ve eğer atları varsa seyis eri verilmesi dünya ordularında da yaygın olarak uygulanan bir durumdur. Fakat konu subayların gözünde öyle hassas bir noktaya gelmiştir ki, 27 Mayıs'dan sonra MBK Yönetimi 27 Aralık 1960 tarihli ve 182 sayılı Hizmet ve Seyis Erleri Hakkındaki Kanun ile bu uygulamayı kendi eliyle kalıcı olarak kaldırmış ve bu kötü propagandalara son vermiştir.³³⁸

1954'den sonra DP liderleri, sadece orduyu denetim altına alma çabası ile yetinmemiş, orduyu küçümsediğini de açıkça göstermeye başlamıştır. MBK Üyesi Dünder Taşer ve bir diğer ihtilalci subay olan Şefik Soyuyüce, Başbakan Menderes'in "*Battalgazi Ordusu*", "*Paşalar saltanatını yıkacağım, ben bu orduyu yedeksubaylarla da idare ederim*" gibi cümleleri 1951 veya 1952 de Samsun'da söylediğini Nazlı Ilıcak ile yaptıkları söyleşide belirtmişlerdir.³³⁹

---

³³⁶ Özdağ, **Menderes...** s.52.

³³⁷ Bkz. II. Bölüm, Personel ve Özlük Haklarına Yönelik Düzenlemeler."

³³⁸ Tunçkanat, **a.g.e.**, s.380.

³³⁹ Arıkan, **a.g.m.**, s.301.

1955 yılı Cumhuriyet Bayramı törenlerinde yaşanan ve Cemal Madanoğlu'nun bizzat şahit olarak anlattığı şu olay DP önde gelenlerinin orduya bakışlarını ortaya koyar:

*“ Neden olduğunu bilemiyorum. Milli Savunma Bakanı kendisinden şöyle 15–20 adım açıkta bulunduğu Genelkurmay Başkanına ve yanındakilere bakarken, Genelkurmay Başkanını şöyle parmağıyla işaret yaparak yanına çağırmış. Buna Genelkurmay Başkanı çok sinirlenmiş. Sen kimi çağırıyorsun? Nasıl çağırıyorsun? diye azarlarcasına bağırması. İki taraftan teskin etmişler. Ama bu durum sanki havadan telsizle veriliyormuş gibi mürettep kolordu subaylarına intikal etmiş ve bu durumda mürettep kolordunun komutanı yanına tümen komutanlarını, alay komutanlarını alıp şöyle 8-10 kişilik bir grup halinde tören üniformalarıyla gelip kılıçlarıyla selam vererek Genelkurmay Başkanının karşısına çıkmışlar. Demişler ki, efendim çok üzüldük. Sizden emir bekliyoruz. Emredin şimdi başta Celal Bayar olmak üzere hepsini içeri tıkalım.”*³⁴⁰

Aslında ordu CHP döneminde çıkarılan bir kanunla Milli Savunma Bakanı'na bağlanmıştır. Ama aynı dönemde görev alan Milli Savunma Bakanları'nın tavırları hiçbir zaman böyle olmamıştır. Diğer taraftan ordunun da bu emir komuta bağlantısını henüz kabullenemediğini söylemek mümkündür. 1954 'den itibaren ordu içerisinde DP'ye muhalif grupların hızla arttığı bir vakiadır. Özellikle genç subayların DP'ye karşı sessiz muhalefeti 1957 seçimlerinden sonra iyice artmıştır. Aynı düşüncede olan küçük gruplar fikirlerini açıp geliştirecekleri ortamları bu tarihten sonra daha rahat bulabilmişlerdir.

Diğer yandan generallerin de hükümete kayıtsız şartsız bağlı olduğunu söyleyemeyiz. Nitekim Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Necati Tacan 27 Mayıs

---

³⁴⁰ Özdağ, **Menderes...**,s.53.

öncesi ihtilal örgütü liderliğini kabul etmiş, ölünce halefi Orgeneral Gürsel ve Tümgeneral Cemal Madanoğlu ihtilalcilere destek vermiştir.

Demokrat Parti iktidarı döneminde partililerin orduya ve ordu personeline bakış açıları arasında farklılıklar vardır. Partinin lider kesimi orduya karşı her zaman belli bir mesafede ve genellikle çekingen davranmışlardır. Ancak alt kadrolar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Alt kadrolar arasında bulunan önemli bir kitlenin orduya ve ordu mensuplarına karşı adeta kin dolu olduğunu söylemek mümkündür. 1954 yılına kadar bu şekilde şekillenen ilişkiler DP'nin 1954 seçimlerinden büyük bir zafer ile çıkmasından sonra değişmeye başlamış, DP'nin lider kadroları da çekingen tavırlarını bir yana bırakarak orduyu kontrol altına alma çabalarına girişmişlerdir.

Ancak şurası da bir gerçektir ki DP'li milletvekillerinin genel yapısını incelerken belirttiğimiz gibi üst komuta kademesindeki generaller arasında sürekli bir DP'li hizip olmuştur. Bu generaller emekli olup DP saflarında milletvekili ve hatta bakan olarak siyasete atılmışlardır. DP'nin en büyük hatalarından birisi de orduyu bu hizipten ibaret sanmasıdır.³⁴¹

---

³⁴¹ Özdağ, **Menderes...**, s.52.

III. Bölüm

Demokrat Parti İktidarının İkinci Dönemi (1954-1957)

A. 1954 Yılı Genel Seçim Sonuçları ve Hükümetin Kurulması

1954 seçimleri ve bu seçimlerde uygulanan çoğunluk sistemi mecliste DP'ye aldığı oy oranının üzerinde bir çoğunluk sağlamıştır. İktidar partisi yöneticileri artık hiçbir gücün kendilerini durduramayacağı kanaatine varmışlardır. Oluşan meclis aritmetiği, kendilerine öyle bir özgüven vermiştir ki, bugüne kadarki antidemokratik uygulamalarını bu özgüvene dayalı bir baskı politikası haline getirmişlerdir. Diğer taraftan böyle büyük bir grubun birlik ve bütünlüğünü korumak ve bu grubu tek sesli bir grup halinde tutmak, hele hele uygulanan baskı politikaları karşısında hiç de kolay olmamıştır. Kısa zamanda parti grubu içerisinde ayrılıklar ve gruplaşmalar meydana gelmiştir. Bu dönemde aşırı güç DP'nin en büyük zaafı olmuştur.

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerin DP tarihinin önemli bir zaferi olduğunu ve DP nin adeta ülkede tek parti konumuna geldiğini söylemek mümkündür. Katılım oranının % 88,63'ü bulunduğu seçimlerde, DP 1950 seçimlerine göre 375 bin oy kaybına uğramasına rağmen 4 milyon 100 bin oy ile oyların % 58,42 sini alarak 503 milletvekili çıkarmış, CHP ise 1950 seçimlerine göre 304 bin fazla oy almış, aldığı 3 milyon 500 bin oy ile oyların % 35,11 ini almasına rağmen ancak 31 milletvekili çıkarabilmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi adıyla seçimlere katılan eski Millet Partisi 5 milletvekiliği, bağımsızlar ise 2 milletvekilliği kazanmışlardır.³⁴²

DP nin yeni seçim sistemi ile aldığı bu sonuçlar sonrasında İnönü, DP'ye oy verenleri, “ *kandırılmış kimseler*” olarak nitelendirmiştir.³⁴³ Ancak CHP Milletvekili ve Ulus Gazetesi Başyazarı Nihat Erim seçim sonuçları ile ilgili daha sağlıklı bir değerlendirme yapmıştır. Erim:

---

³⁴² Ahmad, *Demokrasi...*, s.160.

³⁴³ *Yeni Ulus Gazetesi*, 7 Mayıs 1954.

*“1950 de aldığımız neticeleri değerlendiremedik, halkı aldandı zannettik. Halbuki DP 1954 seçimlerinde yine kazandı. Demek halk onlarla beraberdir. Artık iktidarı normal gücü ile kabul edemeyiz. Biz de buna karşılık normal muhalefet yapmalıyız. Bunun şartlarını yaratmalıyız. Dağa çıkacak değiliz ya, ne yaparsak bu nizam içerisinde yapacağız.”*³⁴⁴

14 Mayıs'ta yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Celal Bayar 513 oyun 486 'sını almak suretiyle yeniden seçilmiş, TBMM Başkanlığına ise 489 oy alarak yine Refik Koraltan seçilmiştir. 15 Mayıs'ta yapılan Cumhurbaşkanlığı tebrik törenine İnönü'nün katılmaması dikkat çekmiştir. Bayar, hükümet kurma görevini Adnan Menderes'e vermiş, Menderes de kabinesini 17 Mayıs günü açıklamıştır. Önceki kabinede yer alan altı bakan bu kabinede yer bulamamıştır.³⁴⁵

Menderes hükümet programında ilk dört yılın değerlendirmesini yaptıktan sonra yeni iktidar döneminde yapacaklarını sıralamıştır. Hükümet programında göze çarpan önemli noktalar, özel teşebbüsün gelişmesi için lüzumlu hukuki ve fiili güven havasının yerleştirileceği ve bunun için gerekli bütün tedbirlerin alınacağı; yabancı sermaye ve tekniğinden faydalanmanın şartlarının uygulanacağı, vergilerin sosyal adalet prensiplerine uygun hale getirileceği, toprak dağıtımının devam ettirileceği, dış politikada Batı ile birlikte hareket etmeye devam edileceği olmuştur.³⁴⁶

Menderes, “ 2 Mayıs'ta hiçbirşey olmamış gibi devri sabıkın bütün kötü arazlarıyla şuursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla, yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi mücadele usulleriyle devamına müsaade etmeyeceğiz...”³⁴⁷ sözleriyle muhalefete karşı tavırlarının işaretlerini de vermiştir.

---

³⁴⁴ Mükerrerrem Sarol, **Bilinmeyen Menderes**, C.I, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s.290.

³⁴⁵ T.C. Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, **a.g.e.**,s.31.

³⁴⁶ Arar, **a.g.e.**,s.235-236.

³⁴⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s.79.

B. X. Dönem TBMM'nin Asker Kökenli Milletvekilleri Yönünden Yapısı

2 Mayıs 1954 tarihinde toplanan X. Dönem TBMM, milletvekili yeminini müteakip görevine başlamıştır. X. Dönem TBMM'de CHP'den 3 Asker kökenli milletvekili, DP'den ise 32 asker kökenli milletvekili mevcuttur.³⁴⁸

CHP'nin 3 asker kökenli milletvekilinden 1'i Harp Okulu ve Harp Akademisi mezunu kurmay subaydır. O kişi de CHP Genel Başkanı Emekli Orgeneral İsmet İnönü'den başkası değildir. Kalan iki askerden 1'i Harp Okulu mezunu subay, diğeri ise Askeri Tabip Subaydır. DP'de ise X. Dönemde 32 asker kökenli milletvekili meclise girmiştir. Bunlardan 15'i Harp Okulu ve Harp Akademisi mezunu kurmay subaylardır. Yine bu milletvekillerinin 14'ü emekli generaldir. Kalanların 13'ü Harp Okulu mezunu subay, 4'ü ise Askeri Tabip Subaydır. IX. dönemde DP saflarında meclise giren tek emekli astsubay, bu dönemde de milletvekili olarak görevine devam etmektedir. CHP'nde ise IX, X ve XI. Dönemlerde astsubay kökenli milletvekili görev yapmamıştır.³⁴⁹

X.Dönemde DP saflarında meclise IX. Dönemden gelenlere ilave olarak 4 Orgeneral, 3 Tümgeneral ve 2 Tuğgeneral girmiştir. Meclise giren Orgenerallerden biri DP döneminde görev yapmış Kara Kuvvetleri Komutanı ve Genelkurmay Başkanı Org. Nuri Yamut'tur. Yine Jandarma Genel Komutanı Org. Kemal Yaşinkılıç ve 2. Ordu Komutanı Org. İshak Avni Akdağ, X. Dönemde DP kanadından meclise giren milletvekilleri olarak dikkat çekmektedirler. Kore Birleşmiş Milletler Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanı General Tahsin Yazıcı da, X. Dönemde DP saflarında siyasete atılan ve milletvekili olan askerler arasındadır. X.Dönemde meclise giren DP'li generallerden 2 orgeneral, 3 tümgeneral ve 1

---

³⁴⁸ TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **a.g.e.**, s.495-686.

³⁴⁹ Aynı yer.

tuğgeneral XI. Dönemde milletvekilliğine devam etmemişlerdir. Jandarma Genel Komutanı Org Kemal Yaşinkılıç devam etmeyen generaller arasındadır.³⁵⁰

Görüldüğü gibi, DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında yapılan genel seçimlerle başlayan asker milletvekilleri rüzgârı, 1954 yılında da aynı hızıyla esmeye devam etmiş ve DP döneminde TSK'nin üst komuta kademesinde görev yapan yüksek rütbeli generaller, DP saflarında siyasete girmişlerdir.

C. TBMM'nin X. Çalışma Döneminde İktidarın Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Yönelik Uygulamaları

1. Personel ve Özlük Haklarına Yönelik Düzenlemeler

Bu çalışma döneminde de DP iktidarı, TSK içerisindeki bazı özel görev ve bu görevlerde çalışan personelin özlük haklarında iyileştirmeler içeren kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunlardan biri de 18 Nisan 1956 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda kabul edilen 6725 sayılı Jet Tayyareciliği Uçuş Hizmetleri Tazminat Kanunudur.

Bu kanun ile Hava Kuvvetleri personelinden jet tayyareciliği uçuş hizmetlerinde (jet pilotu) çalışanlara, aylıkları tutarının % 100'ü aylık uçuş tazminatı olarak verilmiştir. Yine jet pilotu yetiştiren uçuş öğretmenlerine ise aylıklarının % 80'i tutarında tazminat verilmesi kanunlaştırılmıştır. Jet uçuş hizmetlerini ihtiva eden, jet birlikleri, jet eğitimi, ikmali, harekâtıyla ilgili hava kumandanlıkları, hava okulları, hava nakliye üsleri, jet atelye ve tamir evleri, jet personelinin seçim ve tedavilerini yapan hava sağlık tesisleri, hava kontrol ve radar merkez ve müfrezeleri, hava seyrüsefer kolaylıkları ve radyo role istasyonlarında çalışan subay, astsubay, askeri memur ve sivil personele aylıkları tutarının % 40'ı tazminat verilmesi de kanun metninde yer almıştır.³⁵¹

---

³⁵⁰ Aynı yer, “ X. Dönem TBMM'de yer alan asker kökenli milletvekilleri listesi için Bkz. EK-XIII.

³⁵¹ **T.C.Resmi Gazete**, 27.04.1956, No.9295.

Öğrenci pilotların tazminatları, jet pilotlarından üstün hizmet gösterenlerin ödül ikramiyeleri ve çeşitli sebeplerle malul olan, şehit olan ve sağlık sebebiyle uçuşu kesilen personele verilecek tazminatlar da kanunun içerisinde yer almış, bu konuda ki önemli bir ihtiyaç daha kanunlaştırılmıştır.³⁵²

TSK'lerinin personel ihtiyacının kurum içerisinden yetişmiş personel ile tamamlanması ve bu personelin özlük haklarının düzenlenmesine yönelik olarak 13 Temmuz 1956 tarihinde 6801 sayılı Askeri Memurların Subaylığa Nakilleri Hakkında Kanun adıyla bir düzenleme daha yapılmıştır.

Çıkarılan bu kanun ile 1455 sayılı Askeri Memurlar Kanunu'na tabi ve halen orduda görevli askeri memurlardan ehliyetleri sicilen tespit edilen ve liyakatları Mili Müdafaa Vekâleti'nce tasdik olunan Muamele Memurları'nın personel sınıfına, Hesap Memurları'nın levazım sınıfına, Harita Memurları'nın harita sınıfına, sanatkârların teknisyen veya ordudonatım sınıfına ve Bando Öğretmenleri'nin bando sınıfına subay olarak nasbedilmelerine imkân tanınmıştır.³⁵³

2. Ordu'nun Eğitim Sistemi ve Personel Yetiştirme Politikasındaki Değişimler

TSK içerisindeki askerlik düzeni ve çeşitli kuvvetlere ait sınıfların tarihi kuşkusuz yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan başlatılamaz. Türkiye Cumhuriyeti ve Ordusu, Osmanlı Devleti'nden oldukça köklü bir askerlik düzeni devralmıştır.

TSK'leri bünyesinde görev yapan temel muharip sınıflar ile bazı yardımcı sınıflar Osmanlı Ordusunda da kurulu ve faal olarak görev yapan sınıflardır. İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden yapılanma içerisine giren TSK'lerinde 1947 yılından itibaren bazı sınıflar yeni kurulmuş, eskiden mevcut olan sınıflarda ise çeşitli teşkilat ve görev düzenlemeleri yapılmıştır.

---

³⁵² Aynı yer.

³⁵³ **T.C.Resmi Gazete**, 18.07.1956, No.9361.

Yeni kurulan sınıfların teşkilatlandırılması ve genel olarak TSK'lerinin personel yetiştirme politikasında yapılan değişikliklerin büyük çoğunluğunun gerçekleşmesi 1950 yılından itibaren iktidara gelen DP dönemine rastladığından bu çalışmanın kapsamına alınmıştır.

Özellikle TSK'lerinin önemli mevcudunu oluşturan ve askerlik yükümlülüğü ile silâh altına alınan erbaş ve erlerin halk arasında acemi eğitimi diye anılan eğitimleri, atandıkları birlikte yapılırlar, müteakiben kadro görevlerine de aynı birlikte devam ederlerdi. Ancak bu önemli problemler doğurmaktaydı. En öncelikli problem askerliğe ilk intibak ve temel eğitimin belirlenmiş bir standarttan uzak olmasıydı. A birliğinde temel eğitimini yapmış bir er ile B birliğinde temel eğitimini yapmış bir er arasında önemli eğitim seviyesi farklılıkları vardı.

NATO'ya girildikten sonra, NATO eğitim standartlarına uygun düzenlemeler ve iyileştirmeler yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Esasen TSK'lerinin erbaş ve er yetiştirme sisteminin de yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı iyileştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu nedenle erbaş ve erlerin temel askerlik eğitimlerini vermek ve onları görev yapacakları kadro birliklerine hazırlamak maksadıyla eğitim merkezleri teşkil edilmiştir.

Önceki bölümde ifade edildiği gibi TSK'lerinin eğitim sisteminde 1947 yılından itibaren başlamış olan, 1952 yılında NATO'ya girişin ardından ivme kazanan eğitim sistemi değişiklikleri, bu dönemde gözle görülür hale gelmeye başlamış, devlet ve TSK içerisinde görev yapan çok sayıda Amerikalı uzmanın yönlendirmeleri ile bu dönemde gerçekleşmiştir.

Washington'dan aktardığı bir haberde Cumhuriyet Gazetesi, Türk Hükümeti kadrolarında gizliliği nedeniyle sayısı açıklanmayan Savunma Bakanlığı hariç olmak üzere 507 Amerikalı'nın çalıştığını bildirmiştir. Bunların 320'si dışişlerinde, 144'ü

Ordu ve Polis Teşkilatında, 42 si de Ticaret Bakanlığında bulunuyordu. 1948 de bu sayı 248 idi.³⁵⁴

1954-1957 döneminde TSK'lerinde yapılan teşkilatlanma faaliyetlerinin, tamamının eğitim birliklerinin kurulması ve personel yetiştirme amaçlı olduğu görülmüştür. Bu kapsamda önceleri gedikli erbaş ve küçük zabıt olarak anılan, bugünkü adıyla astsubayların eğitim sistemindeki değişimleri ve buna bağlı teşkilat değişikliklerini önceki bölümlerde anlatılmıştı. Burada en önemli okullardan biri olan Hava Harp Okulu'nun kuruluşu ile erbaş ve erlerin eğitimi ve TSK içerisindeki sınıflara göre subay ve astsubayların da yetiştiği sınıfların ve sınıf okullarının oluşturulması konuları ele alınacaktır.

a. Hava Harp Okulu'nun Kurulması:

Havacılığın süratle gelişim kazanması üzerine, gelişmelerin takibi ve Osmanlı Ordusunda uygulanabilirliğinin incelenmesi maksadıyla, Mahmut Şevket Paşa döneminde Yarbay Süreyya Bey görevlendirilmiştir. Müteakiben Tayyare Komisyonu Başkanı da olan Yarbay Süreyya Bey pilotaj Eğitimi'nin yurtdışında yapılmasının pahalı olduğunu belirterek, ülkede öncelikle bir Hava Okulu'nun kurulmasına ihtiyaç olduğunu değerlendirmiştir. Mahmut Şevket Paşa'ya, bir Hava Okulu ve Havacılık Merkezi kurulmasını öneren Yarbay Süreyya Bey'in önerisinin kabul edilmesi üzerine Yeşilköy'de bir okul açılmış, bu okulda pilot, rasit ve makinist yetiştirilmeye başlanmıştır. Yeşilköy Hava Okulu böylece 3 Temmuz 1912 tarihinde eğitime başlamıştır.³⁵⁵

Cumhuriyetin ilanı sonrasında havacılık her zaman Silahlı Kuvvetlerin yöneticilerinin en çok önem verdiği konulardan biri olmuştur. Atatürk, yapmış olduğu bir değerlendirmede; havada egemenlik kurmanın bir ülke için çok önemli olduğunu söylemiştir. 1925 yılında tayyare bölükleri Eskişehir'e intikal etmiştir, Hava Okulu da 1925'de Eskişehir'e taşınmış ve burada yeniden kurulmuştur. O güne

---

³⁵⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Aralık 1952.

³⁵⁵ Hv.Harp Okulu Tarihçesi, Hv.H.O.Basımevi,İstanbul, 2010, s.5-14.

kadar kurs olarak yapılan pilotaj eğitimi, 1929 yılında 2 yıl eğitim veren bir okulda icra edilmeye başlanmıştır.³⁵⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarında hava gücünün önemi tüm dünyada daha iyi anlaşılmış ve hava gücü en etkili unsur olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte, Türk askeri havacılığında da müstakil bir hava kuvvetinin gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine Hava Kuvvetleri Komutanlığı 31 Ocak 1944 tarihinde müstakil bir kuvvet olarak yapılandırılmış, Tümgeneral Zeki DOĞAN ilk Hava Kuvvetleri Komutanı olmuştur. Ordudaki havacılık ile ilgili tüm birimler, kurulan Hava Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde toplanmıştır. 1945’de; 1’inci Hv.Kv. Komutanı Tümgeneral Muzaffer GÖKSENİN hazırladığı raporda; bir Hava Harp Okulu kurulması fikrini ortaya atmıştır. Takiben, 1948 yılında Bnb. Burhan GÖKSEL, Hava Harp Okulu’nu kurmakla görevlendirmiştir. Hava Harp Okulu 1 Ekim 1951 tarihinde törenle açılmıştır. Ordu kıyafet kararnamesinde de gerekli değişiklikler yapılmış ve havacılığa uygun eğitim ve muharebe kıyafetleri aynı dönemde yürürlüğe sokulmuştur.³⁵⁷ Hava Harp Okulu, 2 yıl eğitim veren ve diğer Harp Okullarındaki standarda göre faaliyet gösteren bir okul haline getirilmiştir. 30 Ağustos 1953 tarihinde kuvvetin kendi imkânları ile yetiştirdiği ilk hava subayları olarak 56 Asteğmen, Hava Kuvvetleri’ne katılmıştır. Hava Harp Okulu, ilk başta Eskişehir’de, 1’inci Hava Kuvveti bünyesinde kurulmuştur. Binalar ve eğitim ortamı yetersizdir. Yeterli öğretim görevlisi de yoktur. Sürekli uçan jet uçaklarının sesi ise eğitimin önündeki önemli bir engeldir. Bununla birlikte bu dönem, uçuş okulundan akademik seviyede bir Hava Harp Okuluna geçiş dönemi olmuştur. Bunun üzerine, 1 Eylül 1954’de okulun teşkilatı değişmiş ve 17 Eylül günü Hava Harp Okulu İzmir’e taşınmaya başlamıştır. Hava Harp Okulu, 14 Ekim 1954 tarihinden itibaren İzmir’de eğitime başlamıştır. Okulun İzmir’e taşınması ile öğrenci sayısı da arttırılabilmektedir. 68 olan Harbiyeli sayısı 136’ya yükseltilmiş, mevcut binalara yeni sac barakalar eklenmek suretiyle eğitime daha uygun bir ortam yaratılmıştır. 1959 yılına

---

³⁵⁶ Aynı yer.

³⁵⁷ “Ordu Kıyafet Kararnamesinde Yapılan 14.8.1952 Tarihli Değişiklik” CA, 30-010-00-57-349-15.

gelindiğinde ise; 18 dershaneli, ofisleri ve öğrenci gazinosu olan 5 katlı bir bina tamamlanmıştır. 650 Hava Harbiyeliye hizmet veren; yatakhane, yemekhane ve revir hizmete girmiştir. 1955’de Hava Harp Okulu’na ilk defa bayan öğrenci kabul edilmiştir. Okulun Yeşilköy’de şimdi bulunduğu alana taşınması 21 Temmuz 1967’de tamamlanmıştır. 31 Ağustos 1967 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet SUNAY’ın katıldığı bir törenle açılan okul, halen aynı yerde Milli Savunma Üniversitesi bünyesinde faaliyetini sürdürmektedir.³⁵⁸

b. Zırhlı Er Eğitim Tümeni’nin Kurulması: Tank sınıfı olarak da bilinen Zırhlı Birlikler sınıfının temeli Osmanlı Ordusu ve müteakiben Türkiye Cumhuriyeti ordusunda da ana muharip sınıflardan biri olan süvari sınıfına dayanır. Teknolojik gelişmelere paralel olarak zırhlı motorlu araçların TSK envanterine girmesi ve zırhlı ve silahlı araçların bir muharebe silahı olarak kullanılmaya başlamasıyla TSK’lerinde de ilk tank birliği 1934 yılında Lüleburgaz’da kurulmuştur.

Tank birliklerinde görevlendirilecek Tankçı sınıfına mensup subay ve astsubayların eğitimi için, 1942 yılında Kara Harp Okulu bünyesinde ilk Tank Talimgâhı açılmıştır. Bu Talimgâh 1943 yılında Tank Okulu, 1944 yılında ise Zırhlı Birlikler Okulu olarak isim değiştirmiştir.

Er Eğitim birliklerinin her sınıf bünyesinde ayrı ayrı teşkilatlandırılması düşüncesi kapsamında, 1956 yılında Etimesgut / Ankara’da Zırhlı Er Eğitim Tümeni kurulmuş, 1964 yılına kadar ayrı olarak faaliyet gösteren Tümen aynı yıl Zırhlı Birlikler Okulu ile birleştirilerek Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı adını almıştır. 1965 yılında ise yeni bir yapılanma ile Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı adını almıştır.³⁵⁹ Halen aynı yerde, aynı isimle faaliyetini sürdürmektedir.

---

³⁵⁸ **Hv.Harp Okulu Tarihçesi**, Hv.H.O.Basımevi,İstanbul, 2010, s.5-14.

³⁵⁹ **Tarihçe**, Zrh.Brl.Okl.ve Eğt.Tüm.K.lığı Basımevi, Ankara, 2002, s.3.

c. Topçu ve Füze Okulu'nun Kurulması: Türk Topçuluğu için okul kurma teşebbüsü; ilk defa 1734 yılında I. Sultan Mahmut devrinde Üsküdar Topbaşı'nda “ Humbarahane ve Mühendishane” isimli okulun tesisi ile başlamıştır. Yıllar içerisinde okul çeşitli gelişimler göstermiş, Balkan Harbi ve I. Dünya Savaşı esnasında eğitim ve öğretime ara vermiştir. 1923 yılında İstanbul Metris’de Topçu Atış Okulu adıyla yeniden açılmış, çeşitli zamanlarda konuş ve kuruluş değişikliklerine uğramış, 1941 yılında Ankara Polatlı’ya nakledilmiştir. 1946 yılında Topçu Okuluyla birlikte Topçu Tayyareciliği de kurulmuştur. 1949-1950 ders yılında Subay Temel Kursları açılarak personelin yeni sisteme göre yetiştirilmesine başlanmış, bunu 1951 yılında Yedeksubayların da okulda temel eğitime tabi tutulmaları takip etmiştir. 1958 yılında Topçu Okulu Hava Grubu Güvercinlik’e intikal etmiş ve bugünkü Kara Havacılık Okulunun temelini teşkil etmiştir.³⁶⁰ Kara Havacılık Okulu halen Güvercinlik’te Kara Kuvvetlerinin uçak ve helikopter pilotu ve teknisyeni ihtiyacının karşılanması amacıyla, Topçu ve Füze Okulu ise Polatlı’da Kara Kuvvetlerinin Topçu ve Füze sınıfına subay, astsubay ve yedeksubay yetiştirme faaliyetine devam etmektedir.

d. Personel Sınıfı ve Okulu'nun Kurulması: Bu dönemde yapılan tüm faaliyetlerin Silahlı Kuvvetlerin personel yetiştirme politikasındaki değişimler üzerine kurulduğunu belirtmiştik, bu kapsamda ilk olarak K.K.K. lığında 1950 yılında yeni bir sınıf olarak “*Personel* “ sınıfı teşkil edilmiştir. Personel sınıfı, K.K.K.lığının temeli olan insan varlığının yönetiminde çağdaş esasları uygulayacak bir sınıf olarak hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. Görevleri, karargâh hizmetleri, sınıflandırma, terfi ve sicil kayıtları, atamalar, disiplin ve moral, askere alma hizmetleri ile harekât alanı personel hizmetleri, personel bütünlemesidir. Personel Sınıfı, seferberlik hazırlıkları ile personel yönetiminin daha bilimsel ve etkili şekilde yapılması amacıyla, hedeflenen NATO üyeliğinin TSK’lerine getireceği bir takım

---

³⁶⁰ Mühendishane-i Berri-i Hümayun’dan Günümüze Topçu ve Füze Okulu Tarihiçesi, Topçu ve Fz. Okl.2 No’lu Basımevi, 2007, s.7-14.

yükümlülük ve yenileşme hareketlerine paralel olarak 1950 yılında teşkil edilmiştir.

361

Teşkilini müteakip önceleri yoğun olarak sınıflandırma faaliyetlerini yürüten personel sınıfı, bu faaliyetlerini, Piyade Yedek Subay Okulu'nda (Ankara) yürütürken diğer faaliyetlerini de Kara Harp Okulu içerisinde yürütmüştür. Sınıfın personel ihtiyacı ise diğer sınıflardan sağlık problemleri nedeniyle görevini yapamayan personelden sağlanmıştır. Sınıfın görev sahasının artması ve muhtelif kaynak ve sınıflardan personel sınıfına geçirilen personelin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Personel Okulu Komutanlığı, Genelkurmay Personel Başkanlığına bağlı olacak şekilde 15 Nisan 1952 tarihinde Ankara'da KHO içerisinde kurulmuştur. 27 Nisan 1957 yılına kadar burada faaliyetini sürdüren okul, bu tarihte Abidin Paşa Köşküne taşınmış, aynı zamanda Kara Kuvvetleri Personel Başkanlığına bağlanmıştır. Yeniden yapılandırılan okul, Personel ve İdare Okulu adını almıştır. Personel sınıfına mensup ilk subay da, 1956 yılında KHO'ndan mezun olmuş ve burada eğitimine devam etmiştir.³⁶²

İlk teşkilini müteakip sınıf yaka işareti olarak siyah spolet (Yakaya takılan renkli kumaş) kullanmış, 1959 yılında üzerine meşale figürü eklenmiştir. Zaman içerisinde konuş ve teşkilat değişiklikleri yapan okul halen İzmir'de faaliyetini sürdürmektedir.

e. Ordudonatım Okulu ve Er Eğitim Merkezi'nin Kurulması: TSK tarafından İkinci Dünya Savaşı'nın askeri sonuçlarının değerlendirilmesi kapsamında 1949 yılında mevcut Harp Sanayi sınıfı lağv edilerek bir Ordudonatım sınıfı kurulmuştur. Kurulan bu sınıfın görevi, ordunun savaş gücün ikmal ve bakım yönünden modern bir şekilde desteklenmesidir. Aynı yıl Dışkapı / Ankara'da sınıfın eğitim ve öğretimini yapmak amacıyla Ordudonatım Okulu Komutanlığı kurulmuştur. İkmal, bakım ve onarım için kurulan bu okulda yetiştirilen subay ve

---

³⁶¹ Uş.Per.Okl.ve Eğt.Mrk.K.lığı Tarihçesi, Uş.Per.Okl.ve Eğt.Mrk.K.lığı Yayınları, İzmir, 2008, s.5-12.

³⁶² Aynı yer.

astsubayların faaliyetlerinde yardımcılık görevini yürütecek erbaş ve erlerin de tek merkezde yetiştirilmesi ve eğitim birliğinin sağlanması amacıyla 1958 yılında Balıkesir’de bir Ordudonatım Er Eğitim Merkezi kurulmuştur. Müteakiben iki okulun birleştirilmesi çalışmalarına devam edilmiş ve 1961 yılında Ordudonatım Okulu Balıkesir’e taşınmış ve 1964 yılında her iki okul birleştirilerek Ordudonatım Okulu ve Eğitim Merkezi adını almıştır.³⁶³ Okul halen faaliyetini aynı yerde sürdürmektedir.

f. Dağ ve Komando Okulu’nun Kurulması: 1926 yılında Dağ Talimgâhi olarak Muğla’da kurulan okul, 1927 yılında Eğirdir’e intikal etmiş ve burada faaliyetini sürdürmüştür. TSK’lerinin eğitim sisteminin modernizasyonu ve geliştirilmesi kapsamında 1952 yılında yeni bir teşkilatlanmaya geçmiş ve Dağ Okulu adını almıştır.

Bu okula paralel olarak 1953 yılında İzmir Menteş’de komando eğitimi vermek üzere kurulan Komando Okulu Komutanlığı ile Eğirdir’de birleştirilerek Dağ Komando Okulu adını almıştır. Bu okulun er eğitim merkezinin kurulması ise ancak 1969 yılında mümkün olabilmiş ve okul bu tarihten itibaren Dağ Komando Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı adını almış,³⁶⁴ halen aynı yerde faaliyetine devam etmektedir.

g. Ulaştırma Okulu’nun Kurulması: Ulaştırma sınıfı, Türkiye Cumhuriyeti ordusuna Osmanlı Devleti’nden miras kalan sınıflardan bir tanesidir. Kuruluşu 1912 yılına dayanır. Numune Nakliye Taburu olarak İstanbul’da kurulan sınıf ve birlik, 1913 yılında İstanbul Halıcıoğlu’nda Nakliye Mektebi adıyla kurulmuştur. Zaman içerisinde çeşitli isimler alarak faaliyetine devam etmiş ve 1949 yılında Gaziemir / İzmir’de yeniden teşkilatlanarak Nakliye ve Motorlu Birlikler Okulu adını almıştır. 1951 yılında Ulaştırma Okulu adını almış, ancak 1969 yılında Şoför Er Eğitim Alayının da bünyesinde kurulmasıyla Ulaştırma Okulu ve Şoför Er Eğitim Merkezi

---

³⁶³ **Ordudonatım Sınıfı Tarihçesi**, Bakım Okl ve Eğt. Mrk. K.lığı Basımevi, Balıkesir, 2006, s.3-9.

³⁶⁴ **Tarihçe**, Dağ. Ve Komd. Okl. ve Eğt. Mrk. K.lığı Basımevi, Isparta, s.1-3.

olarak teşkilatlanmıştır.³⁶⁵ Halen aynı yerde sürücü eğitimi hariç faaliyetini sürdürmektedir.

h. Muhabere Okulu ve Er Eğitim Merkezi'nin Kurulması: Osmanlı Ordusu'ndan yeni Cumhuriyet Ordusu'na kalan sınıflardan biri de “Muhabere” sınıfıdır. Balkan Harbinden alınan dersle 1913 yılında Telgraf Kıt'a larının bağlı olduğu aynı zamanda teşkilat, teçhizat ve eğitimlerinden de sorumlu “Muhabere ve Muvasala Müfettişliği “ kurulmuş, aynı yıl Telsiz Telgraf Muhabere Talimgâhı da bu müfettişlik bünyesine eklenmiştir.

Zaman içerisinde Yedek Telgraf Subayları Talimgâhı, 1926 yılından itibaren Fen Tatbikat Okulu gibi isimlerle faaliyetini sürdüren okul, 1948 yılında KHO'ndan Muhabere Subaylarının mezun olmasıyla teşkilat değiştirmiştir. 1948 yılına kadar 22 yıl süreyle Kara Kuvvetlerinin İstihkâm, Muhabere ve Demiryolu sınıfının ihtiyacını karşılamak üzere subay, astsubay ve diğer personeli yetiştiren Fen Tatbikat Okulu, 1948 yılında İstihkâm ve Demiryolu personelinin yetiştirilmesi sorumluluğunun devredilmesiyle 1 Eylül 1948'de Kara Kuvvetleri Muhabere Okulu adıyla yeniden teşkilatlanmıştır.

1951 yılında Eğitim Taburları halinde teşkilatlanarak erbaş ve erler Muhabere Okulu'nda yetiştirilmeye başlanmıştır. 1952 yılından itibaren yedeksubay adaylarını da eğitmeye başlamış, 1955 yılında “ Dost ve Müttefik Ülke Personeli Eğitimi” de uygulayan okul 1960 yılında bu faaliyetine son vermiş, aynı yıl Elektronik Astsubay Hazırlama Okulu, Muhabere Okulu Komutanlığına bağlanmış ve okul teşkilatlanmasını tamamlamıştır.³⁶⁶

---

³⁶⁵ Uş.Per.Okl.ve Eğt.Mrk.K.lığı Tarihçesi, s.1-5.

³⁶⁶ MEBS Okl. Ve Eğt. Mrk.K.lığı Tarihçesi, MEBS Okl.K.lığı Basımevi, Ankara, 2009, s.2-9.

1. Sıhhiye Okulu ve Er Eğitim Merkezi'nin Kurulması: 1926 yılında İstanbul / Sarayburnu'nda Gülhane Hastanesi bünyesinde kurulan Sıhhiye Okulu, 1937 yılında Ankara'ya, 1953 yılında da bünyesinde Er Eğitim Merkezinin de kurulması ile İzmir'e taşınmış ve burada faaliyetine başlamıştır. 1956 yılında Tugay seviyesine yükseltilmiş, 1958 yılına kadar Sıhhiye Tugayı olarak İzmir / Bademli bölgesinde görev yapmıştır. 1958 yılında Ankara'daki Yedek Subay Okulu bünyesindeki Sıhhiye Yedek Subay Bölüğü ile Sıhhiye Teknisyen Astsubay Okulu ile birleşerek Sahra Sıhhiye Hizmet Okul Komutanlığı adını almıştır.³⁶⁷ Müteakip dönemlerde Sahra Sıhhiye Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı adını alan okul Samsun'a konuşlandırılmış ve halen faaliyetini burada sürdürmektedir.

i. Piyade ve Topçu Er Eğitim Tugayları'nın Kurulması: TSK'lerinin erbaş ve erlerinin eğitimlerinin bu döneme kadar tertip edildikleri birliklerde yapıldığını, bunun da standart bir eğitim anlayışından nispeten uzak bir durumda olduğu daha önce ifade edilmişti. TSK'lerinin NATO standartlarında bir eğitim sistemine kavuşması ve erbaş ve er eğitiminin kalitesinin yükseltilmesi maksadıyla CHP'nin iktidarının son döneminden itibaren bazı tedbirler alınmaya başlanmış, bu tedbirler kapsamında kurulan Er Eğitim Merkezlerinin büyük çoğunluğunun kurulması ve faaliyete geçmesi ise DP iktidarı döneminde gerçekleşmiştir.

Piyade ve Topçu sınıfı gibi sayıca kalabalık sınıfların eğitim merkezleri sınıf okullarından ayrı Er Eğitim Tugayları şeklinde kurulmuş, bu sınıflar dışındaki sınıfların Er Eğitim Merkezleri ise Sınıf Okulları bünyesinde faaliyete geçmiştir.

Bu kapsamda; 1. Piyade Eğitim Tugayı 10 Haziran 1955 tarihinde Manisa'da, 15. Piyade Eğitim Tugay Komutanlığı 1955 yılında Amasya'da, yine 1955 yılında 3. Piyade Eğitim Tugay Komutanlığı Antalya'da, 58 . Piyade Eğitim Alay Komutanlığı Burdur'da, 5. Piyade Eğitim Tugayı ise 1 Haziran 1955 tarihinde Sivas'ta kurularak faaliyete başlamıştır.³⁶⁸

---

³⁶⁷ **Tarihçe**, Sah.Sıhh.Okl.ve Eğt.Mrk.K.lığı Basımevi, Samsun, s.4.

³⁶⁸ **Eğt.Tüm.K.lığı Tarihçesi**, EDOK K.lığı Yayını, Ankara, 2009, s.5-32.

Topçu sınıfında ise; 2 Kasım 1950 tarihinde Manisa’da 57. Topçu Er Eğitim Alayı teşkil edilmiş, Haziran 1954 yılında, 1. Topçu Er Eğitim Alayı olarak İzmir Bornova’ya konuş değiştirilmiş, 1956 yılında ise tekrar 57. Topçu Er Eğitim Alayı adını almış, müteakip yıllarda Tugay seviyesine yükseltilmiş ve bu görevini aynı isimle 1999 yılına kadar devam ettirmiştir.³⁶⁹

Erzincan’da konuşlu bulunan 59. Topçu Er Eğitim Tugay Komutanlığı ise 2 Temmuz 1955 tarihinde Malatya’da 59. Topçu Er Eğitim Alayı adıyla kurulmuş, 1959 yılında Erzincan’a intikal ettirilmiş, 1963 yılında ise Tugay seviyesine yükseltilmiş ve halen aynı yerde aynı adla faaliyetine devam etmektedir.³⁷⁰

D. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 6-7 Eylül Olaylarında Kullanılması

6-7 Eylül olayları, o zamana kadar başarılı bir yönetim sergileyen Demokrat Parti İktidarı için ilk büyük şok olarak tanımlanabilir. Çünkü bu olaylardan sonra gerek iç politikada gerekse dış politikada önemi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu olayların iç politikadaki etkisi, ilk defa ülkenin sevilen Başbakanı’nın popülerliğini yitirmeye başlaması olmuştur. Aydınların ve subayların Menderes Hükümeti’nin politikalarına karşı göstermeye başladığı olumsuz tepkiler olaylardan sonra gittikçe artmaya başlamıştır.³⁷¹

Türk siyasi literatüründe 6-7 Eylül olaylarının, Hükümet’in bir organizasyonu olduğu görüşü vardır.³⁷² Demokrat Parti’nin gösterileri engellemekte zayıf kalması, Yunan aleyhtarlığı kavga ve kargaşaya dönüşen bu gösterilerin bastırılmasındaki yetersizliği, ülke dışında ve içinde DP’ye büyük güven kaybettirmiştir. Gösteriler

---

³⁶⁹ **Tarihçe**, 57. Topçu Tug.K. lığı Matbaası, İzmir, 2000, s.2.

³⁷⁰ **Tugay Tarihçesi**, 59. Topçu Er. Eğt. Tug. Basımevi, Erzincan, 2015, s.5.

³⁷¹ Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.92.

³⁷² “ Yasıada mahkemesinde tanık olarak dinlenen Fuat Köprülü, olayları Menderes ve Zorlu’nun düzenlediğini söylemiştir. Bayar’ın o dönemki yaveri Refik Tulga ise, olayların tertiplenmesinden Bayar’ın da haberdar olduğunu, İzmir’deki olayı Vali Kemal Hadımlı ile birlikte tertipleyip aynı gün Vapurla İstanbul’a döndüğünü söylemiştir. Bir diğer tanık Hayrettin Sümer ise Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü’nün odasında buldukları sırada, Menderes’in “ *Biz istedik ne yapalım, sineye çekeceğiz, Maliye Bakanı bu konuda hazırlıklı olsun*” dediğini söylemiştir. Bkz. Yıldız, **a.g.e.**, s.94.

İstanbul, İzmir ve Ankara’da aynı anda başlamış ve ordu birlikleri³⁷³ 4 saat içerisinde müdahale etmese çok daha kanlı bir bilanço ile sonuçlanabilecek bir seviyeye gelmiştir.³⁷⁴

1953’te Yunan Kralı ve Başbakanı’nın Kıbrıs’ı ilhak tezini benimsemesi, Yunan Hükümeti’nin 21 Nisan 1954’de konuyu Birleşmiş Milletlere taşıması ve 14 Aralık 1954’te Yunanistan’ın talebi üzerine Birleşmiş Milletler’de Kıbrıs’ın geleceğinin konuşulması,³⁷⁵ ulusal duyguların uyanmasına neden olmuştur. Gelişen olaylara tepki vermekte zorlanan ve bu nedenle geç kalan DP Hükümeti’nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün “ Kıbrıs diye bir mevzumuz yoktur” şeklindeki beyanatına rağmen İngiliz Başbakanı’nın çağrısı ile Londra’da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Hükümeti temsilcilerinin katıldığı üçlü bir konferans toplanmıştır. Olaylar sırasında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’da konferanstadır.³⁷⁶

27 Mayıs 1960’da iktidardan uzaklaştırılan DP’ye karşı 14 Ekim 1960’da başlayan Yassıda Mahkemeleri’de Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, eski İzmir Valisi Kemal Hadımlı ile birlikte yedi kişi daha, gösterilerde ölen üç kişinin, yaralanan otuz kişinin ve yakılıp yıkılan 500 işyerinin sorumluluğunu taşıdıkları suçlamasıyla yargılanmışlardır. Gösterilerin, Menderes’in hamiliğini yaptığı iddia edilen aşırı sağcı “*Kıbrıs Türklerindir*” derneği tarafından çıkarıldığı iddia edilmiştir. Derneğin o günkü başkanı Hikmet Bil, askeri mahkemeye verdiği ifadesinde, gösterilerin olduğu gün Zorlu’nun Londra’daki Konferansı sonuç alınamayacak bir noktaya getirmekle görevli olduğunu söylemiştir. Ayrıca

---

³⁷³ “ 7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul, İzmir ve Ankara’da sıkıyönetim ilan edilmiştir.” Bkz. “ İstanbul, Ankara ve İzmir’de Örfi İdare İlanına İlişkin 7.9.1955 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi”, CA, 030-18-01-02-140-52-2 ; EK-XIV; “Ancak olayların başladığı 6 Eylül tarihinde henüz sıkıyönetim ilan edilmeden İstanbul Valiği’nce resmi yazı ile ordu birlikleri görevlendirilmiştir. İstanbul Valisi F. Kerim Gökay tarafından 1. Ordu Müfettişliğine gönderilen yazı için” Bkz. Altan Öymen, *Öfkeli Yıllar*, Doğan Kitap Yayınları, 10. B., İstanbul, 2010, s.585.

³⁷⁴ Bağcı, *a.g.e.*, s.113.

³⁷⁵ “ Görüşmeler sırasında Türk Delegesi Selim Sarper, Yunan görüşüne karşı çıkmış, adanın Yunanistan’a verilemeyeceğini söylemiştir. Ancak Yunan Hükümeti’nin kararlı tavrı ile Yunanlılar Kıbrıs’ta ve ülkelerinde kanlı olaylar ve gösteriler yaparak dünya kamuoyunu kendi yanlarına çekme gayreti göstermişlerdir. Buna rağmen İngiltere’nin karşı koyması yüzünden Yunanlılar bu ilk girişimlerinde bir şey elde edememişlerdir.” Bkz. Eroğul, *a.g.e.*, s.175.

³⁷⁶ Tunçkanat, *a.g.e.*, s.93.

Zorlu'nun, dernek üyelerinden, Türkiye'de daha aktif girişimlerde bulunmalarını istediğini belirtmiştir. Öte yandan, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun, aynı gün kendisine bir telgraf göndererek, İngilizlerin Kıbrıs'ın kaderini kendilerinin tayin etmek istediğini ve Başbakan'a kendisinin elini güçlendirmek için bir takım girişimlerde bulunmasını rica ettiğini söylemiştir.³⁷⁷

Bu hava içerisinde, 4 Eylül'de Londra'daki Türkler bir gösteri yapmışlardır. 6 Eylül 1955 günü ise Atatürk'ün doğduğu Selanik'teki evinin Yunanlılar tarafından bomba ile tahrip edildiğine ilişkin İstanbul Ekspres Gazetesi'nde bir haber çıkmıştır. O gün öğlede sonra yüksek öğrenim gençliği bir gösteri düzenlemiştir. Akşamüzeri ise aniden her tarafta olaylar patlak vermiştir. Sanki bir işaret ile aynı anda Beyoğlu'nda, Karaköy'de Rumlara ait dükkânlar tahrip edilmeye başlanmıştır. Galeyan bir anda çapulculuğa, kundakçılığa ve yağmacılığa dönüşmüştür. Rumların dükkân ve evleri bir yana, kiliselerine ve hatta mezarlıklarına saldırılmıştır. İzmir'de³⁷⁸ Yunan Konsoloslugu ve Fuardaki Yunan Pavyonu ateşe verilmiştir.³⁷⁹

Hükümet olaylardan hemen sonra suçu komünistlere yüklemeye çalışmıştır. Fuat Köprülü 12 Eylül 1955'te Meclis'te yaptığı konuşmada bu görüşü savunmuştur.

---

³⁷⁷ Bağcı, **a.g.e.**, s.111; “Yıldız, eserinde Zorlu'nun Başbakan Menderes'e çektiği telgrafta: “Ancak bizim haklarımızda ne dereceye kadar ısrar edeceğimiz hususunda kararsızlık içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu kararsızlığı eylemleriyle davranarak gidermek gerekir. Sizin bu hususta vereceğiniz buyruğun yararlı olacağını saygıyla sunarım. Yani buyruğunuzla eyleme geçilirse iyi olur.” Cümlelerinin bulunduğunu belirtmiştir.” Bkz. Yıldız, **a.g.e.**, s.93.

³⁷⁸ “Yassıada'daki duruşmada İzmir'deki olaylar hakkında tanık olarak dinlenen Murat Eröz.” *Hükümetin müsaadesiyle olmuş bir hadise olduğu kanaatindeyim. Çünkü Yunan Konsoloshanesini yakmaya gelen nümayişçilerin yanında ve omuzlarında Kemal Hadımlı vardı. Gündoğdu Meydanı'nda omuzlardan indirildi.*” Şeklinde ifade vermiştir. Ayrıca Kahramanlar Polis Karakolu Başkomiseri Mehmet Aras ifadesinde: “18-18:30 sıralarında Nöbetçi Müdürden telefon aldım. Mevcudu alıp gittim ve Basmane Kapısı'na yürüdüm. Kalabalık Yunan Payonu'na doğru ilerliyordum. Vali Hadımlı bu kalabalığın içindeydi. Kendisine tezahürat yapıliyordu. Yunan Pavyonu yakılmaya başlandı. Ben de önlemek için bazı insanları oradan uzaklaştırmak istedim. Bu haller devam ederken Vali geldi, çekil haşin davanma dedi. Pavyon yandı. Bu defa yıkmak istiyorlardı. Direklere kanca atmak suretiyle yıktılar.” Şeklinde ifade vermiştir. Bir diğer tanık Arif Barto ise: “Komiser Mehmet Aras halkın fuara girmesine mani oluyordu. Vali Bey o ara gelerek, “Ne oluyorsunuz çekiliniz, halka karşı davranmayın, ne diye haşin davranıyorsunuz” dedi. Komiser çekilince ahali içeriye hücum etti. Yunan Pavyonu'na doğru koşmaya başladı. Kalabalığın başında DP Tepecik Bucak Başkanı İsmet Üç vardı. Yeşilyurt'ta DP'li Meclis Azası Elektrikçi Ahmet'de, bunlar fırladılar ateşlediler. Vali Bey olayları 50-60m arkadan seyrediyordu.” Şeklinde ifade vermiştir. Bkz. Tunçkanat, **a.g.e.**, s.102.

³⁷⁹ Eroğul, **a.g.e.**, s.177.

Hükümet emniyette dosyası bulunan birçok solcuyu elde hiçbir delil olmamasına rağmen ilk etapta tutuklamış³⁸⁰, aylarca hapis yatırmış, ancak hepsi bir süre sonra serbest kalmışlardır.³⁸¹

6-7 Eylül olaylarının asıl etkileri siyasi hayatta görülmüştür. DP ülke içinde ve ülke dışında büyük bir güven kaybına uğramıştır. Bu güven kaybının tetiklediği tartışmalar sonunda parti içerisinde ortaya çıkan kriz ve güven bunalımı ile III. Menderes hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır.³⁸²

DP iktidarına karşı gitgide güvenlerini ve saygılarını yitiren aydınlar ve bu kesim içinde yer alan subayların da, gelişen olaylar ve bu olayları hükümetin organize ettiği iddiaları karşısında artık hükümete inanmadıklarını söylemek mümkündür. Olayları planlamakla suçlanan hükümetin, olayların bastırılmasında halka karşı silahlı kuvvetleri kullanması ve orduyu halk ile karşı karşıya getirmeleri, subayların hükümete karşı güvenlerinin kaybolmasına neden olmuş olabilir. İstanbul'da hükümete karşı ilk kurulan ve ismi "Atatürkçüler Cemiyeti" olarak ifade edilen örgütün kuruluşunun 1955 yılına rastlaması bir tesadüf olarak değerlendirilmemelidir.

E. DP Hükümeti'nin Kişi Hak ve Özgürlükleri ile Siyasi Parti Faaliyetlerine Getirdiği Kısıtlamalar.

Kişi hak ve özgürlüklerinin önemli bir alanı da seçme ve seçilme hakkı ve özgürlüğüdür. Kişinin demokratik bir ülkede istediği siyasi partiye oy verme veya vermeme hakkı vardır. Ama DP'li yöneticiler bu fikirde değildirler. İsimleri her ne kadar demokrat da olsa bu konuda hiç de demokratik bir duruş sergileyememişlerdir.

Daha 1950 seçimlerinde kendisine oy vermeyen Kastamonu'nun Abana kazasını köy haline getirerek cezalandırması bu konudaki ilk örnektir. DP hükümeti 8 Aralık 1952 tarihinde Abana kaza merkezinin Bozkurt Kasabası'na nakli ve

---

³⁸⁰ " Tutuklananlar arasında, Hükümet'çe komünist oldukları varsayılan, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Asım Bezirci ve Hasan İzzettin Dinamo gibi isimler vardır." Bkz. Öymen, **Öfkeli Yıllar**, s.591.

³⁸¹ Eroğul, **a.g.e.**, s.177.

³⁸² Öymen, **Öfkeli Yıllar**, s.592.

böylece Abana'nın köy statüsüne düşürülmesi için bir yasa teklifi hazırladı.³⁸³ Bu teklif bir süre mecliste bekletildi. 1954 seçimlerine gidilmeden hemen önce teklif ele alındı. CHP'nin itirazlarına rağmen 29 Aralık 1953 tarihinde yasalaştı.³⁸⁴

Bu uygulama 2 Mayıs 1954 seçimleri sonrası da devam etti. Bu seçimlerde Kırşehir ili Osman Bölükbaşı'na oy verdiği için ilçeye dönüştürüldü ve yeni kurulan Nevşehir iline bağlandı. İnönü'ye oy veren Malatya ise ikiye bölünmek suretiyle cezalandırıldı.³⁸⁵

Yasa teklifi Meclis'de görüşülürken CHP Meclis Grubu adına Sırrı Atalay şöyle konuşuyordu: “ *Vatandaşın reyî muteber olduğu kadar mukaddestir. Bu tasarı işte bu itibara ve kudsiyete tecavüzdür. Siyasi kanaatini izhar eden vatandaş cezalandırılmaktadır.*”³⁸⁶

Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu da: “ *Bu gidiş nereye? Elbette cevabını ben vereceğim. Dikta Rejimi'ne. Bu tasarı kin ve intikamın ifadesidir. Sebep malum, hissi ve siyasidir. İnsan haysiyetinin, insan haklarının hürmet görmediği diyarlarda değil demokrasilerden, insan haklarından bahsetmek abestir.*”³⁸⁷ demiştir.

DP iktidarının kişi hak ve özgürlüklerini kısıtladığı bir diğer konu da Emekli Sandığı Yasası'nın 9. maddesinde yaptığı değişikliktir. Bu değişiklik ile DP Hükümeti, memurları baskı altına almayı hedeflemiştir. 1954 seçimlerinden önce 11 Temmuz 1953 tarihinde 6122³⁸⁸ sayılı yasa ile asgari 30 yıl olan emeklilik sınırı 25

---

³⁸³ Tunçkanat, **a.g.e.**, s.68.

³⁸⁴ **T.C. Resmi Gazete**, 29.12.1953, No. 8595.

³⁸⁵ 6418 Sayılı “Malatya Vilayetine Bağlı Adıyaman Kazasında Adıyaman Adıyla Yeniden Bir Vilayet Kurulması” Hakkında Kanun; Bkz. **T.C. Resmi Gazete**, 14.6.1954, No.8735.

³⁸⁶ Tunçkanat, **a.g.e.**, s.77.

³⁸⁷ **A.g.e.**, s.78.

³⁸⁸ 6122 Sayılı “T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi” Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 11.7.1953, No.8455.

yıla çekilmiş ve emekliliğe sevk edilen memurların yargı da hakkını aramak imkânı kaldırılmıştır.

1954 seçimlerini müteakip çıkardıkları 6422³⁸⁹ sayılı yasa ile Yüksek Yargı Başkan ve Üyeleri ile Savcıları ve Üniversite Profesörleri'nin de diğer memurlar gibi, 25 yılını dolduranların kurumlarınca görülecek lüzüm üzerine gibi geniş bir gerekçeyle re'sen emekliliğe sevklerinin önü açılmıştır.

Böylece hükümetin yasal olmayan isteklerine karşı direnen yargıç ve savcılarla, hükümeti eleştiren üniversite öğretim üyeleri de kolaylıkla emekliye sevk edilebilmiştir. Bu değişikliğin verdiği imkânla Yargıtay'da dâhil olmak üzere geniş ölçüde emekliye sevk edilme uygulamaları yapılmış ve halkın adalete olan güveninin sarsılmasına yol açılmıştır.

Seçme ve seçilme hakkının demokrasilerde en önemli kişi hak ve özgürlüklerinden olduğunu belirtmiştik. Ancak DP Hükümeti, iktidarı boyunca iki kez seçim yasası üzerinde değişiklik yapmış, muhaliflerinin seçilme hakkını oldukça ağır hükümler ile kısıtlayıcı bir yol izlemiştir. İlk değişiklik 30 Haziran 1954'de³⁹⁰ yapılmış, yapılan değişikliğin üzerinden henüz bir seçim geçmemiş olmasına rağmen, değişikliğin Belediye ve İl Genel Meclisi seçimlerinde istenilen faydayı sağlamaması nedeniyle 11 Eylül 1957'de ikinci değişiklik ile ilk değişiklik ağırlaştırılmıştır. Seçim Yasası'nın 35. Maddesinde yapılan ikinci değişiklik ile getirilen hükümler şunlardır:

---

³⁸⁹ 6422 Sayılı "T.C. Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi" Hakkında Kanun, **T.C. Resmi Gazete**, 25.6.1954, No.8738.

³⁹⁰ " Bir partiden adaylık başvurusu yapıp adaylığı kabul edilmeyenlerin başka bir siyasi partiden aday olmaları yasaklanmış, ordu mensuplarının aday olmaları zorlaştırılmış, ordudan ayrılıp da aday olanların seçilememeleri durumunda orduya dönüşlerinin önü kapatılmış, memurların herhangi bir siyasi parti aleyhinde veya lehinde konuşmaları yasaklanmış ancak ayrı bir madde ile propaganda sayılmayan hususlar düzenlenerek devlet memurlarının kendi alıştıkları birimler ile ilgili hükümet icraatlarını anlatmaları propaganda sayılmamıştır." Bkz. 6428 Sayılı "Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun", **T.C.Resmi Gazete**, 7.7.1954, No.8748.

- Her parti kendi başına seçime katılmak mecburiyetindedir. Partiler yerel ya da genel bir anlaşma ve uzlaşma ile karma liste yapamazlar ve uzlaşma ile seçime katılamazlar. Ayrıca teşkilatları olan her il ve ilçede mutlaka tam aday listesi ile seçime girmek zorundadırlar. Aksi halde tüm ülke çapında seçime girme hakkını kaybederler.

- Bir partiye adaylık için başvuran kimse artık hiçbir seçim çevresinde kendi başına adaylığını koyamaz. Ayrıca başka bir parti tarafından da aday gösterilemez ve seçilemez.

- Seçimden an az altı ay ve meclisce yenileme kararı verilmesinden iki ay önce partiden istifa etmeyen kimse başka partiden aday gösterilemez.

- Bir siyasi partiye ait bir kimse, diğer bir siyasi parti tarafından muvafakati ile de olsa aday gösterilemez.³⁹¹

Bu kısıtlamalar kişilerin seçilme hakkını kısıtladığı gibi, seçmenin de dilediği adayı, aday olarak karşısında görüp seçme hakkını da kısıtlamaktadır.

Diğer partilere karşı bu anti demokratik kanunları çıkarıp uygulayan Menderes, konu diğer partilerden DP'ye geçen kişiler olduğunda bu yasaları uygulamamış, parti teşkilatına yazdığı yazılarda diğer partilerden kendi partisine geçecek kişilere her türlü yardımın yapılmasını ve kayıt işlemlerinin ivedi hallolması için talimatlar göndermiştir.³⁹²

Demokrasilerin yaşaması ve sağlıklı bir şekilde devamı için en önemli hususlardan biri de kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının anayasa ile teminat altına alınması ve korunmasıdır. DP Hükümeti bu konuda da 1957 yılında yapılacak seçimler öncesinde, 27 Haziran 1956 tarihinde, 6761 sayılı yasayı çıkarmıştır.³⁹³

---

³⁹¹ 7053 Sayılı “Milletvekili Seçimi Kanununun 35 ve 109. Maddelerinin Tadiline ve Bu Kanuna Muvakkat Bir Madde İlavesine Dair Kanun”, **T.C.Resmi Gazete**, 13.9.1957, No.9705.

³⁹² “Başbakan A.Menderes’in DP İl Başkanlıklarına Gönderdiği 25.11.1958 Tarihli Yazı”, CA 30-010-045-269-12, EK- XV.

³⁹³ 6761 Sayılı “Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun”, **T.C.Resmi Gazete**, 30.6.1956, No.9346.

Bu yasa 1956 yılında çıkarılmasına rağmen İkinci Meşrutiyet devrinde hazırlanan ve 1925 tarihinde aynı esaslarla İçtimaatı Umumiye Kanunu adıyla kabul edilen yasadan bile daha geri olması ile kamuoyunda tepki görmüştür.³⁹⁴

Yasa'ya göre, seçim propagandası dönemi dışında yapılacak tüm toplantılar ve gösteri yürüyüşleri için en az 48 saat önce en büyük mülki amire üç kişilik bir düzenleme komitesi tarafından dilekçe verilmesi, mülki amirin de toplantıya izin verilip verilmediğini düzenleme komitesine bildirmesi gerekmektedir. Aksi durumda toplantının veya gösteri yürüyüşünün yapılması imkânsızdır. Mülki amir izinsiz tüm toplantı ve gösterileri kolluk kuvvetleri zor kullanarak dağıtmaya ve bastırmaya yetkilidir. Hatta toplantıların dağıtılabilmesi için gerekirse ateş açılabileceği de kanunda kabul edilmiştir.³⁹⁵

Çıkarılan bu yasa demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlamasına yönelik diğer çıkarılan yasalar gibi yalnızca muhalefete karşı uygulanmış, DP'lilerin hiçbir eylemi ya da toplantısında uygulanması akıllara dahi gelmemiştir.

Halk arasında, sokaklarda ve mahallelerde, kısaca meclis dışı her ortamda muhalefet yapabilmek artık çok tehlikeli bir hal almış, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Rize'de “ *Bazı dükkan sahiplerinin ellerini sıkarak suretiyle bir gösteri yürüyüşü yaratmak*” suçundan dolayı altı ay hapis cezası almıştır.³⁹⁶

Böylece muhalefet partisine fiziki müdahaleye varan engellemelerin yolu açılmış, gelecekte Yeşilhisar, Topkapı, Uşak olayları vb. olarak adlandırılacak çatışmalara gidiş başlamıştır.

DP'nin siyasi muhaliflerine baskı yapmaya başlaması 1952 yılından itibaren kendisini hissettirmeye başlamışsa da 1954 yılından itibaren hız kazanmıştır.

---

³⁹⁴ Tunçkanat, **a.g.e.**, s.82.

³⁹⁵ Sedef Bulut, “ Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960) Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Akademik Bakış**, C.II, No.4 (Yaz 2009), s.128.

³⁹⁶ Aynı yer.

Gazeteci milletvekillerinin dokunulmazlıkların kaldırılmasından, muhalif partilerin kapatılmaya çalışılması, en büyük muhalefet partisi olan CHP'nin mallarına el konulması bu döneme rastlamaktadır.

DP 1954 yılında yapılacak genel seçimler öncesi CHP'nin mallarını elinden almak ve böylece seçime hazırlanmasını engellemek amacıyla bir yasa tasarısı hazırlamış ve bunu da basına sızdırmıştır. 5 Ekim 1952'de İnönü, İzmir'de bu konuyu tenkit eden ağır bir konuşma yapmıştır. Bunun üzerine İzmir'den sonra Balıkesir'de yapacağı konuşma engellenmiş ve Balıkesir Valisi şehre gelmemesi için İnönü'ye ricada bulunmuştur.³⁹⁷

CHP'nin mallarına el konulmasına yönelik olarak hazırlanan ve 1954 seçimlerine az bir süre kala, 11 Aralık 1953 tarihinde DP'li 91 vekilin imzasıyla Meclis'e getirilen tasarının 14 Aralık 1953 tarihinde TBMM'nde görüşülmesi³⁹⁸ sırasında İnönü şunları söylemiştir:

“ Önümüzdeki kanun tasarısı, CHP adındaki meşru siyasi teşekkülü itham ediyor, ceza kesiyor ve tatbik ediyor. Karşısında bulunduğumuz hadise, Büyük Millet Meclisi'ne adalet mercii vazifesi gördürmektir. Böyle bir adalet mercii ki, muhakeme ettiğini dinlemiyor. Kendi yargı azasının, yani Büyük Millet Meclisi üyelerinin hür vicdanları daha önce grup kararlarıyla tasmin edilen (karara bağlamak) bir hükme bağlanıyor.

“Kanun tasarısı ruhuyla, her yönüyle, Anayasa'ya aykırıdır. Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olması ile karşı karşıyayız. Açıkta tatbik başlanılan yeni rejimle, vatandaş

---

³⁹⁷ Tunçkanat, a.g.e., s.61.

³⁹⁸ Fevzi Çakmak, “Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması” **History Studies**, Vol. VII, No.3 (September 2015), s.1-21.

sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindedir.

“ İki esas, milletin hatırasında daima basiret dersi olarak kalacaktır. İktidarda bulunan bir siyasi partinin, rakibi olan siyasi partiye karşı yaptığı isnadı, ithamı, bağımsız bir mahkeme hükmüne arz etmeye cesaret edememesi, ithamın haksız ve iftira olduğunun riyazi delilidir. Hukuk dışında harekete karar vermiş olan bir iktidar, düşmemek için meşru olmayan her vasıtaya başvuracak yoldadır.”³⁹⁹

Söz alan Menderes;

“ ...sevgili arkadaşlarım, bu kanun para pul almak değildir. Samet'in dediği gibi, siz bir devri tasviye etmektesiniz. Bu devri tasviye etmek mecburiyetindedir. Bu vazife bize mevdudur. Bunu kemali cesaretle yapacağız. Mallarımızı nasıl alacaklar, kimin malını alacaklar, o günlerin akşamı çoktan oldu, hatta yatsı namazı bile kılındı. (bravo, alkış sesleri) Şimdi tekrar ediyorum, para almıyorsunuz, bir devri kapatıyorsunuz! Halk Partisi'ne birşey yapılamaz, İsmet Paşa'ya bir şey yapılamaz, çünkü o askerdir, kumandandır, ordudur, o sanki her şeydir. O, bir mistisizme dayanarak hala memleket içinde vatandaşlara tesir yapmak, vatandaşları korkutmak istiyor.

“ Vuracağınız bir yumrukla işte bu korkuyu tuz buz edeceksiniz arkadaşlar (alkışlar). Ne İsmet Paşa, ne onun iktidar partisi, ne de şu zümre... Hiçbir vehme ihtiyaç yoktur. Milletin iradesini temsil eden sizler, vuracağınız yumrukla bütün

---

³⁹⁹ Tunçkanat, a.g.e., s.67.

vehimleri toptan dağıtacak ve bir devri tasviye edeceksiniz."⁴⁰⁰
demiştir.

Menderes'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere, asıl konu kanun metninde de iddia edildiği gibi CHP'nin mallarını haksız yoldan ele geçirmesi değil, İnönü'nün şahsında CHP'nin ve askerlerin devlet yönetiminden silinmesine yönelik bir girişimdir.

Başbakan'ın bu konuşmasından sonra milletvekilleri söz almış, Samet Ağaoğlu, "*Teklif ettiğimiz kanun tasarısı CHP'nin mevcut emlakine topyekûn el koymak, haksız iktisap olduğu için tamamını elinden almaktır. Bu hal, partiyi meflûç (felçli), parasız hale getirmek, siyaseten öldürmektir*" şeklinde konuşmuştur.⁴⁰¹

CHP. partilerine ait menkul ve gayrimenkuller konusunda çekinecekleri hiçbir şey olmadığını savunmuşlar, gerekirse bu konuda mahkemede her türlü hesap verebileceklerini belirtmişlerdir. Onlara göre içinde bulunulan durumun tek sorumlusu Adnan Menderes dir. Onun siyasi rakibini arkadan vurmak düşüncesiyle ve korkunç ihtirası ile bu süreci planladığını ve yönettiğini ifade etmişlerdir. CHP'liler partiye ait malların çoğunun Atatürk tarafından partiye hibe edildiğini, bir kısmının ise Atatürk'ün vasiyetinden kaldığına dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla DP'nin Atatürk'ün vasiyetini ve hatirasını hiçe saydığını söylemişlerdir. Bu yapılanlarda amaç CHP'nin susturulması ise CHP'nin bu tür girişimler ile susuturulamayacağını da ayrıca vurgulamışlardır. Ulus Gazetesi ise DP'yi hem hâkim, hem de savcı olmakla suçlamıştır. Tevfik Fikret'in "*Zulmün topu var, güllesi var, kalesi varsa... Hakkın da bükülmez kolu dönmez yüzü var*" dizelerini manşetten vererek isyanını dile getirmiştir.⁴⁰²

---

⁴⁰⁰ Çakmak, **a.g.m.**, s.14; "Yüksek Adalet Divanı Kararları, Esas No.1961/1, s.4", Bkz. Tunçkanat, **a.g.e.**, s.68.

⁴⁰¹ Çakmak, **a.g.m.**, s.15.

⁴⁰² **Ulus Gazetesi** 9 Aralık 1953.

CHP Genel Başkanlığı yayımladığı bir tebliğ ile partinin menkul ve gayrimenkullerine el konulmasının hukuksuz bir hareket olduğunu, ayrıca bunun DP'nin rejim karşıtı bir hareketi olarak adlandırılabilceğini ifade etmiştir. İktidarın bu kanunu Genel Seçimler öncesi CHP'ni zayıflatmak için çıkardığını savunmuştur. CHP'liler Ulus Gazetesi'nin Atatürk'ün şahsi mülkü olduğunu ve onun tarafından partiye bağışlandığı iddia etmişlerdir. Kanıt olarak, 1936 yılına ait olan bir senet vesikasını Ulus Gazetesi'nde yayınlamışlardır.⁴⁰³

“Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun” teklifi,14 Aralık 1953 Pazartesi günü, öncelikli olarak Meclis Genel Kuruluna gelmiştir. Kanunun gerekçesinde, demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için tek parti devri tasarruflarının tamamen tasfiye edilmesi gerektiği belirtilmiş, siyasi yollarla edinilen malların ancak siyasi yollarla iptal edilebileceği, CHP'nin gerekirse mahkemelerde hesap veririz tezine karşılık olarak, normal hukuk yollarına gidilemeyeceği ifade edilmiştir. Aslında 5830 sayılı Halkevleri mallarına yönelik çıkarılan kanun ile bu tasfiye sürecinin başladığı, bunun yakın zamanda yapılacak Genel Seçimlerle ilgisinin olmadığı vurgulanarak, CHP'nin Türk Milletine olan borçlarını bugünkü menkul ve gayrimenkul mallarıyla ödenmiş saymak suretiyle bu partinin bundan sonraki siyasi faaliyetine geniş bir hareket alanı sağlanacağı ifade edilmiştir. Yapılan oylama ile DP'nin kanun teklifi 341 oyla kabul edilmiştir. Kanuna DP'li beş milletvekili hayır oyu vermiştir. Bu vekiller şunlardır: Tezer Taşkiran, Osman Bölükbaşı, Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk ve Hıdır Aydın.⁴⁰⁴ Kanun, 15 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Bayar tarafından onaylanmış ve 16 Aralık 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁰⁵

Kanun on maddeden oluşmaktadır. Yürürlüğe giriş tarihinden itibaren onbeş gün içerisinde sürecin sonlandırılması da kanunda belirtilmiştir. Taşınabilir malların

---

⁴⁰³ Çakmak, **a.g.m.**, s.17.

⁴⁰⁴ **A.g.m.**, s.19.

⁴⁰⁵ 6195 Sayılı “Cumhuriyet Halk Partisinin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında Kanun” Bkz. **T.C. Resmi Gazete**, 16 Aralık 1953, No.8584.

birçoğu derhal defterdarlıklar yoluyla açık arttırma yapılarak satılmıştır. Taşınmaz malların mülkiyeti ise Maliye'ye geçirilmiştir. 15 Aralık 1953 tarihinde Ulus Gazetesi, son kez “Ulus” ismiyle ve siyah bir manşetle yayınlanmıştır. İnönü'nün Meclis'te yaptığı konuşmanın en dikkat çeken kısmı, “*Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindediniz*” ifadesi manşetten verilmiş; “*Müsterih ol Atatürk*” başlığı ile Atatürk'ün resim ve vasiyetnamesi tekrar yayınlanmıştır.⁴⁰⁶

Gazete, 16 Aralık 1953 günü, eski milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata'nın Anafartalar'daki matbaasında, imtiyaz sahibi Nihat Erim olacak şekilde “*Cumhuriyetçi, Devrimci, Halkçı, Laik, Milliyetçi, Devletçi*” sloganı altında “Yeni Ulus” adıyla çıkmıştır.⁴⁰⁷

DP'nin kişi hak ve özgürlükleri ile muhalif siyasi partilerin faaliyetlerine getirdiği yasaklara ilave olarak, 1954 seçimlerinden sonra bürokrasiyi de baskı altına alma girişimleri dikkat çekmiştir. DP, bürokrasinin gücünü kırmak, CHP döneminden kalan ve çıbanbaşı olduğu düşünülen bürokratları tasviye etmek ve bürokrasinin ekonomik statüsünü aşağıya doğru çekerek gücünü azaltmak yoluyla bürokratik kurallardan sakınmaya çalışmıştır.

6422 ve 6435 sayılı emeklilik ile ilgili kanunlar⁴⁰⁸ ve 6428 sayılı memurların siyasi partilerden aday olmalarını düzenleyen kanun⁴⁰⁹, bu maksatla çıkarılmış kanunlardır.

---

⁴⁰⁶ Çakmak, **a.g.m.**, s.20.

⁴⁰⁷ Aynı yer; **Yeni Ulus Gazetesi**, 16 Aralık 1953.

⁴⁰⁸ “6122 sayılı kanun ile emeklilik süresi 30 yıldan 25 yıla indirilmiştir. Subaylar, Askeri Memurlar, Öğretim Üyeleri, Danıştay ve Yargıtay üyeleri ile hâkim ve savcılar bu kapsam dışındadır. 6422 sayılı kanun ile anılan bürokratlar da yasa kapsamına alınmışlardır. 6435 sayılı kanunla emekliye sevk için belli bir süre hizmet etme şartı kaldırılarak emekliye sevk kolaylaştırılmış, emekliye sevk edilen memura yargı yolu kapatılmıştır.”

⁴⁰⁹ Bir siyasi partiden aday olmak isteyen memur görevinden altı ay önce ayrılmak zorunda bırakılmış, muhalefetten aday olan ancak seçilemeyen bir kişinin görevine dönmesi zorlaştırılmıştır.

1946–1950 döneminde muhalefetin yanında yer alan aydınlar, 1950'den sonra DP iktidarının anti demokratik ve anti laik uygulamaları nedeniyle saf değiştirmişler ve CHP etrafında toplanarak özellikle üniversitelerde DP'ye karşı bir muhalefet meydana getirmişlerdir.

Hükümet çıkardığı kanunlarla üniversitelerin kendi bütçeleri üzerindeki yetkilerini kısıtlamış ve öğretim üyelerinin aktif siyasetle uğraşmalarını engellemeye çalışmıştır. 1954 seçimlerinden sonra iktidarın üniversiteler üzerindeki baskısı ağırlaşmış ve 6435 sayılı kanun ile öğretim üyelerinin Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınması mümkün hale gelmiştir. Akabinde hükümeti eleştiren dört profesör bakanlık emrine alınmıştır.⁴¹⁰

1946 yılında DP'nin kurulması ile ülkede demokratik bir siyasal düzenin yerleşeceğine inanan ve bunu özleyen subaylar, 1953 yılından itibaren başlayan ve 1954 seçimlerinden sonra artan bir hızla devam eden antidemokratik ve baskıcı uygulamalardan oldukça rahatsız olmuşlar ve iktidara olan güvenlerini kaybetmişlerdir. Bekledikleri ve özledikleri demokrasiye kavuşamamanın verdiği hayal kırıklığı ile başlangıçta taraftar oldukları DP'ye karşı inançlarını kaybetmişlerdir. Özellikle muhalefeti yok etmeye yönelik uygulamalar, basın ve aydınların baskı altına alınması ve toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kısıtlanması, hatta izinsiz yapılan gösterilerde ordu eliyle halka karşı silah kullandırılması ise subayların gözünde DP'nin iktidarının sona erdiği inancının doğmasına sebep olmuştur.

F. Demokrat Parti Hükümeti'nin Basın Özgürlüğünü Kısıtlamaya Yönelik Faaliyetleri

Demokrat Parti Hükümeti'nin iktidarda bulunmasının avantajlarını kullanarak basını kontrol altına almaya yönelik çabaları daha iktidarının ilk yıllarından itibaren kendini göstermeye başlamıştır. 4 Temmuz 1951 tarihinde iktidar yeni bir resmi ilanlar kararnamesi çıkarmıştır. Bu yeni kararname ile ilanların dağıtılması

---

⁴¹⁰ Özdağ, **Menderes...**, s.60.

şirketten⁴¹¹ alınıp hükümete verilmiştir. Bunda da asıl gaye DP'ye karşı olan gazetelere fazla ilan vermemektir.⁴¹² Çıkarılan bu kararname hakkında çıkarıldığı günlerde Nadir Nadi şu yorumda bulunmuştur:

*“ DP çıkardığı kararname ile hükümet, basın üzerinde yapmak istediği tesir bakımından havsalaya güç sığacak bir yol tutmuştur. Yeni karara göre, İstanbul gazeteleri başlıca üç sınıfa ayrılmaktaydı. Yüzdeyüz hükümeti tutan gazetelere imtiyazlı bir vaziyet tanınmaktadır. Tiraj seviyeleri veya okuyucu çevreleri dikkate alınmaksızın bunlara en fazla ilan verilecektir. İkinci sınıf gazeteler Halk Partisini tutan yahut sahibi halk partili olanlardır. Bunlar ceffelkalem (birkalemde) resmi ilandan mahrum bırakılmışlardır. Geri kalan gazetelere de ayrı bir muamele yapılacak, tirajlar ne olursa olsun, bunlara himayeli gazetelerin 1/3'ü kadar resmi ilan eşit bir biçimde dağıtılacaktır. Tuhaf bir nokta daha, bu dağıtış nizamı bir ay için geçerlidir. Anlaşılan ortalama muamele gören gazetelerden bir ay içinde hükümeti fazla tenkit edenler çıkarsa bunların ilanı kesilecektir. Hangi açıdan bakarsanız bakın, şu kararın arkasındaki bozuk zihniyeti görmemeye imkân var mıdır?”*⁴¹³

Ancak 1953'den sonra iktidar basına karşı başka bazı önlemler de almaya başlamıştır. Özellikle 1954 yılında çıkarılan 6334 sayılı” Neşir Yoluyla veya Radyo

---

⁴¹¹ “ DP Resmi ilan dağıtımında ilk düzenlemeyi 13 Eylül 1950 tarihinde yapmıştır. Kararname o tarihe kadar bu alanda yetkili olan Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmi İlanlar Kollektif Şirketi'ni tamamen etkisiz kılmadan bazı sınırlamalar getirmiştir. 4 Temmuz 1951'deki ikinci düzenleme önceki uygulamayı kaldırmış, resmi ilanların dağıtımında hükümeti belirleyici hale getirmiştir. Kararnamenin yürürlüğe girmesinden sonra yayınlanacak gazetelerin ilan almaları tamamen hükümetin takdirine bırakılmıştır.” Bkz. Korkmaz Alemdar, “ *Demokrat Parti ve Basın*” **Tarih ve Toplum**, C.IX, No.53 (Mayıs 1988).

⁴¹² Tunçkanat, **a.g.e.**, s.55.

⁴¹³ Tunçkanat, **a.g.e.**, s.56.

ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun”un ⁴¹⁴yürürlüğe girmesi ile DP ile basın arasında yeni bir dönem başlamıştır.

Aynı yıl gazeteciler bu kanun uyarınca tutuklanmaya ve ceza almaya başlamışlardır. Özellikle 79 yaşındaki gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın’ın hükümete yönelik sert eleştirileri üzerine 26 ay hapse mahkûm olması ve 1 Aralık günü tutuklanarak cezaevine konulması, basın-iktidar ilişkilerini en gergin durumuna getirmiş, Bayar’ın Yalçın’ı bir müddet sonra affetmiş olması da yeterli olmamış ve iktidar bu durumdan oldukça büyük bir yara almıştır.⁴¹⁵

Kanun 1956 yılında yeni bir düzenleme ile iyice ağırlaştırılmış,⁴¹⁶ öyleki gazetecilerin hapsedilmesi nedeniyle Ankara Merkez Kapalı Cezaevinin gazeteciler arasında “Hilton” olarak adlandırılmasına kadar varmıştır. 27 Mayıs sabahı ihtilali yapanların ilk gittikleri yerlerden birinin “Hilton” olması, son dönemde basının, iktidara karşı olan direnişinden dolayı ihtilalciler tarafından müttefik olarak görüldüğünü göstermesi açısından önem kazanmaktadır.⁴¹⁷

---

⁴¹⁴ “ Kanunun birinci maddesi özel hayatın gizliliği, kişilerin namusu ve şerefine karşı itibar kırarak söz ve eylemler ile ilgilidir. Buna göre namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile durumunun rıza alınmadan teşhiri 6 aydan 3 yıla kadar hapis ve 1000 liradan 10000 liraya kadar para cezası ile cezalandırılabilir. Bu suçlar resmi sıfatı olanlara karşı işlendiğinde ceza üçte birden yarıya kadar arttırılabilecektir. Ayrıca suçların şikâyete bağlı olması da kaldırılıyordu. Kanunun üçüncü maddesi ise devletin siyasi veya mali itibarını sarsacak veya ammenin telaş ve heyecanını mucip olacak mahiyette yalan haber yapanlar veya bu haberleri ve bunlarla ilgili vesikaları neşredenler diyerek son derece geniş bir çerçeve çizmekte ve bu şahısların 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ile cezalandırılmasını öngörmektedir.” **T.C.Resmî Gazete**, 17 Mart 1954, No.8660, ayrıca Bkz. Alemdar, **a.g.m.**, s.277.

⁴¹⁵ Özdağ, **Menderes...**, s.60.

⁴¹⁶ “1954 yılında çıkarılan 6334 sayılı” Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun”un bazı maddeleri değiştirilmiş, 6 aydan fazla hapis cezasına çarptırılanların sorumlu müdür olamayacakları, imzasız yazıların sahibinin ise sorulduğunda 24 saat içerisinde savcıya bildirilmesi hükmü getirilmiştir. Ayrıca memleket ahlakını ve aile nizamını bozmak 1000 liradan 10000 liraya kadar hapis ile cezalandırılabilir.” Bkz. Alemdar, **a.g.m.**, s.279.

⁴¹⁷ Özdağ, **Menderes...**, s.62.

G. Silahlı Kuvvetler İçerisinde Müdahaleye Dönük Teşkilatlanma Faaliyetlerinin Başlaması

TSK içerisinde DP iktidarının uygulamalarından doğan rahatsızlıklar 1953 yılının ilk günlerinden itibaren başlamıştır. Subaylar farklı farklı birliklerde ve farklı yerlerde kendi aralarında yaptıkları sohbetlerde huzursuzluklarını ve memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdi. Onlara göre ülke kötü yönetiliyor, Atatürk İlke ve İnkılâpları, oy avcılığı uğruna aşındırılıyor, silahlı kuvvetler halkın gözü önünde küçük düşürülmeye çalışılıyordu. Fakat bu sohbetlerin sonunda iş dönüp dolaşıp mevcut komuta kademesi ile bu sorunların çözülemeyeceğine, kısacası birşeyler yapılması gerekliliğine geliyordu.⁴¹⁸

Bu konuda birşeyler yapabilmek için bir teşkilatlanma faaliyetine girişme fikri, 1953 yılında Kore’de birlikte görev yapan Ütgm. M.Suphi Gürsoytrak ve onun Tabur Komutanı Bnb. Faruk Güventürk arasında konuşuldu.⁴¹⁹

1954 yılı başlarında Tuzla Uçaksavar Okulu’nda da aynı konular konuşuluyor ve tartışılıyordu. Neticede burada görevli iki subay da konuşmayı bırakıp işi eyleme dökmeye karar verdiler. Kendileri gibi düşünen subayları arayıp bulacaklar ve o günden sonra ordunun şeref ve itibarının iadesi, memleket meselelerinin müspet yönde halli için mücadele edeceklerdi. Bu iki subay Dündar Seyhan ve Orhan Kabibay idi.⁴²⁰

1955 yılından itibaren kafalarında bir örgütlenme fikri olan bu subaylar peş peşe Yıldız’da bulunan Harp Akademilerinin sınavını kazanıp eğitim maksadıyla gelmeye başladılar. Güventürk ve Gürsoytrak burada buluştular. Arkalarından Dündar Seyhan da akademiye kazandı ve Yıldız’a geldi. Sohbetlerde birbirlerinin

---

⁴¹⁸ “M.Suphi Gürsoytrak ile 29.10.2007 tarihinde yapılan görüşme” Bkz. Nalbant, **a.g.t.**,s.47.

⁴¹⁹Sinan Onuş, **Parola: İnkılap 27 Mayıs’ı Yapanlar Anlatıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003,s.21.

⁴²⁰ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İçyüzü** , Milliyet Yayınları, İstanbul, 1965, s.28.

fikirlerine vakıf oldukça temkinli bir şekilde birbirlerine açıldılar. Seyhan onlara Orhan Erkanlı'yı tavsiye etti. O da gruba katıldı. Bu şekilde 1955 yılında Yıldız'daki Harp Akademisinde kurulan bu teşkilat kendilerine "Atatürkçüler Cemiyeti" ismini vererek genişlemeye başladı. Teşkilatın başına Güventürk'ü getirdiler. Genel Sekreterliğe ise Dünder Seyhan'ı.⁴²¹

Kısa zamanda sayıları 14'e ulaştı. Emniyeti sağlamak için burada genişlemeyi durdurdular. Bundan sonra hücre sistemi uygulamaya karar verdiler.⁴²²

Ülkede olan olaylardan etkilenip de aynı düşüncelere sahip olan subaylar yalnız İstanbul'daki bu 14 kişi değildi. Yurdun çeşitli yerlerinde ülke sorunları karşısında hassasiyet gösteren ve hızlanan bu kötü gidişin bir gün kendilerine de görev yükleyebileceğini düşünen subaylar vardı.

Bu subaylardan, 1956 yılında Ankara'da görev yapan Kurmay Binbaşı Sezai O'kan, Kurmay Binbaşı Osman Köksal ve Kurmay Binbaşı Talat Aydemir, O'kan'ın evinde biraraya gelmiştir. Toplantıya katılmayan bir dördüncü arkadaşları daha vardır: Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğlu. Toplantıda söz alan Aydemir; orduda reform yapılması gerekliliğini beirtmiş, Köksal ise DP rejiminin bir diktatörlüğe doğru gittiğini, toplumun dengesini bozan bir politika izlendiğini, Atatürk İlke ve inkılâplarının önemsenmediğini ve yıpratıldığını, ordunun kanunların kendisine verdiği yetkiyi kullanarak cumhuriyeti korumak ve kollamak mecburiyetinde olduğunu belirterek genel bir değerlendirme yapmıştır.⁴²³

Kurulan örgütün amacı, Cumhuriyeti, Atatürk İlkelerini ve demokrasiyi korumaktır. Fakat örgüt genişlerken bu amacı orduyu reorganize etme bahanesi ile gizlemeye karar vermiştir.⁴²⁴

---

⁴²¹ Seyhan, **a.g.e.**, s.23.

⁴²² Özdağ, **Menderes...** s.77; İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.34.

⁴²³ Özdağ, **Menderes...** s.78.

⁴²⁴ Özdağ, **Menderes...**, s.78; İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.35.

Ankara grubu kuracakları teşkilatı planlamak üzere toplandıklarında ilk hedef olarak Kara Kuvvetleri Karargâhı'nda Erkan (Kurmaya) Şubesini ele geçirmeye karar verdiler. Çünkü bütün kurmay subayların tayinleri, kurslarla ilgili planlamaları, bu şubede yapılıyordu. Bu şube ele geçirilirse ordudaki bütün kilit noktalara güvenilir adamların yerleştirilmesi mümkün olacak, ondan sonra örgüte bir de baş bulundumu, ordu gerektiği anda müdahale edebilecek hale gelmiş olacaktı.⁴²⁵

Gerek İstanbul, gerekse Ankara'da biraraya gelen küçük örgütler, birbirlerinden habersiz olarak genişlemek ve kritik görevleri ele geçirme faaliyetlerine başladılar.

---

⁴²⁵ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.36.

IV. Bölüm

Demokrat Parti İktidarının Son Dönemi (1957-1960)

A. 1957 Yılı Genel Seçim Sonuçları ve Hükümetin Kurulması

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan Genel Seçimleri DP önde tamamlamıştır. Seçim günü saat 14.30 dan itibaren henüz oy verme işlemi tamamlanmadan, hükümetin kontrolünde bulunan radyo seçim sonuçlarını vermeye başlamıştır. Bu yayına İnönü'nün itirazı üzerine Yüksek Seçim Kurulu bunun suç olduğunu ilan ettiyse de radyonun yayınlarına engel olunamamış, Radyo 14.30 dan itibaren DP'nin kazanmakta olduğunu ilan etmiştir.⁴²⁶

Seçimler esnasında ülkenin çeşitli yerlerinde olaylar çıkmıştır. Olaylarda, Kayseri'de 16 kişi, Van'ın Başkale, Konya'nın İlgın kazaları ile Kastamonu, Çanakkale, Samsun ve Giresun'da yaralananlar olmuştur.⁴²⁷ En önemli olay ise Gaziantep'de yaşanmıştır. DP'nin 1136 oy ile kazandığı anlaşılınca 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılan bir grup CHP'li, DP binasını taşlamış, çıkan olaylara polis ve asker müdahalede bulunmuş ve biri polis, biri de bir çocuk olmak üzere iki kişi hayatını kaybetmiştir.⁴²⁸

Menderes bu olaylardan CHP'lileri ve İnönü'yü sorumlu tutmuş ve İnönü'yü ihtilalci metodlarla çalışmakla suçlamıştır.⁴²⁹

Seçim sonuçları, 30 Ekim 1957 tarihinde Adalet Bakanlığı'nca resmen açıklanmıştır. Buna göre DP 424, CHP 178, CMP ve HP'nin 4'er milletvekilliği kazandığı anlaşılmıştır.⁴³⁰

---

⁴²⁶ Albayrak, a.g.e., s.298.

⁴²⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Ekim 1957-1 Kasım 1957.

⁴²⁸ Albayrak, a.g.e., s.299.

⁴²⁹ **Zafer Gazetesi**, 1 Kasım 1957.

Seçim sonuçları hem iktidarı hem de muhalefeti memnun etmemiştir. CHP birçok ilde sonuçlara itiraz etmiş, ancak yalnızca Diyarbakır'daki itiraz kabul edilmiştir.⁴³¹ Aynı şekilde DP de Adana'da sonuçlara itiraz etmiş, YSK bu iki ilde seçimlerin tekrarına karar vermiştir.⁴³²

Seçimde dikkat çeken önemli konu, katılımın oldukça az oluşu olmuştur. 12.077.413 olan seçmen sayısının ancak 9.230.814'ü sandığa gitmiştir. Katılım oranı % 76,43'de kalmıştır.⁴³³

İktidarda olan bir partinin taraftarlarının seçime gitmemezlük etmeyeceği düşünüldüğünde, muhalefet düşüncesinde olan halkın demokratik bir seçim yoluyla iktidarın değişeceğine olan inancının azaldığını söyleyebiliriz.

DP 4.303.190 oy ile oyların % 47.70'ini, CHP ise 3.768.043 oy ile oyların % 40.82'sini almıştır.⁴³⁴ Seçime katılım az olmasına rağmen DP, 1954 seçimlerine göre % 10.72 oy kaybetmiştir. CHP ise oylarını % 5.71 arttırmıştır. DP 1954 seçimlerine oranla 79 milletvekilliğini kaybetmiş, CHP ise milletvekili sayısını 147 arttırmıştır.⁴³⁵

31 Ekim tarihinde DP Meclis Grubu, 1954 seçim sonuçlarına göre 79 milletvekili eksik olarak toplanmıştır. DP Grubu mevcut Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı tekrar Cumhurbaşkanlığı'na, Refik Koraltan'ı da TBMM Başkanlığı'na aday göstermiştir. 2 Kasım tarihinde yapılan oylamada Bayar 413 oy ile Cumhurbaşkanlığı'na, Koraltan ise 404 oy ile Meclis Başkanlığı'na seçilmiştir. Bayar beşinci defa hükümeti kurmakla Menderes'i görevlendirmiştir. Başbakan

---

⁴³⁰ **Zafer Gazetesi**, 31 Ekim 1957, **Cumhuriyet Gazetesi**, 31 Ekim 1957.

⁴³¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 31 Ekim 1957.

⁴³² **Zafer Gazetesi**, 17 Aralık 1957.

⁴³³ Şeyhanlıoğlu, a.g.e., s.216.

⁴³⁴ Albayrak, a.g.e., s.299.

⁴³⁵ **Ulus Gazetesi**, 17 Kasım 1957.

Menderes beşinci kabinesini 25 Kasım'da kurmuş ve radyodan ilan etmiştir.⁴³⁶ V. Menderes Hükümeti, Menderes'in son hükümeti olmuştur.

B. XI. Dönem TBMM'nin Asker Kökenli Milletvekilleri Yönünden Yapısı

XI. Dönem TBMM 2 Kasım 1957 tarihinde toplanmış ve yemin ederek yasama faaliyetlerine başlamıştır.

X. Dönemde Meclis'te DP saflarında 32 emekli asker milletvekili varken, XI. Dönemde bu sayı 23 milletvekiline düşmüştür. 23 milletvekilinin 10'u, XI. Dönemde ilk kez meclise girmiştir. Meclise ilk kez giren 10 milletvekilinin 5'i emekli general, 3'ü emekli subay, 2'si de askeri tıbbiye mezunu askeri doktor subaydır. DP'nin toplam 23 emekli asker milletvekilinin ise 10'u emekli general, 13'ü emekli subaydır.⁴³⁷

DP saflarında XI. Dönemde 5 emekli generalin ilk kez meclise girdiğini belirtmiştik. Bunlardan 4 emekli orgeneral ve oramiral, DP döneminde görev yapmış Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Sadık Altıncan, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Fevzi Uçaner ve iki Kara Kuvvetleri Komutanı, Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboşlu ve Orgeneral Nurettin Aknoz'dur.⁴³⁸ Eski Kara Kuvvetleri Komutanlarından Orgeneral Nurettin Aknoz, 6-7 Eylül olayları sırasında İstanbul'da Sıkıyönetim Komutanı'dır.⁴³⁹

X. Dönemde meclise girip, XI. Dönemde de devam eden eski Kara Kuvvetleri Komutanı ve Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut ile birlikte, XI. Dönemde DP saflarında siyaset yapan emekli Kuvvet Komutanı ve Genelkurmay

---

⁴³⁶ Şeyhanlıoğlu, **a.g.e.**, s.218.

⁴³⁷ TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **a.g.e.** s.686-768.

⁴³⁸ Aynı yer.

⁴³⁹ Altan Öymen, **...Ve İhtilal**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2003, s.119.

Başkanı sayısı 5'tir. IX ve X. Dönemde DP safında mecliste olan bir astsubay kökenli milletvekili bu dönemde mecliste değildir.⁴⁴⁰

X. Dönemde Meclis'te DP saflarında milletvekili olarak görev yapan 9 generalin, XI. Dönemde Meclis'te olmamaları dikkat çekici bir başka noktadır. Bu generallerin DP'nin izlediği politikalarından rahatsız oldukları için meclise girmedikleri düşünülebilir.

Burada üzerinde durulması gereken nokta, DP döneminde Kuvvet Komutanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan Orgeneral ve Oramirallerin, emekli olduktan sonra DP saflarında Meclis'e girmiş olmalarıdır.

DP'li yöneticilerin, kendi dönemlerinde görev yapan, dolayısıyla kendileri tarafından terfi ettirilerek bu makamlara getirilen generalleri emekli olduktan sonra milletvekili olarak kendi saflarında tutmaları, bunu ordu üzerinde bir kontrol ve otorite sağlama aracı olarak kullanmayı düşünmüş olabilecekleri uzak bir ihtimal değildir. Belki de sağladıklarını düşündükleri bu kontrol ve otorite sayesinde iktidarlarının son gününe kadar bir ihtilale ihtimal vermemelerinin arkasında bu düşünce olabilir.

XI. Dönemde, CHP'nde ise 15 emekli asker milletvekili vardır. Bu milletvekillerinden 7'si geçmiş dönemlerde de milletvekili olarak görev yapmıştır. XI. Dönemde 8 emekli asker milletvekili ilk kez Meclis'e girmiştir. Milletvekillerinin 4'ü Harp Okulu ve Harp Akademisi mezunu kurmay subaylardır. 7'si yalnızca Harp Okulu mezunu, 4'ü ise askeri tıbbiye kökenli askeri doktor subaylardır. Milletvekillerinin yalnızca 2'si emekli generaldir.⁴⁴¹

---

⁴⁴⁰ TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **a.g.e.** s.686-768.

⁴⁴¹ Aynı yer, " XI.Dönem TBMM'de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi için Bkz. EK-XVI.

DP'NİN İKTİDARI DÖNEMİNDE MECLİSTE BULUNAN CHP'Lİ VE DP'Lİ ASKER KÖKENLİ MİLLETVEKİLİ SAYILARI

IX. DÖNEM 22.05.1950-14.05.1954					X. DÖNEM 14.05.1954-01.11.1957					XI. DÖNEM 01.11.1957-27.05.1960				
CHP	8	GNRL	SB	ASB	CHP	3	GNRL	SB	ASB	CHP	15	GNRL	SB	ASB
			4	4			-		1*			2	-	
					* Tek General Org. İsmet İnönü'dür.									
DP	37	GNRL	SB	ASB	DP	32	GNRL	SB	ASB	DP	23	GNRL	SB	ASB
			15	22			1*		14			17	1*	
* TBMM'deki tek Emekli Astsubay Milletvekili, DP Denizli Milletvekili Eyüp Şahin'dir.					* Emekli Astsubay Eyüp Şahin bu dönemde Diyarbakır Milletvekili olarak Meclise girmiştir.					* 10 General'in 5'i meclise ilk defa girmiştir. Bir önceki dönem meclise giren 14 General'in 9'u son dönem meclise girmemiştir.				
Emekli Orgeneral Ali Fuat Cebesoy IX, X ve XI. Dönemlerde DP Listesinden Bağımsız Milletvekili olarak Meclis'te görev yapmıştır.														

Yukarıda DP nin iktidarda olduğu yıllarda meclisteki iktidar ve ana muhalefet partisinde görev alan asker kökenli milletvekillerinin sayıları general, subay ve astsubay olarak görülmektedir. Tüm asker kökenli milletvekillerinin isim ve rütbeleri ise IX. Dönem EK-II, X. Dönem EK-XIII ve XI. Dönem EK-XVI'da belirtilmiştir.

DP'nin 1950 yılı seçimlerini kazanıp iktidarı ele aldığı ilk dönem olan IX. Dönemde en fazla asker kökenli milletvekili DP'dedir. Askerlerin bu dönemde CHP'nden umutsuz oldukları ve DP çatısı altında siyasete girdikleri söylenebilir.

DP'nin 1950-1954 yılları arasındaki ilk iktidar döneminde yaptığı icraatların neticesinde X. Dönemde oluşan meclis aritmetiğinde de DP açısından durum aşağı yukarı aynıdır. Bu dönemde CHP asker kökenli milletvekilleri tarafından adeta terk edilmiştir.

1957 seçimleri sonrası oluşan meclis aritmetiğinde ise durum çarpıcıdır. Her bir dönemde oluşan aritmetiğin, bir önceki dönemin icraatları neticesinde oluştuğu düşünüldüğünde, 1957 seçimleri sonrası oluşan durumun DP'nin 1954-57 arasındaki icraatlarının etkisiyle oluştuğu söylenebilir. XI. Dönem olarak adlandırılan bu dönemde askerlerin tekrar CHP'yi tercih etmeye başladıkları, DP'den ise uzaklaşmaya başladıkları görülmektedir. Bu tablonun subayların 1954-57 arasındaki algısını yansıttığını söylediğimize göre, 1960 yılında bir seçim yapılabilmiş olsa idi DP açısından oluşacak yeni tablonun çok daha zayıf bir görüntü vereceği değerlendirilebilir.

Ayrıca, X ve özellikle XI. Dönemlerde, kamuoyunda ismen tanınan Kore Birleşmiş Milletler Tugay Komutanı General Tahsin Yazıcı gibi, 6-7 Eylül olaylarının Sıkıyönetim Komutanı Korgenerak Nurettin Aknoz gibi generaller ile DP döneminde terfi ettirilerek Ordu Komutanı, Kuvvet Komutanı ve Genelkurmay Başkanı gibi görevlere getirilen üst düzey generallerin emekli olduklarında DP saflarında meclise sokulması ve milletvekili yapılması da dikkat çekmiştir.

DP yöneticileri, bu konuyu öyle ciddiye almış ve ciddiyetle uygulamışlardır ki, halen görevde olan Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tekin

Arıburun'un eşi Perihan Arıburun'u DP'den İzmir milletvekili yapmışlardır.⁴⁴² DP'nin kendi taraflarında olan generalleri emekliliklerinde milletvekili yaparak ödüllendirdikleri ve orduyu gerek muvazzaf iken, gerekse emeklilerinde bu generaller eliyle kontrol altında tutmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca, komuta kademesinin emekliliklerinde DP milletvekili olarak görev yapmasının, muvazzaf silahlı kuvvetler personeli üzerinde yaratacağı tesir de düşünülmüş, ordu mensuplarına, doğru olan iktidarın DP olduğu, bütün eski komutanların DP yi tercih ettiği mesajı verilmeye çalışılmıştır.

C. TBMM XI. Çalışma Döneminde İktidarın Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Yönelik Uygulamaları

XI. Dönemde TBMM'de kabul edilen ve uygulamaya geçen kanun ve kararlarda TSK personelini ve özlük haklarını ilgilendiren sadece bir kanuna rastlanmıştır. Bu kanun da görevdeki Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un yaş haddi nedeniyle emekli olmasını engellemek ve görevine devam etmesini sağlamak için çıkarılan kanundur.

8 Haziran 1959 gün ve 7333 sayılı kanun ile, 7 Haziran 1949 gün ve 5434 sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanununun 40. maddesine bir (f) fıkrası eklenmiştir.⁴⁴³ Bu kanun değişikliği ile Genelkurmay Başkanının 65 olan yaş haddi, "*vazifesinde kalması lüzumlu ve faydalı görüldüğü takdirde*" kaydı ile Bakanlar Kurulu'nca birer yıllık süreler ile üç yıl uzatılabilecekti. Bu kanuna dayanılarak 23 Ağustos 1958 tarihinde, 64 yaşında Genelkurmay Başkanlığı'na atanan Orgeneral Rüştü Erdelhun 27 Mayıs 1960 tarihine kadar görevinde kalabilmiştir.

DP iktidarı döneminde orduda yapılan teşkilat düzenlemelerinin ise, büyük çoğunluğunun ordunun eğitim sisteminde yapılan değişiklik ve düzenlemeler olduğunu ve burada amacın eğitim sisteminin ıslah edilerek NATO standartlarına

---

⁴⁴² TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **a.g.e.** s.725.

⁴⁴³ **T.C. Resmi Gazete** 15.06.1959, No. 10231; **TBMM Tutanak Dergisi**, XI. Dönem, C.IX, Birleşim 74, s.602-623.

uygun bir hale getirilmesi olduğunu daha önce belirtmiştik. Bahse konu bu faaliyetlerin tamamına yakını 1954-1957 yılları arasında gerçekleştiğinden bu konu toplu olarak bir önceki bölümde ele alınmıştır. 1957 ve 1960 yılları arasında, DP iktidarının son döneminde bunlar dışında kayda değer başka bir teşkilat değişikliğine rastlanmamıştır.

CHP de iktidarının son yılında, 8 Ağustos 1949 tarihinde Orgeneral Abdürrahim Nafiz Gürman'ı yaş haddi 65 olmasına rağmen özel bir kanun ile 67 yaşında Genelkurmay Başkanlığı'na atamıştır. O dönem bu konudan son derece rahatsız olan daha genç subayların DP iktidarından ordunun gençleştirilmesini bekledikleri ilgili bölümlerde ifade edilmişti. Ancak görüldüğü gibi DP de aynı yolu izlemekten ve Orgeneral Rüştü Erdelhun'u özel bir kanun ile görevde tutmaktan geri kalmamıştır. Bu durum subaylar tarafından, DP iktidarının da CHP iktidarından farkı olmadığı, yapılanın orduyu kendine yakın generaller eliyle yönetmeye çalışmak ve üst düzey komuta kademesini ve onların eliyle orduyu siyasallaştırmak olduğu şeklinde algılanmıştır.

D. Silahlı Kuvvetler İçerisinde Başlayan Müdahaleye Dönük Teşkilatlanma Faaliyetlerinin Birleşmesi ve Dokuz Subay Olayı

İstanbul ve Ankara'da kurulan ve birbirinden habersiz olarak neredeyse tamamen aynı amaca ulaşmak için çalışan örgütlerin birbirleri ile temasları bir tesadüfle başlamıştır. Bu tesadüf ise büyük gelişmelere zemin hazırlamıştır.

Daha önce Ankara'da kurulduğu belirtilen teşkilatın üç üyesi, Aydemir, O'kan ve Çelikoğlu 1957 yılının Mart ayında altı aylık kurs nedeniyle İstanbul'a Yüksek Kumanda Akademisine gelmiş, hemen yanıbaşlarında Harp Akademisinde yaşanan gelişmelerden habersiz olarak burada gelişme imkânı aramışlardır. Bu amaç için Silahlı Kuvvetlerin en seçkin subaylarının birarada bulunduğu akademiden daha uygun bir yer yoktur.

Tesadüftür ki, Talat Aydemir'in gözüne kestirerek açıldığı ilk subay İstanbul teşkilatının Genel Sekreteri Dünder Seyhan olmuştur. Seyhan hemen kendi grubunu durumdan haberdar etmiştir. Uzun tartışmalardan sonra Seyhan'ın diğer grupla temas

etmesine ama tedbiri elden bırakmayarak kendi grupları hakkında hiç bilgi vermemesine karar verilmiştir. ⁴⁴⁴ Temaslar arttıkça birleşmeye karar vermişler ve bazı prensip kararları almışlardır. Örgüte yeni katılacakların örgüte kazandıran kişiye bağlı hücreler şeklinde çalışmasına karar vermişlerdir. Her iki örgütün temsilcilerinden oluşan bir de İdare Heyeti seçilmiştir. ⁴⁴⁵

Kafalarındaki plan ise bir an önce şartlar uygun olur olmaz ve hatta 1957 yılı içerisinde kendilerine yakın bir General ya da Hükümetin içinde olup da kendilerine liderlik edebileceğini düşündükleri kişilere açılıp lider konusunu halletmek ve müdahaleyi gerçekleştirmektir. Hatta liderlik için Güventürk büyük bir cesaretle Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'e dahi konuyu açmış, fakat Şemi Ergin böyle bir liderliği reddetmiştir. ⁴⁴⁶ Şemi Ergin'in kendisine açıkça bir ihtilalin liderliğini teklif eden subayı neden ihbar etmediği bilinmemektedir. Muhtemelen vakit ve lüzum kalmadığından olabilir. Çünkü bu görüşmenin ertesi günü Samet Kuşçu adında bir Kurmay Binbaşı İstanbul'da Güventürk'ün de aralarında bulunduğu dokuz subayın ismini vererek bir ihtilal girişiminde bulunacaklarını ihbar etmiştir.

Tarihte 9 subay olayı diye anılan, ihbar ve tutuklamalarla gözaltılara giden süreç, 1957 seçimleri öncesinde İnönü'nün taksim mitingi sonrası meydana gelen bir karşılaşma ile başlamıştır. Kara Kuvvetleri'nde görevli Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, CHP'nin Taksim mitingi sona ererken 1955 yılında İstanbul'da kurulan Atatürkçüler Cemiyeti'nin üyeleri Binbaşı Asım Ural ve Yüzbaşı Hasan Sabuncu ile karşılaşmıştır. ⁴⁴⁷ Sohbetleri mevcut siyasi durum üzerinde hararetli şekilde sürmüş, Kuşçu onlardan ayrıldıktan sonra Binbaşı Ata Tan ile karşılaşmıştır. Uzun süredir görüşmeyen ikilinin de hararetli sohbeti bir süre sonra ülkenin siyasi durumu üzerinde yoğunlaşmıştır. Kuşçu'nun kendileriyle aynı paraleldeki görüşleri Ata

---

⁴⁴⁴ Seyhan, **a.g.e.**, s.56.

⁴⁴⁵ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.46.

⁴⁴⁶ Özdağ, **Menderes....**, s.97; İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.65.

⁴⁴⁷ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.70 “ İpekçi ve Coşar, Ural ve Sabuncu'nun Güventürk'ün hüccesine dahil olduklarını belirtir.”

Tan'da kendisinden ihtilal komitesinde faydalanılabileceği düşüncesini uyandırmıştır. Ancak bu düşünceyle başlayan hareket bir ihbarla iki yıldır faaliyette bulunan örgütün çökmesine sebep olmuştur.⁴⁴⁸ Gerçi ihbar neticesinde yapılan tutuklamalar ve sorgulamalar işin içyüzünü ortaya çıkaramamış ama iki yıldır sürdürülen yoğun teşkilatlanma faaliyetleri bir duraklama dönemine girmiştir.

Kuşçu'nun neden temas ettiği subayları ihbar ettiği konusunda iki sav ileri sürülebilir. Birincisi, DPye yakın görünerek kendisine çıkar sağlamak olabilir. Diğeri ise o sıralarda var olduğu söylenen “ Menderes'e Sadık Subaylar” adlı cemiyet ile temas ettiği ve kendisinin bu cemiyet elemanlarınca tuzağa düşürülebileceği korkusu olabilir.

20 Aralık 1957 sabahı ihbar kararını veren Kuşçu, önce DP İstanbul Milletvekili Gazeteci Mithat Perin ile irtibata geçmeyi denemiş, başaramayınca, temas ettiği subayların kendisini ihbar edeceklerini düşünerek bir an önce hareket etmek isteğiyle çeşitli adreslere müracaat etmiştir. İstanbul eski Merkez Komutanı Emekli Tümgeneral Kazım Demirkan'a ulaşmış ve kendisine “*Bazı subaylar gizli bir teşkilat kurmuş, maksatları hükümeti devirmektir.*” İhbarında bulunmuştur. Bilahare ertesi gün Perin ile görüşmeyi başaran Kuşçu aynı ihbarı ona da iletmiştir. Perin Başbakan'la görüşmemiş, ancak 23 Aralık sabahı, özel kaleminden yönlendirildiği İçişleri Bakanı Namık Gedik ile görüşebilmiş ve ihbarı iletmiştir.⁴⁴⁹

O gece vilayette yapılan toplantıda olay değerlendirilmiş, ancak Kuşçu'nun anlatıklarının hiç birinin müspet bir delil değeri taşınamaması nedeniyle Barut ile tekrar görüşmesine, daha önce anlattığını iddia ettiği konuları tekrar anlattırmasına ve bu arada da konuşmanın teybe kaydedilmesine karar verilmiştir. Ancak bu konuda gösterilen çabalar fayda vermemiş, buluşmaya gelen Barut, gerek kendisine sorulan

---

⁴⁴⁸ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.70; Özdağ **Menderes....**, s.102.

⁴⁴⁹ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.80; Özdağ **Menderes....**, s.100.

sorulardan şüphelenerek açık vermemiş, gerekse, o günün teknolojisi ile yapılan dinlemeden bir sonuç alınamamış ve umulan delile ulaşılamamıştır.⁴⁵⁰

Bütün bunlar olurken paniğe kapılan Samet Kuşçu kendisinin tuzağa düşürüldüğü, paranoyasına kapılarak öldürüleceğini düşünmüş ve şuursuzca hareketlere girişmeye başlamıştır. İki kez emniyet müdürlüğünden kaçmış ve hatta bir kez Amerikan Konsolosluğuna dahi sığınmaya çalışmıştır. Ancak Kuşçu'nun her ne kadar müspet delillere dayanmasa da verdiği bilgi ve isimlerin incelemesine ve tahkikat açılmasına karar verilmiştir. Soruşturmanın başına General Arif Onat getirilmiş, emniyet kanadını ise 1. Şube Müdürü Nevzat Ünlüay yürütmüştür.⁴⁵¹

Kuşçu sorgusunda, ordu içerisinde hükümeti devirmek amaçlı bir örgüt kurulduğunu, kendisinin de bilgi toplamak amacıyla örgüt içine sızdığını ve bir süre hükümet aleyhine faaliyette bulunduğunu, askeri bir dabe gerçekleştiremezlerse bazı bakanlara suikast girişiminde bulunacaklarını, Yüzbaşı Özfırat'ın Ankara'ya gitmesinin üzerine bir şey yapılacağından şüphelenerek ihbarda bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁵²

Kuşçu örgüte mensup subayların Güventürk, Barut, Sabuncu, Tan, Özfırat, Dalkılıç, Ural ve Kurmay Albay Naci Aşkun olduğunu söylemiştir. Emekli Albay Celal Yıldırım da Kuşçu tarafından ihbar edilmiştir. 25 Aralık akşamı ihbar edilen subayların tutuklanmasına başlanmıştır.⁴⁵³

Kuşçu bu hareketi ile bilmeden iki hücreyi ihbar etmiştir. Fakat Güventürk aynı zamanda Birleşik Örgütün de lideri konumunda olduğundan konuşursa örgütün tamamen deşifre olacağı açıktır. Binbaşı Tan, Binbaşı Ural ve Yüzbaşı Sabuncu, Güventürk hücrelerinin üyeleridir. Çekirdek komite ile ilgileri yoktur. Kurmay Albay

---

⁴⁵⁰ Onuş, **a.g.e.**, s.29.

⁴⁵¹ Dikici, **a.g.m.**, s.77.

⁴⁵² Özdağ **Menderes.....**, s.99.

⁴⁵³ Aynı yer.

Naci Aşkun ise Güventürk'ün komutanı olduğu için adının şüphe üzerine verildiği düşünülebilir.

25 Aralıkta tutuklamalar başlamış, 9 subay birkaç gün içerisinde tutuklanmış ve tahkikatın ilk safhası dört ay sürmüştür. M.S.B. Adalet İşleri Başkanı Hakim Tuğgeneral Arif Onat başkanlığında yürütülen tahkikatın ilk sorguları subaylar tevkif edilir edilmez başlamıştır. Sorgulanan sanıkların tamamı kendilerine yöneltilen suçlamaları reddetmiş, ihtilalden ve hükümet darbesinden bahsedenin kendileri değil, Kuşçu olduğunu öne sürmüşlerdir. General Arif Onat ilk sorgularda elde edemediği bilgileri zamanla elde edeceğini düşünerek birçok özel sorgu metodları denemiştir.⁴⁵⁴

Soruşturmanın başarısızlıkla yürütüldüğü günlerde, yeni Savunma Bakanı Ethem Menderes'e gelen imzasız bir mektup herkesin yüreğini ağzına getirmiştir. Tanınmasın diye sol elle ve eski harflerle yazılan, okunması güç mektupta soruşturmanın yanlış bir yönde yürütüldüğü, ihtilali hazırlayanların yalnızca bu dokuz kişi olmadığı ve daha geniş bir teşkilatlarının olduğu belirtilerek dört kişinin daha ismi bildirilmiştir. “Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Rıza Akaydın ve .....” sonuncu ismin kim olduğunu sadece mektubu okuyan Yaver Albay Adnan Çelikoğlu anlamıştır. Dünder Seyhan. Fakat hiç sesini çıkarmamış, diğerleri de okunmayan bu ismin üzerinde fazla durmamıştır.⁴⁵⁵

Mektup düzgün bir yazı ile kaleme alınmış, okunmayan isim için “*okunamadi*” kaydıyla bakana verilmiştir.⁴⁵⁶

Aylarca süren sorgu ve soruşturmalarda, tutuklu askerlerin konuşmamları ve hiç açık vermemeleri üzerine Onat istediği sonuca ulaşamamış ve son tutuklanan üç asker iki ay sonra serbest bırakılmışlardır.⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁴ Onuş, **a.g.e.**, s.30.

⁴⁵⁵ Aynı yer.

⁴⁵⁶ Seyhan, **a.g.e.**,s.68.

⁴⁵⁷ Onuş, **a.g.e.**,s.31.

26 Mayıs 1958’de, Tuğgeneral Cemal Tural Başkanlığı’ndaki askeri mahkeme, ihbar edilen sekiz muvazzaf ve bir emekli subayın beraatlerine karar vermiştir. Bir darbe planlandığını iddia ederek ihbarda bulunan Samet Kuşçu’yu ise “*Orduyu İsyana Teşvik*” suçundan iki yıl hapis cezasına mahkûm etmiştir.⁴⁵⁸

9 subay olayı iki yıldır faaliyette olan teşkilatı derinden etkilemiştir. Artık eskisi gibi toplanmak şöyle dursun, birbirleri ile görüşürken bile temkinli davranmaya başlamışlardır. 1958 yılının yaz aylarında ilk kıpırdanmalar, birleşik teşkilatla birleşmesi uygun bulunmayan Ankara’daki Kurmay Albay Sadi Koçaş grubunda başlamıştır. Koçaş, kuvvetli ve yüksek rütbeli bir lider bulunmadıkça ve erkân şubesi ele geçirilmedikçe teşebbüslerinin başarıya ulaşma şansı olmadığını düşünmektedir. Bunun için öncelikle bir lidere ihtiyaç olduğunu söylemektedir.⁴⁵⁹

Aklına gelen ilk isim o sıralarda Üçüncü Ordu Komutanı olan ve Kara Kuvvetleri Komutanlığının en büyük adayı Orgeneral Necati Tacan olmuştur. Beklediği gibi Tacan Kara Kuvvetleri Komutanı olmuştur. Artık Koçaş Kara Kuvvetleri Basın Yayın Şube Müdürü olması itibarı ile sık sık Komutan ile temas edebilmektedir. Kısa bir süre içerisinde komutana açılmış ve beklediği gibi müspet bir cevap almıştır.⁴⁶⁰

Artık bir lider bulunduğuna göre yeniden teşkilatlanma faaliyetlerinin hızlandırılmasına karar vermişlerdir. Kendilerinden olan isimlerin kritik noktalara tayinleri yapılabilecektir. Ancak daha teşebbüse fırsat bulamadan 1958 yılı yazında Orgeneral Tacan kalp krizinden hayatını kaybetmiştir. Buldukları lideri buldukları anda kaybetmişlerdir. Ama Orgeneral Tacan’ın yerine Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirilen bir diğer general, onlar için yeni bir ümit ışığı olmuştur. Bu isim ise Orgeneral Cemal Gürsel dir. Gürsel, dürüstlüğü, şefkati ve gerektiğinde iktidarın yolsuz emirlerine karşı durabilecek dirayette bir paşa olarak dikkat

---

⁴⁵⁸ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.100; Özdağ **Menderes.....**, s.109.

⁴⁵⁹ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.102.

⁴⁶⁰ Aynı yer.

çekmiştir. Bu nedenle tüm mahiyetinin sevgisini de kazanmıştır. Ona ordu içerisinde bu yüzden Cemal Ağa denmiştir. Hepsinden önemlisi Gürsel, iktidarın gidişinden hiç memnun değildir. Yapılan yolsuzlukları her fırsatta açıkça tenkit etmiştir.⁴⁶¹

Cemal Paşa'ya yaklaşmak ve açılmak üzere aradıkları fırsat birkaç gün içerisinde ayaklarına gelmiştir. Cemal Paşa, Almanya'da yapılacak NATO tatbikatına katılmak üzere yurtdışına çıkacak ve bu seyahatte iyi lisan bilen bir subay olarak Koçaş kendisine eşlik edecektir. Bundan daha iyi bir fırsat bulamayacağını düşünen Koçaş, ne yapıp edip bu seyahat sırasında Cemal Paşa'ya açılmaya karar vermiştir. 30 Ocak 1959 günü "Free Play Kış Pentomik Tümen Manevraları"na katılmak üzere seyahate çıkmış, Ankara ekibi seyahatin sonucunu merakla beklemeye başlamıştır.⁴⁶²

Koçaş bir hafta boyunca Nurnberg'de tatbikat alanına gidiş ve gelişlerde araç içerisinde Cemal Paşa'ya ordunun bünyesindeki aksaklıklardan, yolsuzluklardan bahsetmiş, iktidarın subaylara reva gördüğü küçük düşürücü hareketlerden dert yanmıştır. Tahmin ettiği gibi Cemal Paşa umduğundan çok daha doludur. Bir haftanın sonunda Koçaş teşebbüsünü olgunlaştırmış artık teklifi rahatça yapabilecek hale gelmiştir. Soğuk bir Şubat sabahı yine tatbikat alanına gitmek üzere aynı otomobile bindiklerinde 27 Mayıs İhtilalinin hazırlanışında en önemli adımlardan biri atılmıştır. Söze başlayan Koçaş: " *Paşam, bir haftadır sizinle memleket meselelerini görüşüp dertleştik. Sizin dediğiniz gibi bu gidişin bizi uçuruma sürüklediği muhakkak. Yine sizin belirttiğiniz gibi, yakında belki de yurttan vatandaşları birbirine düşürecek kargaşalıklar çıkabilir. Acaba bu durumda bir kuvvetin, tarafsız bir kuvvetin memleketi felaketten kurtarması için hazırlıklı olması gerekmezmi?*" Gürsel evet anlamında başını sallayınca Koçaş devam etmiş: " *Bu kuvvet ordu değildir?*" Gürsel yine başını sallamış, artık iş çok kolaylaşmıştır. Koçaş: " *İşte Paşam, memlekette aynen sizin gibi düşünen birçok vatansever subay var. Bunlar tehlikeli günlerin yaklaşmakta olduğunu hissedip hazırlıklara*

---

⁴⁶¹ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.104.

⁴⁶² Onuş, **a.g.e.**, s.34.

başlamışlardır. Başlarında kuvvetli bir lider bulunursa, hazırlıklar daha müspet bir yönde gelişebilir ve gerektiğinde müdahale daha iyi bir şekilde yapılabilir. ⁴⁶³

Aynı meseleleri vaktiyle Orgeneral Tacan ile görüştiklerini, Tacan'ın teşkilatın başına geçmiş olduğunu anlatmıştır. Nihayet: “ *Paşam, onu kaybettik ama sizi bulduk.*” Cemal Gürsel gülümseyerek konuşmuş ve: “ *Varım Sadi, bana güvenebilirsiniz, yalnız şunu bilirsiniz ki, gerçekten müdahale zarureti olmadıkça herhangi bir hareketi tasvip etmem. İhtilal son çare olmalıdır.*” diyerek liderliği kabul etmiştir. ⁴⁶⁴

Bu konuşma üzerine Koçaş'ın gözleri parlamış, sevinçten Gürsel'in ellerine sarılmıştır. Tatbikat alanına varmaya birkaç metre kala Gürsel Koçaş'a bakıp, “ *Teşkilatınız genişmi?*” diye sormuştur. Teşkilat daha emekleme aşamasındadır, çekirdek kadro dışında örgütlü bir yer de yoktur ama Koçaş renk vermeyerek : “ *Evet, Paşam, son derece geniş ve güvenilir arkadaşlardan kurduk. Teşkilatımız çok kuvvetli.*” şeklinde cevap vermiştir. ⁴⁶⁵

Gürsel'in koşullu olarak bir ihtilale evet demesi, teşkilatta büyük sevinç yaratmıştır. Teşkilatın yeniden toparlanması ve yeni katılımlara hız verilmiş, kilit noktalara güvenilir ve iş yapacak subayların getirilmesi için Milli Savunma Bakanlığı Erkan Şubesi ele geçirilmiştir. Ayrıca yeni Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'in yaveri Kurmay Albay Adnan Çelikoğlu'nu değiştirmemiş olması da bu dönemde teşkilatın oldukça işine yaramıştır. ⁴⁶⁶

1959 yılının sonlarına doğru, teşkilat kadrosu oldukça gelişmiş ve önemli yerlere planlanan tayinler yapılmıştır. Her türlü hazırlıklar büyük bir gizlilik içinde

---

⁴⁶³ Sadi Koçaş, **Atatürk'ten 12 Mart'a**, C.I, Er-Tu Matbaası, İstanbul 1977, s.432, Onuş, **a.g.e.**, s.35; Tunçkanat, **a.g.e.**,s.258.

⁴⁶⁴ Koçaş, **a.g.e.**, 432.

⁴⁶⁵ **A.g.e.**, s.433.

⁴⁶⁶ Tunçkanat, **a.g.e.**,s.258.

ve çalışmalar hücreler halinde yürütülmüştür. Artık iyice dallanmaya budaklanmaya başlayan teşkilat süratle gelişmektedir.⁴⁶⁷

Günler geçip teşkilatları iyice güçlenirken, İstanbul'da NATO Konseyinin toplandığı Mayıs ayının ilk günlerinde, Ankara'da duyulan bir haber teşkilatta büyük şaşkınlık ve umutsuzluk yaratmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'e, yani en yüksek rütbeli olarak teşkilatın lideri konumunda bulunan kişiye Milli Savunma Bakanlığı'nca yıllık izni verilerek İzmir'e gitmesi ve Ağustos ayına planlı olan emekliliğini orada beklemesi emri verilmiştir. Gürsel emir üzerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı görevinden ayrılarak emekliliğini beklemek üzere İzmir'e gitmiştir.⁴⁶⁸

Cemal Paşa'nın Kara Kuvvetleri Komutanı görevinden uzaklaştırılarak izine gönderilmesiyle teşkilat lidersiz kalmıştır. Cemal Paşa, onlar için gerçek bir lider değil ama aralarındaki general rütbesinde en yüksek mevkideki adamdır. Artık aralarında bir general yoktur. Kendilerine harekât sırasında katılmalarını planladıkları birlikler teşkilatın başında bir general olmadığını görürlerse menfi bir tutum takınabilirler. Kısacası Gürsel'in ayrılması ile doğan boşluğun hemen doldurulması gerekmektedir.

Yakından tanıyıp güvendikleri, kendilerini ele vermeyeceğine inandıkları generallerin isimlerini ortaya dökmüşlerdir. İlk deneme, Muzaffer Yurdakuler tarafından İstanbul 1'inci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Fahri Özdilek Paşa'ya yapılmıştır.⁴⁶⁹ 2 saat 45 dakika süren görüşmede Özdilek Paşa, Yurdakuler'e varım dememiş, ihtilalin tehlikeli bir yol olduğundan bahsederek, "*Zaten bu gidişle hükümet kendiliğinden istifa edecek, bu tür girişimlere de gerek kalmayacak*"⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁷ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.132.

⁴⁶⁸ Ş.S.Aydemir, **Menderes'in Dramı**, s.406.

⁴⁶⁹ Numan Esin, **Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005, s.102.

⁴⁷⁰ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.155.

şeklinde bir görüş bildirmiştir. Buna rağmen Yurdakuler'i kapıya kadar geçirip sırtını sıvazlayarak “*Allah muvaffak etsin*”⁴⁷¹ şeklinde uğurlaması ve ihbarda bulunmaması, harekât anı geldiğinde Özdilek'e güvenebilecekleri düşüncesini uyandırmıştır. Ayrıca o günden sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığında da belirgin bir gevşeme görülmüştür.⁴⁷²

Özdilek'in ikna edilememesi üzerine hazırladıkları listedeki ikinci generale gitmişlerdir. K.K.Lojistik Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu ile görüşme görevi yine teşkilatın bir başka üyesi Orhan Kabibay'a verilmiştir. 14 Mayıs tarihinde⁴⁷³, Madanoğlu'nun Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndaki makamında gerçekleşen görüşmede, böyle bir teklife şaşırarak birlikte General, Kabibay'ı detaylı görüşmek için akşam evine davet etmiştir. Madanoğlu'nun evinde yapılan görüşmede ise kendi deyimiyle” *erkeklik uğruna*” teşkilata katılmayı kabul etmiştir.⁴⁷⁴ Bir anda generalsiz kalan teşkilat, 10 gün sonra bir başka Cemal Paşa bulmuştur.

İhtilal sürecine giren teşkilatın artık beklemeye tahammülü kalmamıştır. Harekete geçme gününün geldiğini düşünerek birçok kimseye açılmışlardır. Bunlardan birinin hesapsız ve ihtiyatsız bir davranışı hepsini ele verebilirdi. Bütün bu endişeler ve baskılar neticesi ilk önemli toplantı 18 Mayıs'ta Ankara'da Genelkurmay Karargâhı'nın 23 no'lu odasında yapılmıştır. Toplantıda Ankara ekibinin önde gelen üyeleri ve İstanbul'u temsilen de Kabibay bulunuyordu.⁴⁷⁵

Toplantıda ellerindeki kuvvetlerin yetersiz olduğunu savunan gruba karşı Kabibay, harekâtın kesin gününün hemen kararlaştırılmasını, yoksa bu gergin ortamda her an hata yapılabileceğini belirterek eğer tarih kararlaştırılmazsa İstanbul örgütünü dağıtacağını söylemiştir. Uzun tartışmalar sonunda harekâtın Pakistan

---

⁴⁷¹ Özdağ, **Menderes....**,s.167.

⁴⁷² Aynı yer.

⁴⁷³ Özdağ, **Menderes....**,s.170.

⁴⁷⁴ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.159.

⁴⁷⁵ Özdağ, **Menderes....**, s.172.

Devlet Başkanı Nehru'nun geleceği 20 Mayıs ile Menderes'in Atina'ya gideceği 26 Mayıs arasında yapılmasına karar verilmiştir. Kabibay derhal İstanbul'a dönecek ve durumu arkadaşlarına bildirerek hazırlıklara başlayacaklar, harekât zamanı harekete geçmeden 24 saat önce kurye vasıtasıyla İstanbul'a bildirilecektir.⁴⁷⁶

Artık ihtilal günü iyice yaklaşmıştır. Fakat ihtilalden sonra ne yapacaklarını kesin olarak bilmiyorlar, ortak bir görüşte uzlaşmıyorlardı. Toplantıların büyük bölümünde ihtilal sonrasının tartışmasını yapıyorlardı. 18 Mayıs toplantısından sonra İstanbul teşkilatı da hareketli günler yaşıyordu. İstanbul'da teşkilatın iki faaliyet merkezi vardı. Birisi Sıkıyönetim Karargâhı, diğeri Yıldız'daki Harp Akademisi idi. 28 Nisan olaylarından İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilince kurulan karargâh birçok ihtilalci subayı bir araya getirmişti. Zaten sıkıyönetimin ilanı özellikle İstanbul'da ihtilalci subayların harekât esnasında çok işine yaramıştı.⁴⁷⁷

Böylece iki merkezde oluşturulan ve genişleyen teşkilatın elindeki kuvvet ise emir ve komutası altında birlik bulunduran subaylardı. Bunların sayısı özellikle Mayıs'ın ilk haftalarında oldukça çoğalmıştı. Erkanlı Davutpaşa'daki Zırhlı Tugayı hazır hale getirirken, Kabibay Mayıs'ın ilk günlerinde 61 nci Tümen Kurmay Başkanı Şefik Soyuyüce ile temasa geçmiş, 4 Mayıs'ta müspet cevabını almıştı. Bu tümen harekât esnasında önemli bir güç olacaktı. Bunun dışında Üniversitedeki asayiş birliklerinden, Anadolu yakasındaki zırhlı tugaya, Jandarma birliklerinden Taksim'deki Asayiş Bölge Komutanlığı'na kadar hepsi teşkilata dâhil olmuştu.⁴⁷⁸

İşte bu geniş teşkilat, Mayıs başından beri gereken darbeyi yapabilecek halde Ankara'nın kararını bekliyordu. Günler geçtikçe Ankara'nın kesin kararını verememesi onları sabırsızlandırıyor, çok yaygın bir hale geldikleri için her an deşifre olmak, ele geçmek tehlikesi hepsini ürkütüyordu.

---

⁴⁷⁶ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.166.

⁴⁷⁷ Esin, **a.g.e.**, s.124.

⁴⁷⁸ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.170.

23 Mayıs Pazartesi günü teşkilata henüz birkaç gün önce katılmış olan General İrfan Baştuğ'un evinde bir araya gelmişlerdi. O gün o toplantıda artık kesin kararın verileceğini ve ihtilal gününün belirleneceğini hepsi biliyorlardı. İstanbul ve Ankara'daki durumu ve ellerindeki birlikleri bir kez daha gözden geçirdikten sonra akıllarına Erzincan'daki 3'üncü Ordu'nun durumu geldi. 3. Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın durumdan haberi yoktu. Onu da, Madanoğlu'nun, “*Darbeyi yapar yapmaz ben Gümüşpala'ya telefon eder durumu bildiririm. İtiraz edeceğimi sanmıyorum*” sözü ile aştılar. Ama esas mesele Ankara idi. Hala emin olamadıkları birçok birlik vardı. Uzun tartışmalardan sonra artık teşkilatın beklemeye tahammülü olmadığını değerlendirerek ihtilalin 25–26 Mayıs gecesi yapılmasına karar verdiler.⁴⁷⁹

İstanbul ile Ankara arasında son koordinasyon görevi teşkilatın üyelerinden Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler'e verilmişti. Yurdakuler, 24 Mayıs günü, düzmece bir izin kâğıdı ile arkadaşlarına haber vermek üzere İstanbul'a gitmişti. Yurdakuler'in yolculuğu esnasında bir takım gelişmeler olmuş, Başbakanın Atina'ya yapacağı ziyaret ertelenmiş, Menderes bunun yerine 25 Mayıs'ta Eskişehir'e gitmeye karar vermişti. 25 Mayıs gecesi için planlanan ihtilal son anda ortaya çıkan gelişmeler nedeniyle iptal edilince özellikle İstanbul grubunda büyük bir endişe hâkim oldu. Artık her an deşifre olma ihtimalleri vardı. Müdahale daha fazla ertelenemezdi. Yurdakuler'in Ankara'ya dönmesi ve İstanbul'un ultimatomeni iletmesi üzerine başka çareleri kalmadığını anlayarak sorunları çözmeye çalıştılar. Yazılı emir isteyen birliklere bunu veremeyeceklerine göre en azından pasif hale getirmeliydiler. Sıkıyönetim Komutanlığı kanalı ile bunları Ankara dışındaki mevkilere sevkettiler. Onların yerine de daha önce ihtiyat olarak kullanmayı düşündükleri Harp Okulunu istemeye istemeye kullanmaya karar verdiler. Menderes'in tutuklanmasını da İstanbul ekibine bırakacaklardı.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁹ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.178.

⁴⁸⁰ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.191.

İstanbul’da sinirli bekleyiş devam ediyordu. 26 Mayıs günü saat tam 12’yi 27 dakika geçerken Kabibay’ın telefonu çaldı. Şehirlerarası memurunun “Ankaradan görüşecekler” sözü ile Kabibay titreyen elleri ile kalem kâğıda uzandı. Ve birkaç saniye sonra telefonda Muzaffer Yurdakuler’in sesi ” *Emekli Sandığından istediğin 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler. 2730 lira kaldı. Eskişehir’deki havacı arkadaşın parasını da aldım ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver.*” Kabibay derin bir nefes alarak telefonu kapatıyor ve mesajı çözüyordu. Kabibay’a göre saat dörtte başlayacak olan harekât bir saat geriye, saat üçe alınmıştı. Eskişehir’e giden Menderes’in de İstanbul grubunca kontrol altına alınması isteniyordu. Kabibay aldığı haberi İstanbul teşkilatına ulaştırmış, zaten hazır olan herkes akşam için hazırlıklara başlamıştır. Eskişehir’e de Mucip Ataklı’nın tavsiyesi ile Harp Akademisi’nde kursta bulunan Kurmay Yarbay Agasi Şen ve Kurmay Yarbay Hulusi Kaymaklı’yı göndermeye karar vermişlerdir.⁴⁸¹

İhtilalin o gece yapılacağı konusunda kendilerine kesin teminat verilen iki Yarbay Kaymaklı’nın otomobili ile derhal Eskişehir’e hareket etmişlerdir. Artık dönüş yoktur. Bütün gün gecenin son planlamalarını yapan subaylar, harekât başlamadan evvel son toplantılarını akşamüzeri İstanbul Üniversitesi bahçesinde yapmak üzere sözleşerek ayrılmışlardır.⁴⁸²

E. İktidar - Muhalefet Cepheleşmesi ve Etkileri

CHP’nin 1957 seçimlerinden bir önceki seçime göre %6 daha fazla oy ile güçlenerek çıkması, CHP’ni daha sert muhalefet konusunda yüreklendirmiş, DP’yi de muhalefetin tavırlarına karşı daha hırçın bir hale getirmişti.

TBMM’nin XI. Dönemi daha ilk günlerinden itibaren iktidar ile muhalefet arasında sert tartışma ve kavgalara sahne olmuştur. Bu durum DP Hükümetinin muhalefete karşı bazı önlemler almasında da etkili olmuştur. DP Meclis Grubu 14 Kasım 1957 tarihinde bir bildiri yayımlayarak: “ *Memleketimizin maddi ve manevi*

---

⁴⁸¹ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.193.

⁴⁸² Aynı yer.

huzurunun iadesi, vatanın ve rejimin selameti ve amme hizmetlerinin iyi ve süratle yürütülebilmesi için, lüzum görülecek kanun ve idari bütün tedbirlerin derhal alınmasının ittifakla karara bağlandığını...” açıklamıştır.⁴⁸³

Bu bildiri kamuoyunda ve aydınlarda muhalefete karşı bir gözdağı olarak algılanmıştır. Muhalefetin yayın organları ve Forum Dergisi gibi muhalefeti destekleyen yayınlar, iktidarı antidemokratik uygulamalara kaymaması konusunda uyarılmışlardır. Ulus Gazetesi’nde ise Başyazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 26 Kasım 1957 tarihinde “ *DP Başkanına Açık Mektup*” başlıklı yazısında rejimin şu anki tutumuyla bir diktatoryaya doğru kaymakta olduğunu ikaz ederek şunları yazmıştır:

“ ... Çünkü siz yaradılıştan bir diktatör değilsiniz ve hadiseler size öyle bir rol oynamak vesilesini de bahşetmemiştir. Diktatörler, hasta cemiyetlerin patolojik şartlarından veya bir vatan tehlikesinden, bir hezimetle neticelenen harplerin sonunda türeyip meydana çıkar. Siz, iktidarı ne bu şartlar içinde bir cemiyette, ne de bozgun halinde bir vatanda aldınız.

“Tarihi mukadderatımızın ve siyasi hayat şartlarımızın size ve partinize yüklediği misyon, olsa olsa uzun bir inkılap devrinden sonra devlet ve hükümet idaresini normalleştirmekten, kanunileştirmekten ibaretti. Siz ne onu, ne bunu yapabildiniz. Hatta siyasi hayat şeklimize “ İhtilalkarane” bir üslup vermek üzeresiniz.

“Beyefendi bu millete acımıyorsanız, kendinize acıyınız...”⁴⁸⁴

TBMM’nde yapılan tartışmaların dozunun giderek sertleşmesi üzerine DP muhalefeti denetim altına alabilmek ve sesini bir nebze kısabilmek adına Meclis İç Tüzüğünde değişiklik yapılmasına karar vermiştir. Muhalefet buna çok sert tepki

---

⁴⁸³ **Zafer Gazetesi**, 15 Kasım 1957.

⁴⁸⁴ **Ulus Gazetesi**, 26 Kasım 1957.

göstermiş ve görüşmeler sırasında meclisi terketmiştir. Bütün bu tepkilere karşı tüzük değişikliği iktidarın oyları ile kabul edilmiştir.⁴⁸⁵

Yapılan bu değişiklikle, mecliste grup kurma zorlaştırılıyor, (TBMM Milletvekili sayısının % 1'ini bulamayan CMP ve HP grupları ortadan kalkıyor.) Sükuneti bozan milletvekillerine sert cezalar öngörülüyordu. Parti Grupları adına yalnızca Grup Başkanı veya sözcülerden biri bir defa konuşturulacaktı. Konuşma yapan milletvekillerinin sözleri istendiği takdirde Genel Kurul kararı ile Meclis Tutanaklarından çıkarılabilecekti. Ayrıca Bakanlar, sözlü sorularda genel çıkarılara aykırı gördükleri konularda açıklama yapmaktan çekinebilecekler, suç olan veya mahkemelerce yayınlanması yasak edilen konular meclis kürsüsünden söylenmesi durumunda, tutanaklarda bulunsalar bile gazetelerde yayımlanamayacaktı.⁴⁸⁶

Yapılan bu içtüzük değişiklikleri iktidar muhalefet ilişkilerinin giderek sertleşmesine yol açmıştır. Hükümet ve muhalefetin yayın organları olan Zafer ve Ulus Gazetelerinde konu kamuoyu önünde tartışılmaya başlanmıştır. CHP Meclis Grubu'nun yaptığı sert tenkitlere Başbakan Menderes kendi grubunda cevap vermiş ve gruba şöyle seslenmişti:

“... Bir zorlama politikası karşısındayız. Hürriyetin hududu olması lazım gelir. Hürriyetin hududunu nereye çizerseniz çiziniz (CHP) oraya gelip zorlamaktadır. Anarşinin hududuna geldiniz. Bir adım daha gerileyecek olursanız anarşinin çukuruna düşeceksiniz. Yahut da mukavemet edeceksiniz. Burası son huduttur diyeceksiniz. Binaenaleyh siperi terk etmekle, geri çekilmekle bu zorlamanın bertaraf edileceği hülyasında bulunmak bence beyhude olur.”⁴⁸⁷

Başbakan Menderes'in bu konuşması, sonraki günlerde muhalefete ödün verilmeyeceğinin en önemli işaretlerinden biri olmuştur. Menderes'in tutumu,

---

⁴⁸⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Aralık 1957, **Ulus Gazetesi**, 26 Aralık 1957.

⁴⁸⁶ **T.C. Resmi Gazete**, 6 Ocak 1958, No.9800.

⁴⁸⁷ **Zafer Gazetesi**, 30 Aralık 1957.

İnönü'nün sözleri karşısında gösterdiği heyecan ve telaş, iktidar muhalefet ilişkilerindeki ölçünün giderek kaçırılmasında önemli bir neden olmuştur.

Yapılan tüzük değişikliği Anayasa Profesörleri tarafından da eleştirilmişti. Ayrıca bu eleştiriler kamuoyu önünde yapılmaktaydı. Hüseyin Nail Kubalı, 2 Ocak 1958 tarihinde Ulus Gazetesi'ne yaptığı açıklamada, değişikliğin Anayasa'nın 20,68 ve 77'nci maddelerine aykırı olduğunu savunmuştu.⁴⁸⁸ Kubalı bu açıklaması nedeniyle Bakanlık emrine alındı.⁴⁸⁹

Tüm bu demokrasi tartışmalarının ve iktidarın bir diktatoryaya kaydığına ilişkin tartışmaların kamuoyu önünde yapılması ve aydın kesimi temsil eden üniversite profesörlerinin de katılarak iktidarın aleyhinde beyanlar vermeleri, elbette ki bu yayınları okuyan halkın aydın kesimini ve bunların içerisinde önemli bir yekün tutan ve günlük olarak okuyup gelişmeleri takip eden subayları da oldukça etkiliyordu.

Zaten daha önce ekonomik şartlardan bunalan, ordu içerisindeki Amerikalı uzmanların tavır ve davranışlarından etkilenen, iktidarın gerici uygulamalarıyla Atatürk İlke ve İnkılâplarından uzaklaşılacağına inanan, DP nin özellikle tabanından gelen isteklere uyup orduya ve askerlere olumsuz gözle bakan partililerin yarattığı olumsuzluklardan bıkan subayların, iktidara ve DP'ye bakışları da gitgide olumsuzlaşıyor ve hınç ile dolmalarına sebep oluyordu.

Tüm bunlar yaşanırken Ulus Gazetesi'nde Atatürk'ün Bursa Nutku yayınlanmıştı.⁴⁹⁰ Bu yayın sebebiyle savcılık Ulus aleyhinde soruşturma başlatmış ve savcılık ve iktidar baskısıyla üç gün sonra yine Ulus Gazetesi'nde bu nutkun Atatürk'e ait olmadığı konusunda tam sayfa bir haber yapılması sağlanmıştı.⁴⁹¹

---

⁴⁸⁸ **Ulus Gazetesi**, 3 Ocak 1958.

⁴⁸⁹ **Zafer Gazetesi**, 4 Şubat 1958.

⁴⁹⁰ **Ulus Gazetesi**, 19 Mayıs 1958.

⁴⁹¹ **Ulus Gazetesi**, 21 Mayıs 1958.

İktidara muhalif Forum Dergisi ise Atatürk'ün Bursa Nutku'nun, DP muhalefetteyken parti kongrelerinde bile sıkça okunduğunu savunarak Ulus'a soruşturma açılmasını eleştirmiş ve nutkun tam metnini yayımlamıştı.⁴⁹²

Ülkede bu gelişmeler yaşanırken komşu Irak'da bir hükümet darbesi meydana geldi. Ulus Gazetesi'nin Irak'taki gelişmeler ile ilgili olarak yayınladığı haber ve fotoğraflar, DP yönetimince, CHP tarafından ülkede de benzer bir ihtilalin istendiği şeklinde yorumlandı.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in bu konu ile ilgili Ulus Gazetesi'ne verdiği demeç ise iktidarı ayaklandırdı. Gülek demecinde: “ *Irak'ta son hadiseler neticesinde ölenler bizimkilerin akıl hocası idi. Onlar Irak'ta yaptıklarını bizimkilere tavsiye ederlerdi. Partilerden mi şikâyetiniz var? Kapatın gitsin, basından mı şikâyetiniz var? Susturun gazeteleri olup bitsin, derlerdi. Onların büyük akıbeti ders olmalıdır...* ”⁴⁹³ demişti.

Muhalif kamuoyunda bunlar yazılıp bunlar tartışılırken, Menderes'in Irak sınırına birlik kaydırması ve bu bölgede tatbikatlar düzenleyerek Irak'a bir askeri müdahalede bulunma taraftarı girişimleri⁴⁹⁴ askerler üzerinde oldukça olumsuz etkiler yapmıştı. Menderes bu girişimden vazgeçirildi. Irak'a Türk Ordusu ile bir müdahalede bulunmadı ama girişimleri subayların gözündeki Menderes algısını etkilemişti. Menderes'in Irak'taki devrik antidemokratik iktidarın yanında bir görüntü vermesi, ülkedeki diktatorya tartışmaları ve antidemokratik uygulamalar tartışmaları ile birleşince, aydın ve okuyan bir subayın gözündeki Menderes fotoğrafı daha da belirginleşmişti.

Yukarıda anlatılan bu tartışmalar, DP'nin, İnönü liderliğindeki CHP tarafından bir ihtilal hazırlandığı suçlamalarını arttırmasına neden olmuştur. DP Meclis Grubu sürekli Irak'ta yaşanan ihtilali hatırlatarak muhalefeti de ihtilalcilikle

---

⁴⁹² Albayrak, **a.g.e.**, s.518.

⁴⁹³ **Ulus Gazetesi**, 4 Ağustos 1958.

⁴⁹⁴ Bağcı, **a.g.e.**, s.97-99.

suçlamıştır. 9 Ağustos 1958 tarihli DP Grup Toplantısı'nda bazı milletvekilleri, CHP'nin bir ihtilal hazırlığı içerisinde olduğunun tespiti halinde bu partinin kapatılmasını savunmuş, “ *DP iktidarının herşeyi yapmaya kaadir olduğu...*”nun gösterilmesini istemişlerdir. Bir bölüm milletvekilleri de DP'nin bugün ihtiyata atılmış kuvvetlerinin, CHP karşısında seferber edilmesinin uygun olacağını belirtmişlerdir. Aynı gün on iki DP'li milletvekili Meclis Grubu'na verdikleri önerge ile: “ *... CHP'nin tatbik etmekte bulunduğu yıkıcı hareket ve teşebbüslerin millet ve memleket emniyet ve selametini ve rejimi tehdit eder mahiyeti ve 14 Temmuz Irak hadiselerinden bu yana açıktan girişmiş olduğu ihtilalci davranışları muvacehesinde*” konuyu incelemek üzere DP milletvekillerinden dokuz kişilik bir komisyon seçilmesini ve derhal çalışmaya başlamasını istemişlerdir.⁴⁹⁵

Bu hareket, yakın zamanda DP'li milletvekillerinin girişimi ile kurulacak olan Tahkikat Encümeni'nin fikir tabanını oluşturmuştur.

Menderes Balıkesir'de halka seslenerek: “ *Muhalefet bu değildir. Demokrasi bu değildir. İhtilal olur, kan olur, ateş olur. Fakat sonunda mutlaka istibdat olur. Biz onlara bu memleketin huzurunu bozmak fırsatını verecek bir iktidar değiliz. Binaenaleyh her çareye başvurarak bu iktidar, ihtilallere ve suikastlere gidilerek yere vurulmak istenmektedir...*”⁴⁹⁶ demiştir.

İnönü ise Başbakan'ın kendilerini ihtilalcilik ile suçlamasına aynı gün Heybeliada'da yaptığı bir basın toplantısıyla anında cevap vermiş ve konuşmasında; “ *Her ne şekilde gelirse gelsin, bir ihtilal felaket ve istibdat getirir. Başbakan şunları söylemeliydi. Adalet istiklali, basın hürriyeti, seçim emniyeti ve partizan olmayan idare...*”⁴⁹⁷ sözleriyle ihtilale karşı olduğunu belirtmiş ve ihtilalcilik suçlamalarını reddetmiştir. CHP Parti Meclisi ise 16 Nisan 1958'de Ulus Gazetesi'nde yayımladığı bildiri: “ *Partimiz serbest, eşit, dürüst seçimlerle iktidarın el değiştirmesini*

---

⁴⁹⁵ Albayrak, a.g.e., s.519.

⁴⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1958.

⁴⁹⁷ Ulus Gazetesi, 8 Eylül 1958.

*sağlayan ve ihtilali lüzumsuz kılan bir rejim olduğu içindir ki, demokrasinin bütün icapları ile yerleşmesine yıllardan beri var kuvvetiyle çalışmaktadır.*⁴⁹⁸ demiştir.

1958 yılı sonlarında gerginlik iyice artmıştır. DP ileri gelenleri CHP'yi sürekli ihtilalcilikle suçlamıştır. CHP bunu türlü açıklamalarla reddetmiş ancak muhalefeti destekleyen basın ise bu konuyu özellikle gündemde tutmaya çalışmışlardır. İktidarın, muhalefetin sesini kısmak için yarattığı, üzerine Irak'daki ihtilal ile ihtilalcilik kavgasına dönen gerginlik neticesinde cepheleşmeler oluşmuş ve ilk olarak Milli Muhalefet Cephesi kurulmuştur.

1. Milli Muhalefet Cephesi

Yukarıda bahsettiğimiz Meclis Tüzük değişikliği ile mecliste çalışma şartları iyice güçleşen muhalif partiler, ilk kez 7 Ekim 1958 tarihinde bir güçbirliği için görüşmelere başlamışlardır.⁴⁹⁹ İnönü ise 12 Ekim'de İstanbul İl Kongresinde yaptığı konuşmada muhalefet partilerinin işbirliği içerisinde hareket etmesinden bahsetmiş:

*“ ...CHP dışında hareket etmek isteyenlerin fikirlerinden asla kırılacak değiliz. Bu kararları tabii bir saygı ile karşılayacağız. Bizim içimizde beraber çalışmaya teveccüh gösterecek olanların hareketini, takip ettiğimiz temel konuları esasen öteden beri benimsemiş olan idealist insanların ve teşkilatın, ideal yolunda güçlerini birleştirmelerini asil bir hareket olarak karşılayacağız. İdeal yolunda hiçbirimiz için fark, şart ve imtiyaz yoktur. Hepimiz eşit haklar ve el birliği ile vatan vazifeleri vardır.”*⁵⁰⁰ sözlerini söylemiştir.

Bu gelişmeler üzerine Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Köylü Partisi, 16 Ekim 1958 tarihinde birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır.

---

⁴⁹⁸ **Ulus Gazetesi**, 17 Eylül 1958.

⁴⁹⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, 7 Ekim 1958.

⁵⁰⁰ Albayrak, **a.g.e.**, s.521.

Bu gelişme muhalefet cephesinde ilk ortaklık olmuştur. Kendilerine karşı kurulan siyasi ittifaklar iktidar partisini daha da hırçınlaştırmıştır. Hemen 17 Ekim günü Tokat Zile’de Kaymakam’ın keyfi uygulaması ile İnönü konuşurulmamış, halka hitap edememiştir. Bu engelleme sırasında toplanan halk gözyaşartıcı bomba ve coplarla dağıtılmıştır.⁵⁰¹ İlişkiler iyice gerginleşmiş ve güçbirliği girişimleri de hızlanmıştır. Bu kez CHP ile HP nin ileri gelenleri görüşmeye başlamışlardır. Bu gelişmelerden bir ay sonra 24 Kasım 1958’de toplanan HP Olağanüstü Kongresi’nde partinin CHP ile birleşmesi kararı alınmıştır.⁵⁰²

2. Vatan Cephesi

Menderes, muhalefetin kendisine ve iktidarına karşı çeşitli yollar ile birleşerek bir güçbirliği oluşturma çabalarına başladığı günlerde, 12 Ekim 1958’de Manisa İl Kongresinde yaptığı konuşmada: “ *...politika ve ihtirastan vareste vatandaşların kin ve husumet cephesine karşı Vatan Cephesi...*” kurmalarını istemiştir. Kendisine karşı kurulmaya çalışılan muhalefet cephesini “*kin ve husumet*” cephesi olarak niteleyen Menderes, buna karşı kurulmasını istediği Vatan Cephesi ile bu girişimi etkisiz kılabileceğini düşünmüştür. Kendi partisi içerisinde bile kurulmasına gerek olmadığı görüşünü savunan özellikle R.Salim Burçak ve Sabit Ataman’ın görüşlerine itibar etmemiştir. Burçak ve Ataman, bu oluşumun o sırada aktif olan partinin ocak ve bucak teşkilatları ile Genç Demokratlar Örgütü’ne rakip olabileceğini ve bunun da partiyi zayıflatabileceğini öne sürmüşlerdir.⁵⁰³

Vatan Cephesi, 1958 yılı sonunda hemen hemen her yerde şubeler açmaya başlamıştır. Bu şubelerin açılışı 1959 yılından itibaren oldukça hız kazanmış, onbeş gün içinde yalnızca Balıkesir’de açılan şube sayısı 17’yi bulmuştur.⁵⁰⁴

---

⁵⁰¹ **Ulus Gazetesi**, 18 Ekim 1958.

⁵⁰² Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.187.

⁵⁰³ Albayrak, **a.g.e.**,s.522.

⁵⁰⁴ **Zafer Gazetesi**, 15 Ocak 1959.

Zafer Gazetesi, muhalefetin Vatan Cephesi'ne yönelttiği sert eleştirilerine yanıt olarak 13 Şubat 1959 tarihli nüshasında “*Vatan Cephesi*” başlıklı imzasız bir yazıda, bu örgütün yalnızca partililere değil, bütün yurttaşlara açık olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁵

Bu gelişmeler ile hükümet basınının desteğini hemen hemen tamamen kaybetmiş ve Zafer Gazetesinin de yayınlarını yetersiz bulmaya başlamıştır. Bu nedenle de radyoyu Vatan Cephesi'nin propaganda aracı olarak kullanmaya karar vermiştir. Her gün akşam haberleri öncesinde Vatan Cephesi'ne katılanların isimleri ve katıldıkları il ve ilçeler radyodan okunmuştur. Ancak bu durum giderek bıktırıcı bir hal almıştır. Vatandaşlar artık radyolarını kapatmak yoluna gitmişlerdir. Bu arada çoğu yerlerde iktidar ile ilgili olumlu haberleri yayınlayan “*Vatan Cephesi*” adında gazeteler yayınlanmaya başlamıştır.⁵⁰⁶

Bu örgütün çalışmaları muhalefet tarafından iktidarın partizanlık yaptığı suçlamalarına sebep olmuştur. İktidar ise bu suçlamalara sert karşılıklar vermiş, böylece Vatan Cephesi yüzünden iktidar muhalefet ilişkileri iyice sertleşmiştir. Vatan Cephesi üzerinde yaşanan tartışmalar adeta kavga konusu olmuş, siyaseti hırçınlaştırmaktan ve vatandaşları bölerek kutuplaştırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Vatan Cephesi hiçbir zaman birer siyasi kültür merkezi olamamış, bir partinin psikolojik dayanışma örgütleri olarak kalmıştır.

3. Uşak, Geyikli ve Yeşilhisar Olayları

Milli Muhalefet Cephesi ile Vatan Cephesi'nin kurulması ile siyaset iyice gerginleşmiştir. Bu gergin ortamda artık meclis çalışmalarından da bir verim alınamamaktadır. Mecliste sık sık şiddetli kavgalar çıkmıştır. Artık mecliste çalışma imkânının kalmadığını düşünen muhalefet ve iktidar çalışmalarını meclis dışına taşımaya karar vermişlerdir.

---

⁵⁰⁵ Zafer Gazetesi, 13 Şubat 1959.

⁵⁰⁶ Albayrak, a.g.e., s.523, “ Albayrak bu bilgiyi R.S.Burçak ve S.Ataman ile yaptığı mülakattan edindiğini belirtir. Örneğin,Vatan Cephesi İZMİR 28 Aralık 1958'den itibaren yayımlanmıştır.”

Bu arada 12 Ocak 1959 tarihinde CHP Kurultayı bir bildiri yayımlamıştır. İktidara geldikleri takdirde yapacakları işleri anlatan bu bildiriye “ *İlk Hedefler Bildirisi*” adını vermişlerdir.⁵⁰⁷ Bu bildiri iktidara bir ultimatom niteliği taşımaktadır. Zafer Gazetesi ise bu bildiriye, “ *CHP'nin Bölücü Beyannamesi*” olarak nitelendirmiştir.⁵⁰⁸ Aynı günlerde muhalefet, hükümetin ABD ile yaptığı iki garanti antlaşmasını, ABD'ne kapitüler haklar tanıdığı gerekçesi ile eleştirmiştir.⁵⁰⁹ Meclis içi ve dışında iki partinin mensupları ve milletvekilleri arasında meydana gelen olaylar sürerken Menderes, Kıbrıs konusunda varılan mutabakata ilişkin antlaşmayı imzalamak için Londra'ya uçtuğu esnada, hava muhalefetinden dolayı iniş esnasında uçak kazasına uğramıştır. Düşen uçakta birçok kişi hayatını kaybetmesine rağmen Menderes yaralı olarak kurtulmuştur. Tedavisi sonrası Ankara'ya dönen Menderes'i Gar'da karşılayanlar arasında İnönü'de vardır. Geçmiş olsun dileklerini iletip tokalaşmışlardır⁵¹⁰ ancak bu onların son tokalaşması olmuştur.

Meclis çalışmalarının aksadığını ve verimli bir çalışma ortamı kalmadığını belirtmiştik. Bunun üzerine başta CHP Genel Başkanı İnönü ve Genel Sekreter Kasım Gülek yurt gezileri yapmaya başlamışlardır. İnönü'nün, yurt gezisine 46 milletvekili ile beraber, Büyük Taarruz sırasında General Trikopis'i esir ettiği Uşak'tan başlaması kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu geziye basın “*Büyük Ege Taarruzu*” adını takmıştır.⁵¹¹

Muhalefetin iddialarına göre, 30 Nisan günü İnönü'nün Uşak'a gelmesini bekleyen ve istasyonda toplanan büyük CHP'li grup, Vali'yi rahatsız etmiştir. Vali, Ankara'dan aldığı talimatla İnönü'nün burada yapmayı planladığı toplantıya engel

---

⁵⁰⁷ **Ulus Gazetesi**, 15 Ocak 1959.

⁵⁰⁸ **Zafer Gazetesi**, 16 Ocak 1959.

⁵⁰⁹ **Ulus Gazetesi**, 17 Ocak 1959.

⁵¹⁰ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.303.

⁵¹¹ **Zafer Gazetesi**, 2 Mayıs 1959.

olmaya çalışmıştır.⁵¹² İnönü istasyondaki gergin havayı dağıtmak için kısa bir konuşma yaparak ortalığı yatıştırdıktan sonra, DP binasından İnönü'ye bardak fırlatılması üzerine CHP'liler de bu bina ve ertafındaki bazı binaları taşlamışlar ve camlarını kırmışlardır. Ancak o günkü olaylar bu boyutta kalmış fazlaca büyümemiştir.⁵¹³

Ertesi gün şehirde DP'lilerin hazırlıkları göze çarpmıştır. Partililer büyük gruplar halinde çevre yolları tutmuş, meydana çıkan sokakların ve caddelerin giriş ve çıkışlarında kalabalıklar halinde tertiplenmişlerdir. Şehrin yöneticileri ve güvenlik güçlerinin de toplanan DP'lileri desteklemesi, kalabalıkları dağıtacak hiçbir önleme başvurmaması CHP'lileri oldukça kızdırmıştır. İnönü bütün engelleme gayretlerine karşın General Trikopis'in esir edildikten sonra Atatürk'ün huzuruna çıkarıldığı ve kılıcının teslim edildiği evi de ziyaret etmiştir. Yaşanan olaylar esnasında Uşak Valisi'nin İnönü'yü tehdit ettiği ve yine Vali'nin "*Paşa'nın vurulması için emir verdiği*" yönündeki halk arasına yayılan iddialar ile olaylar büyümüştür.⁵¹⁴

İsmet Paşa, Uşak'tan ayrılırken sözlü ve fiili saldırılara uğramış, başından taşla yaralanmıştır.⁵¹⁵ Bu gelişmeler sonucunda iktidar muhalefet ilişkileri biraz daha gerginleşmiştir. Olaylar sırasında Vali ve güvenlik güçlerinin gösterdiği kayıtsızlık, kanunlar müsait olmasına rağmen sırf partili diye toplanan kalabalıklara müdahale edilmeyişi, olayları iktidarın planladığı yolundaki iddialara sebep olmuştur.

İnönü'nün Uşak'tan sonra gitmeyi planladığı İzmir'de de Bornova Kaymakamı tarafından şehre girişi engellenmeye çalışılmıştır. Bu olay basında yer bulmamıştır, çünkü Ulus Gazetesi Uşak'ta ki olayları yayınladığı için kapatılmıştır. Ayrıca bu gezi ile ilgili haberlerin de yayınlanması yasaklanmıştır. Olaylar İzmir'de

---

⁵¹² " Vali'nin ziyaretin engellenmesi yönündeki emrine uymayan Emniyet Müdürü Adnan Çakmak ve Jandarma Komutanı o gün görevden alındılar. Emniyet Müdürü'nün yerine vekâleten Kütahya Emniyet Müdürü Vahdet Vural atandı." Bkz. Dikici, **a.g.m.**, s.80.

⁵¹³ **Zafer Gazetesi**, 1 Mayıs 1959.

⁵¹⁴ Albayrak, **a.g.e.**, s.525.

⁵¹⁵ **Ulus Gazetesi**, 2 Mayıs 1959.

de devam etmiş, DP'liler olayları yazan Demokrat İzmir Gazetesi'ni tahrip etmişlerdir.⁵¹⁶

Bütün bu olaylar üzerine İnönü gezisini keserek İzmir'den ayrılmış ve İstanbul'a dönmüştür. DP'lilerin İnönü'ye düşmanlığı İstanbul'da da devam etmiştir. Havaalanından şehre giderken Topkapı surlarının yakınında arabasının önünü kesen bir grup arabasını taşlamış, müteakiben konvoyuna saldırmıştır. Oradan tesadüfen geçmekte olan Süvari Binbaşısı Turhan Bayraktar olaylara müdahale ederek daha üzücü olayların yaşanmasına engel olmuştur.⁵¹⁷

Bu olaylar iktidarı oldukça rahatsız etmiştir. 6 Mayıs'ta olağanüstü toplanan DP Meclis Grubu olayları görüşmüştür. DP Grubu beklenildiği gibi faturayı İnönü'ye kesmiştir. Bazı milletvekilleri İnönü'yü “ *memleketi ihtilale sürüklemekle* “ suçlamış ve onun mutlaka politikanın dışına atılması gerektiğini savunmuşlardır. Grup'ta konuşan bazı milletvekilleri de CHP'yi “ *memlekete muzır bir müessese telakki ederek* “ kapatılmasını önermişlerdir.⁵¹⁸

Uşak olayları sonrasında, İnönü'nün Ankara'da karşılanması sırasında da olaylar çıkmış, polis ile halk arasında çatışmalar olmuştur. Bunun üzerine DP Meclis Grubu, bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride muhalefete karşı daha etkili ve esaslı tedbirlerin alınması gerektiği ve bu maksatla bir “*Tedbirler Komisyonu*” kurulduğu belirtilmiştir.⁵¹⁹ Bunun üzerine muhalefet yayın organları ve onları destekleyen basın, anılan komisyonun kurulmasının “ *Anayasa'nın Fiilen İptali*” anlamına geldiğine ilişkin yayınlar yapmış, CHP'yi ise tüm bunlara rağmen ısrarla meclis içerisinde meşru muhalefet yapmaya çalışmakla övmüşlerdir.⁵²⁰

---

⁵¹⁶ Şerafettin Turhan, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, TC.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.359.

⁵¹⁷ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.305.

⁵¹⁸ Albayrak, **a.g.e.**, s.526.

⁵¹⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.195, Eroğul, **a.g.e.**,s.168.

⁵²⁰ Alnayrak, **a.g.e.**, s.526.

CHP ise 9 Mayıs 1959 tarihinde meclise verdiği bir önerge ile Uşak, İzmir, Topkapı, Akhisar ve Turgutlu'da yaşananlardan dolayı sorumlu tuttıkları Başbakan Menderes ve İçişleri Bakanı Namık Gedik hakkında soruşturma açılmasını istemiştir. Bu önerge gündeme alınmayınca da topluca meclisi terk etmişlerdir.⁵²¹ Bir süre sonra da iktidarın isteğiyle boş milletvekillikleri için yapılacak olan ara seçimlerin iptal edilmesi ile CHP yine meclis dışındaki faaliyetlere yönelmiştir.⁵²²

O günlerde iktidarı destekleyen ki ne karşılığı desteklediği önceki bölümlerde belgeleriyle belirtmişti, Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu dergisindeki “ *Artık Sonun Geldi* ” başlıklı yazısında İsmet İnönü'nün sonunun yaklaştığını ilan etmiştir. Yazıda İnönü'nün Uşak'ta başından küçük bir yara almış bulunmasının yeterli olmadığını öne sürerek: “ *Haksız bir taşın açtığı bere üstündeki minicik plaster ne demek? Haklı bir güllenin yere sereceği leşi örtecek kocaman kefenden ne haber?*” diyerek İnönü'ye daha ağır saldırılmasını, belki de öldürülmesini önermiştir.⁵²³

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek 11 Eylül 1959 tarihinde CHP'den üç milletvekili ile birlikte, Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Geyikli bucağına gitmişlerdir. İlçede beşyüz kadar DP'linin protestosuna maruz kalmışlardır. Gülek tarafından “ *cana kasıt ve öldürme teşebbüsü*” olarak tanımlanan⁵²⁴ gösterilerde de olaylar çıkmıştır. Jandarma olayları engellemekte yetersiz kalmıştır. Muhalefet ise Jandarma'nın yetersizliğinin isteksizlikten kaynaklandığı yolunda eleştiri yapmıştır.⁵²⁵

Olaylar üzerine Kasım Gülek ve beraberindeki milletvekilleri Çanakkale'ye dönerken de iskelede olaylar çıkmıştır. Bunun üzerine CHP Heyeti İmroz Adası'na dönmek zorunda kalmıştır. Bu olaylarda bazı CHP'liler ve muhalefete mensup basın

---

⁵²¹ **Zafer Gazetesi**, 12 Mayıs 1959.

⁵²² Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.195.

⁵²³ Turhan, **a.g.e.**, s.360.

⁵²⁴ **Ulus Gazetesi**, 12,13 Eylül 1959.

⁵²⁵ **Ulus Gazetesi**, 13 Eylül 1959.

mensuları polis tarafından gözaltına alınmışlardır.⁵²⁶ Olaylara ilişkin araştırma yapmak üzere CHP tarafından Geyikli'ye gönderilen heyetin Geyikli'ye gitmesi de engellenmiştir. Üstelik Çanakkale Sulh Ceza Hâkimliği bu olaylara yayın yasağı da koymuştur.⁵²⁷

Artık muhalefete karşı partizan yöneticilerin ve partililerin baskısına partizan hâkim ve savcıların da baskısı eklenmiştir. Geyikli olayları, iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerde tamir edilmesi çok zor yaralar açmıştır. Artık uzlaşmak mümkün değildir. İktidar, Irak'ta yaşananları da sürekli hatırlatarak, muhalefeti bir ihtilal hazırlamakla suçlamıştır. Diğer yandan desteklediği partililer ve partizan yöneticiler ile muhalefet tanımaz bir tavır takınmıştır. Bu durum işlerin yavaş yavaş çığırından çıkmasına yol açmıştır.

İktidar ile muhalefet liderlerinin karşılıklı sert suçlamaları ve bu konuda sıkça yanlış üslup kullanmaları, DP'lilerin meclisi bırakıp Parti Grubu'nda çalışmaları, basının kışkırtmaları, yerel yöneticiler ile parti yöneticilerinin partizanca ve gereksiz sert tavırları, kamuoyunu da germiş ve siyasi çatışmaları hızlandırmıştır. Olaylara partizan bir gözlükle bakmayan, demokrasinin ve insan haklarının önemine inanan, hukukun üstünlüğüne dayalı çağdaş bir düzen isteyen aydınlar ve bu grupta yer alan subaylar için artık hayat daha da zorlaşmıştır.

TBMM'nde iktidar ve muhalefet millevekillerinin sürekli kavga etmeleri, sokaktaki vatandaşları da germiş ve ülkenin çeşitli yerlerinde vatandaşlar arasında kutuplaşmaların ve buna bağlı olayların da artmasına sebep olmuştur. Bu kavgalar kamuoyunu adeta ikiye bölmüş, ama her iki cephe de ülkeyi korumak ve demokrasiyi geliştirmek adına çalıştıklarını iddia eder hale gelmişlerdir.

Başbakan Menderes, 16 Aralık 1959 tarihinde yine Parti Grubu'nda yaptığı bir konuşmada, bu ayrılığı ve siyasi kutuplaşmayı şöyle anlatıyordu:

---

⁵²⁶ **Zafer Gazetesi**, 26 Eylül 1959.

⁵²⁷ **Ulus Gazetesi**, 20-24 Eylül 1959, **Zafer Gazetesi**, 20-24 Eylül 1959.

“ Bu memleketin 14 senedir asabını yorduk, yıprattık. Hiçbir memleket bu kadar kesif bir siyasi faaliyete muhatap olmamıştır, zemin teşkil etmemiştir. Vatandaşları ikiye ayırdık. Kahvelerini ayırdılar. Ailelerini karılarını ayırdılar. İki hasım karargâh halinde, yani NATO ve Sovyet Bloku halinde mevki ettik...”⁵²⁸

Menderes bu olumsuzluklarda kendi paylarının olduğunu söyleyerek bir nevi özeleştirici yapmıştır. Menderes bu gibi durumların çaresinin seçim olduğunu da söyledikten sonra, seçimlerde özellikle 1957’de kaybedilen yerler üzerinde önemle durulmasını belirterek konuşmasını bitirmiştir.

Muhalefet ise 1960 başından itibaren iktidarı Nurculara kol kanat germekle, cemaat ve tarikatları besleyerek oy almaya çalışmakla suçlanmış ve çok sayıda soru önergesi vererek halkın gözünde iktidarı yıpratmaya çalışmıştır.⁵²⁹ Muhalefete yakın Forum Dergisi de, “*Said i Nursi Meselesi*” başlıklı yazısında Nurcuların liderinin DP lehine propaganda yaptığını, bu kişinin Valilere yazdığı mektupta kendi yazdığı Risale i Nur’un toplatılmamasını istediği ve mektubunda şu cümlelere yer verdiğini ileri sürüyordu:

“ Nasıl ki Arapça ezan okutturduk ve bu sayede Müslümanları Demokrat Parti cephesine topladığımız malumunuzdur. Şimdi de dağıttığımız bu Risale i Nurlarla komunizm ve masonlukla savaşağız. Müslüman demokratların göstereceği yardıma inanıyorum. Bundan ötürü birkaç kere Ankara’ya gittim. Müslüman vekillerle görüştim. Bilhassa Sayın Adnan Bey, Tevfik İleri ve Namık Gedik’ten bu neticeyi tayin ettim.”⁵³⁰

---

⁵²⁸ Albayrak, **a.g.e.**, s.527.

⁵²⁹ **Ulus Gazetesi**, 15 Şubat 1960.

⁵³⁰ Albayrak, **a.g.e.**, s.528, “ Bu çalışmanın da ilgili bölümünde, DP li yöneticilerin ve özellikle Menderes ve Tevfik İleri’nin Said i Nursi ve müritlerine ilişkin tavırlarını ve yardımları Cumhuriyet Arşivi’ndeki çalışmalarda bulunan belgelere dayanarak detaylı olarak anlatılmıştır.” Bkz. 2. Bölüm E Maddesi.

İktidar ve muhalefet arasındaki karşılıklı suçlamalar devam ederken, İnönü de partisinin Aydın İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada seçimlerin baharda yapılmasını beklediğini söylemiş ve parti örgütlerinin buna hazır olmasını istemiştir.⁵³¹

1960 yılı Bütçe görüşmeleri sırasında CHP'li Hıfzı Oğuz Bekata, Başbakan Menderes'in, kendi siyasi hayatını ve demokrasinin istikbalini korumak için çekilmesini istemiş, fakat yine mecliste kavgalar çıkmıştır.⁵³²

Mart başında ülke iyiden iyiye seçim havasına girmiş, bu sırada CHP basına ispat hakkının tanınması için meclise 51 milletvekili imzasıyla bir önerge vererek,⁵³³ yaptığı bu manevrayla basının büyük kısmını yanına almayı başarmıştır. CHP Meclis Grubu 15 Mart tarihinde tüm örgütlerine bir bildiri yayınlayarak, DP Hükümetinin bir erken seçim hazırlığı içerisinde olduğunu bildirmiştir.⁵³⁴

Ülkede bu siyasi gelişmeler yaşanırken, Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde 24 Mart 1960 tarihinde yapılan Tarım Kredi Kooperatifi seçimini CHP liler kazanmıştır. Bunun üzerine sinirlenen DP'liler, CHP'lilere saldırmış, çıkan olaylarda gözaltına alınan CHP'liler karakolda dövülmüştür. DP Yeşilhisar İlçe Başkanı'nın bu sırada silahlı olarak polislerle birlikte bulunması ve bazı CHP'lilerin bu sırada yaralanması muhalefetin tepkisine neden olmuştur.⁵³⁵

Kayseri Valiliği bu olaylar sırasında CHP'lilerin polise saldırdığını ve olayların bu yüzden çıktığını belirten bir bildiri yayınlamıştır. Radyo'dan ise “*CHP'yi ihtilal bayraktarlığı yapan tehlikeli bir fesat ocağı*” olarak niteleyen bir yayın yapılmıştır.⁵³⁶ DP Milletvekili İbrahim Arvas, Diyarbakır'da yaptığı bir

---

⁵³¹ **Ulus Gazetesi**, 20 Şubat 1960.

⁵³² **Ulus Gazetesi**, 25 Şubat 1960.

⁵³³ **Ulus Gazetesi**, 4 Mart 1960.

⁵³⁴ **Ulus Gazetesi**, 15 Mart 1960.

⁵³⁵ **Ulus Gazetesi**, 25 Mart 1960.

⁵³⁶ Aydemir, **İkinci Adam...**, s.404.

konuşmada “ *Fesat ve melanet yuvası haline gelen CHP’yi kapatın*” diye konuşmuştur.⁵³⁷

Yeşilhisar’da yaşananlara muhalif basın oldukça önem vermiştir. Ulus Gazetesi’nde Karaosmanoğlu, “ *Başlıca Mesul Radyo Gazetesidir.*” Başlıklı yazısında: “*DP’li partizanların müstakbel genel seçim mücadelesini bir aşiret kavgası, bir kan davası haline sokmayacaklarından nasıl emin olabiliriz?*” demiş, devlet radyosunun, “*ilan ı husumet borusu*” gibi çalıp durduğunu söylemiştir.⁵³⁸ Muhalefetin daha fazla eleştiri yapmasını engellemek için savcılık bu konudaki haberlere de yayın yasağı koymuştur.⁵³⁹

Yayın yasakları üzerine muhalefet olayları yerinde görmek için bir milletvekili grubunu Yeşilhisar’a göndermeye karar vermiştir. Daha sonra da İnönü Kayseri İl Kongresi’ne katılmak amacıyla Kayseri’ye gitmeye karar vermiştir.⁵⁴⁰

İnönü Kayseri’ye hareketinden önce Kayseri Valisi Ahmet Kınık’tan, Kayseri’ye gelmemesi konusunda bir telgraf almıştır.⁵⁴¹ Buna rağmen İnönü Kayseri’ye gitmekten vazgeçmemiştir. Kayseri’ye doğru hareket eden İnönü’nün bulunduğu tren Himmetdede İstasyonu’nda durdurularak, askeri birliklerin nezaretinde üç saat bekletilmiştir.⁵⁴²

Trenin etrafı askeri birlikler ile sarılmıştır. Paşa’yı karşılamak için toplanan halk da aynı şekilde asker kordonunun arkasında tutulmuş ve trene yaklaşmalarına izin verilmemiştir. Tren durduktan bir süre sonra Vali Muavini olduğunu söyleyen

---

⁵³⁷ Turan, a.g.e., s.360.

⁵³⁸ **Ulus Gazetesi**, 28 Mart 1960.

⁵³⁹ **Ulus Gazetesi**, 29 Mart 1960.

⁵⁴⁰ Tekin Erer, **On Yılın Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgaları)** C.II, İstanbul, 1963, s.392.

⁵⁴¹ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973 Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yayınevi, 2. B., Ankara, 1992, s.306.

⁵⁴² **Ulus Gazetesi**, 3 Nisan 1960.

bir kişi, yanında Jandarma Komutanı olduğu halde İsmet Paşa'nın yanına gelmiştir.”*Paşam size valinin bir tebliğini getirdim, Efendim sizin Kayseri'ye girişiniz vilayet makamı tarafından sakıncalı görüldü. Bu bakımdan Ankara'ya dönmeniz gerekiyor.*” diyerek İsmet İnönü'ye bir de zarf uzatmıştır. Vali, sabah İnönü'ye gönderdiği telgrafa İnönü'nün yazdığı cevaba karşılık vermektedir. Paşa zarfı almış ve açmadan yırtıp atmıştır. “*Ne hakla*” diye bağırarak, “*Siz beni hangi hakla yolundan alıkoyabiliyorsunuz? Hangi selahiyetle? Örfi İdare'mi ilan edildi? Ben Kayseri'ye gideceğim.*”⁵⁴³ demiştir. Vali muavininin: “*Gidemeyeceksiniz Paşam, kat'i emir aldım. Sizi Kayseri'ye sokmayacağız.*” sözleri üzerine İsmet Paşa: “*Gidemeyeceğim ha. Gidip gitmeyeceğimi görürsün. Bu emir gayrı kanuni, gayrı meşru bir emirdir. Hiçkimsenin beni yolundan alıkoymaya hakkı yoktur ve hiç kimse buna muktedir değildir. Kayseri'ye gideceğim.*” diyerek tartışmayı bitirmiştir.⁵⁴⁴

İsmet Paşa ile DP iktidarı arasındaki ik açık kuvvet denemesi 2 Nisan günü Himmetdede'de başlamıştır.

Hükümet koca bir treni asker kordonu ile yolcularıyla birlikte durdurmuştur. Anayasal olarak buna hakları yoktur. İktidar doğrudan Anayasa'yı ihlal etmiş ve bunu yaparken de kaba kuvvet kullanmıştır. Menderes'in ağzından birkaç kez “*İhtilali hep muhalefet yapmaz. İktidar da bir ihtilal yapar, o zaman dünyanın kaç bucak olduğunu herkes anlar*” lafı çıkmıştır.⁵⁴⁵

Vali Muavini ve Jandarma Komutanı trenden indikten sonra subaylar birer ikişer trenin pencerelerinin altında görünmeye başlamışlardır. İsmet Paşa'nın penceresinin altından geçerken kendisini askerce selamlamışlardır. Tavırlarından istisnasız hepsinin eski komutanlarından yana oldukları anlaşılmaktadır. Kendilerine verilen bu görevi, İsmet Paşa'yı koruma⁵⁴⁶ görevi olarak algıladıkları ve böyle

---

⁵⁴³ Yıldız, **a.g.e.**, s.106.

⁵⁴⁴ Metin Toker, ...**Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.309.

⁵⁴⁵ **A.g.e.** s.311.

⁵⁴⁶ Turan, **a.g.e.**, s.361.

davranacakları yüzlerinden okunmaktadır. Bu sırada askerlerin munis davranışları karşısında halk da trene yaklaşabilmiştir. İsmet Paşa trenin hemen önüne inerek halk ile buluşmuştur. Karşılama gelen halk İsmet Paşa'nın ellerine sarılmıştır. Herkes bu yaşananlara karşı kızgınlığını ifade etmeye başlamıştır. Bu manzarayı gören subaylar da yaklaşmış ve içlerinden bir tanesi Paşa'nın karşısına gelip sert bir selam vererek, “ *Paşam müsaade edin elinizi öpeyim*” diyerek Paşa'nın elini öpmüştür. Onu diğer subaylar takip etmiştir.⁵⁴⁷

Bir süre sonra yandaki tarlaya bir Topçu Uçağı inmiştir. İçinden Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner çıkmıştır. Treni saran Topçu Kıt'asının ilk komutanı, iktidar tarafından görevini makbul olarak yapamamış addedilmiş ve derhal yerine iktidarın güvendiği bir başka komutan, emir komutayı almak üzere Kayseri'den gönderilmiştir.⁵⁴⁸ Bu kadar kısa sürede iktidar, olayları nasıl haber alıp tedbir geliştirmiştir? CHP milletvekilleri oracıkta küçük bir soruşturma yapmışlar ve yaşanan hareketin komutasının ne Vali Muavini'nde, ne de oradaki komutanda olmadığını anlamışlardır. Olay yerinde tam yetkili bir Milli Emniyet Müfettişi ve adamları vardır ve söz sahibi olanlar onlardır. Milli Emniyetçi, ilk Binbaşı'nın tutumunu beğenmemiş ve yerine başkasının gönderilmesini istemiştir.⁵⁴⁹

Kayseri'deki Garnizon Komutanı General Kemal Çakın'da geri aldirttığı binbaşy ve iki üsteğmeni derhal mahkemeye vermiş, ama sorguda binbaşy ve iki üsteğmene herhangi bir suç yüklenememiştir. Yalnızca İsmet Paşa ile konuşmuşlardır.⁵⁵⁰

Yaklaşık üç saat sonra İsmet Paşa trenden inerek ve biraz yürümüştür. Vali Muavini ve Jandarma Komutanı bir binada oturup talimat beklemektedirler. Yalnızca

---

⁵⁴⁷ Metin Toker, ...**Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.312.

⁵⁴⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s.106.

⁵⁴⁹ “ Toker, Milli Emniyetçi Aziz Ronabar'ın Yassıda'da Kayseri Davası'nda yargılandığını ve 4 Yıl 2 Ay hapis cezası aldığını belirtir. Bkz. Metin Toker, ...**Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.313.

⁵⁵⁰ Aynı yer.

Binbaşı Çetiner ortalıktadır. Paşa Onu yanına çağırılmış ve kendisini askerce selamlayan binbaşuya:

“ *Binbaşım. Burada karanlık tertiplerin hazırlandığından şüphe ediyor ve size durumu bildiriyorum. Bunu amirlerinize naklediniz ve tedbir alınız. Trenin burada bekletilmesinin manası yoktur. Alakadar olunuz.*” *Demmiştir.* Bunun üzerine Binbaşı Çetiner: “ *Başüstüne Paşam*” diyerek uzaklaşmıştır. İsmet Paşa’da trene dönmüştür. Trenden ayrılmaya hiç niyeti yoktur. Aradan kısa bir zaman geçmiş ve Vali Muavini trene gelmiştir. Bu sefer daha rahatlamış bir hali vardır. Yolun açık olduğunu ve İsmet Paşa Kayseri’ye gidebileceğini söylemiştir. Saatlerdir üzerinde tartışılan ve “Kat’iyet” taşıyan emir ortalıktan kaybolmuştur.⁵⁵¹

İktidar, İsmet Paşa’ya karşı bu ilk kuvvet denemesini kaybetmiştir. Sebebi nedir bu geri adımın? Kayseri’de İsmet Paşa’yı bekleyen halk, olan biten herşeyi öğrenmiştir. Paşa yolda haksız olarak bekletilmektedir. Bunun üzerine dağılmamışlar ve gitgide çoğalarak İnönü’yü beklemişlerdir.⁵⁵² Bekledikçe durum gerginleşmiştir. Bir kıvılcımın barut fıçısı haline gelmiş kalabalığı patlatma ihtimali vardır. Bu haberler DP’liler tarafından Ankara’ya ulaştırılmıştır. Diğer taraftan İsmet Paşa ise trenden inmeyi reddetmiş ve beklemektedir. Milli Emniyet Müfettişi’nin Ankara ile dakika dakika görüştüğünü ve bu bilgileri Ankara’ya ilettiğini bilmek oldukça kolaydır. Ya İsmet Paşa daha saatlerce trende bekletilecek, ya da kolundan tutup yaka paça trenden indirilerek tevkif edilmiş bir halde Ankara’ya getirilecektir. Bu sefer de milletvekili dokunulmazlığı için içine girmektedir. Dokunulmazlık bir tarafa İsmet Paşa hala İsmet Paşadır. Böyle bir olay olsa, koparılabilecek fırtınayı tahmin etmek hiçde zor değildir. İktidarın seçme şansı yoktur. Kayseri yolunu açmaktan başka yapılabilecek birşey de.

---

⁵⁵¹ Metin Toker, ...**Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.313.

⁵⁵² “ Ahmet Yıldız, eserinde İnönü’yü karşılamaya 15 bin kişi civarında insan geldiğini, bunu öğrenen Menderes’in ertesi günü aynı kalabalıkla aleyhte bir gösteri ile İnönü’nün uğurlanmasını istediğini ancak bunun Vali ve DP’li İl Yönetimince sağduyulu bir şekilde atlatıldığını ve yapılmadığını yazmaktadır.” Yıldız, **a.g.e.**, s.107.

Bir saat sonra İnönü Kayseri'ye gelmiştir.⁵⁵³ İlk raund kazanılmıştır. İstasyonda onbinlerce kişi tarafından karşılanmıştır. Sabahtan beri bekleyen halk olayları öğrendikçe daha da kalabalıklaşmıştır. Sokaklar çok kalabalıktır. Paşa, üzeri açık bir cip ile halkın arasında CHP İl Binası'na gelmiş ve balkondan kısa bir konuşma yapmıştır. Halka destekleri için teşekkür etmiş, minnet duygularını iletmiştir. Kendilerini Allaha emanet ederek dağılmalarını rica etmiştir. Bu, kazanılan başarının çıkabilecek bir karışıklık ya da kışkırtma ile yasal olmayan bir yöne sapıp bozulmasını önlemek için yapılmış bir harekettir. Bu başarı ona şimdilik yetmiştir. Ve kalabalık bu çağrı üzerine kısa zamanda olaysız olarak dağılmıştır.⁵⁵⁴

Ertesi sabah Ankara'ya dönülecektir. Ama Yeşihisar'dan geçilerek. Yeşilhisar, İncesu'dan saparak Niğde üzerinden gidildiğinde Ankara yolunun üzerindedir. Sabah yola çıkmıştır. Bu güzergâh kimseyle paylaşılmamıştır ama DP'liler bu ihtimali elbette düşünmüş ve İncesu Köprüsü üzerinde askeri birlikler ile tedbir almış, barikatlar kurmuşlardır. Köprüden geçip bir süre sonra sağa sapınca İncesu, Ürgüp ve Ankara güzergâhına giriliyor, köprüyü geçip ileriden sola sapılınca ise Yeşilhisar, Niğde Ankara güzergâhı kullanılabilir. Köprüyü kesen birliklerin başında yine dünkü Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner vardır. Ama bu sefer üst rütbeliler de oradadır. Ankara'dan özel olarak gönderilen Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan⁵⁵⁵ ve Kayseri Garnizon Komutanı General Kemal Çakın da gelmişlerdir. Fakat Vali tarafından başka bir Muavin gönderilmiştir bu kez. Muavin İnönü'nün heyetine buradan sonra yola devam etmenin yasak edildiğini bildirmiştir. Bir önceki gün yaşananlar tekrar edilmeye başlanmıştır. CHP'liler Niğde üzerinden Ankara'ya gitmek istediklerini, yol Yeşilhisar'dan geçiyorsa bunun kendi kabahatleri

---

⁵⁵³ Turan, **a.g.e.**, s.361.

⁵⁵⁴ Metin Toker, **...Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.314.

⁵⁵⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s.105, “ 9 Ekim 1957 tarihinde Emniyet Genel Müdürlüğü görevine getirilmiş, görevi Kemal Aygün'den devralmış ve 27 Mayıs Müdahalesinden sonra tutuklanarak Yassıada'da yargılanmıştır.” Bkz. Dikici, **a.g.m.** s.67.

olmadığını, zaten Paşa'nın Yeşilhisar'da durmayı düşünmediğini söylemişlerdir. Yetkililer ise bu riski göze alamayacaklarından geçişe izin vermemişlerdir.⁵⁵⁶

Hataları yolu köprünün öncesinde kesmeleri olmuştur. Yolu köprüden sonra Yeşilhisar dönüşünde kesmiş olsalar, buyurun, İncesu üzerinden Ankara'ya gidin diyebileceklerdi ama onlar köprüyü geçmeyi de yasak edince işler çığırından çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, Uşak olayları sırasında da Uşak'ta olup olayları tertip ettiğine inanılan Cemal Gökten'in burada da karşılarına çıkması durumu germiştir.

Bu arada saatler geçmekte ve tartışmalar da devam etmekteydi. Gökten, Çakın ve Muavin üçlüsü emrin Ankara'dan verildiğini itiraf etmişler, Dr. Namık Gedik tarafından hükümetin "*kat'i den daha kat'i*" emri olduğunu söylemişler ve bırakamayacaklarını belirtmişlerdir. Üstelik bu gün Topçu Kıt'asına da güvenememiş ve köprüye bir de Jandarma Taburu getirmişlerdir. Vali, İnönü ve arkadaşlarının İncesu'da durdurulduğunu tutanağa geçirip, Ankara'ya "*Kuvvetlerimiz karşısında teslim oldular*" mesajını iletmiştir.⁵⁵⁷

Uzun saatler sonra beklenmedik bir şey olmuştur. İsmet Paşa aracından inmiş ve yürümeye başlamıştır. Tedbir olarak köprüye dört cemse (GMC) aracının çekilmesine ilave olarak üç sıra da asker barikatu konulmuştur. İsmet Paşa askerlere doğru ağır adımlarla yürümüş, askerlerin arasına girmiş ve bir zamanlar omuz omuza çarpıştığı Mehmetçiklerin omuzlarını okşaya okşaya onları kenara çekip yoluna devam etmiştir. Bunun üzerine ortalığı bir sessizlik kaplamıştır. Barikat bir anda açılmış ve herkes donup kalmıştır. İsmet Paşa kendisine yasak edilen yol üzerinde ağır ağır yaya olarak ilerlemektedir. Bu sırada yanlarından geçtiği subaylar da Paşa'yı selamlamaktadırlar. Paşa son derece sakinidir. Beşyüz altyüz metre kadar ileride bir tepenin üzerinde ikinci bir barikat vardır. Bunu aşmak için Paşa'nın askerinin arasına girip omuzlarına dokunmasına gerek kalmamış, beş metre kala barikat bu sefer kendiliğinden açılmıştır. Asker bu kez silahlarıyla topluca selam

---

⁵⁵⁶ Metin Toker, ...**Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.315.

⁵⁵⁷ Yıldız, **a.g.e.**, s.107.

vaziyeti almıştır. Paşa da – olayları daha da büyütmemek için- Yeşihisar’a dönmemiş, İncesu yolundan yürümeye başlamıştır. Orada bulunan Binbaşı Selahattin Çetiner’e dönüp: “ *Ateş emri verecekmisin?*” diye sormuş, Kurmay Binbaşı sapsarı bir halde ve esas duruşta: “ *Ne münasebet Paşam, size ateş ettirmektense, intiharı tercih ederim.*” demiştir.⁵⁵⁸

Binbaşı’nın ve yanındaki subayların tavrı ortadadır. Asker tavırlarıyla hangi tarafta olduğunu belli etmiştir. İsmet Paşa İncesu’da durmuş ve hükümetin kararını beklemiştir. Bir süre sonra yolun açık olduğu, Yeşilhisar’a gidilmeyecekse Ankara’ya devam edilebileceği haberi gelmiştir. Kafile böylece Ürgüp üzerinden Ankara’ya dönmüştür. Ama bu olay Cumhurbaşkanı ve Hükümet’i oldukça telaşa düşürmüştür.⁵⁵⁹

O gün İsmet Paşa Yeşilhisar’a gitmek üzere inat edebilirdi. Askerin tavrı net olarak belli olmuştu. Yeşilhisar sapağında ki asker de aynı askerdi ve Paşa, o yöne sapsaydı, yine engel olamayacaklardı. Yeşilhisar üzerinden Ankara’ya yürüyecek olan Paşa, yaşanabilecek olası bir çatışmadan sonra, emriyle birçok Kıt’ayı da Ankara’ya doğru yönlendirebilir, belki de kendi liderliğinde bir ihtilalin tetiğini çekebilirdi. Ortam ve ordunun subayları bu emre uymaya meyilliydiler. Ama İsmet Paşa, nasıl 1950’de iktidarı seçimle DP’ye devrettiyse, yapılacak bir genel seçim ile tekrar iktidarı devralmaktan yanaydı ve seçimin de yakın olduğunu düşünüyordu.

Bir gün sonra iktidarı çok kızdıran haber Kayseri’den geldi. İktidarın güvendiği asker, generallerin özel uçakla Himmetdede’ye gönderdiği, ertesi gün de İncesu’daki birliklerin emir ve komutasını verdiği asker Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner ordudan istifa etmişti. Hem de istifasının nedenini açıkça ilan ederek. Binbaşı Çetiner istifa mektubunda şöyle diyordu:

---

⁵⁵⁸ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.306; Metin Toker, **...Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.318.

⁵⁵⁹ Sabiha Bozbağı, **İhtilaller ve Darbeler Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s.692.

“ Anayasanın 70. Maddesi seyahat hak ve hürriyetini vatandaşların tabii hukukundan saymasına ve ordunun kanunun zikrettiği istisnai haller dışında emniyet ve zabita kuvvetleri yerinde kullanılmasına hukuki imkân bulunmamasına rağmen, Sayın İsmet İnönü ve arkadaşlarının Kayseri gezisinde emir ve komuta ettiğim birlikleri bu hukuki sınırlar dışında kullanmaya zorlandım.

“Bu hususu subay çıkarken yaptığım yeminle bağdaştıramıyorum. Ayrıca Anayasa'nın 94. Maddesinde de kanuna aykırı emirlere itaat etmenin memuru mesuliyetten kurtaramayacağı tasrih edilmiş bulunmaktadır.

“Bu itibarla bir asker çocuğu olarak girdiğim ve aşk derecesinde bağlı olduğum mesleğimden teessür içinde istifa ediyorum. Gerekli kanuni işlemin yapılmasını saygılarımla arz ve istida ederim.”⁵⁶⁰

İktidarın bu beyana karşı yaptığı kanuni işlem maalesef Kurmay Binbaşının tevkif edilmesi ve bu olay hakkında yayın yasağı konulması olmuştur. Ama sorun orada bitmemiş, bu istifayı yine Kayseri’de görevli olan Osman Özkoçak ile olayla ilgisi bulunmadığı halde onlara Ankara’dan katılan bir Kurmay Subay olan Kamil Savaş’ın aynı nedenle istifası izlemiştir. İktidar onları da tevkif etmiş ve onların istifa haberlerine de yayın yasağı koymuştur. Tutuklu subaylar Ankara’ya getirilmiş ve askeri cezaevine konulmuşlardır. Üç subayın aynı zamanda aynı neden ile istifasını DP İktidarı bir örgüte mensup oldukları ve örgütlü hareket ettikleri şeklinde algılamıştır. Tabii ki, örgütün de CHP’nin emrinde olduğunu söylemişlerdir. Subaylar TCK’nun 153. Maddesi ile yargılanacaklardır. *“ Askerleri yasalara karşı gelmeye ve askeri inzibat vazifelerini ihlale teşvik etmekle”* suçlanmışlardır.⁵⁶¹

---

⁵⁶⁰ Metin Toker, ...**Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, s.322.

⁵⁶¹ **A.g.e.**, s.323.

İktidar, üç subayın niçin açık neden göstererek istifa ettiklerini doğru değerlendirebilseydi, belki de bir ay sonra karşılaşılması artık kaçınılmaz olan sonlarını görebilirlerdi. Ama olmadı.

27 Mayıs gelip çatığında bu üç subay bir tek istek de bulundular. Orduya dönmek. 27 Mayıs'ın idarecileri bu üç subayı ordudaki görevlerine iade ettiler.⁵⁶²

4. Tahkikat Komisyonu'nun Kurulması

Kayseri/Yeşilhisar olayları, Reşat Akşemsettinioğlu'nun verdiği bir önerge üzerine DP Grubu'nun 7 Nisan 1960 günkü toplantısında ele alınmıştı. Önerge sahibi, CHP'nin halkı ve bütün kuruluşları ayaklanmaya teşvik ettiğini öne sürerek onun kapatılmasının zorunlu olduğunu belirtmiş ve bu amaçla olağanüstü bir mahkeme kurulmasını istemiştir. Başbakan Menderes ise özel bir mahkeme kurmak yerine bir meclis soruşturması açılmasının daha doğru olacağını söylemiştir. Menderes: “ *Emredin, bu tedbirlerin on mislini alın. Ama hepsini hükümetin sırtına bırakmak suretiyle değil. Adliyenin işlemediğini görüyorsunuz. Açın bir meclis tahkikatı. Tespit edin bunları Meclis'te. Düşünelim konuşalım. Ahlaksızlar, namussuzlar sizi kapatıyoruz diye kapatalım.*”⁵⁶³ sözleriyle fikrini açıklamıştır.

12 Nisan 1960 tarihinde DP Meclis Grubu, beş buçuk saat süren olağanüstü bir toplantı yapmıştır. Grup toplantıda Menderes'in görüşünü benimseyerek CHP hakkında meclis tahkikatı açılmasına karar vermiştir. Mevcut gergin ortamda böyle bir kararın alınması herkeste muhalefetin tasfiye edileceği izlenimini uyandırmıştır. 15 Nisan'da Grubun ikinci toplantısında tahkikat açılmasını talep eden Denizli Milletvekili Baha Akşit ve Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar tarafından hazırlanan ve Meclis Başkanlığı'na sunulan önerge oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu önergede, CHP'nin seçim dışı yollarla iktidara gelmek için teşkilatlandığı ve örgütler kurduğu, hatta silahlandığı ve silahlı isyan hazırladığı ileri sürülmüş ve bu durumun

---

⁵⁶² A.g.e., s.324.

⁵⁶³ Turhan, a.g.e., s.362.

soruşturulması için Meclis İctüzüğünün 177. Maddesine dayanarak onbeş kişilik bir komisyon kurulması istenmiştir.⁵⁶⁴

18 Nisan 1960 tarihinde bu önerge Meclis Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.⁵⁶⁵ Hemen arkasından oluşturulan onbeş kişilik komisyon;⁵⁶⁶ Partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasi faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları, Komisyonun faaliyeti ile ilgili bütün yayımlar, Büyük Millet Meclisi'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerin yayımını bir çırpıda yasaklayarak asıl niyetini belli etmiştir.⁵⁶⁷

Komisyonun kuruluş görüşmelerinde İnönü'nün mecliste yaptığı konuşma da bu yasaklar yüzünden yayımlanamamıştır. İnönü'yü ve CHP'yi bir ihtilal, hatta silahlı kalkışma hazırlamakla suçlayan DP'lilere hitaben İnönü:

“ Şimdi iktidarda bulunanların milletleri ihtilale nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehâl olur. Böyle bir ihtilal, dışımızda bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam. Şimdi arkadaşlar şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. İhtilal meşru bir hak olarak kullanılacaktır.”⁵⁶⁸

Bu uyarı aslında son derece açıktı. Milletini ve Silahlı Kuvvetlerini ve onu oluşturan subayları çok iyi tanıyan İnönü'nün bu son uyarısı olmuştur. Ama DP'li

---

⁵⁶⁴ Eroğul, **a.g.e.**, s.241.

⁵⁶⁵ Bulut, **a.g.m.**, s.137.

⁵⁶⁶ “Tahkikat Komisyonuna seçilen Milletvekilleri, Başkan Hamdi Sancar, Üyeler: Ekrem Anıt, Hilmi Dura, Kemal Özer, Turan Bahadır, Kemal Biberoğlu, Nüzhet Ulusoy, Selami Dinçer, Sait Bilgiç, Nusret Kirişoğlu, Vacit Asena, Necmettin Önder, Bahadır Dülger, Himmet Ölçmen, Osman Kavuncu.” Albayrak, **a.g.e.**, s.532.

⁵⁶⁷ Bulut, **a.g.m.**, s.138, **Cumhuriyet**, 19.Nisan 1960, **Ulus**, 19 Nisan 1960.

⁵⁶⁸ Erer, **a.g.e.**, s.392.

yöneticiler bu mesajı alamamışlardır. Bu konuşmanın da yayımını yasaklayarak yok sayabileceklerini, kafalarını kuma gömerek bu tehlikeden sakınabileceklerini düşünmüşlerdir.

Komisyunun kurulması üzerine hemen ertesi gün üniversite öğrencileri ilk tepkisini göstermiştir. Kızılay'da CHP Genel Merkezi önünde gösteri yapılmış,⁵⁶⁹ fakat toplanmaya çalışan öğrenciler polis tarafından hemen dağıtılmıştır.⁵⁷⁰

27 Nisan tarihinde, Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerinin artırılmasına ilişkin Yetki Kanunu'nun kabulü ile de zaten son derece gergin olan ortamın sanki pimi çekilmiştir.

27 Nisan gecesi saat 23.00'de radyodan anons edilen Tahkikat Komisyonu bildirisinde şöyle deniliyordu:

“ ... Tahkikat Encümeninin vazife ve selahiyetleri ve bilimum karar, tedbir ve faaliyetlerine mütevellit her türlü haber, havadis, beyan, tebliğ, mütalaa, vesika, resim ve yazıların ve bu tavrile alakalı Büyük Millet Meclisi müzakerelerinin her türlü vasıtalarla neşri yasak edilmiştir.

“Tahkikat Encümeni Reisi Denizli Mebusu Hamdi Sancar”⁵⁷¹

Bu bildirinın gönderildiği radyoya ve gazetelere bir başka bildiri daha gönderilmiştir. Yeni bildiride ise Meclis Başkanı'nın imzası vardır. Bildiri, o gün meclis müzakereleri sırasında İnönü'nün yaptığı konuşmayı özetlediğini iddia etmektedir. Ama aslında bu özet İnönü'ye Meclis Başkanlığı'nca yöneltilen yeni bir

---

⁵⁶⁹ Bulut, **a.g.m.**, s.139.

⁵⁷⁰ **Ulus Gazetesi**, 20 Nisan 1960.

⁵⁷¹ Öymen, **...Ve İhtilal**, s.642.

suçlama olmuştur. Meclis Başkanlığı, İnönü'nün konuşmasında “ *Türk Milletine, orduya ve Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyetine açık tecavüzler*” taşıyan ifadelerin yer aldığını iddia etmiştir.⁵⁷² Konuşmanın tam metni hiçbir yerde yayımlanmamıştır. Tahkikat Encümeni bunu yasaklamıştır; fakat Meclis Başkanlığı'nın bildirisi bu yasağın dışındadır. Meclis'te DP'li milletvekillerinin oylarıyla konuşmanın birçok bölümü meclis tutanaklarından da çıkarılmıştır. Konuşma sırasında orada olan gazetecilerin sonradan yazdıkları ile bu tarihi konuşma öğrenilebilmiştir. İnönü'nün Kore'de Devlet Başkanı Sygman Ree'ye karşı yapılan halk ayaklanmasından söz ederek, “ *Türk Milleti, Kore Milletinden daha az haysiyetli değildir*” yönündeki konuşması, kulaktan kulağa heryere yayılmıştır. Konuşmanın tam metnini bilmeyen halk da bunu kulaktan kulağa, belki de bire bin katarak farklı şekilde öğrenmiştir.⁵⁷³

Belki de DP konuşmanın tamamını yasaklamak yerine yayımlasa, halk İnönü'nün ne demek istediğini anlayacak, konuşma bu kadar etkili olmayacaktır. Buna bir de İnönü'ye 12 oturum meclis toplantılarına katılmama cezası verildiği eklenince zaten gergin olan siyasi ortam patlamaya hazır hale gelmiştir.

27 Nisan tarihinde 7468 Sayılı Tahkikat Komisyonu'nun Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun'un çıkarıldığı belirtilmişti. Bu kanun, DP'nin adeta bir diktatörlük kurmasına zemin hazırlıyordu. Burada bu kanunun en önemli bazı maddelerinden söz etmek yararlı olacaktır:

“Madde 1: TBMM Encümenleri ve naip olarak vazifelendirecekleri Tali Encümenler; Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu, Askeri Muhakeme Usul Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet Savcısı'na, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askeri adli amirlere tanınmış olan bilcümle hak ve selahiyetleri haizdir.

---

⁵⁷² Öymen, ...**Ve İhtilal**, s.643.

⁵⁷³ Erer, **a.g.e.**, s.398; Turhan, **a.g.e.**, s.365.

“Madde 2: TBMM Tahkikat Encümenleri,

- a) Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine,*
- b) Neşir yasağına riayet edilmemesi halinde mevkute ve gayrımevkute'nin tabı veya tevziinin menine,*
- c) Mevkute veya gayrımevkutenin toplatılmasına, mevkutenin neşriyatının tatiline veya matbaanın kapatılmasına,*
- ç) Tahkikat için lüzümlü görülen veya subut vasıtalarından olan hertürlü evrak, vesika veya eşyanın zaptına,*
- d) Siyasi mahiyet arz eden toplantı, hareket, gösteri ve emsali faaliyetler hakkında tedbir ve karar almaya,*
- e) Tahkikatın selamatle intacı için lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etmeye ve hükümetin bütün vasıtalarından istifade eylemeye dahi selahiyetlidir.*

“Madde 3: TBMM Tahkikat Encümenlerince ittihaz olunan tedbir ve kararlara her ne surette olursa olsun muhalefet edenler bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar...”⁵⁷⁴

DP'nin ülkede rejimi ve demokrasiyi nasıl bir mecraya sürüklediğini anlamak için bu üç madde yeterlidir.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve bu komisyonun faaliyetleri, ülkeyi 27 Mayıs'a götüren süreçte oldukça önemlidir. 27 Mayıs'tan sonra Milli Birlik Komitesi Üyesi olarak görev yapan, ayrıca Cemal Gürsel'in zorunlu izine gönderilmesi ile kısa bir süre de olsa ihtilal teşkilatının liderliğini de üstlenen Tümgeneral Cemal Madanoğlu'nun bir röportaj sırasında söyledikleri 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde Tahkikat Komisyonu'nun rolünü ifade etmektedir. Madanoğlu şöyle demiştir: “

---

⁵⁷⁴ T.C. Resmi Gazete, 28 Nisan 1960, No.10491.

*...Karşı devrimcilik iyice tırmanmış durumda. Eh partizanlık almış yürümüştü. Parti diktatörlüğü öyle. Ekonomik durum bu şartları tamamlıyor. Bu sırada milleti en çok gayrete getiren, bardağı taşıran son damla DP'nin bir Tahkikat Komisyonu kurması oldu. Çok körlemesine gittiler. Yani ihtilali aslında biz yapmadık. Onlar yaptı..."*⁵⁷⁵

F. Öğrenci Olayları ve Kara Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü

1. İstanbul ve Ankara'daki Öğrenci Olayları

Türkiye'nin o yıllardaki üniversite öğrencileri arasında da tıpkı ordu mensupları gibi siyasetle ve siyasi gelişmelerle ilgilenenlerin sayısı az değildi. Üniversite hocaları arasında da durum buna yakındı. Özellikle hukuk, iktisat, sosyoloji gibi bölümlerin hocaları ülkedeki siyasi gelişmeleri takip ederler, sık sık da görüşlerini açıklarlardı.

Bu durum aslında 1940'lı yılların sonlarından itibaren gerek iktidardaki gerekse muhalefetteki partiler tarafından çok sesli demokratik bir toplum oluşturma fikri ile teşvik edilen bir şeydi. CHP iktidarı döneminde böyle olan bu durum DP iktidarında da uzunca bir süre böyle devam etmişti. 1954-1955 yıllarından itibaren iktidar hocaların muhalif görüşlerine karşı önlem almaya başlamıştır. Bunun için kanun değişiklikleri de yapılmıştır. Fakat bu çabalar da hoca ve öğrencilerin önemli bir bölümünün alışageldiği bu fikri serbestliği değiştirememiştir.

İstanbul Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı ve Prof. Tarık Zafer Tunaya Tahkikat Komisyonu'nun Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun ile ilgili eleştirilerini ve kaygılarını daha kanun mecliste görüşülmeye başlamadan açıklamışlar ve bu sözler 27 Nisan tarihli gazetelerde yayımlanmıştır.⁵⁷⁶

---

⁵⁷⁵ Bulut, **a.g.m.**, s.142.

⁵⁷⁶ “ Demokrat Parti'ye yakınlığı ile bilinen Ord. Prof.Dr. Ali Fuat Başgil, 27 Mayıs İhtilalinin sebeplerini anlattığı kitabında, Mecliste bir tahkikat komisyonu kurulmasının Anayasa'ya uygun olduğunu savunmakta, Prof. Kubalı başta olmak üzere diğer hocaların beyanatlarının zamansız ve bilinçli bir kışkırtıcılık maksadıyla verildiğini yazmıştır.” Başgil, **a.g.e.**, s.18.

Prof. Tunaya: “ *Komisyonlara kazai yetkiler tanımak Anayasa’yı ihlaldir.*”⁵⁷⁷ demiş, Doç Dr. İsmet Giritli: “ *Kanun teklifi Anayasa ve Demokrasi prensiplerine aykırıdır.*”⁵⁷⁸ Şeklinde görüş beyan etmişti.

O gün öğleden sonra mecliste olanlar bir de yasaklanıp halka ulaşamayınca fısıltı gazetesi devreye girmiş, durumdan kaygı duyan öğrencilerin bütün gece kulaktan kulağa organizasyonu, ertesi sabah İstanbul Üniversitesinin bahçesinde buluşup Yetki Kanunu sürecine tepkilerini göstermek konusunda görüş birliği kendiliğinden oluşmuştur.⁵⁷⁹

Aslında ilk olaylar 18 Nisan’da Tahkikat Komisyonu’nun kurulması üzerine 19 Mayıs’ta Ankara’da Kızılay’da meydana gelmiştir.⁵⁸⁰ CHP lideri İnönü’ye Kızılay’da tezahürat yapılmış ve bu tezahürat kısa süre içinde iktidar aleyhine bir gösteriye dönüşmüştür. Öğrencilerin başlattığı olaylara halkın da katılması, olaylar sırasında göstericilerin “ *Hürriyet... Hürriyet...*” şeklinde sloganlar atması tepkilere yol açmıştır. Polisin göstericilere müdahalesinde 1’i gazeteci, 21’i öğrenci olmak üzere, 22 vatandaş gözaltına alınmış⁵⁸¹ ve bunlardan 5’i tutuklanmıştır.⁵⁸²

28 Nisan günkü gazeteler, yalnızca Yetki Kanunu’nun mecliste kabul edildiğini, İnönü’ye 12 oturum meclisten çıkarılma cezası verildiğini ve Meclis Başkanlığı’nın yayımladığı bildiriye verebilmişlerdir. Bir de DP milletvekili Müşteba

---

⁵⁷⁷ **Ulus Gazetesi**, 27 Nisan 1960.

⁵⁷⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Nisan 1960, **Ulus Gazetesi**, 27 Nisan 1960.

⁵⁷⁹ “ Eroğul, DP’nin öğrenci olaylarının yayımı hakkında koyduğu yayım yasaklarının fısıltı gazetesi yoluyla abartılarak duyulmasının iktidarın aleyhine sonuç verdiğini belirtir. Eroğul, **a.g.e.**, s.246.

⁵⁸⁰ Dikici, **a.g.m.**, s.81.

⁵⁸¹ **Ulus Gazetesi**, 20 Nisan 1960.

⁵⁸² **Ulus Gazetesi**, 21 Nisan 1960.

İştin'in DP'den istifa ettiğini, ama nedeni belirtilmeden.⁵⁸³ Bunun nedeni de halkın tahminine kalmıştır artık.

İstanbul Üniversitesinde ilk dersten sonra öğrenciler Atatürk Büstü'nün önünde toplanmaya başlamışlardır. Üniversite bahçesinde toplananların sayısı kısa zamanda birkaç bini bulmuştur. Hep birlikte İstiklal Marşını söylemeye başlamışlar, fakat bu arada polis müdahalesi de başlamıştır.⁵⁸⁴

Binlerce öğrenci, "*Kahrolsun Diktatörler, Menderes İstifa*" sloganları ile üniversite bahçesinden başlayarak sokaklara dökülmüştür. Polis tüm sertliğine rağmen olayları engellemekte yetersiz kalmıştır. Bunun yanında askerler ise gösterici öğrencileri açıkça desteklemişlerdir.⁵⁸⁵

Olaylara müdahale etmek isteyen polis ile öğrenciler arasında yaşanan arbede de polislerden ateş edenler olmuştur. Bazı öğrenciler bu ateşler ile yaralanmışlardır. Yaşanan arbede de 150 kadar öğrenci gözaltına alınmıştır.⁵⁸⁶ O güne kadar polisin üniversiteye girmesi yaşanmış bir şey değildir. O günkü mevzuata göre polisin üniversiteye girmesi ve müdahale etmesi için üniversite yönetiminden izin alması, acil durumlar da dahi en azından bilgi vermesi gerekmektedir. 28 Nisan günü müdahalede bunların hiçbiri uygulanmamıştır.⁵⁸⁷

Olayları üniversite binasının içinde öğrenip dışarıya koşan rektör Ord. Prof. Sıddık Sami Onar ve Dekan Vekili Prof. Sulhi Dönmezer de öğrencilerini korumak için polisle temas kurmaya çalışmışlardır. Fakat bahçede bulunan polis şefi Zeki

---

⁵⁸³ **Milliyet Gazetesi**, 28 Nisan 1960, **Zafer Gazetesi**, 27 Nisan 1960.

⁵⁸⁴ Albayrak, **a.g.e.**, s.535.

⁵⁸⁵ Esin, **a.g.e.**, s.108.

⁵⁸⁶ Albayrak, **a.g.e.**, s.536.

⁵⁸⁷ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.651-653.

Şahin⁵⁸⁸ onların üzerine yürümüş, Dönmezer'i eliyle itmiş ve sendeleyince bir de yumruk atmıştır. Dönmezer'in yumrukladığını görüp yanına koşan Onar da saldırıya uğramış, Zeki Şahin tarafından çekilerek yere düşürülmüştür. Başından yaralanmış, gözlüğü kırılmıştır.⁵⁸⁹ Zeki Şahin ise “*bunlar hep senin yüzünden, sen kışkırtıyorsun bu çocukları*” diye bağırarak. Onar'ı yerden kaldırıp çekiştirerek bir cipe bindirmiş ve okul bahçesinden götürmüştür.⁵⁹⁰

Yaşanan olaylar öğrencileri daha da kışkırtmıştır. Hocalarını kurtarmak üzere cipe doğru koşan öğrencilere karşı polis gaz bombası ve cop kullanmıştır. Askerlerin polislere nazaran daha toleranslı durumundan faydalanan öğrenciler arka bahçeden dışarı çıkıp Beyazıt, Cağaloğlu ve Eminönü yönüne gruplar halinde yayılmışlardır. Köprüler açılmak suretiyle Beyazıt, Eminönü ve Cağaloğlu bölgesine sıkıştırılan öğrencilerin üzerine bu kez atlı polislerin hücumu başlamıştır. Ayrıca polisin açtığı ateş de devam etmiştir. Açılan polis ateşi sonucunda, ağır yaralanan Hüseyin Irmak bacağı kesilerek hayata döndürülmüştür. Cengiz Balkaya isimli öğrenci de hastanede yaşama döndürülmüş, ancak Turan Emeksiz⁵⁹¹ için yapılabilecek bişey kalmamıştır. Hayatını kaybetmiştir.⁵⁹²

Bir de olayların ikinci gününde, emniyeti sağlamak amacıyla şehrin çeşitli yerlerinde konuşlanan Davutpaşa'daki zırhlı tugaya ait tankların üzerine çıkıp askere sevgi gösterisi yapan öğrencilerden Nedim Özpolat tanktan tanka atlarken düşmüş ve

---

⁵⁸⁸ “ Prof.Dr. Tarık Zafer Tunaya, Bedri Baykam'a verdiği mülakatta olaya şahit olduğunu anlatarak polis memurunun ismini belirtmiştir.”, Bedri Baykam, **27 Mayıs İlk Aşkımızdı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s.298.

⁵⁸⁹ “ Prof. Başgil ise kitabında Rektör Onar'ın polislerin davetsiz olarak üniversiteye girmeleri üzerine polislerle tartışmaya girdiğini, onlara sert sözlerle verip verişirmesinin neticesinde hafifçe itildiğini, yere düşüp gözlüğünün kırıldığını ve alnından hafif bir şekilde yaralandığını yazar.” Başgil, **a.g.e.**, s.121.

⁵⁹⁰ “ 27 Mayıs'tan sonraki soruşturmalarda Zeki Şahin tanıkların anlattığı bu olayları kısmen kabul etti ve özeleştiri yaptı.”, Öymen, **Ve İhtilal...**, s.654.

⁵⁹¹ Başgil, öğrencilerin elebaşlarının CHP örgütlerinin elemanları olduğunu ve olayları onların kışkırttığını yazmış, Turan Emeksiz'in de boğazın karşı kıyısındaki Orman Fakültesinden olayları kışkırtmak için gelmiş olan bir provokatör olduğunu belirtmiştir. Başgil, **a.g.e.**, s.120.

⁵⁹² Öymen, **Ve İhtilal...**, s.658, Başgil, **a.g.e.**, s.120.

tankın altında ezilerek hayatını kaybetmiştir. Bu feci kaza üzerine şehirdeki tüm tanklar kışlalarına gönderilmiş, emniyet yalnızca piyade birlikleri ile alınmıştır.⁵⁹³

Ord. Prof. A.Fuat Başgil ise olayları anlatırken, atlı polislerin bineklerinin öğrencilerin attığı taşlardan ürküp şaha kalktığını belirtmiştir. Onların yerini alan piyade birliğindeki askerler ve subayların, öğrenciler ile karşı karşıya geldiklerinde, öğrencilerin var güçleriyle “ *Yaşasın Kahraman Türk Askeri, Yaşasın Ordu*” diye bağırduklarını, subaylar, askerler ve öğrencilerin birbirlerine sarılıp neredeyse gözleri yaşlı bir halde kucaklaşmaya başladıklarını yazmıştır. Bu görüntü sonrasında askerlerin de hükümet karşıtı harekete katıldığını anladığını ve kendi kendine, “*Menderes hükümetinin sonudur bu*” dediğini ifade etmiştir.⁵⁹⁴

Menderes Hükümeti’nin 27 Haziran 1956 tarihinde çıkardığını daha önce belirttiğimiz 6761 Sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun’da polisin izinsiz gösterilere karşı hedef gözetmeksizin ateş açma yetkisi bulunduğunu anlatmıştık.⁵⁹⁵ Bu gösterilerde polisin bu kanunun verdiği yetkiyle bu eylemi yaptığı Yassıada’da yürütülen Anayasa’yı İhlal Davası’nda gündeme gelmiş, yapılan balistik incelemede ise mermiyi hangi polisin attığına ilişkin kesin bir neticeye ulaşılamamış ve tüm polisler beraat etmiştir.⁵⁹⁶

Olaylar olduğu esnada, iktidarın en yetkili kurumu olan Demokrat Parti Genel Yönetim Kurulu, Bayar’ın da bulunduğu olağanüstü bir toplantıdadır. Toplantı İstanbul’daki olaylardan önce düzenlenmiştir. Meclisteki Yetki Kanunu görüşmeleri bittikten ve DP nin Meclis Grubu toplantısı yapıldıktan sonra Menderes partinin üst kurulu olan GYK’nu toplantıya çağırmıştır. Kurul Yetki Kanunu’nun çıkışından sonra iktidarın siyasi çizgisi üzerinde görüşmelerde bulunmak amacıyla toplanmıştır. İstanbul Üniversitesi’nde başlayan olayların haberi kurula görüşmeler sırasında

---

⁵⁹³ Şükran Özkaya, **Adım Adım 27 Mayıs**, İleri Yayınları, İstanbul, 2005, s.122.

⁵⁹⁴ Başgil, **a.g.e.**, s.121.

⁵⁹⁵ Bulut, **a.g.m.**, s.128.

⁵⁹⁶ Weiker, **a.g.e.**, s.40.

gelmiştir. Nasıl geldiğini ve ne etki yarattığını toplantıda bulunan Rıfki Salim Burçak şöyle anlatmıştır:

“ İçişleri Bakanı Dr.Namık Gedik, İstanbul ile sürekli temas halinde bulunuyor aldığı bilgileri kısa aralıklarla bize aktarıyordu.

300-400 kişi ile başlamış olan protesto hareketi, az sonra 6000 kişiye çıkmış ve heyecanlı kalabalık polis ile de çatışmaya girişmişti. Rektör Sıddık Sami Onar kalabalığın içinde yere düşerek yaralanmıştı. Ölüm vak’alarının bulunduğu hakkında da haberler vardı. Göztericiler polis kordonunu yararak Vezneciler yönüne doğru inmeye başlamışlardı. İstanbul’da ciddi bir durumun mevcut olduğu anlaşılıyor ve heyecan kurul üyelerine de sirayet etmiş bulunuyordu.”⁵⁹⁷

Rıfki Salim Burçak, Samet Ağaoğlu’nun kurulda yaptığı öneriden de söz etmiş ve bunu hayretle karşıladığını belirtmiştir. Samet Ağaoğlu’nun konuşmasında:

“Cumhurbaşkanı, İsmet Paşa’nın hıyanet yolunda olduğunu söyleyerek gelecekle ilgili ciddi tedbirler alınmasını istedi. Samet Ağaoğlu tedbir olarak, ömrü tabiisini (doğal ömrünü) tamamlamış bulunan Halk Partisi’nin kapatılmasını öne sürdü ve her zaman bu görüşte olduğunu sözlerine ekledi. (...) Ağaoğlu’nun teklifini kurulda destekleyen olmadı. Ama durumun çok ağır olduğunu söyleyerek ciddi tedbirler alınmasını isteyenler vardı. Tevfik İleri ile Mustafa Zeren şiddetli tedbirlerin alınması gerektiği görüşünü savunurken, Kamil Gündeş de Tahkikat Komisyonu’nun çalışmalarının tamamlanmasını beklemeyi önerdi.”⁵⁹⁸ görüşlerini ileri sürdüğünü söylemiştir.

---

⁵⁹⁷ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.661.

⁵⁹⁸ **A.g.e.**, s.662.

Toplantı bu hava içerisinde devam ederken İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmesinin hazırlığı başladı. İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim saat 15.00'de resmen yürürlüğe girdi.⁵⁹⁹ İstanbul'da Orgeneral Fahri Özdilek, Ankara'da ise Orgeneral Namık Argüç Sıkıyönetim Komutanı olarak atanmıştır.⁶⁰⁰

Sıkıyönetim kararı alınırken Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Genelkurmay başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'u makamına çağırıp İstanbul ve Ankara'ya birer Sıkıyönetim Komutanı tayini için isim istemiştir. O da Özdilek ile Argüç'ü tavsiye etmiş hükümet de atamıştır. Ancak Erdelhun o iki isme tamamen güvendiği halde Silahlı Kuvvetlerin genel eğilimleri hakkında tereddütleri olduğundan sıkıyönetim ilanına karşı olduğunu, 3 Ekim 1963 günü Kayseri Cezaevinde Rıfıkı Salim Burçak'a şu sözlerle anlatmıştır:

*“ Fakat ben sıkıyönetim ilan edilmesini pek istemiyordum. Zira bu kediye ciğer teslim etmek gibi bişeydi. Ordu siyasete fiilen müdahale etmiş oluyordu. Gerçi şimdilik hükümet lehine müdahale ediyordu ama kılıcın ters işlemesi ihtimali her zaman vardı. **Zira mühim bir subay kitlesinin hükümet aleyhinde olduğunu biliyordum.**”⁶⁰¹*

Erdelhun'un bu sözleri ihtilalden sonra 1963 yılında söylediği düşünüldüğünde acaba sıkıyönetimin ilan edildiği 28 Nisan'da gerçekten bu görüşte mi olduğu, sonradan mı böyle bir görüşe sahip olduğu bilinmez. Ama gerçekte silahlı kuvvetlerin içerisinde söylediği gibi önemli bir subay kitlesinin hükümet aleyhinde görüşe sahip olduğu ve hükümeti devirmek için hazırlıklar içerisinde olduğu bir gerçektir.

---

⁵⁹⁹ Başgil, **a.g.e.**, s.124.

⁶⁰⁰ **Milliyet Gazetesi**, 29 Nisan 1960, **Zafer Gazetesi**, 29 Nisan 1960, Bulut, **a.g.m.**, s.139.

⁶⁰¹ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.676.

Sıkıyönetim Komutanlarının önünde 6-7 Eylül olaylarının Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Nurettin Aknoz gibi bir örnek vardır. Aknoz, dokuz aylık görevi sırasındaki uygulamaları ile hükümetin güvenini kazanmış, bunun sonucu emekliliği gelince iktidar partisi milletvekili yapılarak ödüllendirilmiştir. Ordu üst yönetim kademesinden icraatlarıyla DP'nin güvenini kazanıp milletvekilliği ile ödüllendirilen daha birçok örnek vardır. Bu isimleri ve görevleri tezin ilgili bölümlerinde belirtilmiştir. Orduyu partizan komutanlarla yönetmek DP'nin ordu mensupları gözünde kaybetmesinin önemli nedenlerinden biri olmuştur.

28 Nisan'da İstanbul ve Ankara'da ilan edilen sıkıyönetim, 29 Nisan günü çıkan gazetelerin tamamında ilk sayfanın manşetinde yer almıştır. Saat 21'den sonra sokağa çıkmanın yasak olduğu, her türlü toplantının men edildiği ve eğlence yerlerinin kapatıldığı sürmanşetten duyurulmuştur.⁶⁰²

28 Nisan'da başlayan sıkıyönetim uygulamaları, o güne kadar yaşanmamış bir başka durumla da karşı karşı karşıyaydı. Her iki ilde de sıkıyönetimin yanında bir başka otorite daha vardı. Tahkikat Encümeni. Sıkıyönetim uygulamasının başladığı 28 Nisan'da Tahkikat Encümeni, sıkıyönetime haber vermeyi gerekli görmeden Ankara'da siyasi bir dergi olan Akis dergisinin binasına girip arama yapmış, Genel Yayın Müdürü Kurtul Altuğ'u gözaltına alıp sorguya çekmiş, sonra da tutuklamıştı. Tahkikat Encümeni yayın yasakları alıyor, İstanbul ve Ankara'da ki sıkıyönetim komutanları da yayın yasakları koyuyordu.⁶⁰³

Artık yazılanlardan çok yazılmayanlar dikkat çekmeye başlamıştır. 29 Nisan günlü Milliyet gazetesinde Çetin Altan'ın "Taş" adlı köşesinde yalnızca beş kelime vardır: "Bugün canım yazı yazmak istemiyor."⁶⁰⁴

---

⁶⁰² **Milliyet Gazetesi**, 29 Nisan 1960.

⁶⁰³ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.673.

⁶⁰⁴ **Milliyet Gazetesi**, 29 Nisan 1960.

Polislerin 28 Nisan'da öğrencilere kaşı aldığı tavır ile askerlerin öğrencilere karşı takındıkları tavır da farklı olmuştur. Gözaltına alınıp polis merkezlerine götürülenlerin gördüğü muamelenin yanında gösterilerden asker tarafından alınıp Davutpaşa Kışlası'na götürülenler orada çok daha iyi bir muameleyle karşılanmışlardır. Kaldı ki orada kaldıkları süre de polis merkezindekilerin kaldığı süreden çok az olmuştur. Böylece öğrenciler polisle değil askerle karşılaşmak istemiş ve olaylar boyunca askere güven duymuşlardır.⁶⁰⁵

29 Nisan'da Ankara'da, bir önceki gün İstanbul'da yaşananlara benzer olaylar yaşanmıştır. İstanbul'da olanlar Ankara'yı ancak ertesi gün etkilemiştir. Öğrenciler İstanbul'da yaşanan polis şiddetini protesto etmek, olaylarda ölen ve yaralanan arkadaşlarını anmak istemişlerdir. Ankara Üniversitesi'nin birçok fakültesinde öğrenciler o sabah derslere girmemiştir. Okul binalarının bahçelerinde biraraya gelmeye başlamışlardır. Yalnız iki fakültede durum biraz daha farklı olmuştur. Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde olay olabileceğini öngören güvenlik yetkilileri, bu okulların civarında yoğun güvenlik önlemleri almışlardır.⁶⁰⁶

Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç 28 Nisan gecesi yayımladığı bir bildiriyle Ankara'da gösteri yapmak isteyenleri uyarmıştır. Bildiride: “ *Nizam ve asayişin temini bakımından Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'na aykırı davrananlar hakkında, sıfatı ne olursa olsun en şiddetli tedbirlere başvurulacaktır. Muhterem Ankara halkına bir kere daha tebliğ olunur.* ”⁶⁰⁷ ifadesi dikkat çekmiştir.

Argüç emrindeki kuvvetleri buna göre tertiplemiştir. Ankara Emniyeti'nde de aynı yönde hazırlıklar yapılmıştır. O hazırlıklarla en yakından ilgilenen de bizzat İçişleri Bakanı Namık Gedik olmuştur. Gedik o sabah Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakülteleri'ne Ankara Valisi Dilaver Argun'un da bizzat gitmesini istemiştir.

---

⁶⁰⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s.115.

⁶⁰⁶ Dikici, **a.g.m.**, s.82.

⁶⁰⁷ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.680.

Argun'un arkasından da Emniyet Müdürü Cemal Gökten'ı göndermiştir. Otoritelerin böyle yüksek seviyede temsil edildiği yerde sıkıyönetim birliklerinin başında da tabiidir ki Org. Namık Argüç bizzat bulunmuştur. TOMA'lar olmadığı için onların yerine polisin atlı birlikleri, askerin ise süvari birlikleri okul bahçesinde yerini almıştır. Silah olarak da gözyaşırtıcı gaz, hükümetin emriyle askeri fabrikada bolca ürettirilen tahta coplar, tüfek ve tabanca kullanılmıştır. Öğrencilerin ilk sloganları, “*Hürriyet, Hürriyet*” olmuş, daha sonra “*Menderes İstifa*” diye bağırmaya başlamışlardır.⁶⁰⁸ O sırada Namık Argüç'ün öğrencilere “*dağılmazsanız ateş ettirim*” sözü durumu daha da gerginleştirmiştir. Argüç, emrini vermiş süvari birlikleri okul kapısının 30 metre önüne kadar yanaşmıştır. Ancak birlik orada durmuş ve daha fazla ilerlememiştir. Belli ki başlarındaki subaylar daha fazla ilerlemek istememiştir. Fakat o sırada polis birliklerini harekete geçiren bir emir gelmiştir. Atlı polis birlikleri ve yaya polis, ellerinde coplarla öğrencilerin arasına girmiştir. Bina içine kaçmaya çalışan öğrencileri bu defa İstanbul'dan farklı olarak binanın içine de girerek takip etmeye ve coplamaya başlamışlardır.⁶⁰⁹

Üniversite özerkliği İstanbul'dan daha kötü ihlal edilmiştir. Polisler kapıları camları kırarak fakültenin içine girmişler, yaralıları da dahil sürükleyerek dışarı çıkardıkları öğrencileri onbeş-yirmi kişilik gruplar halinde gri otobüslere bindirerek gözaltına almışlardır. Yaralanan bir polis, o dönemde ismi “*cankurtaran*” diye anılan ambulansa bindirilerek uzaklaştırılmış, öğrenciler ise içerisinde coplanmaya devam edildiğinden “*cançıkaran*” adını verdikleri gri otobüslere bindirilmişlerdir.⁶¹⁰

Hukuk Fakültesinden sonra sıra Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gelmiştir. Ön bahçeden ve iki fakülteyi birleştiren ara sokaktan hızla gelen atlı polis ve süvariler buradaki öğrencilere de müdahale etmişlerdir. Süvari Birliği yere çömelmiş kızılı erkekli bir grup öğrencinin önünde birden durmuştur. Argüç, birlik komutanına neden ilerlemediklerini sormuş, birlik komutanı, atların önlerindeki insan

---

⁶⁰⁸ Albayrak, **a.g.e.**, s.537.

⁶⁰⁹ Dikici, **a.g.m.**, s.83.

⁶¹⁰ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.684.

topluluğundan ürküp ilerleyemediklerini söylemiştir.⁶¹¹ Ancak atlı polislerin atlarında bir ürkme görülmemiştir. Yaya polislerle birlikte öğrencilere hücum etmişlerdir. Bu sefer Argüç, sonradan çok tartışılan ve Yassıada yargılamalarına da konu olan emrini vermiş, öğrencilerin üzerinden havaya ateş açtırmıştır.⁶¹² Ancak birçok mermi fakülte binasının duvarlarına, pencerelerine de isabet etmiştir. Buralardan seken mermilerden yaralananlar olmuştur. Yassıada duruşmalarında bu konudaki ifadesinde Argüç;

“ Ben şöyle düşündüm. Askeri bu işe karıştırırsam talebenin birisine, dipçik ile ensesine, burnuna vurur. Nitekim 6/7Eylül hadiselerinde bunlara şahit oldum. Onlara vurmayı men ettim.

Çapulcu oldukları halde bu insanlara acıdım. Korktum. Çünkü talebedir, ensesine vururlar ölür. Bu korkunun saikiyle havaya ateş edelim dedim. İşte benim askere müdahale ettirmemin sebebi budur. 6/7 Eylül hadiselerinin bende bıraktığı tesir...”⁶¹³

demiştir.

Ateş emrinin havaya ateş emri olduğunun üzerinde duran Argüç, bunun bazı askerlerce biraz değişik algılandığını söyleyerek kendini olayın dışında tutmaya çalışmıştır. O gün Ankara Emniyetinin Birinci Şube Müdürü olup da orada bulunan Niyazi Bicioğlu ise ifadesinde:

---

⁶¹¹ “ Dikici makalesinde, gösteriler sırasında subayların öğrencilere son derece yumuşak ve müşfik bir tavırla yaklaştıklarını, kendilerine verilen emirleri uygulamadıklarını ve polisleri kızgın öğrenci grubuyla adeta baş başa bıraktıklarını iddia eder.” Bkz. Dikici, **a.g.m.**, s.80.

⁶¹² “ O gün Ankara’da yedeksubay olarak görev yapan Oktay Ekşi, yanında bir subay ile birlikte olayları öğrenince Siyasal Bilgiler Fakültesine gittiklerini, olayları izleyip öğrencilere ateş açılmasına şahit olduklarını Bedri Baykam’a verdiği mülakatta anlatmıştır. Yanındaki subay Mustafa Kaplan’ın 27 Mayısçılardan biri olduğundan o gün haberi olmadığını bunu bir ay sonra 27 Mayıs’ın ertesi günü öğrendiğini, subayların o dönem bu olaylara karşı oldukça ilgili olduğunu ifade eder.” Baykam, **a.g.e.**, s.109.

⁶¹³ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.700.

*“ Siyasa Bilgilere ateş başladı. O zaman zaten hepimiz şoke olmuş vaziyete gelmiştik. Fakat biraz sonra mekanizmanın kolunun açılış kapanışında, erlerin acemi oluşundan mı, yoksa açılış kapanış sırasında mı pek bilemeyeceğim (...).Asker kasti olarak yapmıyordu. Namlular yavaş yavaş aşağıya inmeye başladı.”*⁶¹⁴ demiştir.

Korgeneral Argüç’ün ateş emrini verdiği subaylardan biri, bir binbaşı emri uygulamamış, gerginlik karşısında baygınlık geçirmiştir. O Binbaşı, 27 Mayıs’tan sonra Milli Birlik Komitesi Üyeliği yapacak olan Vehbi Ersü’dür.⁶¹⁵ Bir yüzbaşı da namluların altına girip ateşi kestirmek için uğraşmış ama sesini duyuramamıştır.⁶¹⁶

Sabah saat 11.00’de olağanüstü toplanan DP Grubu’nun da konusu öğrenci olayları olmuştur. İstanbul olayları gündemiyle toplanan grup aynı anda başlayan Ankara olaylarını da görüşmek zorunda kalmıştır. Olaylar hakkında uzun uzun görüşülmüş, farklı isimler konuşmuş, ancak ortak görüş en şiddetli tedbirlerin alınması gerekliliği, bu güne kadar olan olayların hükümetin hoşgörüsü nedeniyle bu duruma geldiği olmuştur..⁶¹⁷

Grupta konuşan Başbakan Menderes, olayların ağır tahrikler sonucu olduğunu söyledikten sonra gelecek için alınması gerekli tedbirleri şöyle özetlemiştir:

“ Bunlara gittikçe artan bir şiddet ve hızla mukabele etmek vazifemizdir. Bu uzun zamandan beri hazırlanmış olan bir hareketin neticesidir. Bu tamamen tertiplidir.

---

⁶¹⁴ Öymen, **Ve İhtilal...**, s.701.

⁶¹⁵ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.141.

⁶¹⁶ Aynı yer.

⁶¹⁷ Albayrak, **a.g.e.**, s.538.

Üniversite gençlik kolları diye çeteler teşkil etmişlerdir. Bendeniz bunları müteaddit defalar arz ettim. İşin Anayasa'dan, demokrasiden, herşeyden çıktığını, ihtilal iklimine girmiş olduğumuz hakkındaki maruzatımı da derhatır (hatırlayacaksınız) buyuracaksınız.

... bir efsaneye gittik, başka memleketlerde yoktur dedik. Sanki her memleket birbirine benzermiş gibi, her memlekette aynı mevzuat olması lazım gelirmiş gibi bir abesle memleketin selametine torpillere konmasına seyirci kalmak gibi elim bir vaziyet ihtiyarettik, (tercih ettik) ve buraya böylesine geldik.

... bugün fiilen ihtilal içindeyiz. İhtilalin kendine göre bir mantığı, icapları vardır. Biz bütün bunları yaparken mümkün olduğu kadar memleket menfaatlerini müdafaa ve muhafaza etmek ve kestirme yoldan her hareketi lokalize etmek suretiyle neticeler almak yolunda tertiplerimizi almaktayız.

Şimdi arkadaşlar bütün bu gazeteleri kapatacağız. Bu adamları içeri tıkacağız.

Üniversiteye girilmezmiş! Emir verdik, derhal girin dedik. Üniversiteye girmek değil, temelinin altına gireceğiz.

Anayasa'ya uygun mu değil mi? Tedbirlerimiz ne olacaktır? Diye konuştuğumuz zamanlar hadiselerin nereden nereye süratle geldiğini gördük.

Belki bu akşam, belki yarın akşam bir hususi mahkeme derhal kuracağız.

... biz burada oturacağız, karşıdan seyredeceğiz. Buna ihtimal verilebilir mi? “ Tek başımıza silahları alır, onları kahr ü tedmir (kahreder mahvederiz) ederiz ””⁶¹⁸

29 Nisan’da İstanbul’un durumu ise daha farklıydı. Orada olaylar birgün önce zirve seviyesinde yaşanmış, ikinci gün polisler ortalıktan kaybolmuş, ya da bilinçli olarak çekilmiş ve güvenlik konusu sadece sıkıyönetim kapsamında askerlere bırakılmıştı O gün öğrencilerin tek bir isteği olmuştu. O da şehitlerini almak. Gerçi ortada resmi olarak ölümü duyurulan Turan Emeksiz ve Nedim Özpolat⁶¹⁹ adlı iki öğrenci vardır ama dünden beri kayıp olan, haber alınamayan arkadaşları ve hastanede ağır yaralı arkadaşlarını düşünen öğrenciler başkaca da şehitleri olduğu kanaatindeydiler.⁶²⁰

Askerlerin düzenleyici tedbirlerine uyan öğrenciler cenazelerini almadan gitmeye niyetli değildiler. Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Özdilek üniversiteye geldi. Birlikte çare aradılar. Öğrenciler bunu öğrenince rektörün odasının altında toplandılar. Hem rektöre hem de komutana tezahürat yaptılar. “ *Türk Ordusu Çok Yaşa*” diye slogan attılar. Rektör Onar öğrencilere pencereden hitap etti. Sükûnet tavsiye etti.⁶²¹

Askerler ile öğrenciler kumanyalarını paylaşmaya, askeri tıbbiyeli öğrenciler de iki grup arasında iletişim kurmaya başladılar. Hem asker hem de öğrenciydiler neticede. Bahçe dışında kordonda bekleyen askerlerin en önemli sorunu da mataralarındaki suyun bitmesiydi. Öğrenciler boş mataraları topluyor, üniversite

---

⁶¹⁸ Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları, XI. Dön. C.CCCIV, s.9-18.

⁶¹⁹ Özkaya, a.g.e., s.122.

⁶²⁰ Öymen, *Ve İhtilal...*, s.694.

⁶²¹ Aynı yer, “ Başgil, Rektör Onar’ın bir gün önce Vali’nin yanından döndüğünde de odasının penceresinden öğrencilere hitap ettiğini, gösteriye son verip sükûnet içerisinde dağılmalarını söylediğini, ancak bunu yaparken “*sargı bezleriyle sarılı başının halinin, sözlerinin tam tersini haykırdığını*” ve üstü kapalı olarak intikam alınmasını istediğini ifade eder.” Başgil, a.g.e., s.121.

bahçesindeki çeşmelerde doldurup tekrar sahiplerine dağıtıyorlardı. Askerler de onlara sigara ikram ediyordu.⁶²²

Olayların İstanbul Üniversitesi bahçesinde başladığı ve buradan yayıldığı belirtilmişti. O günleri bizzat yaşayanların anlattıklarına dayanarak öğrenci hareketlerinin liderlerinden de bahsetmek uygun olacaktır.

Falih Rıfki Atay, sahibi bulunduğu Dünya Gazetesi'nde yazı yazmak üzere İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi asistanlarından Alp Kuran'ı davet etmiş, Alp Kuran'ın bu gazetede yazdığı yazılar beğenilince de sürekli yazar kadrosuna geçmiştir. Kuran'ın DP'nin aldığı kararları ve uygulamalarını Anayasal yönden bilimsel bir bakış açısıyla inceleyerek yazdığı eleştiri yazılarını okuyan gençlik ise yazılarını okumaya ve kendisi ile irtibat kurmaya başlamışlardır.⁶²³

Nisan ayında başlayan öğrenci olaylarında liderlik vasfıyla öne çıkan ve kısa zamanda öğrencilerin lideri konumuna gelen İÜ Hukuk Fakültesi öğrencisi Nuri Yazıcı, Alp Kuran ile sık sık temas etmiş ve gelişmeleri birlikte değerlendirmişlerdir. Olayları bizzat yaşayan ve olayların bastırılmasında da fiilen görev alan Kur. Bnb. Şükran Özkaya ki sonradan Milli Birlik Komitesi üyeliği de yapacaktır, olayların fikir babasının Alp Kuran, liderinin ise Castro Nuri lakabıyla anılan Nuri Yazıcı olduğunu belirtir.⁶²⁴

Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'da 29 Nisan'da İstanbul'a gelmiş ve gerek üniversite bahçesindeki olayların bizzat başında durmuş, gerekse helikopter ile şehir üzerinde dolaşarak farklı bölgelerdeki olayları incelemiştir. Olayları takip ederken Sıkıyönetim Komutanı'na ve 3. Zırhlı Tugay Komutanı Tuğg. Refik Tulga'ya hemen orada kendi el yazısı ile yazdığı emirleri helikopterden torba ile atmak suretiyle iletmış, böylece olaylara fiilen emir komuta ederek karışmıştır. Bu

---

⁶²² Öymen, **Ve İhtilal...**, s.725.

⁶²³ Özkaya, **a.g.e.**, s.98.

⁶²⁴ “ Özkaya bu bilgileri Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Yaşar Özdemir ve Alp Kuran ile yaptığı konuşmaların yazılı notlarından derlediğini belirtmektedir.” Özkaya **a.g.e.**, s.99.

emirlerden en dikkat çeken Şehzadebaşı'nda karşılaştığı bir gruba “ *Tanklarla Hasanpaşa Fırını Yönünde Taarruz*” edilmesi şeklinde bizzat el yazısı ile kaleme aldığı emirdir.⁶²⁵

Burada üzerinde durulması gereken en önemli konu, iktidarın askeri güçleri siyasete sokup kendi halkına karşı kullanabilecek kadar gözünün dönmüş olması, daha da kötüsü iktidarın bu kanunsuz emirlerini uygulayacak en üst seviyede komutanlar bulabilmiş olmasıdır.

Ankara'da yaşanan en önemli toplumsal hareket ise 555K⁶²⁶ parolası ile iktidar aleyhine yapılan gösteri hareketi olmuştur. Ankara'da 29 Nisan 1960 tarihinde 28-29 Nisan olaylarını görüşmek üzere Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes, TBMM Başkanı Koraltan ve bazı bakanların katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Tahkikat Komisyonu'nun hukuki durumu ve öğrenci olayları görüşülmüştür. Toplantıya bir gün evvel İstanbul'dan çağrılan Ali Fuat Başgil'de danışman olarak davet edilmiştir. Başgil bu toplantıda iktidarın bazı uygulamalarını eleştirerek Menderes'in istifa etmesini ve yeni bir kabine kurulmasını önermiş, hatta bu kabineye muhalefetten de birkaç bakan alarak uzlaşmacı bir milli birlik kabinesi ile olayların yatıştırılmasını teklif etmiştir.⁶²⁷

Bu öneri Başbakan tarafından anlayışla ve soğukkanlı karşılanmış, ancak Bayar'ın bunu “ *bir zaaf alameti*” olarak görmesi nedeniyle gerçekleşmemiştir.⁶²⁸ Olan biten her şeye rağmen iktidar ortamı yumuşatacak tedbirler almak yerine git gide daha sert tedbirlere başvurma yolunu seçmiştir. Bu düşünceyle DP, 5 Mayıs tarihinde Kızılay Meydanı'nda iktidar lehinde bir gösteri organize etmiştir. Bu mitinge karşı muhalif kesimler de 555K parolası ile aynı yer ve saatte bilinen

---

⁶²⁵ “ Tug. K.nınca teslim alınıp harp ceridesine işlenen emir Yassıada Duruşma Dosyasında bulunmaktadır.(Gömlek 24, Vesika 3)” Bkz. Özkaya, **a.g.e.**, s.132.

⁶²⁶ “ 5. Ay'ın (Mayıs) 5'inde saat 5'de Kızılay'da.”

⁶²⁷ Başgil, **a.g.e.**, s.133.

⁶²⁸ Turhan, **a.g.e.**, s.368.

gösteriyi düzenlemişlerdir. Bu gösteriler sırasında olaylar çıkmıştır. Yuhalanan Menderes arabasından inerek göstericilere tepkide bulunmuştur. Bu sırada Cumhurbaşkanı Bayar'ın, İçişleri Bakanı Namık Gedik'e göstericilere dağılmalarını ihtar etmesi, eğer dağılmazlarsa üzerlerine ateş açılması emrini verdiği iddia edilmiştir. Olaylar akşam saat 20.00 ye kadar devam etmiştir. DP'li yöneticiler öyle kızgın ve hiddetlidir ki olayların fotoğraflarını yayımlayan iktidarın yayın organı Zafer Gazetesi bile hükümetin tepkisiyle karşılaşmış, 14 Mayıs 1960 tarihine kadar kapatılmıştır.⁶²⁹

14 Mayıs 1960 günü akşamüzeri yine Ankara'da başka bir gösteri yapılmıştır. Bu gösteriye yaklaşık on bin kişi katılmıştır. Gösteriye katılanların içinde bu sefer, öğrenci, subay ve halktan insanlar da vardır. Bu gösteride de iktidar aleyhine sloganlar atılmış bildiriler dağıtılmıştır.⁶³⁰

Öğrenci olayları ve yer yer ortaya çıkan kargaşa 27 Mayıs'a kadar aralıklarla devam etmiştir. İstanbul ve Ankara olaylarında üzerinde durulması gereken konu polisin ve askerinin göstericilere karşı farklı tutumlarıdır. Özellikle İstanbul'da belirginleşen bu durum, askerlerin öğrencilere karşı daha hoşgörülü olmak bir yana bizzat yardımcı oldukları ve gözaltına alınanların kaçmalarına göz yumacak kadar destek olduklarıdır.

Olayların içerisinde olan Davutpaşa Tank Tabur Komutanı Yarbay Şükran Özkaya, 29 Nisan günü 3-4 bin öğrencinin Davutpaşa'ya götürülmek üzere gözaltına alındığını, öğrencilerin cemse tabir edilen 80 kamyon ile bölgeden uzaklaştırıldıklarını ve yolda subay ve askerlerce serbest bırakıldıklarını yazar. Özkaya'ya göre 3500 civarındaki öğrenciden ancak 43'ü Davutpaşa'ya ulaşabilmiştir. Bu konu Yüksek Adalet Divanı zabıtlarında aynen şu şekilde ifade edilmiştir:

---

⁶²⁹ Albayrak, **a.g.e.**, s.538.

⁶³⁰ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **a.g.e.**, s.210.

“ Bu nakil sırasında önce geç vakit uçakla Ankara’ dan İstanbul’a gelmiş olan Rüştü Erdelhun da Üniversite bahçesinde bulunmuş ve talebenin nakline bizzat nezaret etmiştir. Nakil bittiği zaman da Menderes’e muvaffakiyetle 3500 kişinin Davutpaşa Kışlasına nakledildiğine dair bir telgraf çekmiştir. Halbuki Kemal Binatlı’nın gayretiyle vasıtalara bindirilmiş olan talebelere ancak 43 tanesi Davutpaşa Kışlası’na nakledilmiş, diğerleri yolda subaylar, astsubaylar ve erler tarafından serbest bırakılmış ve bu hal Erdelhun tarafından Örfî İdare Kumandanı ve Zırhlı Tugay Kumandanı’nın muaheze (eleştirme, kusur araştırma) edilmesine neden olmuştur.”⁶³¹

Müteakiben de 3. Zırhlı Tugay Komutanı Tuğg. Refik Tulga tugayın görevini yapmadığı suçlamasıyla görevden alınmıştır.⁶³²

Cumhuriyet Arşivinde yer alan bir belgeden ise, hükümetin protesto gösterilerinde bulunan öğrencilere karşı kullanmak üzere Ankara’da bulunan Ordudonatım V.Kademe Fabrikası’nda tahta jop ve gözyaşırtıcı bombaları ürettiği ortaya çıkmıştır.⁶³³

Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’in şifahi emri ile başlayan, gaz bombası ve tahta cop üretimi, o günlerde Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı olan ve Cemal Gürsel’in yıllık izne çıkarılması ile hazırlanan ihtilalin liderliğini eline alan Tümgeneral Cemal Madanoğlu’nun bilgisi dâhilinde olmuştur. Milli Savunma Bakanı ve Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Orgeneral Salih Coşkun’un emirlerine rütbe ve makam olarak karşı duramayacak olan Tümgeneral Cemal Madanoğlu’nun, yapılacak imalata ilişkin prosedürleri yerine getirirken Askeri Fabrika’da öğrencilere

---

⁶³¹ Özkaya, a.g.e., s.128.

⁶³² a.g.e., s.129.

⁶³³ “ Askeri Fabrikalarda cop ve göz yaşartıcı gaz üretilmesi ile ilgili yazı”, CA, 010-09-302-927-1-2, EK-XVII.

ve gösteri yapması beklenen halka karşı ordu eliyle gaz bombası ve cop ürettirilmesini diğer ihtilalci subaylardan gizlediği düşünülemez. Demokrasiden ve öğrencilerden yana tavır takınan ancak verilen emirlere karşı gelemeyen subayların, kendi elleriyle ürettirdikleri jop ve göz yaşartıcı, boğucu bombaların öğrencilere karşı kullanılmasından son derece rahatsız oldukları değerlendirilebilir.

2. Kara Harp Okulu Öğrencilerinin Yürüyüşü

19 Mayıs'ta resmi törenler sıkıyönetim komutanlıklarının emri ile yasaklanmıştır. 20 Mayıs'ta Pakistan Devlet Başkanı Nehru, Ankara'ya resmi ziyaret için gelmiştir. Kızılay'da Menderes ve Nehru'nun içinde bulunduğu konvoy yuhalanmıştır.⁶³⁴ Harp Okulu öğrencileri ise Menderes'in emriyle Nehru'yu karşılamak ve Tandoğan'dan Çankaya'ya kadar emniyeti sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Böyle gergin bir ortamda Harp Okulu öğrencilerinin emniyet için görevlendirilmesi dikkat çeken bir durumdur. Menderes, başında Sıtkı Ulay'ın olduğu Harp Okulu'na ve tabii ki Ethem Menderes'in yakını olan Sıtkı Ulay'a çok güveniyordu.⁶³⁵ Onun kendisine yakın bir subay olduğu fikrine sahipti. Demek ki Harp Okulu öğrencilerinin bu sayede ülkedeki öğrenci olaylarından ve toplumun gerginliğinden uzak tutulduğunu düşünüyordu.

Ankara'daki gösteriler büyük çaplı gösteriler olmamıştır. Ancak 21 Mayıs tarihinde siyasi çapı en büyük gösteri gerçekleşmiştir.

Teşkilatlanmış subaylar önceleri Gürsel'e, Harp Okulu'nda nurculuğun yayıldığı gerekçesiyle Atatürkçü subayları oraya tayin edelim teklifiyle gitmişlerdir. Böylece Suphi Karaman, Sezai Okan ve Alparslan Türkeş gibi ihtilal hazırlığında olan subayların Harp Okulu'nda ders vermesini sağlamışlardır. Harp Okulu

---

⁶³⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Ekim 1960.

⁶³⁵ “ Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol, Ulay konusunda Menderes ile yaptığı bir görüşmede, Ulay'ın Harp Okulu'nda öğrencileri teşkilatlandırdığı ve büyük bir nümayişe hazırladığının kulağına geldiğini söylediğini, buna karşı Menderes'in: “*Ulay bizim Rıfat Kadızade'nin yeğenidir. Onu ben general yaptım. Ona inanmamak demek sana inanmamak demektir.*” dediğini ve bu söze karşı başka bir şey söyleyemediğini belirtir.” Bkz. Nazlı Ilıcak, **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**, C.I, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s.43.

Komutanı da bu subaylardan bağımsız olarak kendi inisiyatifi ile öğrencilere iktidara karşı telkinlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler sonuç vermiş ve Harp Okulu öğrencileri iktidara karşı adeta patlamaya hazır bir bomba haline gelmişlerdir.⁶³⁶

21 Mayıs günü öğle saatlerinden itibaren Sıhhiye Orduevi ile Güvenpark arasında subayların birer ikişer gruplar halinde toplanmaya başladıkları görülmüştür. Gruplar kısa zamanda kalabalıklaşmaya başlayınca Sıkıyönetim Komutanlığı'na bağlı Merkez Komutanlığı'ndan bir subay uyarıda bulunarak grupların dağılmasını istemiştir. Ama bu çağrıdan bir sonuç alınamamıştır. Saat 15.00 sıralarında sayıları bin civarına ulaşan subay ve Harp Okulu öğrencisi Kızılay'a doğru yürüyüşe geçmiştir.⁶³⁷

Yürüyüş aslında bir subay yürüyüşüdür. Yürüyenlerin ancak üçyüz kadarı Harp Okulu öğrencisidir.⁶³⁸ En ön sırada Hâkim ve Haritacı sınıfından subaylar vardır. Genelkurmay Başkanı'nın emriyle olaya müdahale etmek için gönderilen Ulay bu subaylara amaçlarını sorduğunda “ *Hedef Çankaya, Hedef İstifa*” cevabını almıştır. Ulay böyle bir gösterinin subaylara yakışmadığını, hemen dağılmalarının ilerideki bazı olaylar için daha faydalı olacağını söylemiştir.⁶³⁹

Bu arada grup Zafer Anıtı'nın önüne gelmiş ve burada İstiklal Marşı'nı söylemişlerdir. Subay ve Harp Okulu öğrencilerinin burada başına geçen Vet. Tuğgeneral Burhanettin Uluç grubu Harp Okulu'na doğru yönlendirmiştir. Grup Genelkurmay'ın önünden geçerken Genelkurmay Başkanı'da pencereden gurubu izlemiştir. Bu arada yürüyüşçüler aynı binada bulunan Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes aleyhinde sloganlar atmışlardır. Bunları da duyan Orgeneral Erdelhun, Zırhlı Birlikler Okulu'nda Tuğgeneral Yusuf Demirdağ'dan olaylara müdahale etmesini istemiştir. Tuğgeneral Demirdağ, bugünkü Harp Tarihi binasının önünde

---

⁶³⁶ Erkanlı, **a.g.e.**, s.248.

⁶³⁷ T. Aydemir., **a.g.e.**, s.80; İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.438.

⁶³⁸ Ulay, **a.g.e.**, s.77.

⁶³⁹ **A.g.e.**, s.78.

yürüyüş yapan grubun önünü askeri kamyonlarla keserek müdahale etmek istemiş, ancak çok yakında olan Harp Okulu'nun diğer öğrencilerinin, silahlı olarak arkadaşlarını kurtarmaya geleceklerinin duyulması ve Ulay'ın da araya girmesi ile grup Harp Okulu içerisine girebilmiştir. ⁶⁴⁰

Yürüyüş devam ederken Başbakanlıkta Erdelhun, Bayar, Adnan Menderes ve Ethem Menderes bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Başbakan Harp Okulu öğrencilerine sert davranılmamasını istemiştir. ⁶⁴¹ O akşam Harp Okulu'na Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı ve bazı generaller gelmiş, Ethem Menderes'de geç saatlerde okula gelerek Ulay ile görüşmüştür. ⁶⁴²

Köşkte de hemen aynı ekibin katıldığı toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı ve Emniyet Genel Müdürü'ne ilaveten bazı DP'li milletvekilleri de katılmıştır. Bayar, Menderes ve Erdelhun ile birara başbaşa görüşmüş ve Erdelhun'a orduyu kontrol altında tutup tutmadığını sormuştur. Erdelhun ise Harbiye yürüyüşünün ani gelişen bir hareket olduğunu ve ordunun kontrolü altında bulunduğunu iddia etmiştir. Toplantıda Harp Okulu'nun 20 Haziran olan tatilinin 1 Haziran'a çekilmesine ve öğrencilerin fasıllı olarak dışarı salınmasına, biraraya gelmelerinin engellenmesine karar verilmiştir. Erdelhun ayrıca Ankara Garnizonu'nda bulunan subayları toplayıp onlarla konuşacağını da belirtmiştir. Erdelhun'un Ankara'da görevli subaylara hitaben yaptığı konuşma bütün subay ve generalleri çok üzmüştür. Subaylar Genelkurmay Başkanı'nın bu konuşma ile tüm itibarını yitirdiğini düşünmüşlerdir. Bu konuşmanın hükümete ve Bayar'a duyurulmak istenen bir gösteriştense başka birşey olmadığı fikri hâkim olmuştur. Genelkurmay Başkanı bu konuşmada sokağa dökülenleri elleri ile öldüreceğinden bahsetmiş ve subay ve generalleri açıkça tehdit etmiştir. ⁶⁴³

---

⁶⁴⁰ Ulay, **a.g.e.**, s.78.

⁶⁴¹ Özdağ, **Menderes...**,s.179.

⁶⁴² Ulay, **a.g.e.**, s.81.

⁶⁴³ **A.g.e.**, s.85.

G. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Mektubu

Ülkede bu olaylar yaşanırken, ordunun olanlara karşı tavrını ve subayların yüreğindeki hisleri en iyi bilen kişi, hazırlanan ihtilalin liderliği olmasa bile şimdilik koruyuculuğunu ve kollayıcılığını ele almış olan Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürseldir.

Cemal Gürsel, 1958 yılı ağustos ayında 3'üncü Ordu Müfettişliği'nden Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmış, Kara Kuvvetleri içerisinde de ihtilalin hazırlayıcısı ve planlayıcısı olmamakla birlikte yapılan bir teklifle ihtilalci ekibin başına geçmeyi kabul etmiştir. Gidişat bu şekilde devam ettiği takdirde ordunun iktidara yönelik nasıl bir hareket içerisine gireceğini de bilmektedir.

Gürsel, 4 Nisan 1960 günü İstanbul'da yapılan bir Harp Oyunu'nun icra safhasını izlerken, hükümetten derhal Ankara'ya dönmesi mesajını almıştır. Tatbikatı orada kesmiş ve tatbikatta görevli personele kısa bir konuşma yaparak Ankara'ya dönmek üzere oradan ayrılmıştır. Bu emir Gürsel'i endişelendirmiştir. Zaten tatbikat bittiğinde Ankara'ya dönecektir. Ayrıca 14 Temmuz 1960 tarihinde de emekli olacaktır.⁶⁴⁴

Gürsel, sözlerine, “ *Arkadaşlar bu benim artık, son konuşmam olabilir.*” diye başlamıştır. Arkasından oradaki personele tavsiyelerini sıralamıştır. Gürsel konuşmasında parti politikacılarına alet olmamalarını, maddiyata önem vermemelerini, sağlık verir. Konuşma tam bir veda konuşması hüznü ve duygusallığıyla devam etmiştir.⁶⁴⁵

Kuvvet Komutanının herhangi bir yerde yaptığı bir konuşma, özel kalemi tarafından tüm birliklere yayımlanır. Bu Silahlı Kuvvetlerde bir gelenek ve hatta devamlı bir emirdir. Konuşmasının tüm birliklere yayımlanacağını bilen Gürsel

---

⁶⁴⁴ Ş.S.Aydemir, **Menderes'in Dramı**, s.404.

⁶⁴⁵ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.348.

burada ordunun siyasallaşmasının zararlarından bahsederek subayların iktidarını partizan politikalarına alet olmamaları için yapması gereken uyarıyı yapmıştır.

Gürsel Ankara'ya dönmüş ve 3 Mayıs günü makamına geldiğinde masasının üzerinde izin kâğıdını bulmuştur. Diğer taraftan DP'li üst düzey yöneticilerin kulaklarına bir şeyler gelmiş olmalı ki, kendisine karşı bir kuşku havası estiğini sezmiştir. Hükümet artık Ankara'dan gitmesini ve emekliliğini İzmir'deki evinde beklemesini istediğini net bir şekilde belli etmiştir. Fakat o sırada Gürsel biraz da uysal karakteriyle pek bağdaşmayan bir kararlılık göstermiştir. Bir gece önce Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ile memleketin huzur ve istikrarı konulu bir konuşma yapmıştır. Bu konuda Milli Savunma Bakanı'na bir mektup kaleme almaya karar verir. Mektubu önce eski yazıyla eli ile yazar. Müteakiben Kurmay Albay Alparslan Türkeş'i makamına çağırır ve mektubu yazı makinesi ile yazdırmasını ister. Personel Şubesi Müdürü Binbaşı Şeref Bey odaya çağırılır. Okuduklarını oracıkta unutmaması tembih edilerek Türkeş'in okuduğu satırlar makine ile üç suret olarak yazılır. Her üç sureti de Gürsel imzalar. Birini Ethem Menderes'e gönderilmek üzere kendisi zarflar. Diğer sureti kendisine alır. Üçüncü suret ise Türkeş'de kalır.⁶⁴⁶ 3 Mayıs 1960 Ankara tarihli Cemal Gürsel'in mektubu şöyle başlamıştır.

“ Aziz Vekilim;

Dün geceki konuşmalarımızdan cesaret ve ilham alarak zatûlilerine, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lazım gelen tedbir ve kararlar hakkında düşüncelerimi arz etmeyi milli ve vatani bir vazife bildim.

“Sayın Başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum; bunlarda, benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zeminin henüz mevcut olmadığı aşikâr olarak belli ise de, gene de görüşlerimin sizlere iblağının zorunlu olduğuna inanıyorum.

---

⁶⁴⁶ Ş.S.Aydemir, **Menderes'in Dramı**, s.406.

“Muhterem Vekilim; şu hakikati kabul etmek lazımdır ki Kayseri hadiseleriyle başlayıp, son karar ve feci olaylara kadar devam eden vak’alar vatandaş ruhunda derin tesirler ve Hükümete karşı telafisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Hele ordunun talebelere karşı akılsızca kullanılması işin vahametini arttırmış, ordu mensuplarında da huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş, korkulan şey olmuş, ordu politikaya karıştırılmıştır.

“Sayın Vekilim;

Bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, Hükümet ve partinin düştüğü bu müşküil vaziyeti kurtarmak için sükünetli fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır.

1. Cumhurbaşkanı istifa etmelidir.

Cumhurbaşkanlığı’na Sayın Adnan Menderes getirilmelidir. Bu muhterem zatı her şeye rağmen milletin çoğunluğunun sevmekte olduğuna kaniim, bu sevgiden istifade edilerek kırılanların gönülleri alınmalı ve millete yeniden güven telkin edilmelidir... ”⁶⁴⁷

Mektuptaki diğer talepler, zaten ihtilal yönetiminin de benimsediği işlerdir. İstanbul ve Ankara Valileri ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı gibi bazı sorumluların ve yöneticilerin değiştirilmesi, Tahkikat Komisyonu’nun kaldırılması, tutuklu öğrenci ve gazetecilerin serbest bırakılması, çıkarılan bütün antidemokratik kanunların kaldırılması, partizanlığa son verilmesi, vatandaşın hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet, din simsarlığından vazgeçilmesi vb. ⁶⁴⁸

---

⁶⁴⁷ “Kara Kuvvetleri Komutanı Org. C.Gürsel’in MMV E.Menderes’e Yazdığı 3.5.1960 tarihli Mektup”, CA 10-9-0-0-276-3, EK –XVIII.

⁶⁴⁸ ř.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.351.

Mektubun sonunda da;

“ Çok Muhterem Vekilim;

Bu yazdıklarım asla bir parti ve politika mülahaza ve tesiriyle değildir. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasını zaruri kıldığına inandığım için arz ediyorum. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır, fakat bu da asla kâfi değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idareleri de yapar, yapıyor, yapmıştır.

“Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yolda olmadığımızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı, idarecilerin hatası yüzünden kıtalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri profesörleri ile beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi feci bir şeydir.

“O hengâmede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük hata olduğuna kaniim. Bizim, gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız lazım gelmez mi? İstikbali hissiz, duygusuz, müstemleke ruhlu, yalnız maddeci, bedbaht insanlara mı bırakmak istiyoruz.

“Sayın Vekilim; maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkaranedir. Fakat memleket için, millet için, hükümet ve hatta partinizin selameti için dikkate alınması lazımdır ve hatta çok lazımdır.

Derin ve sonsuz hürmetlerimi sunarım.

Gürsel bu mektubu ile iktidarı açık ve net bir şekilde uyarmıştır. Ancak bu mektup iki Menderes arasında kalmış ve Bayar’a ulaştırılmamıştır.⁶⁵⁰

Cemal Gürsel, mektubu Ethem Menderes’e kendisi götürmüştür. Fakat Bakan yerinde değildir. Mektubu Bakan’a iletmek üzere Müsteşar Salih Coşkun Paşa’ya bırakmıştır. Coşkun Paşa, bırakılan mektubu Bakan yerine geldiğinde kendisine sunmuştur. Ethem Menderes mektubu tamamen okumuş ve Adnan Menderes’e haber vermiştir. Adnan Menderes de mektubun tamamını okumuş ve Gürsel’in görüş ve ikazlarından haberdar olmuştur. Doğal olarak mektup üzerinde Ethem Menderes ile konuşmuşlardır da. Mesele, mektuptan Bayar’ı haberdar edip etmemektir. Konuşma sonucunda mektubun gizli kalmasına karar verilmiştir. Bundan kimseye bahsedilmeyecek, hele Bayar’a hiçbir şey söylenmeyecektir.⁶⁵¹

Mektup’ta yazan, Cumhurbaşkanlığı’na Bayar’ın yerine Adnan Menderes’in getirilmesi teklifi nedeniyle böyle düşünmüş olabilirler. Ayrıca Gürsel’in Cumhurbaşkanı hakkında ağır ithamlarda bulunduğu da Şevket Süreyya Aydemir’in “*İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*” adlı eseri ve yine aynı yazarın “*Menderes’in Dramı*” adlı eserlerinde iddia olunmaktadır.⁶⁵² Bayar’ın bu mektup ile daha da sinirlendirilip daha sert tedbirler alınması konusunda emir vermesinden korkulduğu, zaten çok gergin olan ortamın daha da gerginleşmesinden çekinildiği değerlendirilebilir.

---

⁶⁴⁹ CA, a.g.b., s.6.

⁶⁵⁰ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.352; “ MBK Üyesi Ahmet Yıldız mektuptan Bayar’ın yanında Adnan Menderes’inde haberi olmadığını, mektubun yalnızca Ethem Menderes’te kaldığını yazar.” Yıldız, a.g.e., s.161.

⁶⁵¹ Aynı yer.

⁶⁵² Ş.S.Aydemir, **Menderes’in Dramı**, s.406; Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.350.

Bu mektubun varlığı herkes tarafından bilinir ama orijinal kopyası o günlerde ve Yassıada duruşmalarında dahi açıklanmamıştır. Yassıada duruşmalarındaki dava dosyasına mektubun kopyası “*Aslı Gibidir*” damgası ile gönderilmiştir. Mahkemedeki soruşturmalar sırasında da mektup sözkonusu olunca Ethem Menderes’in verdiği müphem cevaplar ile mektubun Adnan Menderes’e verilip verilmediği, bu konularda ne konuşulduğu açıklık kazanmamıştır. Nihayet mektubun okunmasına sıra gelince Adnan Menderes söz alır ve avukatının bu yoldaki talebine katılmadığını, şu an Devlet Başkanı konumundaki bir kişinin mektubunun burada okunmasının mahkemeyi etkilemek açısından sakıncalı olacağını ve bu nedenle okunmamasını istemiş, mahkeme de bu talebi kabul edip mektubu okumamıştır. Dolayısıyla duruşma tutanaklarında mektubun metni yoktur.⁶⁵³

Burada, Bayar görevden alındıktan sonra yerine Adnan Menderes’in getirilmesi teklifinin mektubun orinalinde var mı, yoksa bunun bir söylenti mi olduğu uzun zaman tartışılmıştır. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi Gürsel’in Bayar hakkında çok ağır ithamlarda bulunduğu, “*bütün fenalıkların bu zattan geldiğine ilişkin umümi bir kanaat vardır*” şeklinde bir ifade olduğu yazılır ve söylenir.⁶⁵⁴ Tez kapsamında Cumhuriyet Arşivi’nde yapılan çalışmalarda, mektubun Cemal Gürsel tarafından ıslak imza ile imzalanmış haline ulaşılmıştır. 15 Ocak 1963 tarihinde Yargıtay 3. Daire Başkanı imzalı üst yazıyla Anayasa Mahkemesi Başkanlığı’na gönderilen bir yazının ekinde bulunan orijinal mektup bu şekilde Cumhuriyet Arşivleri kayıtlarına girmiş ve böylece ulaşılabilir olmuştur.

Mektubun orijinalinin 1. Maddesi’nde Bayar’ın istifa etmesi gerektiği, Cumhurbaşkanlığı Makamı’na da halkın hala büyük bir kısmının sevdiğine inandığı Menderes’in getirilmesini, halkın Menderes’e olan sevgisinin halkın üzerindeki etkisinin müspet olarak kullanılmasını teklif ettiği yazılmıştır. Birinci madde de

---

⁶⁵³ Ş.S.Aydemir, **Menderes’in Dramı**, s.405.

⁶⁵⁴ “MBK Üyesi Ahmet Yıldız eserinde Bayar için bu cümlenin sarfedildiğini yazar, ancak onun verdiği mektup metninde de “halk tarafından halen sevildiğine inandığım Adnan Menderes Cumhurbaşkanlığına getirilmelidir.” Cümlesi yoktur. Yıldız Bayar ile ilgili cümlenin sonradan mektuptan çıkarıldığını yazar.” Yıldız, **a.g.e.**, s.160.

Aydemir'in her iki eserinde de bahsettiği ve MBK Üyesi olan Ahmet Yıldız'ın da mektubun tam metninde yazdığı Bayar ile ilgili “*bütün fenalıkların bu zattan geldiğine ilişkin umümi bir kanaat vardır*” şeklindeki itham yoktur.

Samet Ağaoğlu, mektuptan başta Bayar ve kendisinin Harp Okulu'nda tutuldukları sırada radyodan açıklandığı zaman haberi olduğunu söylemiştir. O zaman Ethem Menderes'e “*neden bize haber vermedin?*” şeklinde sorduğunu söyleyen Ağaoğlu, Ethem Menderes'in “*Adnan Bey istemedi*” sözlerinden Adnan Menderes'in mektuptan haberdar olduğunu anlamıştır. Bu durumda mektuptan Bayar ve hükümet üyeleri ile Genel İdare Kurulu'nun ve Meclis Grubu'nun haberi olmadığı sonucu çıkmaktadır. Ayrıca Ethem Menderes'in Ağaoğlu'na söylediği, “*mektupta Adnan Beyi çok metheden cümleler vardı. Sonradan mektuptan çıkarılmış.*”⁶⁵⁵ sözleri de mektup konusundaki tespitlerimizi doğrulamaktadır.

Aslında Adnan Menderes, belki de bu mektubun etkisiyle, ordunun karşısında olduğunu sezmiştir. Hatta bazen çaresizliğini de açıklamak zorunda kalmıştır. Kendisinin zor durumda kaldığı 555K günü, yani bahse konu mektuptan iki gün sonra yapılan kabine toplantısındaki sözleri bunu anlatmaktadır.

Menderes konuşmasında:

*“Evet, kaderin sevki ile bütün büyük, toplu ve kuvvetli teşekküller, iktidarın aleyhinde. Fakat biz de bu mevkiye cebirle, zorla veya tazyikle gelmedik. Bizi buraya millet getirdi. O halde bütün bu teşekküllerin karşısına biz de bize oy veren milletle çıkarız. Ve hakikatları millete anlatırız. Milletın tepkisine bakarız. Eğer halk da bizim aleyhimizde ise, o zaman yeni seçime gideriz, iktidarı milli iradenin emrine terk ederiz...”*⁶⁵⁶ diyerek düşüncelerini ifade etmiştir.

---

⁶⁵⁵ Ilıcak, a.g.e., s.99.

⁶⁵⁶ Ş.S.Aydemir, **İhtilalin Mantığı...**, s.351.

Menderes'in "büyük, toplu, kuvvetli teşekküller" den orduyu kastettiğini anlamak zor değildir. Kaldı ki ordunun başında Kara Kuvvetleri Komutanı olarak bulunan Orgeneral Cemal Gürsel, iki gün önce bir mektup ile kendisini uyarmıştır.

Ama Menderes, yine aynı Menderes'tir ve 14 Mayıs'ta çıktığı İzmir Gezisi'nde kendisini karşılayan onbinlerce insanı görünce mahiyetini bile unutup yine kalabalıkların arasına dalmış ve bu sözlerini unutmuştur. Meydanda toplanan kalabalığa hitap ederken: "Yalanlar uydurulacak ki arkasından asma, kesme teraneleri meydana atılacak ki, kurulmuş olan çeteler cesaretlenecekler. Ve işler yolundadır diye harekete geçme cesaretini bulacaklardır."⁶⁵⁷ sözleriyle kabine toplantısındaki duygusal konuşmasının tersine bir görüntü vermiştir.

14 Mayıs'ta İzmir'de bu sözleri söyleyen Menderes, Halk Kitleleri'nin vefasızlığını acı tecrübeyle öğrenmiştir. Birkaç gün sonra aynı meydan da İnönü konuşmuş, yine oldukça büyük bir kalabalık bulmuş ve alkışlanmıştır.

Menderes ise tam onüç gün sonra 27 Mayıs tarihinde ihtilal başladığında Eskişehir'dedir. Konya için plan yapmıştır ama sonu belirsiz bir yolculuktan sonra ancak Kütahya'ya kadar gidebilmiştir.

H. Müdahalenin Gerçekleşmesi

26 Mayıs akşamı saat sekiz sıralarında Albay Aldülvahit Erdoğan'ın karargâh kurduğu İstanbul Üniversitesinin bahçesinde daha önce burada buluşacağı kararlaştırılmış subaylar birer birer gelmiş ve Albay'ın subayları tarafından karşılanıp bahçenin karanlık ve kuytu bir köşesine götürülmüşlerdir. Toplantıya katılan subaylar, Albay Erdoğan, Orhan Kabibay, Abdurrahman Doruk, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce, Şükran Özkaya ve Numan Esin dir.⁶⁵⁸

---

⁶⁵⁷ A.g.e., s.352.

⁶⁵⁸ İpekçi ve Coşar, a.g.e., s.198.

Aralarında hemen görev bölümü yapmışlardır. Sıkıyönetim nedeniyle zaten bölgelere ayrılmış ve bölgeleri belirlenmiş olan birlikleri yine aynı şekilde tertiplemişlerdir. İş bölümü yapıldıktan sonra harekâta başlangıç saatini 02.30 olarak kararlaştırmışlardır. Saat üçe kadar heryerin ele geçirilmesi hedeflenmiştir. Daha önce bir ihbar olursa beklemeyecekler hemen harekete geçeceklerdir. Son olarak İstanbul'daki harekâtın parolası belirlenmiştir. Parola Büyük Taarruz'un parolası “*Vatan ve Namus*” olmuştur.⁶⁵⁹

Aynı anda Ankara'daki ihtilalci subaylar da Harp Okulu'nda toplanmışlardır. İhtilal Karargâhı Harp Okulu Komutanı'nın odası olmuştur.⁶⁶⁰ O subaylar da şunlardır: Karargâh Komutanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu, yardımcıları Albay Alparslan Türkeş, Albay Sami Küçük, Albay Ekrem Acuner, Yarbay Sezai Okan, Yarbay Suphi Karaman, Binbaşı Kadri Kaplan, Emir Subayı Yüzbaşı Recep.

Tuğgeneral Sıtkı Ulay ve Kurmay Albay Tevfik Ercan, Bakanlıklar bölgesinden, General İrfan Baştuğ ve Albay Fikret Kuytak ise Ulus, Cebeci bölgesinden sorumlu olmuştur. Aynı toplantıda Harp Okulu Öğrenci Alay Komutanı Albay Müçteba Özden ve harekâta katılan Harp Okulu'nda görevli 38 subayın da isimlerini ve görevlerini belirlemişlerdir. Son olarak Madanoğlu'nun teklifi ile yemin edilmiştir. İhtilal başarıyla sonuçlandığı takdirde hiçbir görev almayacaklar, en kısa sürede seçimlere gidip iktidarı devredeceklerdir. Ankara'nın parolası ise İnkılâp, işareti de sağ elin yukarıya kaldırılması şeklinde kararlaştırılmıştır.⁶⁶¹

İstanbul'da saat 02.13 de Mehmet Özgüneş tarafından birliklere hareket emri verilmiştir. Harekât çok kısa sürede ve kimsenin burnu kanamadan tamamlanmıştır.

---

⁶⁵⁹ **A.g.e.**, s.199.

⁶⁶⁰ Sami Küçük, **Rumeli'den 27 Mayıs'a**, Mikado Yayınları, İstanbul, 2008, s.94.

⁶⁶¹ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.200-201, Küçük, **a.g.e.**, s.102.

Saat üçe doğru dört bir taraftan görevlerin başarıldığına dair tekmiller gelmeye başlamıştır. ⁶⁶²

PTT binası ele geçirilince ilk iş fişler çekilmiş, İstanbul'un Anadolu ile tüm irtibatı kesilmiştir. Şimdi Ankara'daki harekât ile ilgili haberleri sadece radyodan alabileceklerdir. Önceden aldıkları karara göre ihtilal ilk önce Ankara'dan radyo kanalıyla ilan edilecektir. Fakat saat dörde yaklaşırken Ankara'nın sesi hala duyulmamıştır. Bu İstanbul'daki subaylar arasında endişe yaratmıştır. Aslında Ankara'da da işler planlandığı gibi yürümüştür. Harekât saat üçte başlamış ve ilerlemektedir. Fakat İstanbul, Ankara'nın harekât saati ile ilgili bildirdiği şifreli mesajı yanlış anlamış, harekâtın bir saat öne alındığı sonucunu çıkararak bir saat evvel başlamıştır. Ankara'da harekâtın ana üssü Harp Okulu olmuştur, ana aktörleri de yine Harp Okulu personeli ve harbiyelilerdir. Kritik bölgelerin ele geçirilmesi görevi ile canlı hedeflerin toplanması görevi de Harbiye'ye verilmiştir. Diğer birlikler harekâta katıldıkları oranda kendilerine verilen bölgelerin kontrol altına alınması göreviyle meşgul olmuşlardır. Önemli hususlardan biri Garnizon Komutanı Tuğgeneral Muammer Ürgen'in tavrı olmuş, o da Kurmay Albay Muzaffer Yurdakuler tarafından halledilmiştir. Yanında üç Harbiyeli ile Paşa'nın evine gitmiş ve Paşa'ya ihtilalin başladığını bildirmiştir. Paşa'nın, sevinçle boynuna sarılması ile önemli bir engel ortadan kalkmıştır. Paşa hemen telefona sarılıp birliklerine emir vermiştir: *"Ben gelene kadar kimse yerinden kıpırdamasın tek kurşun atılmasın."* ⁶⁶³

Kısa zamanda Sıkıyönetim Karargâhı da kontrol altına alınmıştır. Hemen İhtilal Karargâhı'nı Harp Okulu'ndan Sıkıyönetim Karargâhı'na taşımışlardır. Harp Okul'ndan çıkan askerlerin artık yolu açılmıştır. Orduevine gelmişler ve Namık Argüç, Suat Kuyaş, Kemal Çakın'ı burada kontrol altına almışlardır. Bir buçuk saat gibi kısa bir süre sonra Çankaya Köşkü ve Bayar dışında, Ankara'daki tüm cansız ve canlı hedefler ele geçirilmiş, ne var ki İstanbul'da açılmayan ateşler Ankara'da açılmış, Jandarma Okulu, Jandarma Genel Komutanlığı, PTT ve Radyoevi önünde ve

---

⁶⁶² Özkaya, a.g.e., s.178.

⁶⁶³ İpekçi ve Coşar, a.g.e., s.207.

Güvenpark’da kısa süreli çatışmalar olmuştur. Bu çatışmalarda Harp Okulu’ndan Teğmen Ali İhsan Kalmaz şehit olmuştur.⁶⁶⁴

Bütün bunların yanında iki de can sıkıcı durum vardır. Birincisi radyo vericisi çalıştırılmadığından yayın yapılamamaktadır. İkinci ise, en önemli canlı hedefin bulunduğu Çankaya Köşkü’nde, Cumhurbaşkanı Bayar henüz kontrol altına alınamamıştır.⁶⁶⁵

Saat dördü geçerken Ankara’nın sessizliği İstanbul’dakileri iyice endişelendirmiştir. Ankara’daki harekâtın muhtemel başarısızlığı, ülkeyi bir iç harbe kadar götürebilecek önemdedir. Ayrıca Eskişehir’in de durumu meçhuldür. Menderes’i kontrol altına almak için gönderilen iki arkadaşlarının, buradaki birliklerden destek almadan görevi başarması imkânsızdır. Eskişehir’deki birliklerin desteği de ihtilalin başarıldığına olan inançlarının sağlanması ile olabilecek bir iştir. Bu düşüncelerle planda olmayan bir işe kalkışarak ihtilali İstanbul’dan duyurmaya karar vermişlerdir. Ahmet Yıldız ve Orhan Erkanlı’nın pelür kâğıda el yazısıyla yazdığı metin tam saat 04.36 da Binbaşı Kenan Ersoy tarafından okunmuştur. Böylece ihtilalin ilk sesi İstanbul radyosundan gelmiştir.⁶⁶⁶

Sıra TSK’nin İstanbul’daki en yüksek rütbeli komutanı olan Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek’i ikna etmeye ve emir komutayı almasını sağlamaya gelmiştir. Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerine mensup üç subayı Paşa’nın evine göndermişlerdir. Bunlara Numan Esin de katılmıştır. Paşa, giyinmiş, fakat gergin bir şekilde onları karşılamıştır. Durumu izah etmişler, Paşa: “ *Hatalı hareket etmişsiniz. Menderes nasıl olsa istifa ettirilecek ve mesele halledilecekti. Hâlbuki şimdi siz sonu tehlikeli bir maceraya girmişsiniz. Üstlerinize danışmamışsınız.*” diyerek katılmayı reddetmiştir. Özdilek’i ikna etmek epey uzun sürmüştür. Ancak ihtilalin başında Org. Cemal Gürsel’in olduğunu duyunca durumu biraz değişmiştir.

---

⁶⁶⁴ Küçük, **a.g.e.**,s.96.

⁶⁶⁵ Aynı yer.

⁶⁶⁶ Yıldız, **a.g.e.**, s.174.

O sırada odaya giren General Refik Tulga'nın derhal ihtilalcilere iltihak ettiğini söylemesi ile de biraz daha rahatlamış ve sonunda Özdilek Paşa da ihtilalcilere katılmıştır. Sıkıyönetim karargâhına gelen Özdilek Paşa, emir komutayı devralmıştır. General Tulga ise derhal İstanbul Valiliği'ni devralmakla görevlendirilip karargâhtan ayrılmıştır.⁶⁶⁷

İstanbul hallolmuştur. Ama Ankara'dan hala haber yoktur. Cumhurbaşkanı Bayar, olanı biteni anlamaya çalışmakta ve teslim olmayı reddetmektedir. Kendisini ikna çabaları sonuç vermemiştir. *“Ben buraya milli irade ile geldim, hiçbir kuvvet beni buradan alamaz”* demektedir. Zaman geçtikçe köşkü saran tanklar ve piyade birlikleri ile muhafız alayının birşeyden habersiz birlikleri⁶⁶⁸ arasında çatışma ihtimali artmıştır. Köksal'ın Muhafız Alayı'na hâkim olamamış olması nedeniyle tutuk davranması, Köşkün ve dolayısıyla Bayar'ın ele geçirilmesini geciktirmiştir. Bayar'ı ikna çabaları sürerken, Kurmay Albay Sami Küçük Köşk'e gelmiş ve Köşk dışında namluları Ankara'ya doğru çevrili taretlerin mevzilerini değiştirerek namlularını köşke karşı çevirtmiştir. O sırada Albay Muzaffer Karan komutasında gelen tankı da köşkün kapısına kadar ilerleterek köşkü kontrol altına almıştır. Hızla merdivenlerden çıkıp köşke giren Küçük, kapıdan 15-20 m Uzakta 8-10 kişinin arasında gözlüksüz sivil birini gördüğünü, birazdan o kişinin Bayar olduğunu anladığını belirtmektedir. Bayar'ın Burhanettin Uluç ile tartıştığını gören Küçük duruma müdahale ederek, *“Burası tartışma yeri değil. Generalim, sağına geçin.”* diyerek ve Bayarı kollarından tutarak dışarı çıkardıklarını ve bir Station Wagon araca bindirdiklerini anlatmaktadır.⁶⁶⁹

Küçük, eserinde ortada süvari erleri, Bayar ve Uluç dışında kimsenin o sırada orada olmadığını, Bayar'ın son derece düzgün bir kıyafette bulunduğunu ve ortada tartışma ya da bir hırpalanma emaresine rastlamadığını, Bayar'ın gidelim dendiğinde

---

⁶⁶⁷ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.215.

⁶⁶⁸ “ Her ne kadar Muhafız Alay Komutanı Osman Köksal ihtilalcilerle birlikte de olsa, ihtilal konusunu emir subayı ve tank bölük komutanı dışında hiçbir personele açamamıştır.” Küçük, **a.g.e.**, s.98.

⁶⁶⁹ **A.g.e.**, s.100.

kendilerine karşı bir itirazda bulunmadığını anlatır.⁶⁷⁰ Daha sonrasında söylenti şeklinde ortaya çıkan ve Bayar'ın tabancasını çektiği ve silahının elinden alınarak zorla araca bindirildiği gibi bir durumun yaşanmadığı olayın en yakın tanığı tarafından ifade edilmektedir.⁶⁷¹

Köşk harekâtının da tamamlanması ile Ankara'da halledilemeyen bir iş kalmamış, canlı hedef olarak tabir edilen personel de sırayla buldukları yerlerden toplanarak gözaltına alınmıştır. Zırhlı Birlikler Komutanı Tümgeneral Yusuf Demirdağ, Genekurmay Başkanı Rüştü Erdelhun evlerinden, Orgeneral Namık Argüç, Orgeneral Suat Kuyuş, Sıkıyönetim Mahkeme Başkanı ve diğer generaller orduevinden alınmıştır. Genelkurmay ve Kuvvet Komutanlıkları'nda görevli olup haberi alan generaller de araç gönderilmediği için yaya olarak Sıkıyönetim Karargâhı'na gelmeye başlamışlardır. Bunların içinde bulunan ve eşi DP'den milletvekili seçilen Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun, Cemal Madanoğlu'nun karşısına geçerek "*Ben bu harekâtı tasvip etmiyorum.*" deyince Madanoğlu'nun emriyle gözaltına alınıp Harp Okulu'na gönderilmiştir.⁶⁷²

Nihayet 27 Mayıs sabahı saat 05.25'de radyodaki aksaklık giderilmiş ve Alparşlan Türkeş'in sesinden ihtilalin İstanbul'dan sonra beklenen resmi sesi ilk Milli Birlik Komitesi Bildirisi olarak Ankara Radyosu'ndan duyulmuştur.⁶⁷³

---

⁶⁷⁰ Küçük, **a.g.e.**, s.101.

⁶⁷¹ " İpekçi ve Coşar İhtilalin İçyüzü adlı eserlerinde Bayar'ın direndiğini, elindeki silahın zorla elinden alınarak adeta sürüklenircesine köşkten çıkarıldığını, bu itirazları ve direnişini nedeniyle planlanan tanka bindirilemediğini, orada bulunan kaptıkaçtı adı verilen bir araçla Harp Okuluna götürüldüğünü yazar." İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.221.

⁶⁷² Küçük, **a.g.e.**, s.101.

⁶⁷³ İpekçi ve Coşar, **a.g.e.**, s.222.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, hedeflenen demokratik hayatın gereği olarak, Atatürk Dönemi'nde iki defa çok partili siyasi hayata geçiş denemesi yapılmış, ancak başarılı olamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın, çağdaş demokratik düzeni önceleyen Batı Bloğu'nun galibiyeti ile sonuçlanmasından sonra, aynı bloğun içerisinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti için de çok partili demokratik hayata geçişin zamanı gelmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü, partisi içerisinde ortaya çıkan görüş ayrılıklarının yarattığı parti içi muhalefeti bunun için bir fırsat olarak görmüş ve muhaliflerin önünü açarak yeni bir siyasi partinin doğuşuna imkân tanımıştır.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu kararı vermesinde yukarıda belirtilen dış gelişmelerin önemi olduğu kadar, CHP içerisinde oluşan ve DP'nin nüvesini teşkil edecek olan örgütlü muhalefetin taleplerinin de önemli etkisi olmuştur.

CHP, Türk siyasi tarihinde devrimci bir parti olarak nitelendirilebilir. Devrimci bir siyasi partinin arkasından iktidara gelen DP'nin ise ülkeyi ve bilhassa demokrasiyi evrimci bir yaklaşımla geliştirmesi ve bu misyonu üstlenmesi beklenmiştir. DP iktidarından beklenen, çok partili demokrasiyi anayasal kurallara uygun bir halde çağdaş bir yapıya kavuşturmasıdır. Türk toplumunun içerisinde yer alan aydınların ve bu grupta sayabileceğimiz subayların da beklentisi bu olmuştur.

DP'li liderler ve yöneticilerin, devraldıkları iktidarı, yalnızca kendilerini her biri farklı nedenlerle destekleyen kitlelerin bir zaferi değil de, çok partili demokratik hayatı ülkede yerleştirmek ve geliştirmek, anayasal kurumların fonksiyonel bir şekilde işlemlerini sağlamak, ekonomiyi iyileştirmek ve üretimi arttırmak, insan haklarını, kişi hak ve özgürlüklerini evrensel seviyeye çıkarmanın üstlenildiği bir görev ve sorumluluk olarak algılamaları ve bu yönde çalışmalarını beklenmiştir.

10 Ocak 1947 tarihinde yapılan DP Birinci Kongresi'nde kabul edilen Ana Davalar Komisyonu Raporu, topluma bir "Hürriyet Misakı" olarak anlatılmıştır. Hürriyet Misakı'nda en büyük vurgu, CHP döneminde çıkarılan antidemokratik

kanunlardan derhal kurtulunulacağı ve yerine çağdaş demokratik değerlere uygun kanunların yapılacağı olmuştur.“ *Yeter, Söz Milletin...*” sloganı ile ortaya çıkan DP, bu yapılmadığı takdirde Meclis’i terk edeceğini ve CHP’yi iktidarın gerçek sahibi halk ile karşı karşıya bırakacağını ifade etmiştir. Ancak iktidara gelince böyle yapmamış, yapmadığı gibi mevcut antidemokratik kanunlara hem anayasa, hem de demokrasiye tamamen aykırı yeni kanunlar eklemiştir.

CHP, DP’ye yoksul, ama harbi atlatmış ve artık çalışma, huzur ve refah bekleyen bir vatan ve toplum devretmiştir. Bunda sonra iktidarı teslim alan DP’nin görevi başlamıştır. DP bu görevi, ya sağduyu, öngörüslülük, milli birliği ve karşılıklı işbirliğini sağlayacak olgun bir siyasetle yerine getirecekti, ya da şahsi kaprisler ve geçmiş CHP iktidarına farklı sebepler ile kin duyan nispeten az eğitilmiş tabanının etkisinde kalarak, “ *Ben varım diğeri yok*” havası ile yapacaktı. Sonuçta ikinciyi seçmişler ve bu durum halkın iktidara bakışını değiştirmiştir.

DP’li yöneticiler iktidarları boyunca halkı din ve muhafazakârlık gibi hassas konularda popülist bir dil ile etkilemeyi seçmişlerdir. DP seçimi kazanıp iktidarı ele almakla, Cumhuriyetin kuruluşu ve Atatürk devrimleri sürecinde Atatürk’ün tartışılmaz liderliği karşısında günışığına çıkarılamayan memnuniyetsizliklerin dışa vurulmasına imkân tanımıştır. DP’li yöneticiler tabandan gelen laiklik karşıtı talepleri oy kaygısıyla görmezden gelmişlerdir. Öyleki zaman zaman yine aynı kaygı ile bu istekleri desteklemişler ve de daha önce yaşanan çok partili siyasal yaşam denemesinin başarısız olmasında yukarıdaki etkenlerin rolü olduğunu dikkate almamışlardır.

Özellikle 1954 seçimlerinden sonra tek parti yönetimi tamamen hakim olmuştur. Fakat iktidar, kendilerine oy veren kesimin özlemlerini ve beklentilerini hep sıcak tutmak ve oy deposunu eritmek için onların yukarıda belirttiğimiz isteklerine hep ılımlı yaklaşmıştır. Oy uğruna popülizm yapmaktan ve inançları bu yolda kullanmaktan ve inanç önderleri ile tarikat şeyhlerine, yine dini kullanarak yayın yapan yayın organlarının propagandalarına sırf hükümeti de eleştirmesinler, destek olsunlar diye sıcak davranmıştır. Hemen her istediklerinde örtülü ödeneği de kullanarak maddi ve hükümet nüfuzunu kullanarak manevi destek vermiştir.

DP İktidarı'nın ülkedeki aydınlar üzerinde yarattığı ilk şaşkınlık ve hayal kırıklığından kaynaklanan endişe, yeni Başbakan Adnan Menderes'in 20 Mayıs 1950'de okuduğu hükümet programı ile başlamıştır. Bu konuşmada Atatürk'ün adı bir defa olsun geçmemiştir. Atatürk ilke ve inkılaplarına sıkı sıkıya bağlı ve Atatürk'ten başka bir lidere inanmayan devrin subayları, karşı karşıya oldukları durumun bir iktidar değişikliğinden daha öte bir durum olduğunu düşünmüşlerdir.

Menderes, hükümet programını açıklarken, 14 Mayıs'da gerçekleşen iktidar değişikliğinin ülkede o güne kadar gelmiş geçmiş en büyük inkılap olduğunu söyleyerek, Atatürk inkılaplarına bakış açısını ortaya koymuştur. Öyle ki, daha iktidarının ilk günlerinde ortaya attığı "*tutan devrim tutmayan devrim*" tartışması, onu ve partisini kendisini Atatürkçü olarak tanımlayan aydınlardan ilk günden koparmıştır.

Bu ve buna benzer tavırlar ve uygulamalar, adları sanları duyulmamış, genç fakat enerjik subaylar kadrosu içerisinde de yankı uyandırmıştır. Halbuki bu genç subaylar kadrosunun, başlangıçta DP'den beklentileri çok fazlaydı. İstiklal Harbi'nin kahramanlar kadrosu diye ifade edilen ve ordunun halen üst yönetiminde olan fakat yeni kuşak subaylardan çok farklı düşünen, İnönü'ye bağlı eski nesil generallerin artık devri kapanmıştı. Fakat DP de, iktidarı boyunca ordunun üst düzey generallerini aynı şekilde siyasileştirmiştir. Kendi siyasi düşüncelerine hizmet eden bu komutanları, emekliliklerinde milletvekili yaparak arkadan gelenlere de ikbal düşüncesini empoze etmiştir. Öyle ki halen görevde olan bir kuvvet komutanının eşini DP'den milletvekili bile yapmışlardır. Ordu, bu generaller eliyle çok zaman antidemokratik bir şekilde halka karşı kullanılmıştır. Nitekim 27 Mayıs 1960 tarihinde DP İktidarı devrilince aydınların büyük çoğunluğun ve subay kadrosunun hemen ilk anda müdahaleyi benimsediği ve desteklediği söylenebilir. Dolayısıyla, 27 Mayıs müdahalesini gerçekleştiren subaylar yalnızca siyasileri değil, siyasallaştığını düşündükleri generalleri ve birçok üst rütbeli subayı da tasfiye etmişlerdir.

Orduyu yöneten üst komuta kademesinin siyasallaşması, beraberinde ordunun da siyasete girmesine ve politize olmasına sebep olmuştur. Aynı subaylar, DP'nin kurulduğu yıllarda, CHP'nin ve İnönü'nün de ordu üst kademesini kendilerine yakın

generallerden oluşturmasına karşı ıkmişlardı. Bu nedenle yeni kurulan DP'den çok Şey beklemişlerdir. Ama bekleediklerini bulamamışlardır. CHP'nin yaptığı yanlışların aynısını DP de yapmıştır. İnönü, sırf orduyu elinde tutabilmek için 1949 yılında özel bir kanun ıkararak aslında emekli olması gereken 67 yaşındaki, kendisine yakın bir orgenerali Genelkurmay Başkanı yapması, daha genç subaylar ve generaller arasında umutsuzluk yaratmıştır. 1959 yılında aynı Şeyi bu sefer DP yapmış, yaş haddinden emekliliğe sevk edilmesi gereken Genelkurmay Başkanı için özel bir kanun çıkararak 27 Mayıs'a kadar görevde kalmasını sağlamıştır. 1946-1950 arasında ülkeye ağdaş demokrasi anlayışını getirmek maksadıyla İnönü'yü iktidardan indirmek için teşkilatlanmaya başlayan subaylar, on yıl sonra aynı gerekçeler ile Bayar ve Menderes'i devirmişlerdir.

1946-1950 yılları arasında ülke siyasi hayatında yer alan iki önemli parti olan CHP ve DP'nin arasında temelde önemli bir ideolojik farklılık olmadığı söylenbilir. Ancak aynı ideolojinin nasıl uygulanacağına dair yorum ve vurgu farklılıkları göze çarpmaktadır. Bu dönemde kimin iktidarda, kimin muhalefette olduğu, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ağdaş ve evrensel bir demokrasi ile yönetim anlayışını benimsemiş olan subaylar için çok da önemli olmamıştır. Onlar, Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemde gördükleri olumsuzluklara karşı tepki vermeyi, hemen başlayan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle savaş sonuna kadar ertelemişlerdi. Savaşın sona ermesi ile de, eyleme geçmeye fırsat bulamadan çok partili siyasal hayata geçiş ve DP nin kurulması onlarda yeni bir umut yaratmıştı. Bu kez 1950 de iktidara gelen DP'den yukarıda zikredilen yönetim anlayışını beklemişlerdir. Ama bekleediklerini bulamamışlardır. DP de, CHP'nin yanlışlarının aynısına düşmüştür. Onlar da toplumu, bürokrasiyi, basını, niversiteleri, aydınları ve subaylara göre orduyu ve ordu mensuplarını "partizanca" siyasallaştırmışlardır. Kısaca bir "tek parti anlayışı" gitmiş, yerine bir başka "tek parti anlayışı" gelmiştir.

Subaylar, kendi şahsi ve kurumsal çıkarları konusundaki beklentilerinin karşılanması veya karşılanmaması nedeniyle eyleme geçmemişlerdir. DP, özellikle ilk iktidar döneminde (1950-1954) ordu mensuplarının özlük haklarının iyileştirilmesi için önemli adımlar atmıştır. Bunu DP'nin ikinci iktidar döneminde (1954-1957) daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkan teşkilat, kadro ve bina, tesis

ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik uygulamalar izlemiştir. Özellikle bu dönemde NATO savunma sistemine dahil olmanın sonrasında yapılan teşkilat değişiklikleri, eğitim sisteminin NATO eğitim sistemi çizgisinde geliştirilerek üst seviyeye çıkarılma çabaları ile subayların beklentilerinin önemli bir kısmının karşılandığı düşünülebilir. Öyleki bunların tamamlanmış, ya da bir kısmına en azından başlanmış olması subayların iktidara bakışlarının müspet yönde gelişmesine yetmemiştir. Zira onların beklentisi; ülkenin iyi yönetilmesi, Atatürk inkılaplarının korunması, geliştirilmesi, ağdaş ve evrensel demokrasi ve insan hakları prensiplerine uygun bir idarenin ülkeyi daha da ilerilere taşması yönünde olmuştur.

Ordu, aslında ülke yönetimi hakkındaki beklentilerini ve daha da önemlisi yönetime el koymasının arkasındaki gerekçeleri, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Grsel'in Milli Savunma Bakanı Etem Menderes'e yazdığı 3 Mayıs 1960 tarihli mektubunda ortaya koymuştur. Mektup incelendiğinde, ordunun ülke yönetiminden hoşnut olmadığı, ülkenin ve toplumun geleceğinden endişe duyduğu, huzurun ve istikrarın sağlanması için yapılması gerekenlerin belirtildiği görülmektedir. Eğer bu mektup iki Menderes arasında gizli kalmasaydı, ya da mektupta işaret edilen hususların DP'li yöneticiler tarafından dikkate alınacağına dair bir emare ordu mensupları tarafından görülseydi, belki de 27 Mayıs müdahalesi yaşanmayabilirdi.

Subaylar, on yıllık DP iktidarının sonunda, beklentilerinin karşılanacağından, ülkenin istedikleri yönde ynetileceğinden ümitlerini kesmişlerdi. Sonuçta, genellikle yarbay, albay gibi orta rütbedeki subaylar, 27 Mayıs 1960 günü, siyasallaşan üst komuta kademesini de karşılarına alarak yönetimi ele geçirmişler ve kendi içlerinden kurdukları bir komite aracılığıyla yasama ve yürütme görevini üstlenmişlerdir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; 27 Mayıs askeri müdahalesinin sosyal sınıf ve gler ile kurumların siyasallaşması sonucu meydana geldiği söylenebilir. Türkiyede siyaset, özerk, uyumlu ve esnek olamamıştır. Sosyal sınıf ve gler, kendi işlevsellik alanları içerisinde ayrışıp glenememişler, mevcut az gelişmiş halleriyle doğrudan siyasi sürece katılmışlardır. Böylece toplumun tamamı siyasallaşmış; bürokrasi, niversite, basın ve dinsel gruplar partizanca ayrışmış ve

kutuplaşmışlardır. Ordu mensupları da siyasallaşan topluma ayak uydurmuşlardır. Dolayısıyla çeşitli sosyal grupların birlikte barış içinde bir noktaya yürümleri bir yana, fiilen çatışmaya başlamaları da zaten siyasallaşmış olan orduyu harekete geçirmek için yeterli olmuştur.

Türkiye’de askeri müdahaleler devrinin kapısını açan 27 Mayıs olgusu yaşanmasaydı ve böyle bir gelenek başlamasaydı, Türk siyasetinin evrimi çok daha farklı olabilirdi. Belki de Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk ilke ve inkılapları temelinde birleşen ve çağdaş demokratik değerlere bağlı büyük ve köklü siyasi partiler tarafından yönetilebilirdi. Böylece ülkede çağdaş ve cumhuriyetçi demokrasi anlayışı köklü bir şekilde yerleşmiş olurdu.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Cumhuriyet Arşivi

RESMİ YAYINLAR

Ayın Tarihi

T.C. Resmi Gazete

TBMM Zabıt Cerideleri

Kavanin Mecmuası

TBMM Kanunlar Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi

Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları

KİTAPLAR

Ağaoğlu, Samet, **Arkadaşım Menderes**, Baha Matbaası, İstanbul, 1967.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, 3.B., Hil Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.

Akşin, Sina, **Jön Türkler ve İttihat Terakki**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

_____, **Türkiye’nin Yakın Tarihi**, C.II,1.B., Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1997.

_____, **31 Mart Olayı**, İmge Kitabevi, Ankara, 1970.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1960**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Alkan, Ahmet Turan, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset**, Ötüken Yayınları, Ankara, 1982.

Arar, İsmail, **Hükümet Programları 1920-1965**, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1968.

Arcayürek, Cüneyt, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.

Armaoğlu, Fahir, **20.yy Siyasi Tarihi 1914-1980**, Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları, 4.B., Ankara, 1987.

Astsbay Meslek Yüksekokulları Tarihçesi, Kara Kuvvetleri Astsubay Meslek Yüksekokulu Basımevi, Balıkesir, 2006.

Atatürk, M.Kemal, **Nutuk**, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı (1899-1960)**, 2.B., Remzi Kitabevi, İstanbul,

_____, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

_____, **İkinci Adam**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.

Aydemir, Talat, **Talat Aydemir'in Hatıraları**, May Yayınları, İstanbul, 1968.

Barutçu, Faik Ahmet, **Siyasi Anılar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

Başgil, Ali Fuad, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, 4.B, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2008.

Bayar, Celal, **Başvekilim Adnan Menderes**, 1.B., Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.

Baykam, Bedri, **27 Mayıs İlk Aşkımızdı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.

Belen, Fahri, **Demokrasimiz Nereye Gidiyor**, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1958.

_____, **Demokrasiden Diktatörlüğe**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1960.

Bozbağı, Sabiha, **İhtilaller ve Darbeler Tarihi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974.

Burçak, Rıfki Salim, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945-1950**, Olgaç Yayınevi, İstanbul, 1979.

Cem, İsmail, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 5.B., Cem Yayınevi, İstanbul, 1975.

Çavdar, Tefvik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 4.B., İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

Duverger, Maurice, **Diktatörlük Üzerine**, Çev. Bülent Tanör, Dönüm Yayınevi, İstanbul, 1965.

Eğitim Tümen Komutanlığı Tarihçesi, Eğitim ve Doktrin Komutanlığı Yayını, Ankara, 2009.

Ekinci, Necdet, **Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, 1.B., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.

Erer, Tekin, **On Yıllık Mücadelesi (Türkiye’de Parti Kavgaları)**, C.II, İstanbul, 1963.

Erkanlı, Orhan, **Anılar...Sorunlar...Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 4. B., İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Esengin, Kenan, **27 Mayıs ve Ordudaki Kısımlar**, İstanbul, 1978.

Esin, Numan, **Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2005.

Finer, Samuel E., **The Man On Horseback: The Role of Military in Politics**, Penguin Books, London, 1975.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, **Kore’de Türk Askeri**, Genkur ATSEB Yayınları, Ankara, 1989.

Gözübüyük, A.Şeref, Suna Kili, **Türk Anayasa Metinleri: 1839-1980**, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, 2006.

Hv.Harp Okulu Tarihçesi, Hava Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 2010.

Huntington, Samuel P., **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratlaşma**; Çev. Ergun Özbudun, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

_____, **Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti**, Çev.K.Uğur Kızılaslan, 2.B., Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, **Political Order in Changing Societies**, Yale University Press, New Haven, 1969.

Hürkan (Cambazoğlu), Hicret, **Asker Gözü İle 27 Mayıs’a Doğru DP Devrinde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Grafik Servis Yayını, Ankara, 2005.

Ilıcak, Nazlı, **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**, C.I, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975.

İpekçi, Abdi-Coşar Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1965.

Kapanı ,Münci, **Politika Bilimine Giriş**, 6.B., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

Karpat, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**,3.B., İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

Kayalı, Kurtuluş, **Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart**, 4.B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Kışlalı, Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, 5.B., İmge Kitabevi, Ankara, 1996.

_____, **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, 3.B., İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

Koçak, Mustafa, **Siyasal Partiler ve Türkiye’de Siyasi Parti Yasakları**, 1.B., Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.

Koçaş, Sadi, **Atatürk’ten 12 Mart’a**, C.I, Er-Tu Matbaası, İstanbul 1977.

Küçük, Sami, **Rumeli’den 27 Mayıs’a**, Mikado Yayınları, İstanbul, 2008.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, 2.B., Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009.

MEBS Okl. Ve Eğt. Mrk.K.lığı Tarihçesi, Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri Okulu Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2009.

Mühendishane-i Berri-i Hümayun’dan Günümüze Topçu ve Füze Okulu Tarihçesi, Topçu ve Füze Okulu 2 No’lu Basımevi, 2007.

Ordudonatım Sınıfı Tarihçesi, Bakım Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı Basımevi, Balıkesir, 2006.

Onuş, Sinan, **Parola: İnkılap 27 Mayıs’ı Yapanlar Anlatıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Öymen, Altan, **...Ve İhtilal**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2003.

Özdağ, Ümit, **Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu-Siyaset İlişkisi**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, 2.B., İstanbul, 2004.

Özdemir, Hikmet, **Rejim ve Asker**, AFA Yayınları, İstanbul, 1989.

Özek, Çetin, **Devlet ve Din**, Ada Yayınları, İstanbul, 1986.

Özel, Sevgi (Der.), **Baba İnönü’den Erdal İnönü’ye Mektuplar**, Bilgi Basımevi, Ankara, 1988.

Özkaya, Şükran, **Adım Adım 27 Mayıs**, İleri Yayınları, İstanbul, 2005.

Sarol, Mükerrerem, **Bilinmeyen Menderes**, C.I, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.

Seyhan, Dünder, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul, 1966.

Sükan, Faruk, **Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, 2B., Kültür Ofset Limited Şirketi, Ankara, 1992.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin, **Türk Siyasal Muhafazakârlığı’nın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011.

Tarihçe, Dağ ve Komando Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı Basımevi, Isparta.

Tarihçe, Sahra Sıhhiye Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı Basımevi, Samsun.

Tarihçe, Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı Basımevi, Ankara, 2002.

Tarihçe, 57. Topçu Tugay Komutanlığı Matbaası, İzmir, 2000.

Taylak, Muammer, **27 Mayıs ve Türkes**, ? , Ankara, 1975.

TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No.1, Ankara, 2010.

T.C. Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığı, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923-1960**, C.I, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978.

Toker, Metin, Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 Demokrasiden Darbeye 1957-1960, Bilgi Yayınevi, 2.B., Ankara, 1992.

Tozan, Saim, Cevan Feriha, **Kamu Personeline Sağlanan Mali ve Sosyal Haklar**, Başbakanlık Devlet Personel Dairesi Yayınları, Ankara, 1977.

Tugay Tarihçesi, 59.Topçu Er. Eğt.Tug. Basımevi, Erzincan, 2015.

Tunaya,Tarık Zafer **Türkiye'de Siyasi Partiler,1859-1952**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.

Tunçkanat, Haydar, **27 Mayıs 1960 Devrimi Diktadan Demokrasiye**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.

Turhan, Şerafettin, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, TC.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Türkes, Alparslan, **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler**, Dokuz Işık Yayınları, İstanbul, 1977.

Türkmen, Zekeriya, **Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu Siyaset Çatışması**, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993.

Ulaştırma Personel Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı Tarihçesi, Ulaş.Per.Okl.ve Eğit.Mrk.K.lığı Yayınları, İzmir, 2008.

Ulay, Sıtkı, **Harbiye Silah Başına**, Kitapçılık Tic.Ltd. Şti Yayınları, İstanbul, 1968.

Weiker, Walter F., **The Turkish Revolution 1960-1961 Aspects of Military Politics**, The Brookings Institution, Washington D.C., 1963.

Yalman, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim, Geçirdiklerim (1945-1971)**, C. IV, Rey Yayınları, İstanbul, 1971.

Yamak, Kemal, **Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler**, 3.B, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2006.

Yıldız, Ahmet, **İhtilalin İçinden, Anılar, Değerlendirmeler**, Alan Yayınları, İstanbul, 2001.

Yirmibeşoğlu, Sabri, **Askeri ve Siyasi Anılarım**,C.I, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1999.

MAKALELER

Alemdar, Korkmaz, “*Demokrat Parti ve Basın*”**Tarih ve Toplum**, C.IX, No.53 (Mayıs 1988).

Arıkan, Mustafa, “*27 Mayıs’a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, No.4 (1997).

Bulut, Sedef, “*Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960) Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu*”, **Akademik Bakış**, C.II, No.4 (Yaz 2009).

Çakmak, Fevzi, “*Halkevlerinin Kapatılması ve Cumhuriyet Halk Partisi Mallarına El Konulması*”**History Studies**, Vol. 7, No.3 (September 2015).

Daver, Bülent, “*İstiklal Savaşı’nda Ordu-Politika İlişkileri*”**İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, ATASE Yayınları, Ankara, 1985.

Dikici, Ali, “*Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı*”, **Akademik Bakış**, C.III, No.5 (Kış 2009).

Gürsoytrak, M. Suphi, “*27 Mayıs Bir Halk Hareketidir*”,**Tarih ve Toplum**, C.XXI, No.125 (Mayıs 1994).

Huntington, Samuel, P., “*Civil-Military Relations*”, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, The Free Press., New York, 1972.

Koçak, Cemil, “*Siyasal Tarih (1923-1950)*”, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C.IV, 10.B., Cem Yayınevi, Ankara, 2008.

Nordlinger, Eric A., “*Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*”, **Englewood Cliffs**, N.J. Prentice Hall Inc.,New York, 1977.

Özdemir, Hikmet, “*Siyasal Tarih 1960-1980*”,**Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**,C.IV, 10.B., Cem Yayınevi, İstanbul, 2008.

Perlmutter, Amos, “*The Comparative Analysis of Military Regimes: Formations, Aspirations and Achievements*”, **World Politics**, Vol.33, No.1 (October 1980).

Saray, Mehmet, “Devlet Yönetiminde Ordunun Yeri ve Rolü Hakkında Bir Örnek: İttihat ve Terakki Devrinde Ordunun Millet ve Devlet Yönetiminde Tesiri” **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, ATASE Yayınları, Ankara, 1985.

Şaylan, Gencay, “Ordu ve Siyaset”, **Kanun-i Esasi’nin 100. Yılı Armağanı**, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1978.

Uzun, Hakan, “Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1946 Olağanüstü Kurultayı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.XIII, No.26 (Bahar 2013).

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “İkinci Meşrutiyet’in Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar” **Bellekten**, C.XX, No.77 (Ocak 1956).

SÜRELİ YAYINLAR

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

Yeni Ulus Gazetesi

Zafer Gazetesi

DERGİLER

Akademik Bakış

Tarih ve Toplum

Türkiyat Araştırmaları Dergisi

TEZLER

Nalbant, Tamer, **Mehmet Suphi Gürsoytrak’ın Askeri ve Siyasi Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2008.

ANSİKLOPEDİLER VE SÖZLÜKLER

Örs, Derya, Kırlangıç Hicabi, Eryüksel Ahmet, **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, Gün Yayıncılık, Ankara, 2004.

EKLER

- I.....Afyon Valiliğinin İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği Sadık Aldoğan'la ilgili yazı, 17.6.1946 (CA, 010-00-65-401-13-1)
- II.....IX. Dönem TBMM'de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi (TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010)
- III.....Org.Ş.Gürler'in Genelkurmay Başkanlığı'na yazdığı mesaj, 30.12.1950 (CA, 010-00-56-345-5)
- IV.....Ezan ve kametin Arapça aslı lafzlarıyla okunmasına dair Diyanet İşleri Başkanlığı Genelgesi, 23.6.1950 (CA, 51-00-0-4-31-12)
- V.....Necip Fazıl Kısakürek'e verilmek üzere Başvekalet tahsisi mesturesinden (örtülü ödeneğinden) 26 Mayıs 1960 tarihinde alınan paraya ait yazı (CA, 010-09-198-615-10-1)
- VI.....Necip Fazıl Kısakürek'in Başbakan Adnan Menderes'e hitaben yazdığı Şubat 1952 tarihli mektup (CA, 010-09-175-531-5-11)
- VII.....Necip Fazıl Kısakürek'in Başbakan Adnan Menderes'e hitaben yazdığı Mart 1952 tarihli mektup (CA, 010-09-175-531-5-14)
- VIII.....Necip Fazıl Kısakürek'e verilen paraya ilişkin tutanak ve banka dekontu, 28.3.1952 (CA, 010-09-175-531-5-17)
- IX.....Başbakanlık hesabından Necip Fazıl Kısakürek'e verilen paraya ait teslim tesellüm tutanakları (BCA, 010-09-198-615-10-1)
- X.....Tevfik İleri'den 3000 TL aldığına dair Kısakürek tarafından imzalı tutanak, 20.11.1959 (CA, 010-09-198-615-10-6)
- XI.....Necip Fazıl Kısakürek imzalı Başbakan'dan para talep edilen 18.7.1959 ve 8.1.1959 tarihli mektuplar (CA, 010-09-175-531-5-17)
- XII.....Risale-i Nur talebelerinden DP'li bir grubun Başbakan Adnan Menderes'e yazdığı mektup, 3.7.1952 (CA, 30-1-00-18-104-37)
- XIII..... X. Dönem TBMM'de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi (TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010)
- XIV.....İstanbul, Ankara ve İzmir'de örfi idare ilanına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 7.9.1955 (CA, 030-18-01-02-140-52-2)
- XV.....Başbakan Adnan Menderes'in DP il teşkilatlarına gönderdiği yazı, 25.11.1958 (CA, 30-010-045-269-12)

- XVI.....XI. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi (TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010)
- XVII.....Askeri Fabrikalarda cop ve göz yaşartıcı gaz üretilmesi ile ilgili yazı, 2.8.1960 (CA, 010-09-302-927-1-2)
- XVIII.....Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürsel’in MMV E.Menderes’e yazdığı mektup, 3.5.1960 (CA,10-9-0-0-276-3)

EK-I Afyon Valiliğinin İçişleri Bakanlığı'na gönderdiği Sadık Aldoğan'la ilgili yazı, 17.6.1946

RESMİ MÜHÜR
CUMHURİYET BAŞLIĞI

U R N B A

Afyon valiliğinin 17/6/1946 tarihli ve 649 mahreçli
şifre kopyasıdır.

Afyon Askeri mütahhaz komutanı general Aldoğanın milletvekilliğinin adaylığını koymak üzere teklifini istediği (noksan) alınmıştır. Ötedenberi hükümetin icraatını tenkit eden bu komutanın devir ve teftiş vesair suretlerle gitmiş olduğu kazaların kaymakam ve belediye reisleriyle bir takım yersiz, lüzumsuz siyasi tartışmalarda bulunduğu gibi bu son günlerde tenkit mahiyetini aşarak idareyi muhaza şeklini alan bir takım beyanatlarda şahsi propagandalara giriştiği öğrenilmiştir. Devir ve teftiş namı altında askeri hizmete mahsus otomobille üniformalı olarak yapılan bu nevi efsarı karıştırıcı betanaset ve tartışmalar kanuna aykırı bir hareket teşkil ettiğine göre bu hali önleyen tedbirlerin biran evvel alınması için gereken makamların dikkat nazarlarının çekilmesine delalet ve mesadelerini yüksek tensiplerine arz ederim.

Afyon Valisi
Şefik Bicioğlu

Aslı gibidir

Aslı : 12273/1490
sayılı dosyadadır.

030 07 65 001 13

KAYNAK : (CA, 010-00-65-401-13-1)

EK-II IX. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

DEMOKRAT PARTİ’NİN 1950-1954 İKTİDAR DÖNEMİ (IX.NCU DÖNEM) TBMM’DE YER ALAN ASKER KÖKENLİ MİLLETVEKİLLERİ								
S.N O	P.	ADI SOYADI	OKUL		RÜTBE	DÖNEM	İL	AÇIKLAMA
1	DP	ALİ İHSAN SABİS	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	AFYON	
2	DP	HÜSEYİN AVNİ TAN	AS.TIP		AS.TBP	IX	AFYON	
3	DP	SELAHATTİN ADİL	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	ANKARA	
4	DP	SÜREYYA ENDİK	AS.TIP		AS.TBP	IX	ÇANAKKALE	
5	DP	ALİ RIZA SAĞLAR	AS.TIP		AS.TBP	IX	ÇORUH	
6	DP	FİKRET KARABUDAK	HO		TÜMGENERAL	IX	DENİZLİ	SINIFTAN GENERAL AS.FB.LAR GNL.MÜD.
7	DP	YUSUF KAMİL AKTUĞ	HO	HA	TUĞGENERAL	IX	DİYARBAKIR	
8	DP	AHMET FEHMİ ÇOBANOĞLU	AS.TIP		TBP.ALBAY	IX	ERZURUM	
9	DP	RAŞİT GÜRGEN	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	GÜMÜŞHANE	
10	DP	SANİ YAVER	AS.TIP		TBP.ALBAY	IX	İSTANBUL	
11	DP	CEMAL TUNCA	AS.TIP		AS.TBP	IX	İZMİR	
12	DP	GALİP DENİZ	HO	HA	KORGENERAL	IX	KASTAMONU	
13	DP	RIFAT TAŞKIN	HO	HA	KORGENERAL	IX	KASTAMONU	
14	DP	RIFAT ÖZDEŞ	DZ.HO	HA	TUĞAMİRAL	IX	KIRŞEHİR	
15	DP	ZİYA BARLAS	AS.TIP		TBP.BNB	IX	KONYA	
16	DP	BESİM BESİN	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	KÜTAHYA	
17	DP	HALİL NURİ YURDAKUL	HO		ALBAY	IX	NİĞDE	

EK-II IX. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

18	DP	CEZMİ TÜRK	AS.TIP		TBP.BNB	IX	SEYHAN	
19	DP	FEVZİ ÇUBUK	HO		YZB.	IX	TOKAT	
20	DP	HAMDİ KOYUTÜRK	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	TOKAT	
21	DP	İZZET AKIN	HO		J.ALBAY	IX	VAN	
22	CHP	HÜSAMETTİN TUGAÇ	HO	HA	KUR.YB	IX	KARS	
23	CHP	ASIM GÜNDÜZ	HO	HA	ORGENERAL	IX	KÜTAHYA	
24	CHP	CEVDET KERİM İNCEDAYI	HO		BNB	IX	SINOP	
25	CHP	NACİ ALTUĞ	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	TRABZON	
26	CHP	KAZIM ÖZALP	HO	HA	ORGENERAL	IX	VAN	
27	DP	MUSTAFA ZEREN	HO		ALBAY	IX	ERZURUM	
						X	X.XI.	
						XI	ERZURUM	
28	DP	OSMAN ŞEVKİ ÇİÇEKDAĞ	HO		J.YZB	IX	ANKARA	
						X		
29	DP	MUZAFFER ERGÜDER	HO	EH	ORGENERAL	X	ANKARA	
30	DP	SEYFİ KURTBEK	HO	HA	KUR.ALBAY	IX	ANKARA	19 VE 20.HÜKÜMET ULAŞTIRMA BAKANI 20 . HÜKÜMET ULAŞTIRMA BAKANI
						X		
31	DP	YÜMNÜ ÜRESİN	HO	EH	KORGENERAL	IX	BİLECİK	
						X		
						XI		

EK-II IX. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

32	DP	FAHRİ BELEN	HO	EH	KORGENERAL	IX X	BOLU	19.HÜKÜMET BAYINDIRLIK BAKANI IX VE X. DÖNEM MİLLİ SAVUNMA KOMS.BŞK
33	DP	EYÜP ŞAHİN	İDADİ	K. ZABİTMEKT EBİ	ASTSUBAY	IX X	DENİZLİ DİYARBAKIR	TEK ASTSUBAYDIR.
34	DP	MEMET ŞEVKİ YAZMAN	HO		ALBAY	IX X	ELAZIĞ	
35	DP	DOĞAN KÖYMEN	HO		SUBAY	IX X XI	GİRESUN	
36	BĞMS Z	ALİ FUAT CEBESOY	HO	EH	ORGENERAL	IX X XI	ESKİŞEHİR İSTANBUL İSTANBUL	2.OR.K. MECLİSİN AÇILIŞINDAN İTİBAREN HER DÖNEM CHP MV. IX-X-XI HARIÇ
37	DP	ZEKİ RIZA SPOREL	HO	AS.BAYTAR MEKTEBİ	VET.YZB	IX X	RİZE İSTANBUL	
38	DP	İSMAİL BERKOK	HO	HA	TUĞGENERAL	IX X	KAYSERİ	
39	DP	KAZIM MERİÇ	DZ.HO	DZ.HA	TUĞAMİRAL	X	KOCAELİ	
40	CHP	İSMET İNÖNÜ	HO	EH	ORGENERAL	IX	MALATYA	I DÖN EDİRNE,

EK-II IX. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

						X		II,III,IV,V MALATYA VI,VII,VIII ANKARA CUMHURBAŞKANI
						XI		
41	DP	NATIK POYRAZOĞLU	HO		YARBAY	IX	MUĞLA	
						X		
42	DP	KEMAL BALTA	HO		ALBAY	IX	RİZE	
						X		
						XI	ARTVİN	
43	DP	SİNAN TEKELİOĞLU	HO		BİNBAŞI	IX	SEYHAN	VI,VII,VIII DÖN. CHP MV.
						X		
44	DP	M.NURETTİN TURGAY	HO	HA	TÜMGENERAL	X	SİVAS	
45	DP	EMRULLAH NUTKU	BAH.MEK		DZ.SUBAYI	IX	ERZURUM	
						X	TRABZON	
46	CHP	NAŞİT FIRAT	HO		SUBAY	IX	ORDU	X.DÖNEM SEÇİLEMEDİ
						XI	ÇANKIRI	
47	DP	KAMİL TAYŞİ	AS.TIP		AS.TBP	IX	DİYARBAKIR	X.DÖNEM SEÇİLEMEDİ
						XI		
48	CHP	AZİZ URAS	AS.TIP		AS.TBP	IX	MARDİN	

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
T. C. Genelkurmay Başkanlığı
Şifre Amirliği
Sayı: .....

23

Çıktığı Yer	Tel. Merkez No.	Verildiği T. S.	Alındığı T. S.
Tokyo (TELSİZLE)		29/ARA./1950	30/ARA./1950
Gnkur'a Gld. T. S.	Açıldığı T. S.	Şifrenin No. su	Açanın İsmi
30/ARA./1950	30/ARA./1950	537	Corral Tan

Genelkurmay Başkanlığına

I- Bugün 29/Aralık Tokyo'ya vardım. Resmî ziyaretlerden sonra yarın Kore'ye hareket ediyorum. Acele maruzatım şunlardır:

2- Dört aydır mesajların gönderilmemesi en büyük reaksiyonu yapmaktadır, biran evvel ve doğrudan Albay Birri Ökten adına CHASE NATIONAL BANKCO F H Y vasıtasıyla gönderilmesi, gönderilmesee Banka adının bildirilmesi

3- Yaralılarımızdan memlekete döneceklerin biran evvel nakillerinin sağlanması, adetleri takriben 120 dir. Diğer Milletler yaralılarını nakletmişlerdir. Amerika nakemleri bu hususta irtibat heyetini sıkı tutmaktadır. Yeni muharebe için hastaneler tahliye ediliyor.

4- Uç ayrı ve uzak hastanedeki 437 yaralı ve hastanın dertlerini Doktorlara teröme etmek ve bazılarınin ameliyetlerinde bulunmak irtibat heyetini çok zor duruma düşürmüştür. İngilizce bilir asgari Uç heqirenin derhal yola çıkarılması.

5- Diğer Milletler hususî heyetlerle yaralılarına hediyeler gönderiyorlar, bizinkilere henüz hiçbir şey gelmemiştir. Yalnız Toprak Ofis Memurlarından birer paket Sigara gelmiştir. Incir, Üzüm, Lokum ve Kitap gibi şeylerden bir miktar acilen Tayyare ile diğerlerinin adı pos-

T. C. Genelkurmay Başkanlığı Şifre Amirliği Sayı:.....	Çıktığı yer	Tel. Merkez No.	Verildiği T. S.	Alındığı T. S.
	Gnkur'a Gld. T. S.	Açıldığı T. S.	Şifrenin No. su	Açanın İsmi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Genelkurmay Başkanlığına

2

Paket muhtelif hediler gelmiştir.

6- Para işlerinin Tuğay'a gönderilmesi çok uzun muameleye yol açmaktadır, daima ve doğrudan irtibat heyetine gönderilmesi arz.

(5)
C. Tan

Korgeneral
Gürler

030	01			56	345	5

2

KAYNAK: (CA 010-00-56-345-5)

EK-IV Ezan ve kametin Arapça aslı lafzlarıyla okunmasına dair Diyanet İşleri Başkanlığı Genelgesi, 23.6.1950

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T.C.

Diyanet İşleri Başkanlığı
Yazı İşleri ve Evrak Müdürlüğü
Sayı : 6715

23.5.1950

Müftülüğüne

Ezan ve Kametin sadece bir ilân değil, namaz vakitlerinde ve Peygamber tarafından tahrir edilmiş olan hususî lafızlarla ve namaz vakitlerinin girdiğini bildiren bir ilân ve ilân olduğu ilmî ve dinî bir hakikattir. Kitap ve Sünnetle sabittir.

Elrazi mahsusa, Ezanın okunması ve sıhhatinin şartı olduğuna göre hususî lafızlarınla başkasıyla okunan ezana, vелеv en doğru bir tercüme ile de olsa, itibar yoktur.

Tamamile dinî bir ibadet mevzuu olan Ezan ve Kameti aslı şekliinden çıkarıp şu veya bu dille okumaya zorlayıcı hükümlerin, Ezan ve Kameti din lisanile okumak yasasının ahiren B.Millet Meclisince kaldırılması hadisesinin vatandaşlar üzerinde husule getirdiği büyük ferahlık ve hoşnutluk, yurdun muhtelif bölgelerinden gelen yazılarda açıklanmaktadır.

Bu yolda yapılan tebliğat üzerine, ilconizde hasıl olan durum hakkında bilgi verilmekle beraber hangi gün ve vakitten itibaren tatbikata başladığının ve Ezanı, kendisine mahsus olan usul ve dinî lisanla okumayı bilmiyen müezzinler bulunup bulunmadığının, şayet böyleleri varsa bu hususta ne gibi tedbirler alındığının bildirilmesi lüzumu ehemmiyetle beyan olunur.

A. H.

Diyanet İşleri Başkanı
A. Hamdi Akseki

75
30/6/1950

051 V33 / 4 31 12

KAYNAK : (CA, 51-00-0-4-31-12)

EK-V Necip Fazıl Kısakürek'e verilmek üzere Başvekalet tahsisi mesturesinden (örtülü ödeneğinden) 26 Mayıs 1960 tarihinde alınan paraya ait yazı (BCA, 010-09-198-615-10-1)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

II-Nafia Vekâleti Hususi kalem Müdürü

Rıza Tuncel

Buzat her ay Başvekâlet tahsisi mesûresinden Ahmet Salih Korur'un imzası ve Nafia Vekilinin emriyle 4500 liralık çek alarak bu parayı bankadan ~~bankadan~~ çekmekte ve Necip Fazıl Kısakürek'e vermektedir. En son olarak 26/5/960 günü 4000 lira almış ~~ve~~ fakat İnkilâp dolayısıyla para kendisinde kalmıştır. Şu halde Necip Fazıl Kısakürek kötü maksatlar için Hükümetçe beslenmekte idi. Bu durumun arada vasıta olan Rıza Tuncer'den tahkik edilmesi (Paranın İş Bankasından ödendiği tahmin edilmektedir).

Aklı Gibidi.
25/8/1960

010	09	198	615	10

KAYNAK: (CA, 010-09-198-615-10-1)

EK-VI Necip Fazıl Kısakürek'in Başbakan Adnan Menderes'e hitaben yazdığı Şubat 1952 tarihli mektup

BÜYÜK DOĞU

618
KEMAL ATATÜRK CEMAL PASİFİS
CUMHURİYET ARŞİVİ

1- Bana edilen aylık yardımlara el sürmeyeli bir seneci ziyale, Tefrik ileri vasıtasile aldığım son yardımı n itibaren de üç aydan fazla zaman geçmiştir.

2- Hâlim ve geçimim Allaha mahsustur. Her tafsilâtı zillet edeceğeim.

3- Dünien itibaren, en kuvvetli mucip sebeplere rağmen anoak bir buçuk ay tehiri infas alabildim. 18 martta hapse şirmeliyim, bu defa benim için ölümdür.

4- Bazı borçlarımı ödemek, çocuklarımin ihtiyaçlarını görebilmek ve bir iki ay dayanabilmek için beşbin liraya muhtaçım.

5- Fedaini olduğum insanın başını haloleyeni itibarda ve muhalefet bün-yesinde açılan rahnelerde en büyük hisse sahibi olan ben, ortadaki partılara göre gazete işini komşmaya dahi lüzum görmüyor; ve peçevre sarılı olduğum takdirizlik hisarı içinle, mahsun ve mütevekkil sadakatıyla başbaça, ölümeğe kadar beklemek kararını muhafaza ediyoruz.

Necip Fazıl

Aslı gibidir.

010 09 175 531 5

10

KAYNAK: (CA, 010-09-175-531-5-11)

EK-VII Necip Fazıl Kısakürek'in Başbakan Adnan Menderes'e hitaben yazdığı Mart 1952 tarihli mektup

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

028

Efendim;

1- Mecmanın kâğıdı kısmen alındığı ve matbuanın ilk tediyesi yapıldığı halde gereken öbür masrafların toplan edilememesi ve birdenbire başına birtakım mahkûmiyetlerin yağılması üzerine vaziyet olduğu gibi kalmıştır.

2- Mahkûmiyetlerin nabsında lütfedilen tehiri infaz kararı Başvekilin olan şükran ve minnettarlığımı namütenahileştirmiştir.

3- Bu vaziyetten kurtulur, kurtulmaz kendi içkânlarıyla mecmuayı çıkarmacak ve sonra takdirinize sığınacağım.

4- Bazı işlerimin halli ve bu devranın geçişdirilmesi için bir miktar yardıma muhtaçım.

5- Yarın Akşam İstanbulla harekete mecburum.

İhtiramla,
Necip Fazıl

010 00 19515315

13

EK-VIII Necip Fazıl Kısakürek'e verilen paraya ilişkin tutanak ve banka dekontu, 28.3.1952

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 28 Mart 1952

678

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

OSMANLI BANKASI

ANKARA

Bugün bankanız veznesine (T.L. 30.000.-) Otuzbin Türk Lirası Yatırılmıştır. Bu meblağ nezdinizde Başbakanlık namına açılacak mevkufl bir hesapta muhafaza edilecek ve Bankanız nezdinde İstanbul'da mukim Necip Fazıl Kısakürek namına açılan T.L.30.000.- (Otuzbin Türk Liralık borçlu bir hesabı carının karşılığını teşkil edecektir.

AK

010	09		175	531	5

Zalut no: 2
Z. no: 42.
Adnan Menderes'in evinde bulunup
gözetilen eşya arasından alınmıştır.
18.8.1960
D. D.

KAYNAK: (CA, 010-09-175- 531-5-17)

TELEFON ~~60172~~

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

646

D.B. KADIKÖY

Soykedilmeden evvel kesilecektir

OSMANLI BANKASI

N: 247855

Bay NECİP FAZİL KISAKÜREK telefon 60172

haber vererek mektupla
telgrafla

Yalnız on ikibin Türk Lirası T.L. 12.000.-

ödenecektir.

Ankara 10 Mart 1956

Meskkör T.L. 12.000.- ile

% Komisyon T. L.

Telgraf ücreti T. L. 45.-

Muamele vergisi T. L. 45.-

Pul T. L.

T. L. 45.- nin

YEKÖNÜ olan T. L. 12.000.-

Yalnız on ikibin dört ~~45/00~~ Türk Lirası

Başvukolot den alınmıştır.

OSMANLI BANKASI

010 09 1953/15

KAYNAK : (CA, 010-09-198- 615-10-1)

Telefon

00070000W TENEK HESAPLARI BİREK

6 43

O.E. Yenicası
Sevkedilmeden evvel kesilecektir

OSMANLI BANKASI N: 247981

Necip Fazıl Kısakürek
Büyük Doğu Ankara Caddesi

haber vererek mektupla
telgrafla

(On Bin Türk Lirası) T.L. 10.000.--

ödenecektir.

Bağvekalet

Ankara 5/4/1956 19

Mezkûr T.L. 10.000.-- ile

% Komisyon	T. L.		
Telgraf ücreti	T. L.	T. L.	
Muamele vergisi		T. L.	T. L.
Pul			T. L.

YEKÖNÜ olan T. L. 10.000.-- ın

(On Bin Türk Lirası) Türk Lirası

Bağvekalet den alınmıştır.

OSMANLI BANKASI

1956/15

KAYNAK : (CA, 010-09-198- 615-10-1)

EK-X Tevfik İleri'den 3000 TL aldığına dair Kısakürek tarafından imzalı tutanak, 20.11.1959

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Lira

3.000

Yalnız Üçbin Liradır.

Nafia Vekili Sayın Tevfik İleri'den yukarıda
yazılı Üçbin Lirayı aldım. 20.11.959

~~Müfettiş~~ Kısakürek

010	09		198 615 10

5

KAYNAK: (CA, 010-09-198-615-10-6)

BÜYÜKÖĞÜ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Muhterem efendim,
Mecmua çıkarmadan bana tahsis buyurduğunuz ayda bin liraya beş aydır
almadım. Müstahakıma uğrayıp dedim ki:
- Beş aydır tahsisatımı almıyorum ve almıyacağım. Fakat kitap neşriyatına
başlıyorum ve müsseselerime doğru gideceğim için mühimce bir mabûlâta
ihtiyacım var... Bu mabûlâta her t raftan temine bakıyorum. Bu arada bir koro-
lik ve son olarak bana bu tahsisleri vermeyi rica ediyorum.
Zaten aileme sermayemizi eylemiş ve ondan sonra açılması bir aile
duygusu bürünmüş, kaldı.
Zira artık yardım görmek değil, hayatımı istikrar ettirmeye ve yar-
dımın yarın etmek mevkiinde olan bu adama, arz ettiğim mevzuu medar olmak üzere
bu küçük mabûlâta tevcihine emir bu arzuma istinad ediyorum.
18/7/59 Başlıklarımın
Necip Fazıl

Varsın, büyük meselelerin, size açılmadan, içinde her an tesiri artan bir
zahir gibi görülmüşün, dursun....

Aslı gibidir.

KAYNAK: (CA, 010-09-175- 531-5-17)

010 09 175 531 5

31

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

4
10/10
antına
8/1/59

Muazzes ofanım;

Gergok merbut ve eski dostumuz Mükörron Sarol'dan aldığım mülkiye göre, heran gözlerini sabit bir noktaya dikip mecmular gibi bakıldığına gaye, bütün toferruatile size arz edilmiş ve tarafınızdan kabul buyurulmuştur.

Artık müessesis hale gelin, ideolojâ boğuşumuzu doljursam; bütün sahtekârlıkları durdurtsam; horturlu taşkınlıktan mütevakkî ve patavatsız hareketlerden müntanip, bütün kuvvet ve kudretimi fikriyat ve alebiyata hasretsam ve bundan böyle sizden hiçbir istekle bulunmam için Allahın tekayyüt ve tayin ettiği bu müstesna güne derhal Havâşis Gazetesine benim hesabıma 25 bin ve bana ilanlarım ve ilk tesis masraflarım için 10000 lira lütfumla hareketle istihkam alerin.

Ülke de buyurum, beni bu defa da bir haftalık paklinle eserimi vamağa muktafir kılın... Cürreoğünis bir gahri âyin edictir.

Ellerinizden iştiyakla Sperim.

Necip Fazıl

Aslı gibidir.

010	09			195	531	5

35

3.7.1952

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın Adnan Menderes'e

Otuz Beş senedenberi siyaseti terk eden , Üstadımız Bediüzzaman hazretlerinin şimdi Kur'an , İslamiyet ve vatan hesabına bütün kuvveti, talebeleri ve risaleleriyle Demokrat partinin iktidarda kalmasını muhafazaya çalıştığını biz demokrat Parti mensupları ve nur talebeleri kati kanaatimiz gelmiştir.

Üstadımızdan niçin Demokrat partiyi muhafazaya çalıştığını sorduk.

Eğer dedi, Demokrat parti düşse ya halk partisi veya millet partisi iktidara gelecek . Halbuki: Halk partisi ittinadçıların bozuk kısmının cinayetleri hem Cumhuriyetin birinci Reisinin Sevir muhbedesi ile çok siyasi desiselere icbarile on beş senede yaptığı icraatın fena kısmı temenile eski partiye yücelendiği için bu asıl türk milleti intiyarı ile o partiyi katiyyen iktidara getirmeyecek. Çünkü: Halk partisi iktidara gelecek olursa komünist kuvveti aynı partinin perdesi altında ve tana hakim olacaktır. Halbuki: Bir müslüman katiiyen komünist olamaz. O zaman anarşist olur. Bir müslüman niç o zaman ecnebilerle mukayese edilemez. İşte bunun için n hayati icmalıye ve vatanımıza denşetli bir tehlike teşkil eden Partinin iktidare gelmemesi için Demokrat partiyi Kur'an, vatan ve İslamiyet namına muhafazaya çalışıyorum dedi.

Milletçilere gelince? Eğer Bu partide sırf İslamiyet milliyeti esas olsa Demokrat partiye yardım ettiği gibi munalif ve muarız olmayarak iktidara gelmeye çalışmaz. Bu partide ırkçılık ve turancılık fikri esas ise birden hakiki türk olmayı ki (Bu vatanı ekseriyetin ancak onda üçü Türktür kalan kısmın başka milletlerle karışmıştır) ki o zaman Hürriyetin başında olduğu gibi bu asil ve masum Türk milleti aleyhine bir milliyetçilik ve taraftarlık meydana gelecek o vakit hakiki türklere ecnebilerin boyunduruğu altına girmeye mecbur edecek, veya Türkleşmiş sair unsurlardan olan ve bu vatanı mevcut ırkçılık ve unsurluluk davaları ile masum türk milletini tehakkümleri altına alacaklar. Bu durum işe denşetli tehlikeli olduğundan kur-

an Vatan, millet hesabına dindar demokratlarla talebelerine bütün kuvvetleriyle Demokrat partinin iktidarda kalmasını temin etmeleri için ders veriyorum dedi.

Sayın Adnan Menderes Bütün gayesinin vatan ve milletin selameti uğruna çalışılan ve ders veren Üstadımız Bediüzzaman gibi Mübarek ve munterem bir zatın Demokrat partiye yaptığı bu yardımı kıskanan halk partisi ve millet partisi elemantları iktidar Partisi yapıyor muşcasına çeşit çeşit behane ve ezâyetler yaparak üstadımızı Demokrat partiden soğutmak için var kuvvetleriyle çalıştıklarını kati kanaatimiz geldi. Sizin gibi dinin icaplarını yerine getireceğiz. din bu memleket için bir tehlike teşkil etmez diyen bir başvekiliden vatan, millet ve İslamiyet adına partimize maddi ve manevi büyük yardımları dokunan Bu mübarek üstadımızın kitaplarının ve ken disinin temamen serbest bırakılarak bir daha runatsız edilmesinin teminini saygı ve hürmetlerimizle rica ediyoruz.

Haşiyeye: İslamiyet milliyeti her şeye kafidir. dil, Din birse milletde bir dir.

Demokrat yazarlarından Nur Talebeleri
S. İyigün
S. İyigün
S. İyigün

Mehmet Acet
M. Acet
9

Hasan Çalişkan
Seydi Kocan
K. Kocan

DEMOKRAT PARTİ'NİN 1954-1957 İKTİDAR DÖNEMİ (X.NCU DÖNEM) TBMM'DE YER ALAN ASKER KÖKENLİ MİLLETVEKİLLERİ								
S.NO	P.	ADI SOYADI	OKUL		RÜTBE	DÖNEM	İL	AÇIKLAMA
1	DP	MUSTAFA ZEREN	HO		ALBAY	IX	ERZURUM	
						X	X.XI.	
2	DP	OSMAN ŞEVKİ ÇİÇEKDAĞ	HO		J.YZB	IX	ANKARA	
						X		
3	DP	MUZAFFER ERGÜDER	HO	EH	ORGENERAL	X	ANKARA	
4	DP	SEYFİ KURTBEK	HO	HA	KUR.ALBAY	IX	ANKARA	19 VE 20.HÜKÜMET ULAŞTIRMA BAKANI 20 . HÜKÜMET ULAŞTIRMA BAKANI
						X		
5	DP	YÜMNÜ ÜRESİN	HO	EH	KORGENERAL	IX	BİLECİK	
						X		
6	DP	FAHRİ BELEN	HO	EH	KORGENERAL	IX	BOLU	19.HÜKÜMET BAYINDIRLIK BAKANI IX VE X. DÖNEM MİLLİ SAVUNMA KOMS.BŞK
						X		
7	DP	MUHLİS ERDENER	HO			X	BURSA	
8	DP	FUAT ALPKARTAL	HO	HA	YARBAY	X	ÇANAKKALE	
9	DP	ALİ RIZA KARACA	AS.TIP		TBP.YARBAY	X	DENİZLİ	
10	DP	EYÜP ŞAHİN	İDADİ	K. ZABİT MEKTEBİ	ASTSUBAY	IX	DENİZLİ	TEK ASTSUBAYDIR.
						X	DİYARBAKIR	
11	DP	KEMAL YAŞINKILIÇ	HO	EH	ORGENERAL	X	EDİRNE	J.GNL.K.
12	DP	HÜSNÜ GÖKTUĞ	HO	EH	TÜMGENERAL	X	ELAZIĞ	
13	DP	MEMET ŞEVKİ YAZMAN	HO		ALBAY	IX	ELAZIĞ	

EK-XIII X. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

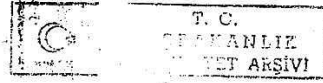
						X		
14	DP	MUSTAFA RAHMİ SANALAN	HO		ALBAY	X	ERZİNCAN	
15	DP	İSHAK AVNİ AKDAĞ	HO	HA	ORGGENERAL	X	ERZURUM	2.OR.K.
16	DP	DOĞAN KÖYMEN	HO			IX	GİRESUN	
						X		
17	BĞMSZ	ALİ FUAT CEBESÖY	HO	EH	ORGGENERAL	IX	ESKİŞEHİR	2.OR.K.
						X	İSTANBUL	
18	DP	ZEKİ RIZA SPOREL	HO	AS.BAYTAR MEKTEBİ	VET.YZB	IX	RİZE	
						X	İSTANBUL	
19	DP	NURİ YAMUT	HO	HA	ORGGENERAL	X	İSTANBUL	K.K.K. VE GENKUR BŞK.
20	DP	TAHSİN YAZICI	HO	HA	TÜMGENERAL	X	İSTANBUL	KORE BM TSK K.
21	DP	İSMAİL BERKOK	HO	HA	TUĞGENERAL	IX	KAYSERİ	
						X		
22	DP	KAZIM MERİÇ	DZ.HO	DZ.HA	TUĞAMİRAL	X	KOCAELİ	
23	CHP	İSMET İNÖNÜ	HO	EH	ORGGENERAL	IX	MALATYA	I DÖN EDİRNE, II,III,IV,V MALATYA VI,VII,VIII ANKARA CUMHURBAŞKANI
						X		
24	CHP	KAMİL KIRIKOĞLU	AS.TIP		TBP.BNB	X	MALATYA	
25	DP	NATIK POYRAZOĞLU	HO		YARBAY	IX	MUĞLA	
						X		
26	DP	CAVİT KAVURMACIOĞLU	AS.TIP		AS.TBP	X	NİĞDE	
27	DP	HÜSEYİN ÜLKÜ	AS.TIP		AS.TBP	X	NİĞDE	

EK-XIII X. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

28	DP	ZİHNİ ÜNER	HO	FEN TAT.OKL.	TUĞGENERAL	X	NİĞDE	DEMİRYOLU MÜTEHASSISI AS.MÜH.TUĞGENERAL
29	DP	FAZIL ERİM	AS.TIP		AS.TBP	X	ORDU	
30	DP	KEMAL BALTA	HO		ALBAY	IX	RİZE	
						X		
31	DP	SİNAN TEKELİOĞLU	HO		BİNBAŞI	IX	SEYHAN	VI,VII,VIII DÖN. CHP MV.
						X		
32	DP	M.NURETTİN TURGAY	HO	HA	TÜMGENERAL	X	SİVAS	
33	DP	EMRULLAH NUTKU	BAH.MEK.		DZ.SUBAYI	IX	ERZURUM	
						X	TRABZON	
34	DP	SAMİ ORBERK	HO	HA	TÜMGENERAL	X	TRABZON	MİLLİ SAVUNMA KOMS.BŞK
35	CHP	ARSLAN BORA	HO		BİNBAŞI	X	TUNCELİ	
36	DP	SAİM ÖNHON	HO	HA	TÜMGENERAL	IX	KOCELİ	
						X	URFA	

KAYNAK: TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

KARARNAME

5843

Kıbrıs meselesini ve Selânik'de Atatürk'ün doğduğu eve ve Konsoloshanemize karşı vukubulan tecavüzü vesile ittihaz ederek vatandaşları tahrik ve memleketin yüksek menfaatlarına aykırı olarak Hükûmet kuvvetlerine karşı koymak suretiyle girişilen toplu hareketlerin amme huzur ve asayişini ihlâl edecek istidat göstermesi muvacehesinde, Teşkilâtı Esasiye Kanununun 86 ncı maddesi hükmüne tevfiқан İstanbul, İzmir ve Ankara v. i l â yetlerinde Örfî İdare ilânı; İcra Vekilleri Heyetinin 7 / 9 /1955 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Basvekilve Hariciye V.V. <i>A. N. N. N.</i>	Devlet Vekili Basvekil Yardımcısı ve Milli M. Vekili V. <i>J. Köprülü</i>	Devlet Vekili <i>D. D. D.</i>	Devlet Vekili <i>A. A. A.</i>	Devlet Vekili -----
Adliye Vekili <i>O. O. O.</i>	Mâlî Mündafaa Vekili -----	Dahiliye Vekili <i>S. S. S.</i>	Hariciye Vekili -----	Maliye Vekili <i>M. M. M.</i>
Maarif Vekili <i>M. M. M.</i>	Nafza Vekili <i>N. N. N.</i>	İkt. ve Ticaret Vekili <i>I. I. I.</i>	Sih. ve İc. Mua. Vekili <i>D. B. - 2/2</i>	Güm. ve İnh. Vekili <i>G. G. G.</i>
Ziraat Vekili <i>Z. Z. Z.</i>	Münakalât Vekili <i>M. M. M.</i>	Çalışma Vekili <i>Ç. Ç. Ç.</i>	İşletmeler Vekili <i>İ. İ. İ.</i>	

030 18 01 2 140 82 2

2-2
1819

KAYNAK: (CA, 030-18-01-02-140-52-2)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

E L T

Adıyaman	Erzincan	Mardin
Afyon	Erzurum	Muğla
Agri	Eskişehir	Muş
Amasya	Gaziantep	Niğde
Ankara	Giresun	Nevşehir
Antalya	Gümüşhane	Ordu
Aydın	Hakkari	Rize
Balıkesir	Hatay	Sakarya
Bilecik	Mersin	Samsun
Bingöl	Isparta	Adana
Bitlis	İstanbul	Sırt
Bolu	İzmir	Sinob
Burdur	Kars	Sivas
Bursa	Kastamonu	Tekirdağ
Çanakkale	Kayseri	Tokat
Çankırı	Kırklareli	Trabzon
Artvin	Kocaeli	Tunceli
Çorum	Konya	Urfa
Denizli	Kütahya	Uşak
Diyarbakır	Malatya	Van
Edirne	Manisa	Yozgat
Elazığ	Maras	Zonguldak
		Kırşehir

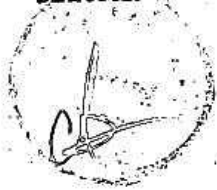
Demokrat Parti İl Başkanlıklarına

7 Ekim 2143 ve 21 Ekim 2510 sayılı telgrafımıza ektir
Diğer partilerden istifa ederek aramıza katılmak isteyen arkadaşlardan herhangi bir şart aranmamasını ve lüzumlu muamelelerin hemen ifasını önemiyetle rica ederim

3335 sayılıdır

Başkan
Adnan Menderes

25/11/1958
DEMOPAR

030 01 65 269 12

4.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2143 sayılı

7-10-9.8.58 Tarihinde tamimden itibaren bize

bildirilen Vatan cephesi iltihakları Cenabı Hak'ka çok şükür
ikiyüz Otuz bini bulmuştur. Bunların yüzde doksan beşinin muha-
lif partilerden iltihak ettikleri nazarı itibare alınacak olursa
hadisenin ehemmiyeti bir kat daha meydana çıkmış olur.

Filhakika muhalefetin inkârcı, insafsız, nifakçı ve her
ne bahasına olursa olsun memleketi kargaşalığa ve kardeş kanı
dökmeğe götürecektir meş'um usullere dahi baş vurmaktan çekinmemek
suretiyle devam ettirmekte olduğu ~~XX~~ politikanın Türk milletince
delalet eden çok iyi anlaşılmalı olduğuna/bunu bir millî hadise olarak vasıf -
landırmakta mubalağa olmadığı kanaatındayım. Bu şayanı şükran ne-
ticelerde meselâ :

Konya, Sivas, Balıkesir, Giresun, İstanbul, Kayseri,
Kastamonu, ~~Mardin~~, İzmir, ~~Maraş~~, ^{Gümüşhane} Tokat gibi Vilâyetlerin yapmış
olduğu iltihaklar Genel Kurulumuzca ve Başkanlığımızca son derece
şayanı şükran görülmüş ve bu hususun bütün teşkilâta bildirilmesi-
ne karar verilmiştir.

Bu ciheti memnuniyetle kaydederken Vilâyetinizin 17.6.8.
rakamıyla önde giden Vilâyetlerle kıyas edildiği takdirde ~~çok~~
~~az~~ kalmış bulunmasını üzümlere belirtmek mecburiyetini
hissetmekteyiz.

Binaenaleyh sebepler ne olursa olsun .....
vaziyet karşısında yeniden himmet ve gayretlerinizi ehemmiyetle
rica etmek isterim.

Çok ümit ederim ki yakında bildireceğiniz muvaffakiyetli
neticelerle İl kurulunuzu hararetle tebrik ve teşekkür etmek fir-
satını bize vermiş olacaksınız.

Şükranla
Başkan
Adnan Menderes

030 01 | | | 65 269 17 11

DEMOKRAT PARTİ'NİN 1957-1960 İKTİDAR DÖNEMİ (XI.NCİ DÖNEM) TBMM'DE YER ALAN ASKER KÖKENLİ MİLLETVEKİLLERİ								
S.NO	P.	ADI SOYADI	OKUL		RÜTBE	DÖNEM	İL	AÇIKLAMA
1	DP	YÜMNÜ ÜRESİN	HO	EH	KORGENERAL	IX	BİLECİK	
						X		
						XI		
2	DP	MUHLİS ERDENER	HO			X	BURSA	
						XI	İSTANBUL	
3	DP	FUAT ALPKARTAL	HO	HA	YARBAY	X	ÇANAKKALE	
						XI		
4	DP	ALİ RIZA KARACA	AS.TIP		TBP.YARBAY	X	DENİZLİ	
						XI		
5	DP	İSHAK AVNİ AKDAĞ	HO	HA	ORGENERAL	X	ERZURUM	2.OR.K.
						XI	KONYA	
6	DP	DOĞAN KÖYMEN	HO			IX	GİRESUN	
						X		
						XI		
7	BĞMSZ	ALİ FUAT CEBESÖY	HO	EH	ORGENERAL	IX	ESKİŞEHİR	2.OR.K. MECLİSİN AÇILIŞINDAN İTİBAREN HER DÖNEM CHP MV. IX-X-XI. DÖNEMLER DP LİSTESİNDEN BAĞIMSIZ MİLLETVEKİLİ
						X	İSTANBUL	
						XI	İSTANBUL	
8	DP	NURİ YAMUT	HO	HA	ORGENERAL	X	İSTANBUL	K.K.K. VE GENKUR BŞK.

EK-XVI XI. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

						XI		
9	DP	TAHSİN YAZICI	HO	HA	TÜMGENERAL	X XI	İSTANBUL	KORE BM TSK K.
10	CHP	İSMET İNÖNÜ	HO	EH	ORGENERAL	IX X XI	MALATYA	I DÖN EDİRNE, II,III,IV,V MALATYA VI,VII,VIII ANKARA CUMHURBAŞKANI
11	CHP	KAMİL KIRIKOĞLU	AS.TIP		TBP.BNB	X XI	MALATYA SİVAS	
12	DP	HÜSEYİN ÜLKÜ	AS.TIP		AS.TBP	IX X XI	NİĞDE DİYARBAKIR	
13	DP	ZİHNİ ÜNER	HO	FEN TAT. OKL.	TUĞGENERAL	X XI	NİĞDE NEVŞEHİR	DEMİRYOLU MÜTEHASSISI AS.MÜH.TUĞGENERAL
14	DP	KEMAL BALTA	HO		ALBAY	IX X XI	RİZE ARTVİN	
15	CHP	ARSLAN BORA	HO		BİNBAŞI	X XI	TUNCELİ	
16	CHP	SELİM SOLEY	HO		YARBAY	XI	ANKARA	
17	CHP	AHMET KEMAL BARLAS	AS.TIP		TBP.YZB	XI	ÇANKIRI	
18	CHP	NAŞİT FIRAT	HO			IX XI	ORDU ÇANKIRI	X.DÖNEM SEÇİLEMEDİ
19	DP	KAMİL TAYŞI	AS.TIP		AS.TBP	IX XI	DİYARBAKIR	X.DÖNEM SEÇİLEMEDİ

EK-XVI XI. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

20	CHP	CELAL DORA	HO		ALBAY	XI	ELAZIĞ	1.KORE TSK 241.P.A.K.
21	CHP	İSMAİL HAKKI TALAY	HO	HA	TÜMGENERAL	XI	ELAZIĞ	
22	DP	SADIK ALTINCAN	DZ.HO	DZ.HA	ORAMİRAL	XI	GİRESUN	DZ.K.K.VEK.
23	CHP	NECATİ ALP	HO		YÜZBAŞI	XI	GÜMÜŞHANE	
24	DP	YAKUP KARABULUT	HV.HO		AS.HAK.YB.	XI	İÇEL	
25	DP	NAZMİ ATAÇ	HO	HA	ORGENERAL	XI	İSTANBUL	
26	DP	ARSLAN NİHAT BEKDİK	DZ.HO			XI	İSTANBUL	
27	DP	MUCİP KEMALYERİ	HO			XI	İSTANBUL	
28	DP	FEVZİ UÇANER	HV.HO	HV.HA	ORGENERAL	XI	İZMİR	HV.K.K. 20.HÜKÜMET ULAŞTIRMA BAKANI
29	DP	HULKİ AMİL KEYMEN	AS.TIP		TBP.ALBAY	XI	KONYA	
30	DP	CEMİL ŞENER	AS.TIP		TBP.BNB	XI	MANİSA	
31	CHP	HALİL GÜRÜN	AS.TIP		AS.TBP	XI	MARAŞ	
32	CHP	AZİZ URAS	AS.TIP		AS.TBP	IX	MARDİN	X.DÖNEM SEÇİLEMEDİ VII,VIII MARDİN
33						XI		
34	CHP	ASİM EREN	HO	HA	KUR.ALBAY	XI	NİĞDE	
35	CHP	ŞEFİK SOYER	HO	İST. HUK.FAK		XI	NİĞDE	
36	CHP	FERDA GÜLEY	HO	İST.Ü ED.FAK.	ÖĞR.BNB	XI	ORDU	
37	CHP	NECATİ İLTER	HO	HA	KUR.ALBAY	XI	SİVAS	

KAYNAK: TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

EK-XVI XI. Dönem TBMM’de yer alan asker kökenli milletvekillerinin listesi

38	DP	NURETTİN AKNOZ	HO	HA	ORGENERAL	XI	TEKİRDAĞ	K.K.K. 6-7 EYLÜL OLAYLARINDA KORGENERAL İSTANBUL SIKIYÖNETİM KOMUTANI
39	DP	İSMAİL HAKKI TUNABOYLU	HO	HA	ORGENERAL	XI	YOZGAT	K.K.K.

KAYNAK: TBMM Genel Sekreterliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, **TBMM Albümü (1920-2010)**, C.II, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

DEVLET KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

GİZLİ
T. C.
M. M. V.
AS. ADALET TEFTİŞ KURULU
ANKARA

Gizliliği Kaldırıldı

1

2-8-1960

AD. N.: 960/300
KONU : İmal ettirilen Jop ve
Göz Y.Bomba HK'si

Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü
Merkez Soruşturma Kurulu Bşk.lığına
Ankara

Say: 917

Nisan-Mayıs 960 tarihindeki nümayişler sırasında sabık ve sakıt Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ile M.S.Bakanlığı Müsteşarı Org.Salih Coşku'nun emirleriyle, yaptırılan jop ve göz yaşartıcı Bomba olaylarına M.S.B.İst. Tahkikat Komisyonunca el konulmuş ve yapılan tahkikata göre aşağıdaki hususlar tesbit olunmuştur:

A) GÖZ YAŞARTICI BOMBA OLAYI:

1- Dosyadaki evrak müderecatından da anlaşılacağı veçhile; Sakıt M.S.B.nı Ethem Menderes tarafından (10,000) adet göz yaşartıcı bombanın hemen imal ettirilmesinin istenmesi üzerine, ilgili makama alınan onay ve buna istinaden 2-Mayıs-960 tarihli Makine kimya Enstitüsü kurumu genel Müd.İ. ile imzalanan Protokol gereğince, M.S.B.lığına verilen 500 kilo Klor Asetofenol hariç, baheri (21) lira (50) kuruştan (10,000) Adet göz yaşartıcı bombanın (215,000) liraya imal ettirildiği;

2- K.K.Ord.İ.D.Bşk.lığının 6-Mayıs-960 gün 6403-1 sayılı emirleriyle mezkûr Bombalardan (2000) Adedinin Ankara Merkez K.İ.lığına (3000) Adedinin İstanbul Bostancıdaki 3 no.lu Mühimmat Bölüğüne tertip ve bakiyesinin ise Manak gaz maske Depo Stokuna alınmasının tasrih olunması, ve arada verilen şifahi emirlerle 7-Mayıs-960 da (100) adet 9-Mayıs-960 da (900) adetki mecmuu (1000) adet gaz bombasının Riyaseti Cumhur muhafız Alayına, 7-5-960 da 400, 14-5-960 da 2000 ki mecmuu 2400 adet Bombanın İstanbulla, 2500 adet bombanın Ankara merkez K.İ.lığına gönderildiği, Bakiye 4700 adedinin de Manak Gaz Maske deposuna Stok olarak alındığı;

3- Ankara Merkez K.İ.lığına verilen Bombalardan 15 adedi tecrübe 42 adedinin ise nümayişlerde kullanıldığı;

4- Mezkûr Bombalara ait (215,000) liranın henüz Makine kimya Enstitüsü Kurumuna Adanması bulunduktan anlaşılması;

B) COP İMALİ HADİSESİ:

1- 2-Mayıs-960 günü Sabık ve sakıt M.S.Bakanı Ethem Menderes telefonla doğrudan doğruya Ankara Ordusatın 5 no.lu Kademe tamirhanesi Müdürlüğünü arayarak, Kargısına gikan Tek.Md.Yardımcısı Yük. Müh.Ysb. Aliattin Emekçi'ye en kısa zamanda 500 Adet cop yapılmasını istiyorum demesiyle kayfiyet K.K.Ordusatın D.Bşk.lığına Alınarak alinan emre göre 500 adet Cop'un imal edilip Ankara Merkez

./.

011/01/1/30/50/1

Y

GİZLİ
T. C.
M. M. V.
AS. ADALET TEFTİŞ KURULU
ANKARA

Gizliliği Kaldırıldı

(Sahife 2)

AD. TL.:

- 195

KONU :

K.lığına teslim olunduğu;

2- 10-5-960 günü de M.S.B. Müsteşarı Org. Salih Coşkun'un aynı tarihhaneye telefon açarak, M.S. Bakanının İstanbul'dan telefonla 500 Adet uzun cop istediğini ve iki güne kadar bunların hazır olmasını, gerekirse işçilere fazla mesai yaptırılmasını ifade etmesi üzerine 500 Adet uzun cop yapılarak 18-Mayıs-960 günü Ankara Merkez K.lığına teslim edildiği, Tekrar istenmesi karşısında (500) Adet dahaki mecmuu 1500 Adet Cop'un imâl edilmiş bulunduğu;

3- Copların uzunlarının (2) lira, kısaltmalarının da beherinin (2) liraya mal olduğu;

4- Meskûr (1500) Adet Cop'tan:

15-Mayıs-960 da (250),

18-Mayıs-960 da (250),

25-Mayıs-960 da (400), Adedinin Ankara merkez K.lığı

marifetiyle İstanbul'a Ürfi idare K.lığına sevk edildiği,

5-Mayıs-960 da (250) Adedinin Ankara garnizon K. 229 nou P. Alayına, (350) Adedinin de Ankara Merkez K.lığına verildiği;

5- Sakıt E.U. Reisi Org. R. Erdelhun imzalı ve Ops. 2060-3-60 sayılı "Asayişin temini için" Ankarada bir ve İstanbul'da Üç Tabur seviyesinde hazır kuvvet teşkil ve teqhizi ile Merkez K.lıklarında vâzifelendirilmelerinin belirtildiği ve kadrosunun da çıkarıldığı, hususları tesbit olunmuş bulunmakla, ismi zikredilen Sakıtların suçluluk durumlarının teemmülüne medar olması bakımından keyfiyetin bilinmesini ve gereğini rica ederim.

İkt:
Beyza

Fahri Özdeş

FAHRİ ÖZDİLEK
ORGENERAL
MILLÎ SAVUNMA BAKANİ

010 09 302 907 1

DEVLET ARSIVLERI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

9

ORD : 5072 54-50 ( )
10.000 Gaz bombası imali.

MAYIS 1960

MILLİ MÜDAFAA VEKALETİNE

Sayın Vekilin gıfai emirleri üzerine 10.000 adet gaz bombası-
nın 2-5-1960 tarihli Protokel esasları dahilinde M.K.E.Kurumuna
beheri 21,50 Liradan imal ettirilmesine ve 10.000 adet bombanın tutarı
olan 215.000 Lira (İKİ YÜZ ON BEŞ BİN TL.) nin 948/11 ÖZEL bölümündeki
"Maske başlığı ve süzgeç imali için" ayrılan 780000 Liradan tahsisine
ve bu para serbest bırakılınca 215.000 Liranın Merkez Saymanlığına
adı geçen Kurum'a hâdenmesine müsaadeleri arz ve istizan olunur.

Y. GÜRER
Tuğ.
Ord. D. Bşk.

M U V A F I K T İ R.
6 / Mayıs 1960

G. MADANOĞLU
" " Tuğ.
K. K. İc. Bşk. M.

010	09			30	527	1

26

KAYNAK: (CA, 010-09-302- 927-1-2)

DEVLET KURUMLARI
CUMHURİYETİ İZMİR

Ankara
15.1.1963

Sayı:
637

Anayasa-Mahkemesi Başkanlığına

4.1.1961 tarihinde Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığı vazifesi ile işe bağladığınız zaman oabık başkan Hayreddin Şakir Perk'in masasında ve başkanlık kasasında mevcut evrak ve eşya kural esrinde çalıyan 3 hakim stajeri-ne bir zabıt varakası ile tesbit estirilmiştir.

Bu tesbit zabıt varakasını 23 üncü sıra numarasında " Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel" imzasıyla o devrin Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e hitaben yazılmış 3.5.1960 tarihli 3 sahifeden ibaret bir de mektup bulunmakta idi. Bu mektubun sureti elikali kurulca veya başkan Hayrettin Şakir Perk tarafından Yüksek Adalet Divanına daha evvel intikal ettirilmiş ve Yassı-ada duruşmalarında okunmuştur. Bu bakımdan Adalet Divanında gürülen ve karara bağlanan Anayasa'yı ihlâl suçü ile ilgili işbu vesikaları o dosyaya ko-nulması usul hükümleri icabı bulunmaktadır.

Yüksek Soruşturma Kuruluna ait evrak 25.5.1962 tarihinde mercilerine verilmek suretile taafiye edilirken tarihi ehemmiyeti hâiz olan bu mektubun vazifeye başlayacak olan Anayasa Mahkemesi Başkanlığına tevdi, Soruşturma kurulu üyelerince tasvip olunmuştur.

Cemal Gürsel imzasını taşıyan 3 sahifeden ibaret vesikayı bu jaziya bağlı olarak kapalı zarf içinde sunuyoruz.

Saygılarımızla.

Eki:1 Mazruf

Fazlı Öztan
Fazlı Öztan

Yargıtay 3. Hukuk Dairesi Üyesi
eski
Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanı

010 09 902763

3.

719

EMİN MENDERES
Cumhurbaşkanı

Ankara
3-Mayıs-960

Aziz Vekilim ;

Dün geceki konuşmalarımızdan cesaret ve ilham alarak zatiyalilerine, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lazım gelen tedbir ve kararlar hakkında düşüncelerimi arz etmeyi milli ve vatani bir vazife bildim.

Sayın Başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum; bunlarda, benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zeminin henüz mevcut olmadığı aşîkar olarak belli ise de, genede görüşlerimin sizlere iblâğının zaruretine inanıyorum.

Muhterem Vekilim; şu hakikatı kabul etmek lazımdır ki Kayseri hadiseleriyle başlayıp sok karar ve feci olaylara kadar devam eden vak'alar vatandaş rûkunda derin tesirler ve Hükûmete karşı telâfisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Hele Ordunun Talebelere karşı akılsızca kullanılması için vahametini arttırmış,Ordu mensuplarında da huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş,korkulmuş şey olmuş,Ordu politikaya karıştırılmıştır.

Sayın Vekilim;

Bu ahvâl küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir.Memleket,Hükûmet ve partinin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sukûnetli fakat cıddî ve zecri tedbirler almak lazımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

1. Cumhurbaşkânı istifa etmelidir.

Cumhurbaşkanlığına Sayın Menan MENDERES getirilmelidir. Bu muhterem zata her şeye rağmen Milletin çoğunluğunun sevmekte olduğuna kaniim,bu sevgiden istifade edilerek kırılanların gönülleri alınmalı ve millete yeniden güven telkin edilmelidir.

90/276/3

4

(2)

2. Kabinede iyi-kabul edilmeyen ve muhalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul zorcu eğilim adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3. İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4. Son çıkarılan ve tekkikat komisyonları ihdas eden Kanun kaldırılmalıdır.

5. Ankara Örfi İdare Kumandanı değiştirilmelidir.

6. Partilerin Ocak, Bucak teşkilatı kaldırılması sadece Vilayet merkezlerinde müessesiler bulundurulmalıdır.

7. Parti faaliyetleri azami senede iki defa Vilayet merkezlerinde ve mahdut partililerle yapılmalıdır.

8. Mevkuf gazeteciler bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

9. Son hadiseden tevkif edilen talebeler tedricen serbest bırakılmalıdır ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.

10. Şimdiye kadar çıkarılan bütün Antidemokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

11. Vatandaş İktisadiyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

12. Ordunun mes'uleleri süratle hal edilmelidir.

13. Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

14. Sistimaller oluyormu bilmiyorum. Fakaş olmağı hakkında umumî bir kanaat mevcuttur ve milletin hükûmete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lazımdır.

15. Mistsesna zamanlar ve günler haricinde hükümet büyükleri Memleket gezilerinde ^{serisi} büyük vatandaş toplantıları ile karşılamalar yapma usulü kaldırılmalıdır.

Çok Muhterem Vekilim;

Bu yazıkların asla bir parti ve politika mülahaza ve tesiriye değildir.

010 09 90 276 3

5

(3)

Memleketin durumunun bu teâbirlerin alınmasının zaruri kılacağına inandığım için arz ediyorum.Sizlerin Vatanperverlik ve vicdamlarınıza hitap ediyorum.Memlekettek çok şeyler yaptığımız muhakkaktır,fakat bu da asla kâfi değildir. Bu yapılan işleri müstemele idareleride yapar,yapıyor ve yapmıştır.

Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi,hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yölda olmadığımızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı ,idarecilerin hatası yüzünden kınalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri profösörleri ile beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi feci bir şeydir.

Ö hengâmede kız talebeleriⁿⁱ yürekler parçalayan çişliklerinin analar,Babalar ve halk ruhunda umulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak ,memleketin huzuru bakımından büyük hata olduğuna kanim. Bizim ,gençlerimizde hak,adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız lazım gelmez mi ? istikbali hissiz ,duygusuz müstemele ruhlu ,yalnız maddeci bedbaht insanlarımızı bırakmak istiyoruz.

Sayın Vekilim,karuzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkârandır. Fakat memleket için , millet için ,hükümet ve hatta partiⁿⁱnin selaueti için dikkate alınması lazımdır ve hatta çok lazımdır.

Derin ve sonsuz hürmetlerimi sunarım.

Kara Kuvvetleri Komutanı

Orgeneral

Cemal GÜRSEL

010 08 90 2763